

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : ఉపోద్ఘాతము

5.1-1-క.

-

శ్రీకర కరుణా సాగర!

ప్రాకటలక్ష్మీ కళత్ర! భవ్యచరిత్రా!

లోకాతీతగుణాశ్రయ!

గోకులవిస్తార! నందగోపకుమారా!

టీకా:

శ్రీకర = శ్రీకృష్ణ (శ్రీకర - శుభకరమైనవాడ, శ్రీకృష్ణ); కరుణాసాగర = శ్రీకృష్ణ కరుణా సాగర -
దయాసముద్రుడ, శ్రీకృష్ణ; ప్రాకటలక్ష్మీకళత్ర = శ్రీకృష్ణ (ప్రాకట లక్ష్మీ కళత్ర - ప్రాకట (ప్రసిద్ధమైన)
లక్ష్మీదేవికి కళత్ర (భర్త), శ్రీకృష్ణ; భవ్యచరిత్రా = శ్రీకృష్ణ (భవ్య చరిత్రా - దివ్యమైన వర్తనలు గలవాడ,
శ్రీకృష్ణ); లోకాతీత = శ్రీకృష్ణ (లోకాతీత - భువనములకు అతీతమైనవాడ, శ్రీకృష్ణ); గుణాశ్రయ = శ్రీకృష్ణ
(గుణాశ్రయ - త్రిగుణములకు ఆశ్రయమైనవాడ, శ్రీకృష్ణ); గోకులవిస్తార = శ్రీకృష్ణ (గోకుల విస్తార -
గోకులమునకు వృద్ధికారక, శ్రీకృష్ణ); నందగోపకుమారా = శ్రీకృష్ణ (నంద గోప కుమారా -
నందుడనెడి గోపకుని పుత్రుడ, శ్రీకృష్ణ).

భావము:

సంపదలను కలిగించే శ్రీకృష్ణా! దయాసముద్రా! లక్ష్మీదేవికి భర్తవు అనే ప్రసిద్ధి కలవాడా! దివ్యమైన
నడవడి కలవాడా! లోకాలకు అతీతమైన గుణాలకు ఆశ్రయమైనవాడా! గోసమూహాన్ని
విస్తరింపజేసినవాడా! నందుడనే గోపకుని కుమారా!

5.1-2-వ.

సకలపురాణార్థ జ్ఞాన విఖ్యాతుండగు సూతుండు శౌనకాది మహామునుల కిట్లనియె.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; పురాణ = పురాణము లందలి; అర్థ = విషయముల; జ్ఞాన = విజ్ఞానములు
కలిగియుండుట యందు; విఖ్యాతుండు = ప్రసిద్ధమైనవాడు; అగు = అయిన; సూతుండు =
సూతుడు; శౌనక = శౌనకుడు; ఆది = మొదలగు; మహా = గొప్ప; మునుల్ = మునుల; కిన్ = కి; ఇట్లు
= ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అన్ని పురాణాలలోని విషయ విజ్ఞానం చేత ప్రసిద్ధుడైన సూత మహర్షి శౌనకాది మహామునులతో
ఇలా అన్నాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : ప్రియవ్రతుని బ్రహ్మదర్శనంబు

5.1-3-క.

"భూనాథుఁ డుత్తరాత్మజుఁ

డైన పరీక్షిన్నరేంద్రుఁ డభిమన్యు సుతుం

డానందమంది ఘన సు

జ్ఞానుండగు శుకునిఁ గాంచి సరసతఁ బలికెన్.

టీకా:

భూనాథుడు = రాజు {భూ నాథుడు - భూమికి భర్త, రాజు}; ఉత్తరాత్మజుడు = ఉత్తరయొక్క పుత్రుడు;
ఐన = అయిన; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అనెడి; నరేంద్రుడు = మహారాజు {నరేంద్రుడు - నరులలో
ఇంద్రునివంటివాడు, మహారాజు}; అభిమన్యు = అభిమన్యుని; సుతుండు = పుత్రుడు; ఆనందమున్ =
సంతోషమును; అంది = పొంది; ఘన = గొప్ప; సు = మంచి; జ్ఞానుండు = జ్ఞానము గలవాడు; అగు
= అయిన; శుకునిన్ = శుకుని; కాంచి = చూచి; సరసతన్ = మనోహరముగా; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

ఉత్తరాభిమన్యుల కుమారుడైన పరీక్షిన్నరేంద్రుడు మహాజ్ఞాని అయిన శుకమహర్షిని చూచి సంతోషంతో సరసంగా ఇలా అన్నాడు.

5.1-4-వ.

"మునీంద్రా! పరమభాగవతుండు నాత్మారాముండునైన ప్రియవ్రతుండు గృహంబున నుండి యెట్లు రమించె? కర్మబంధంబు లయిన పరాభవంబులు గల గృహంబుల యందు ముక్తసంబంధు లైన పురుషులకు సంతోషంబు గానేర; దుత్తమశ్లోకుం డైన పుండరీకాక్షుని పాదచ్ఛాయం జేసి నిర్వృతచిత్తులైన మహాత్ములు కుటుంబంబునందు నిస్పృహత చేయుదురు; గానఁ బ్రియవ్రతునికి సంసారంబునందుఁ దగులంబు గలుగు టెట్లు? దారాగారసుతాదు లందుఁ దగులంబు గలుగ వానికి నెట్లు సిద్ధి గలుగు? శ్రీహరియం దస్థలితమతి యెట్లు గలుగు? నీ సంశయంబుఁ దేట పఱపు" మని పరీక్షిన్నరేంద్రు డడిగిన శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

ముని = మునులలో; ఇంద్రా = ఇంద్రునివంటివాడ; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవతుండు = భాగవతానుయాయు; ఆత్మారాముండును = ఆత్మ యందే ఆనందము అనుభవించెడివాడు; ఐన = అయినప్పటికి; ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు; గృహంబునన్ = నివాసము; నుండి = నుండి; ఎట్లు = ఏ విధముగ; రమించె = అనుభవించెను; కర్మ = కర్మలవలన; బంధంబుల్ = బంధములు; అయిన = అయినట్టి; పరాభవంబులు = అవమానములు; కల = కలిగిన; గృహంబుల్ = నివాసముల; అందున్ = లో; ముక్త = వదలివేసిన; సంబంధులు = బంధములు కలిగి ఉండెడివారు; ఐన = అయిన; పురుషుల్ = మానవుల; కున్ = కు; సంతోషంబున్ = సంతోషము; కానేరదు = కలుగుట అసాధ్యము; ఉత్తమశ్లోకుండు = హరి {ఉత్తమ శ్లోకుండు - ఉత్తములచేత శ్లోకుండు (స్తుతింపబడువాడు), విష్ణువు}; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షునిన్ = హరిని {పుండరీ కాక్షుడు - పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి అక్షుడు (కన్నులు గలవాడు), విష్ణువు}; పాద = పాదముల యొక్క; ఛాయన్ = నీడ; చేసి = వలన; నిర్వృత = ఊరట చెందిన; చిత్తులు = మనసు గలవారు; ఐన = అయిన; మహాత్ములు = గొప్పవారు; కుటుంబంబున్ = కుటుంబము; అందున్ = ఎడల; నిస్పృహత

= కోరిక లేకుండుటను; చేయుదురు = కలిగి ఉంటారు, అవలంబింతురు; కానన్ = కనుక;
 ప్రియవ్రతున్ = ప్రియవ్రతుని; కిన్ = కి; సంసారంబున్ = సంసారము; అందున్ = ఎడల; తగులంబున్
 = లాలస; కలుగుటన్ = కలుగుట; ఎట్లు = ఏ విధముగ అగును; దార = భార్య; ఆగార = ఇల్లు; సుత
 = బిడ్డలు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందున్ = ఎడల; తగులంబున్ = లాలస; కలుగన్ = కలుగగా;
 వాని = వాని; కిన్ = కి; ఎట్లు = ఏ విధముగ; సిద్ధి = సిద్ధి; కలుగు = కలుగును; శ్రీహరి = విష్ణుని; అందు
 = అందు; అస్థలిత = చెదరని; మతి = బుద్ధి; ఎట్లు = ఏ విధముగ; కలుగున్ = కలుగును; ఈ = ఈ;
 సంశయంబున్ = అనుమానమును; తేటపలుపుము = తీర్చుము; అని = అని; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు
 అనెడి; నరేంద్రుడు = మహారాజు; అడిగినన్ = అడుగగా; శుక = శుకుడు అనియెడి; యోగి =
 యోగులలో; ఇంద్రుడున్ = ఇంద్రునివంటివాడ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; =

భావము:

"మునీంద్రా! పరమభాగవతుడు, ఆత్మారాముడు అయిన ప్రియవ్రతుడు గృహస్థాశ్రమంలో ఉండి
 ఎలా సుఖాలను అనుభవించాడు? కర్మబంధాలై అవమానాలకు నెలవైన గృహస్థాశ్రమం,
 బంధాలు త్రెంచుకున్న మానవులకు సంతోషాన్నివ్వదు. ఉత్తములు కీర్తించే విష్ణుదేవుని
 అడుగుజాడలలో పయనిస్తూ చిత్తశాంతిని పొందినవారు కుటుంబ జీవితం పట్ల అనాసక్తులుగా
 ఉంటారు. ఇల్లు, ఇల్లాలు, పిల్లలు అంటే మమకారం పెంచుకున్నవానికి మోక్షసిద్ధి ఎలా
 కలుగుతుంది? శ్రీహరిమీద ఎలా గురి కుదురుతుంది? ఈ సందేహాన్ని తీర్చు స్వామీ!" అని పరీక్షిత్తు
 ప్రశ్నించగా శుకమహర్షి ఇలా అన్నాడు.

5.1-5-క.

"హరి చరణాంబుజ మకరం

దరసావేశిత మనఃప్రధానుండగు స

త్పురుషుఁ డొకవేళ విఘ్నముఁ

బొరసినఁ దన పూర్వ మార్గమును విడువఁ డిలన్

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; చరణ = పాదములు యనెడి; అంబుజ = పద్మముల; మకరంద = మకరందపు;
రస = రుచి; ఆవేశిత = ఆవేశించిన; మనః = మనస్; ప్రధానుండు = ముఖ్యముగా కలవాడు; అగు =
అయిన; సత్ = మంచి; పురుషుడు = మానవుడు; ఒకవేళ = ఏ కారణముచేతనైన; విఘ్నమున్ =
ఆటంకమును; పొరసినన్ = పొందినను; తన = తన యొక్క; పూర్వ = మొదటి; మార్గమును =
మార్గమును; విడువడు = వదలడు; ఇలన్ = భూమిపైన.

భావము:

“విష్ణుమూర్తి పాదపద్మాల మకరంద రసపానంలో లీనమై పరవశించిన మనస్సు కలిగిన మంచి
మనుష్యుడు ఒకవేళ ఆటంకాలు అడ్డు తగిలినా తన పూర్వ మార్గాన్ని వదలి పెట్టడు.

5.1-6-క.

ధరణీవల్లభ! విను మా

నరవరుఁడు ప్రియవ్రతుండు నారదముని స

చ్చరణోపసేవఁ జెందుచు

నరుదుగ నధ్యాత్మ సత్రయాగంబందున్.

టీకా:

ధరణీవల్లభ = రాజా {ధరణీవల్లభుడు - ధరణీ (భూమికి) వల్లభుడు (భర్త), రాజు}; వినుమా =
వినుము; నరవరుడు = రాజు {నరవరుడు - నరులకు వరుడు (భర్త), రాజు}; ప్రియవ్రతుండు =
ప్రియవ్రతుడు; నారద = నారదుడు యనెడి; ముని = ముని; సత్ = సత్యమైన; చరణ = పాదముల;
సేవన్ = సేవించుటను; చెందుచున్ = కలిగుండి; అరుదుగన్ = అపూర్వముగా; అధ్యాత్మ =
ఆధ్యాత్మిక; = సత్రయాగంబున్ = సత్రయాగము; అందున్ = లో.

భావము:

రాజా! పరీక్షిత్తు! విను. రాజైన ప్రియవ్రతుడు నారద మహర్షి పాదసేవ చేస్తూ ఒకసారి అధ్యాత్మ సత్తయాగం చేయడానికి సంకల్పించి...

5.1-7-సీ.

దీక్షితుండై ధరిత్రీపాలనముఁ దండ్రి-

పనిచిన సుజ్ఞాన భంగ మనుచు

నంగీకరింపమి నంతయుఁ దెలిసి ప-

ద్వాసనుఁ డతనికి నతుల రాజ్య

మందుల మిక్కిలి యాసక్తిఁ బుట్టింతు-

ననుచును దన చిత్తమందుఁ దలచి

తారకాపరివృతతారాధిపుని మాడ్కి-

శ్రుతులతోఁ గూడి యమృత విభూతి

5.1-7.1-తే.

హంసవాహనుఁ డగుచు నింద్రాదు లెల్లఁ

గదిసి సేవింప బ్రహ్మలోకమున నుండి

సన్మనీంద్రులు దన్నుఁ బ్రశంసచేయ

నల్లనల్లన యుడువీధి నరుగు దెంచె.

టీకా:

దీక్షితుండు = దీక్షవహించినవాడు; ఐ = అయ్య; ధరిత్రీ = భూమిని; పాలనమున్ =

పాలించుటయందు; తండ్రి = జనకుడు; పనిచిన = నియమించగా; సు = మంచి; జ్ఞాన =

విజ్ఞానమునకు; భంగము = అడ్డగించును; అనుచున్ = అనుచూ; అంగీకరింపమి =

ఒప్పుకొనకపోవుటచే; అంతయున్ = సమస్తమును; తెలిసి = తెలిసికొని; పద్మాసనుడు =

బ్రహ్మదేవుడు (పద్మాసనుడు - పద్మము ఆసనముగాగలవాడు, బ్రహ్మ); అతని = అతని; కిన్ = కి;

అతుల = సాటిలేని; రాజ్యము = రాజ్యము; అందులన్ = ఎడల; = మిక్కిలి = అధికమైన; ఆసక్తిన్ = ఆసక్తిని; పుట్టింతున్ = కలిగించెదను; అనుచున్ = అనుచూ; తన = తనయొక్క; చిత్తము = మనసు; అందున్ = లో; తలచి = భావించి; తారకా = తారలచే; పరివృత = చుట్టబడిన; తారాధిపుని = చంద్రుని (తారాధిపుడు - తారకలకు అధిపుడు (ప్రభువు), చంద్రుడు); మాడ్కిన్ = వలె; శ్రుతుల్ = వేదముల; తోన్ = తోటి; కూడి = కలసి; అచ్యుత = విష్ణుమూర్తిచే ప్రసాదించబడిన; విభూతిన్ = వైభవముకలిగి.

హంస = హంసను; వాహనుడు = వాహనముగా కలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆదులు = మొదలగువారు; ఎల్లన్ = అందరు; కదిసి = చేరి; సేవింపన్ = స్తుతించుచుండగా; బ్రహ్మలోకమునన్ = బ్రహ్మలోకము; నుండి = నుండి; సత్ = సత్యమైన; ముని = మునులలో; ఇంద్రులు = ఇంద్రునివంటివారు; తన్నున్ = తనను; ప్రశంస = కీర్తించుట; చేయన్ = చేస్తుండగా; అల్లనల్లనన్ = మెల్లగా; ఉడు = ఆకాశ; వీధిన్ = మార్గమున; అరుగుదెంచెన్ = వచ్చెను.

భావము:

(ప్రియవ్రతుడు సత్యయాగానికి) దీక్ష వహించగా రాజ్యపాలనను చేపట్టవలసిందిగా తండ్రి ఆజ్ఞాపించినా అది తన జ్ఞానానికి ఆటంకమని భావించి అంగీకరించలేదు. ఇదంతా తెలుసుకున్న బ్రహ్మదేవుడు ప్రియవ్రతునికి రాజ్యపాలన పట్ల ఆసక్తి కలిగించడానికి సంకల్పించి, ఇంద్రాదులు తనను సేవిస్తుండగా, సన్నునీంద్రులు సన్నుతిస్తుండగా, చుక్కలతో కూడిన చంద్రునిలాగా వేదాలతో కూడి వెలిగిపోతూ, హంస వాహన మెక్కి సత్యలోకంనుండి మెల్లమెల్లగా తారాపథంలో బయలుదేరి వచ్చాడు.

5.1-8-వ.

మఱియు నయ్యై మార్గంబుల యందు సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ చారణ గరుడ కింపురుషు లిరుదెసల స్తోత్రంబులు చేయుచుండ గంధమాదనద్రోణులం బ్రకాశంబు నొందించుచు జనుదెంచిన పద్మాసనునకు నారదుండు స్వామంభువ ప్రియవ్రతులతోఁ గూడి ముకుళిత కరకమలుండై యెదురు చనుదెంచి సంస్తుతి స్తబకంబులం బూజించిరి; విరించి సంతసించి ప్రియవ్రతునిం జూచి నవ్వుచు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అయ్యె = ఆయా; మార్గంబుల = దారులలో; అందున్ = లో; సిద్ధ = సిద్ధులు;
సాధ్య = సాధ్యులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; చారణ = చారణులు; గరుడ = గరుడులు; కింపురుష =
కింపురుషులు; ఇరుదెసలన్ = రెండుప్రక్కల; స్తోత్రంబులున్ = కీర్తించుట; చేయుచుండన్ =
చేయుచుండగా; గంధమాదన = గంధమాదనము యనెడి; ద్రోణులన్ = పర్వతశ్రేణులకు;
ప్రకాశంబున్ = కాంతి; ఒందించుచున్ = పొందించుచు; చనుదెంచిన = వచ్చిన; పద్మాసనుడు =
బ్రహ్మదేవుని (పద్మాసనుడు - పద్మము ఆసనముగా గలవాడు, బ్రహ్మ); కున్ = కి; నారదుండు =
నారదుడు; స్వాయంభువ = స్వాయంభువుడు; ప్రియవ్రతుల = ప్రియవ్రతులు; తోన్ = తోటి; కూడి =
కలిసి; ముకుళిత = మోడ్చిన; కర = చేతులు యనెడి; కమలుండు = పద్మములు కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; ఎదురు = ఎదురు; చనుదెంచి = వచ్చి; సంస్తుతి = స్తుతించుట; స్తబకంబులన్ =
స్తోత్రములతో; పూజించిరి = పూజచేసిరి; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు; సంతసించి = సంతోషించి;
ప్రియవ్రతునిన్ = ప్రియవ్రతుని; చూచి = చూసి; నవ్వుచున్ = నవ్వుతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియెన్ = అనియె.

భావము:

ఇంకా ఆయా దారుల కిరువైపులా నిల్చి సిద్ధులు, సాధ్యులు, గంధర్వులు, చారణులు, గరుడులు,
కింపురుషులు స్తుతిస్తూ ఉండగా, గంధమాదన పర్వతం చరియలను ప్రకాశింపజేస్తూ
బ్రహ్మదేవుడు వస్తూ ఉండగా చూసి నారదుడు స్వాయంభువ ప్రియవ్రతులతో పాటు చేతులు
జోడిస్తూ ఎదురేగి స్తుతులనే పూలగుత్తులతో పూజించాడు. బ్రహ్మ సంతోషించి ప్రియవ్రతుణ్ణి చూసి
నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు.

5.1-9-క.

"హా నా ముఖమున నీకును

గ్రహ మెఱిగింపంగఁ బనిచెఁ గావున నిదె సు

స్థిర మతి విను మంతయు శ్రీ

హా వాక్యముగా నెఱింగి యవనీనాథా!

టీకా:

హరి = నారాయణుడు; నా = నా యొక్క; ముఖమునన్ = నోటి ద్వారా; నీకునున్ = నీకు; కరమున్ = గట్టిగా; ఎటిగింపంగన్ = తెలుపుటకు; పనిచెన్ = నియమించెను; కావునన్ = కనుక; ఇదె = ఇదిగో; సుస్థిర = నిశ్చలమైన; మతిన్ = బుద్ధితో; వినుము = వినుము; అంతయున్ = అంతటిని; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; వాక్యమున్ = మాటలు; కాన్ = అగునట్లు; ఎటింగి = తెలిసికొని; అవనీనాథ = రాజా {అవనీనాథుడు - అవని (భూమికి) నాథుడు (ప్రభువు), రాజు}.

భావము:

“రాజా! విష్ణుమూర్తి నా నోటితో నీకు చెప్పమన్న విషయాన్ని చెప్తున్నాను. అందుచేత నా మాటలను శ్రీహరి మాటలుగానే భావించి నిశ్చలమైన మనస్సుతో విను.

5.1-10-ఆ.

కోరి వేడ్క నీవు నారదుండును నేను
నందరిమును నీశ్వరాజ్ఞఁ బూని
యుడుగ కెప్పుడు చేయనున్నవారము గాన
తని యాజ్ఞఁ దప్ప తలవి గాదు.

టీకా:

కోరి = నిశ్చయించుకొని; వేడ్కన్ = ఆపేక్షతో; నీవున్ = నీవు; నారదుండునున్ = నారదుడు; నేనున్ = నేను; అందరిమునున్ = అందరము; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; పూని = పూని; ఉడుగుక = వదలక; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును; చేయనున్నవారము = చేసేడివారము; కాన = కనుక; అతని = అతని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; తప్పన్ = దాటుటకు; అలవిగాదు = వీలుకాదు.

భావము:

నీవు, నారదుడు, నేను అందరం శ్రీహరి ఆజ్ఞను మీరక ప్రవర్తించే వాళ్ళమే. కనుక అతని ఆజ్ఞను తప్పరాదు.

మఱియు శ్రీహరి యాజ్ఞను జీవుండు తపోవిద్యలను యోగ వీర్య జ్ఞానార్థ ధర్మంబులను దనచేత
 నొరులచేతం దప్పింప సమర్థుండు గాఁ; ఉత్పత్తి స్థితి నాశంబులకు
 శోకమోహభయసుఖదుఃఖంబులకు నీశ్వరాధీనుండెకాని జీవుండు స్వతంత్రుండు గాఁడు; శ్రీహరి
 వాగ్రూపంబు లయిన శ్రుతులందు గుణత్రయం బను రజ్జువున బంధింపబడిన యస్మదాదులము
 ముకుఁద్రాటిచేఁ బశువు మనుష్యులకు వశంబయిన చందంబున నీశ్వరాజ్ఞం
 బ్రవర్తించుచుండుము; నరుండు సుఖదుఃఖానుభవంబులకు నీశ్వరాధీనుండు; నేత్రంబులు
 గలవాని చేతఁ దివియంబడిన యంధుండును బోలె నీశ్వరుం డిచ్చిన సుఖదుఃఖంబు
 లనుభవించుచున్నవారము; స్వప్నంబునం గన్న పదార్థంబు మేల్కాంచి మిథ్యగాఁ దలంచిన
 చందంబున మోక్షార్థియైన సుజ్ఞానవంతుండు ప్రారబ్ధ సుఖదుఃఖంబు లనుభవించుచు
 దేహాంతరారంభ కర్మంబులం బాయనొల్లఁడు; వనవాసి యైనను జితేంద్రియుండు గాకుండేనేనిఁ
 గామాది సహితం డగుటంజేసి సంసారబంధంబులు గలుగు; గృహస్థాశ్రమంబందును
 జితేంద్రియుండై యాత్మ జ్ఞానంబుగల పురుషునకు మోక్షంబు సిద్ధించు; శత్రువుల గెలువ
 నిశ్చయించిన పురుషుండు దుర్గం బాశ్రయించి శత్రువుల జయించిన మాడ్కిని మోక్షార్థి యగు
 నీవును గృహాశ్రయండు వగుచు శ్రీనారాయణ చరణారవిందంబు లను దుర్గం బాశ్రయించి
 యరిషడ్వర్గంబు జయించి ముక్తనంగుండవై యీశ్వర కల్పితంబు లగు భోగంబు లననుభవించి
 ముక్తింజెందు; మనినఁ ప్రియవ్రతుండు త్రిభువన గురుండయిన చతురానను వాక్యంబు
 లవనతమస్తకుం డై బహుమాన పూర్వకంబుగ నంగీకరించె; నంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; శ్రీహరి = నారాయణుని; ఆజ్ఞనున్ = ఆజ్ఞను; జీవుండు = మానవుడు; తపస్
 = తపస్సు; విద్యలను = విద్యలను; యోగ = యోగము; వీర్య = వీరత్వము; జ్ఞాన = విజ్ఞానము; అర్థ =
 సంపదలు; ధర్మంబులనున్ = ధర్మములను; తన = తన; చేతన్ = చేత; ఒరుల్ = ఇతరుల; చేతన్ =
 చేతను; తప్పింపన్ = తప్పించుటకు; సమర్థుండు = సామర్థ్యము గలవాడు; కాడు = కాదు; ఉత్పత్తి =
 సృష్టి; స్థితి = స్థితి; నాశంబుల్ = లయముల; కున్ = కు; శోక = విచారము; మోహ = మోహము;
 భయ = భయము; సుఖ = సుఖము; దుఃఖంబుల్ = దుఃఖములు; కున్ = కు; ఈశ్వర =

భగవంతునిపైన; ఆధీనుండె = ఆధారపడువాడె; కాని = కాని; జీవుండు = మానవుడు; స్వతంత్రుండు = స్వాతంత్ర్యము కలవాడు; కాడు = కాదు; శ్రీహరి = నారాయణుని; వాక్ = వాక్యము, మాటలు; రూపంబుల్ = రూపమున ఉండునవి; అయిన = అయినట్టి; శ్రుతులు = వేదములు; అందున్ = అందు; గుణత్రయంబున్ = త్రిగుణములు; అను = అనెడి; రజ్జువునన్ = తాడుతో; బంధింపబడిన = కట్టబడినట్టి; అస్మదాదులము = మావంటివారము; ముకుత్రాటి = ముకుతాడు, కళ్ళెము; చేతన్ = వలన; పశువు = గొడ్డు; మనుష్యుల్ = మానవులు; కున్ = కు; వశంబున్ = లొంగినది; అయిన = అయిన; చందంబునన్ = విధముగ; ఈశ్వర = భగవంతుని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; వర్తించుచుండుము = అనుసరించి నడచెదము; నరుండు = మానవుడు; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖా = దుఃఖములు; అనుభవంబుల్ = అనుభవములు; కున్ = కి; ఈశ్వర = భగవంతునిపైన; ఆధీనుండు = ఆధారపడిన వాడు; నేత్రంబులున్ = కన్నులు, చూపు; కల = కలిగిన; వాని = వాని; చేతన్ = వలన; తివియంబడిన = తీసుకొని వె

భావము:

ఇంకా శ్రీహరి ఆజ్ఞానుసారం జీవుడు తపస్సు చేయడం, విద్యలు నేర్చుకొనడం, యోగాన్ని అభ్యసించడం, శౌర్యాన్ని ప్రదర్శించడం, జ్ఞానాన్ని సంపాదించడం, ఆర్థిక వనరులను సమకూర్చుకొనడం, ధర్మం పాటించడం మొదలైన కర్మలు చేస్తాడు. ఈ కర్మాదులకు కర్త దేవుడే కాని జీవుడు కాడు. అటువంటప్పుడు వీటినుండి ఎవడైనా తప్పుకోవడం కాని, మరొకరిని తప్పించడం కాని శక్యం కాని పని. పుట్టడానికి కాని, చావడానికి కాని, భయానికి కాని, సుఖానికి కాని, దుఃఖానికి కాని ఈశ్వరుడే కర్త. జీవుడు కానే కాడు. శ్రీహరి వాక్కులే వేదాలు. మన మందరం సత్త్వరజస్తమో గుణాలనే ముప్పేటల త్రాటితో కట్టబడిన వాళ్ళం. ముకుతాడు వేసిన పశువులు యజమాని చెప్పు చేతలలో ఉండే విధంగా మనం ఈశ్వరాజ్ఞకు లోబడి ఉంటాము. మానవుని సుఖ దుఃఖాలకు ఈశ్వరుడే కర్త. కళ్ళున్నవాడు గుడ్డివాణ్ణి ఎలా నడిపిస్తాడో అలాగే ఈశ్వరుడు మనలను నడిపిస్తాడు. అతనికి లోబడి, అతడు ప్రసాదించిన సుఖ దుఃఖాలను అనుభవిస్తున్నాము. కలలో చూచిన పదార్థాలను నిద్ర మేలుకొన్న తరువాత అబద్ధమని అనుకున్నట్లు ముక్తికోసం ప్రయత్నించే జ్ఞాని తాను పొందవలసిన సుఖ దుఃఖాలను అనుభవిస్తూ రాబోయే కర్మఫలాలకు దూరంగా ఉంటాడు. అడవికి పోయినా ఇంద్రియ వ్యాపారాలను జయించలేక కామాదులకు లొంగిన వానికి సంసార బంధాలే మిగులుతాయి. గృహస్థాశ్రమంలో

ఉన్నా ఇంద్రియాలను జయించి ఆత్మజ్ఞానం కలిగిన పురుషునికి మోక్షం తప్పక సిద్ధిస్తుంది. శత్రువులను గెలవడానికి సిద్ధమైనవాడు కోటలోనే ఉండి వారిని జయించినట్లుగా మోక్షం కోరే పురుషుడు గృహస్థాశ్రమంలో ఉంటూ శ్రీమన్నారాయణుని చరణారవిందాలనే కోటను ఆశ్రయించి కామక్రోధాది అరిషడ్వర్గాన్ని జయిస్తాడు. అలాగే నీవు కూడా ఈశ్వర కల్పితాలైన భోగాదులను అనుభవిస్తూ ముక్త సంగుడవై ముక్తిని దక్కించుకో" అన్నాడు. అప్పుడు ప్రియవ్రతుడు ముల్లోకాలకు గురువైన బ్రహ్మదేవుని వాక్యాలను తలవంచి గౌరవపూర్వకంగా అంగీకరించాడు. అప్పుడు...

5.1-12-ఆ.

సరసిజాసనుండు స్వామ్యంభువుని చేత

నధికమైన పూజలంది నార

దుండు నా ప్రియవ్రతుండును చూడంగఁ

జనియెఁ దనదు పూర్వ సదనమునకు.

టీకా:

సరసిజాసనుండు = బ్రహ్మదేవుడు (సరసి జాసనుండు - సరసిజము (పద్మము) ఆసనుండు (ఆసనముగా గలవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); స్వామ్యంభువుని = స్వామ్యంభువుని; చేతన్ = చేత; అధికము = అధికము; ఐన = అయిన; పూజలున్ = సేవలను; అంది = పొంది; నారదుండున్ = నారదుడును; ఆ = ఆ; ప్రియవ్రతుండునున్ = ప్రియవ్రతుడు; చూడంగన్ = చూచుచుండగా; చనియెన్ = వెళ్ళెను; తనదు = తన యొక్క; పూర్వ = తొలి; సదనమున్ = నివాసమువ; కున్ = కు.

భావము:

బ్రహ్మ స్వామ్యంభువ మనువు శ్రద్ధాభక్తులతో చేసిన పూజ లందుకొని, ప్రియవ్రతుడు, నారదుడు చూస్తుండగా తన లోకానికి బయలుదేరాడు.

5.1-13-ఆ.

సత్యసంధుడైన స్వామ్యంభువుం డను

మనువు బ్రహ్మచేత మున్ననఁ దగ

నంది యంత నారదానుమతంబునఁ

దనదు సుతుని రాజ్యమునను నిలిపె.

టీకా:

సత్యసంధుఁడు = సత్యము నందు లగ్నమైనవాడు; ఐన = అయినట్టి; స్వామ్యంభువుండు = స్వామ్యంభువుడు; అను = అనెడి; మనువు = మనువు {మనువు - వైవస్వాది చతుర్దశ మనువు లందలివాడు}; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = చేత; మన్ననన్ = గౌరవములను; తగన్ = మిక్కిలిగా; అంది = పొంది; అంతన్ = అంతట; నారద = నారదుని; అనుమతంబునన్ = అనుమతితో; తనదు = తమ యొక్క; సుతునిన్ = పుత్రుని; రాజ్యమునను = రాజ్య మందు; నిలిపెన్ = నియమించెను.

భావము:

సత్యసంధుడైన స్వామ్యంభువ మనువు బ్రహ్మ సంకల్పంతో నారదుని అనుమతితో తన కుమారుడైన ప్రియవ్రతునికి రాజ్యభారాన్ని అప్పగించాడు.

5.1-14-వ.

ఇట్లు స్వామ్యంభువమనువు భూచక్ర పరిపాలనంబునకుఁ బ్రియ వ్రతునిఁ బట్టంబు గట్టి విషమంబులగు విషయంబుల వలన విముక్తుండై వనంబునకుం జనియె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; స్వామ్యంభువ = స్వామ్యంభువుడు అనెడి; మనువు = మనువు; భూచక్ర = భూమండలమును; పరిపాలనంబున్ = పరిపాలించుట; కున్ = కు; ప్రియవ్రతునిన్ = ప్రియవ్రతుని; పట్టంబున్ = పట్టాభిషిక్తునిగా; కట్టి = నియమించి; విషమంబులున్ = దాటరానివి; అగు = అయిన; విషయంబుల్ = ఇంద్రియార్థ విషయముల; వలన = నుండి; విముక్తుండు = విడివడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వనంబున్ = అడవుల; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఈ విధంగా స్వాయంభువ మనువు భూచక్రాన్ని పరిపాలించడానికి ప్రియవ్రతునికి పట్టాభిషేకం చేసి, దాటరాని ఇంద్రియార్థాల నుండి బయటపడి అరణ్యాలకు వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు...

5.1-15-మ.

ధరణీవల్లభుఁ డా ప్రియవ్రతుఁడు మోదంబుచున్ లీల నీ

శ్వరవాక్యంబునఁ గర్మతంత్ర పరుడై సంగంబులం బాపు శ్రీ

హరిపాదాంబుజ చింతనం దగిలి నిత్యానందముం బొంది దు

ర్భర రాగాదులఁ బాఱదోలి ప్రజలం బాలించె నత్సున్నతిన్.

టీకా:

ధరణీవల్లభుడు = రాజు {ధరణీవల్లభుడు - ధరణీ (భూమికి) వల్లభుడు (భర్త), రాజు}; ప్రియవ్రతుడు = ప్రియవ్రతుడు; మోదంబున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = పొందుతూ; లీలన్ = లీలవలె; ఈశ్వర = భగవంతుని; వాక్యంబునన్ = ఆజ్ఞానుసారము; కర్మ = కర్మములను; తంత్ర = చేయుట యందు; పరుడు = లగ్నమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; సంగంబులన్ = బంధనములను; బాపు = పోగొట్టెడి; శ్రీహరి = నారాయణుని; పాద = పాదములు యనెడి; అంబుజ = పద్మముల ఎడల; చింతనన్ = ధ్యానము నందు; తగిలి = లగ్నమై; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఆనందమున్ = ఆనందమును; పొంది = పొంది; దుర్భర = భరింపరాని; రాగ = రాగము, లాలస; ఆదులన్ = మొదలగువానిని; పాఱదోలి = వదలివేసి; ప్రజలన్ = లోకులను; పాలించెన్ = పరిపాలించెను; అతి = మిక్కిలి; ఉన్నతిన్ = జెన్నత్యముతో.

భావము:

రాజైన ప్రియవ్రతుడు భగవంతుని ఆదేశంతో కర్మతంత్రపరుడైనా శ్రీహరి పాదపద్మాలను స్మరిస్తూ, రాగద్వేషాలను వదలిపెట్టి అనుదినం నిత్యానందాన్ని అనుభవిస్తూ ప్రజలను గొప్పగా పరిపాలించాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : ఆగ్నేధ్రాదుల జన్మంబు

5.1-16-వ.

ఇట్లు ప్రియవ్రతుండు రాజ్యంబు చేయుచు విశ్వకర్మ ప్రజాపతి పుత్రిక యగు బర్హిష్మతి యనుదానిం బత్నిగాఁ బడసి, యా సతివలన శీల వృత్త గుణ రూప వీర్యోదార్యంబులం దనకు సమానులైన యాగ్నేధ్రే ధృజిహ్వా, యజ్ఞబాహు, మహావీర, హిరణ్యరేతో, ఘృతపృష్ఠ, సవన, మేధాతిథి, వీతిహోత్ర, కవు లను నామంబులు గల పుత్రదశకంబును; నూర్జస్వతి యను నొక్క కన్యకను గాంచె; నందుఁ గవి మహావీర సవనులు బాలకులయ్యు నూర్ధ్వరేతస్కులై బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠాతులై యుపశమనశీలు రగుచుం బారమహంస్యయోగం బాశ్రయించి, సర్వజీవనికాయావాసుండును, భవభీతజనశరణ్యుండును, సర్వాంతర్యామియు, భగవంతుండు నగు వాసుదేవుని చరణారవిందావిరత స్మరణానుగత పరమ భక్తియోగానుభావంబున విశోధితాంతఃకరణు లగుచు నీశ్వరుతాదాత్మ్యంబుఁ బొంది; రంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయుచున్ = చేయుచూ; విశ్వకర్మ = విశ్వకర్మ అనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి యొక్క; పుత్రిక = కుమార్తె; అగు = అయిన; బర్హిష్మతి = బర్హిష్మతి; అను = అనెడి; దానిన్ = ఆమెను; పత్ని = భార్య; కాన్ = అగునట్లు; పడసి = పొంది; ఆ = ఆ; సతి = భార్య; వలనన్ = అందు; శీల = శీలము నందు; వృత్త = వర్తనము నందు; గుణ = సుగుణము లందు; రూప = అందము నందు; వీర్య = శౌర్యము నందు; ఔదార్యంబులన్ = ఔదార్యములు; అందున్ = అందును; తన = తన; కున్ = కు; సమానులు = సరి అగువారు; ఐన = అయిన; ఆగ్నేధ్ర = ఆగ్నేధ్రుడు; ఇధ్మజిహ్వా = ఇధ్మజిహ్వాడు; యజ్ఞబాహు = యజ్ఞబాహువు; మహావీర = మహావీరుడు; హిరణ్యరేతః = హిరణ్యరేతసుడు; ఘృతపృష్ఠ = ఘృతపృష్ఠుడు; సవన = సవనుడు; మేధాతిథి = మేధాతిథి; వీతిహోత్ర = వీతిహోత్రుడు; కవి = కవి; ఆను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; పుత్ర = కుమారుల; దశకంబును = పదిమందిని; ఊర్జస్వతి = ఊర్జస్వతి; అను = అనెడి; ఒక్క = ఒక; కన్యకన్ = పుత్రికను; కాంచెన్ = కనెను; అందున్ = వారిలో; కవి = కవి; మహావీర = మహావీరుడు; సవనులున్ = సవనుడును;

బాలకులు = పిల్లవాండు; అయ్యన్ = అయినప్పటికిని; ఊర్ధ్వరేతస్కులు = బ్రహ్మచారులు
 {ఊర్ధ్వరేతస్కులు - ఊర్ధ్వ (పైకి ప్రసరించెడి) రేతస్కులు (రేతస్సు గలవారు), బ్రహ్మచారులు}; ఐ =
 అయ్య; బ్రహ్మవిద్యా = బ్రహ్మవిద్య యందు; నిష్ఠాతులు = మిక్కిలి నేర్పరులు; ఐ = అయ్య; ఉపశమన
 = శాంతించిన; శీలురు = స్వభావములు గలవారు; అగుచున్ = అగుచూ; పారమహంస్య =
 పరమహంసలకు చెందిన; యోగంబున్ = యోగమును; ఆశ్రయించి = ప్రాపును పొంది; సర్వ =
 అఖిలమైన; జీవ = ప్రాణుల; నికాయ = సమూహమున; వాసుండునున్ = నివసించెడివాడు; భవ =
 సంసారము ఎడ; భీత = భయము చెందిన; జన = వారికి; శరణ్యుండునున్ = శరణము
 ఇచ్చువాడు; సర్వ = అఖిలమైన జీవుల; అంతర్యామియున్ = లోపలను ఉండెడివారు;
 భగవంతుడును = మహాత్మ్యము గలవాడును; అగు = అయిన; వాసుదేవునిన్ = విష్ణుమూర్తి యొక్క;
 చరణ = పాదములు యనెడి; అరవిందా = పద్మములను; ఆవిరత = విరామములేని; స్మరణ =
 ధ్యానము నందు; అనుగత = అనుసరించెడి; పరమ = అత్యధికమైన; భక్తియోగ = భక్తియోగము
 నందు; అనుభావంబునన్ = అనుభవపూర్వకముగా; విశోధిత = పరిశుద్ధిచేయబడిన;
 అంతఃకరణులు = మనసులు గలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని ఎడల;
 తాదాత్మ్యంబున్ = అది తానే అగుటను; పొందిరి = పొందిరి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఈ విధంగా ప్రియవ్రతుడు రాజ్యం చేస్తూ విశ్వకర్మ ప్రజాపతి కుమార్తె అయిన బర్హిష్మతి అనే
 యువతిని పెళ్ళాడి ఆమెవల్ల శీలంలోను, ప్రవర్తనలోను, గుణంలోను, రూపంలోను, పరాక్రమంలోను,
 ఔదార్యంలోను తనతో సమానులైన ఆగ్నేధ్రుడు, ఇథ్మజిహ్వాడు, యజ్ఞబాహువు, మహావీరుడు,
 హిరణ్యరేతసుడు, ఘృతపృష్ఠుడు, సవనుడు, మేధాతిథి, వీతిహోత్రుడు, కవి అనే పదిమంది
 కొడుకులను, ఊర్జస్వతి అనే కుమార్తెను కన్నాడు. వారిలో కవి, మహావీరుడు, సవనుడు అనేవారు
 చిన్నవారైనా బ్రహ్మచర్యం అవలంబించి బ్రహ్మవిద్యా నిష్ఠాతులై శాంతమే స్వభావంగా గలవారై
 పరమహంస యోగాన్ని పొందినారు. సమస్త జీవులకు ఆవాసమైనవాడు, సంసార భయ
 భ్రాంతులకు శరణ్యమైనవాడు, సర్వాంతర్యామి, భగవంతుడు అయిన వాసుదేవుని పాదపద్మాలను
 సర్వదా స్మరించడం వల్ల లభించిన భక్తియోగం ప్రభావంతో మనస్సు మరింత పరిశుద్ధం కాగా
 ఈశ్వర తాదాత్మ్యం పొందారు.

5.1-17-సీ.

వసుధేశ! యా ప్రియవ్రతుఁ డొండు కాంత యం-

దధికుల మన్వంతరాధిపతుల

మఱియు నుత్తముఁడు తామసుఁడు రైవతుఁ డను-

సుతులను బుట్టించె సుమహితులను;

మున్న జన్మించిన మువ్వరు పుత్రులు-

నవ్యయ పదవికి నరుగుటయును

నంతఁ బ్రియవ్రతుఁ డఖిల శాత్రవకోటిఁ-

దన బాహుబలముచేతను జయించి

5.1-17.1-తే.

యతఁడు బర్హిష్మతీ కాంతయందుఁ బ్రీతి

గలిగి యౌవన లీలా వికాస హాస

హాలనాదులఁ జిత్తంబు గీలుకొల్పి

గత వివేకుండుబోలె భోగములఁ బొందె.

టీకా:

వసుధేశ = రాజా {వసుధేశుడు - వసుధ (భూమికి) ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}; ఆ = ఆ; ప్రియవ్రతుడు = ప్రియవ్రతుడు; ఒండు = మరియొక; కాంత = భార్య; అందున్ = అందు; అధికులన్ = గొప్పవారిని; మన్వంతర = మన్వంతరములకు; అధిపతులన్ = ప్రభువులను; మఱియున్ = ఇంకను; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; తామసుడు = తామసుడు; రైవతుడున్ = రైవతుడు; అను = అనెడి; సుతులన్ = పుత్రులను; పుట్టించెన్ = పొందెను; సుమహితులను = చాలగొప్పవారిని; మున్ను = ముందు; జన్మించిన = పుట్టిన; మువ్వరు = ముగ్గురు; పుత్రులున్ = కుమారులును; అవ్యయ = శాశ్వతమైన; పదవి = స్థితి (ముక్తి); కిన్ = కి; అరుగుటయున్ = వెళ్లుట; అంతన్ = అంతట; ప్రియవ్రతుండున్ = ప్రియవ్రతుడు; అఖిల = సర్వమైన; శాత్రవ = శత్రువుల; కోటిన్ = సమూహమును; తన = తన యొక్క; బాహుబలము = భుజబలము; చేతను = వలన; జయించి = జయించి.

అతడు = అతడు; బరిష్మతీ = బరిష్మతి యనెడు; కాంత = భార్య; అందున్ = ఎడల; ప్రీతిన్ = ఇష్టమున; కలిగి = కలిగుండి; యౌవన = యౌవన; లీలా = క్రీడలందు; వికాస = వికసించుటలు; హాస = నవ్వులు; హేలన = ఆనందించుటలు; ఆదులన్ = మొదలగువానియందు; చిత్తంబున్ = మనసును; కీలుకొల్పి = ప్రేరేపించుకొని; = గత = నశించిన; వివేకుండును = వివేకముగలవాడు; పోలెన్ = వలె; భోగములన్ = భోగములను; పొందె = పొందెను.

భావము:

రాజా! ఆ ప్రియవ్రతుడు మరొక భార్యవల్ల ఉత్తముడు, తామసుడు, రైవతుడు అనే ముగ్గురు కుమారులను కన్నాడు. వారు చాలా గొప్పవారు. మనువులై మన్వంతరాలకు అధిపతులయ్యారు. ముందు పుట్టిన కవి, మహావీరుడు, సవనుడు నాశనం లేని మోక్షపదాన్ని అందుకున్నారు. తరువాత ప్రియవ్రతుడు తన బాహుబలంతో సమస్త శత్రుసమూహాన్ని ఓడించాడు. బర్హిష్మతి మీద అతిశయించిన అనురాగంతో యౌవన వికాసాలైన హాసలీలావిలాసాలలో మనస్సును లగ్నం చేసి వివేకం కోల్పోయిన వానివలె అఖండ భోగాలను అనుభవించాడు.

5.1-18-వ.

ఇట్లు ప్రియవ్రతుం డేకాదశార్బుద పరివత్సరంబులు రాజ్యంబు చేసి యొక్కనాడు మేరునగ ప్రదక్షిణంబు చేయు సూర్యునకు నవరభాగంబునం బ్రవర్తించు నంధకారంబు నివర్తింపంబూని భగవదుపాసనా జనితాతిపురుష ప్రభావుండై సవితృ రథసదృక్ష వేగంబు గలిగి తేజోమయం బైన రథంబు నారోహణంబు చేసి రాత్రుల నెల్ల దినంబు లొనర్తు నని సప్తరాత్రంబులు ద్వితీయ తపనుండునుం బోలె నరదంబు పఱపుటయు నా రథనేమి మార్గంబులు సప్తసముద్రంబులును, నా మధ్య భూసంధులు సప్తద్వీపంబులు నయ్యె; నందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు; ఏకాదశ = పదకొండు (11); అర్బుద = అర్బుదముల {అర్బుదము -వెయ్యి కోట్లు, 1 తరువాత 10 సున్నాలు}; పరివత్సరంబులు = సంవత్సరములు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యము; చేసి = చేసి; ఒక్క = ఒక; నాడు = దినమున; మేరు = మేరువు అనెడి; నగ = పర్వతమును; ప్రదక్షిణంబున్ = చుట్టు తిరుగుట; చేయు = చేసెడి; సూర్యున్ =

సూర్యుని; కున్ = కి; అపరభాగంబునన్ = వెనుక భాగము, రాత్రులందు; ప్రవర్తించు = కలిగెడి;
 అంధకారంబున్ = చీకట్లను; నివర్తింపన్ = పోగొట్టుటను; పూని = స్వీకరించి; భగవత్ =
 భగవంతుని; ఉపాసనా = సేవించుటచే; జనిత = పుట్టిన; అతిపురుష = మానవాతీతమైన;
 ప్రభావుండున్ = ప్రభావము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; సవిత్వ = సూర్యుని; రథ = రథమునకు; సదృక్ష =
 సమానమైన; వేగంబున్ = వేగము; కలిగి = కలిగి; తేజస్ = తేజస్సుతో; మయంబున్ = నిండినది;
 ఐన = అయిన; రథంబున్ = రథమును; ఆరోహణంబు = ఎక్కుట; చేసి = చేసి; రాత్రులన్ =
 రాత్రులను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; దినంబులున్ = పగళ్ళు వలె; ఒనర్తును = చేసెదను; అని = అని; సప్త
 = ఏడు (7); రాత్రంబులున్ = రాత్రుళ్ళు; ద్వితీయ = రెండవ; తపనుండునున్ = సూర్యుని {తపనుండు
 - తపింప జేయువాడు, సూర్యుడు}; పోలెన్ = వలె; అరదంబున్ = రథమును; పఱపుటయున్ =
 పరుగెత్తించుటయు; ఆ = ఆ; రథ = రథచక్రముల; నేమి = చాళ్ళ యొక్క; మార్గంబులున్ =
 దారులలో; సప్త = ఏడు (7); సముద్రంబులునున్ = సముద్రములును {సప్తసముద్రములు -
 1క్షార(కారపు సముద్రము) 2ఇక్షురస(చెరకురసముసముద్రము) 3సుర(సురాసముద్రము)
 4ఆజ్య(నెయ్యిసముద్రము) 5క్షీర(పాలసముద్రము) 6దధి(పెరుగుసముద్రము)
 7ఉదకంబులు(నీటిసముద్రము)); ఆ = వాని; మధ్య = మధ్యభాగ మందలి; భూసంధులు =
 భూభాగములు; సప్త = ఏడు (7); ద్వీపంబులున్ = ద్వీపములును {సప్తద్వీపములు -
 1జంబూ(జంబూద్వీపము) 2ప్లక్ష(ప్లక్షద్వీపము) 3శాల్మలిద్వీప(శాల్మలీద్వీపము) 4కుశ(కుశద్వీపము)
 5క్రౌంచ(క్రౌంచద్వీపము) 6శాక(శాకద్వీపము) 7పుష్కరములు(పుష్కరద్వీపములు)); అయ్యెన్ =
 అయినవి; అందున్ = వానిలో.

భావము:

ఈ విధంగా ప్రియవ్రతుడు పదకొండు అర్బుద సంవత్సరాలు రాజ్యం చేసాడు. ఒకనాడు మేరు
 పర్వతానికి ప్రదక్షిణం చేస్తున్న సూర్యునికి ఆవలి భాగంలో కనిపించే చీకటిని రూపుమాపాలని
 అనుకున్నాడు. భగవంతుణ్ణి నిరంతరం ధ్యానించడం వల్ల కలిగిన శక్తితో సూర్యుని రథంతో
 సమానమై తేజోమయమైన రథం ఎక్కి రాత్రులను పగళ్ళుగా మారుస్తానంటూ రెండవ
 సూర్యునిలాగా వెలిగిపోతూ ఏడుమార్లు ప్రదక్షిణం చేసాడు. అప్పుడు ప్రియవ్రతుని రథచక్రాలు
 గాళ్ళ వలన పడిన దారులు సప్త సముద్రాలయ్యాయి. ఆ గాళ్ళకు నడుమ ఉన్న భూమిపై
 సప్తద్వీపాలు ఏర్పడ్డాయి.

5.1-19-సీ.

సరస జంబూ ప్లక్ష శాల్మలీద్వీప కు-

శక్రౌంచ శాక పుష్కరము లనఁగ

నలరు నా ద్వీపంబులందు జంబూద్వీప-

మొనరంగ లక్షయోజనము లయ్యె;

నట యుత్తరోత్తరాయత సంఖ్యఁ దాద్విగు-

ణిత మయి యొండొంటి కతిశయిల్లు

క్షారేక్షరస సు రాజ్యక్షీర దధ్యుద-

కంబులు గలుగు సాగరము లేడు

5.1-19.1-తే.

ద్వీప పరిమాణములు గల్గి విస్తరిల్లు

సంధి సంధిని బరిఖల చందమునను

రమము దప్పక యొండొంటిఁ గలయకుండు

సకల జీవుల కెల్ల నాశ్చర్యముగను.

టీకా:

సరస = చక్కటి; జంబూ = జంబూద్వీపము; ప్లక్ష = ప్లక్షద్వీపము; శాల్మలీద్వీప = శాల్మలీద్వీపము; కుశ = కుశద్వీపము; క్రౌంచ = క్రౌంచద్వీపము; శాక = శాకద్వీపము; పుష్కరములు = పుష్కరద్వీపములు; అనగన్ = అనగా; అలరు = అలరారెడి; ఆ = ఆ; ద్వీపంబులున్ = ద్వీపములు {సప్తద్వీపములు - 1జంబూ(జంబూద్వీపము) 2ప్లక్ష(ప్లక్షద్వీపము) 3శాల్మలీద్వీప(శాల్మలీద్వీపము) 4కుశ(కుశద్వీపము) 5క్రౌంచ(క్రౌంచద్వీపము) 6శాక(శాకద్వీపము) 7పుష్కరములు(పుష్కరద్వీపములు)}; అందున్ = అందు; జంబూద్వీపమున్ = జంబూద్వీపము; ఒనరంగన్ = చక్కగా; లక్ష = లక్ష (100000); యోజనములున్ = యోజనములు {యోజనము - నాలుగుకోసుల దూరము, పిలుపునకు అందనిది; వాచస్పతము; ఎనిమిది మైళ్ళ దూరం, పది లేక పన్నెండు మైళ్ళ దూరం; తెలుగు వ్యుత్పత్తి కోశం}; అయ్యెన్ = అయినది; అట = దానికి; ఉత్తరోత్తర = ఒకదానికంటెనొకటి; ఆయత =

విస్తారమైన; సంఖ్యన్ = కొలతలలో; తాన్ = తాను; ద్విగుణితము = రెట్టింపు; అయి = అయ్యి;
 ఒండొంటి = ఒకదానికొకటి; కిన్ = కి; అతిశయిల్లు = అధికమైన; క్షార = కారపు సముద్రము; ఇక్షురస
 = చెరకురసముసముద్రము; సుర = సురాసముద్రము; ఆజ్య = నేయ్యిసముద్రము; క్షీర =
 పాలసముద్రము; దధి = పెరుగుసముద్రము; ఉదకంబులు = నీటిసముద్రము; కలుగు = ఉండెడి;
 సాగరములు = సముద్రములు {సప్తసముద్రములు - 1క్షార(కారపు సముద్రము)
 2ఇక్షురస(చెరకురసముసముద్రము) 3సుర(సురాసముద్రము) 4ఆజ్య(నేయ్యిసముద్రము)
 5క్షీర(పాలసముద్రము) 6దధి(పెరుగుసముద్రము) 7ఉదకంబులు(నీటిసముద్రము)}; ఏడున్ = ఏడు
 (7).

ద్వీప = ద్వీపముల {సప్తద్వీపములు - 1జంబూ(జంబూద్వీపము) 2ప్లక్ష(ప్లక్షద్వీపము)
 3శాల్మలీద్వీప(శాల్మలీద్వీపము) 4కుశ(కుశద్వీపము) 5క్రౌంచ(క్రౌంచద్వీపము) 6శాక(శాకద్వీపము)
 7పుష్కరములు(పుష్కరద్వీపములు)}; పరిమాణములు = కొలతలు; కల్గి = కలిగుండి; విస్తరిల్లు =
 విస్తరించును; సంధిసంధిని = ప్రతి కలయికయొక్క; పరిఖల = కందకముల; చందముననున్ = వలె;
 క్రమమున్ = పద్ధతి; తప్పక = తప్పకుండగ; ఒండొంటిన్ = ఒకదానిలోనొకటి; కలయకుండున్ =
 కలిసిపోకుండునుండును; సకల = అఖిలమైన; జీవుల్ = ప్రాణుల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకును;
 ఆశ్చర్యముగనున్ = ఆశ్చర్యకరముగా.

భావము:

జంబూద్వీపం, ప్లక్షద్వీపం, శాల్మలీద్వీపం, కుశద్వీపం, క్రౌంచద్వీపం, శాకద్వీపం, పుష్కరద్వీపం అనేవి
 సప్తద్వీపాలు. వాటిలో జంబూద్వీపం ఒక లక్ష యోజనాల విస్తీర్ణం కలిగి ఉంటుంది. ఇలాగే
 ఒకదాని కొకటి రెట్టింపు వైశాల్యం కలిగి వరుసగా ఏడు ద్వీపాలు ఉన్నాయి. వాటి నడుమ ఉప్పు
 సముద్రం, చెరకు సముద్రం, మద్యసముద్రం, ఘృతసముద్రం, పాల సముద్రం, పెరుగు సముద్రం,
 మంచినీటి సముద్రం ఏడు సముద్రాలు ఉన్నాయి. ఒక ద్వీపంతో మరొక ద్వీపం కలిసిపోకుండా
 ఉండడానికి సముద్రాలు ఏర్పడ్డాయి. అవి ద్వీపాల చుట్టూ అగడ్తల లాగా ఉన్నాయి. ఈ ద్వీప
 సముద్ర నిర్మాణాలు సకల జీవులకు ఆశ్చర్య జనకాలు.

అట్టి ద్వీపంబుల యందుఁ బరిపాలనంబునకుం బ్రయవ్రతుం డాత్మభవులు నాత్మసమాన
 శీలురునైన యాగ్నిధేధ్మజిహ్వా యజ్ఞబాహు హిరణ్యరేతో ఘృతపృష్ఠ మేధాతిథి వీతిహోత్రుల
 నొక్కొక్కని నొక్కొక ద్వీపంబునకుం బట్టంబుగట్టి యూర్జస్వతి యను కన్యకను భార్గవున కిచ్చిన,
 నా భార్గవునకు నూర్జస్వతి యందు దేవయాని యను కన్యారత్నంబు జనించె; నట్టి
 బలపరాక్రమవంతుం డైన ప్రియవ్రతుండు విరక్తుండై యొక్కనాఁడు నిజ గురువగు నారదుని
 చరణానుసేవాను పతిత రాజ్యాది ప్రపంచ సంసర్గంబుఁ దలంచి యిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ద్వీపంబులన్ = ద్వీపములు; అందున్ = లోను; పరిపాలనంబున్ =
 పరిపాలించుట; కున్ = కు; ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు; ఆత్మ = తనకు; భవులున్ =
 పుట్టినవారిని; ఆత్మ = తనకు; సమాన = సమానమైన; శీలురున్ = ప్రవర్తనలు కలవారును; ఐన =
 అయిన; ఆగ్నిధ = ఆగ్నిధుడు; ఇధ్మజిహ్వా = ఇధ్మజిహ్వాడు; యజ్ఞబాహు = యజ్ఞబాహుడు;
 హిరణ్యరేతః = హిరణ్యరేతసుడు; ఘృతపృష్ఠ = ఘృతపృష్ఠుడు; మేధాతిథి = మేధాతిథి; వీతిహోత్రులన్
 = వీతిహోత్రులను; ఒక్కొక్కని = ఒక్కొక్కని; కిన్ = కి; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్క; ద్వీపంబున్ = ద్వీపమున; కున్
 = కు; పట్టంబుగట్టి = పట్టాభిషేకముచేసి; ఊర్జస్వతి = ఊర్జస్వతి; అను = అనెడి; కన్యకనున్ =
 పుత్రికను; భార్గవున్ = భార్గవుని; కిన్ = కి; ఇచ్చినన్ = ఇవ్వగా; ఆ = ఆ; భార్గవున్ = భార్గవుని; కున్ =
 కి; ఊర్జస్వతి = ఊర్జస్వతి; అందున్ = అందు; దేవయాని = దేవయాని; అను = అనెడి; కన్యా =
 ఆడపిల్లలో; రత్నంబున్ = రత్నమువంటి మె; జనించె = పుట్టెను; అట్టి = అటువంటి; బల = బలము;
 పరాక్రమవంతుండున్ = పరాక్రమములు గలవాడు; ఐన = అయిన; ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు;
 విరక్తుండు = వైరాగ్యము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒక్కనాడు = ఒక దినమున; నిజ = తన; గురువు =
 గురువు; అగు = అయినట్టి; నారదుని = నారదుని; చరణ = పాదములు; అనుసేవ = సేవించుటచే;
 అనుపతిత = లభించిన; రాజ్య = రాజ్యము; ఆది = మొదలగు; ప్రపంచ = ప్రపంచ; సంసర్గమునున్ =
 సృష్టిని; తలంచి = భావించుకొని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అటువంటి ద్వీపాలలో ప్రియవ్రతుడు తనంతటివారైన ఆగ్నిధుడు, ఇధ్మజిహ్వాడు, యజ్ఞబాహువు,
 హిరణ్యరేతసుడు, ఘృతపృష్ఠుడు, మేధాతిథి, వీతిహోత్రుడు అనే కుమారులకు పట్టం కట్టించాడు.

ఊర్జస్వతి అనే కన్యను భర్తని కుమారుడైన శుక్రునికి ఇచ్చి పెళ్ళి చేసాడు. ఆ దంపతులకు దేవయాని అనే కన్యారత్నం పుట్టింది. ఆ తరువాత మహా పరాక్రమవంతుడైన ప్రియవ్రతుడు విరక్తుడై ఒకనాడు తన గురువైన నారదుని పాదసేవవల్ల ప్రాప్తించిన రాజ్యసంపదలను, సంసార బంధాలను తలచుకొని ఇలా అనుకున్నాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : వనంబునకుఁ జనుట

5.1-21-నీ.

"అక్కట! యే నింద్రియములచేఁ గట్టంగఁ-

బడియుండి యందులఁ బాయలేక

యజ్ఞాన విరచితం బగు సర్వవిషయము-

లను నంధకూపంబులందు నడఁగి

తరుణుల కే వినోదమృగంబనై యుంటి-

యవి యెల్ల నే నొల్ల" ననుచు రోసి

హరికృపచే నప్పు డబ్బిన యాత్మ వి-

ద్యను గల్గి తనవెంట నరుగుదెంచు

5.1-21.1-తే.

కొడుకులకు నెల్ల రాజ్యము గుదురు పఱచి

తనదు పత్నుల దిగనాడి ధనము విడిచి

హరివిహారంబు చిత్తంబునందు నిలిపి

పరఁగ నల్లన నారదప్రదవి కరిగె.

టీకా:

అక్కట = అయ్యో; ఏన్ = నేను; ఇంద్రియముల్ = ఇంద్రియముల; చేన = చేత; కట్టంగబడి =

బంధనములలో; ఉండి = ఉండిపోయి; అందులన్ = వాటినుండి; పాయలేక = విడువడలేక; అజ్ఞాన

= అజ్ఞానముచే; విరచితంబున్ = ఏర్పరుపబడినవి; అగు = అయిన; సర్వ = సకలమైన;

విషయముల్ = ఇంద్రియార్థ విషయములు; అను = అనెడు; అంధ = చీకటి; కూపంబుల్ = కూపములు; అందున్ = అందు; అడగి = అణగిపోయి; తరుణుల్ = స్త్రీల; కిన్ = కి; ఏన్ = నేను; వినోద = క్రీడా; మృగంబన్ = జంతువును; ఐ = అయ్యి; ఉంటిన్ = ఉంటిని; అవి = వాటిని; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; నేన్ = నేను; ఒల్లన్ = అంగీకరించను; అనుచున్ = అనుచూ; రోసి = అసహ్యించుకొని; హరి = నారాయణుని; కృప = దయ; చేన్ = వలన; అప్పుడు = అప్పుడు; అబ్బిన = అబ్బినట్టి; ఆత్మవిద్య = ఆత్మవిద్యను; కల్గి = కలిగుండి; తన = తనకు; వెంటన్ = వెంటను; అరుగుదెంచు = వచ్చెడి.

కొడుకులను = పుత్రులను; ఎల్లన్ = అందరను; రాజ్యమున్ = రాజ్యమును; కుదురుపఱచి = స్థిరపరచి; తనదు = తనయొక్క; పత్నులన్ = భార్యలను; దిగనాడి = వదలిపెట్టి; ధనము = సంపదలను; విడిచి = వదలివేసి; హరి = నారాయణుని; విహారంబున్ = వర్తనను; చిత్తంబున్ = మనసు; అందు = లో; నిలిపి = నిలుపుకొని; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; అల్లన = మెల్లగా; నారద = నారదుని; పదవి = స్థానము; కిన్ = కి; అరిగె = వెళ్ళెను.

భావము:

“అయ్యో! నేను ఇంద్రియాలకు కట్టుబడి ఆ బంధనాల నుండి తప్పించుకోలేక అజ్ఞానంతో నిండిన విషయసుఖాలనే చీకటినూతిలో పడిపోయాను. విలాసవతులైన సతులకు వినోదమృగంగా అయినాను. ఇక అటువంటి సుఖాలను నేను ఏమాత్రం ఇష్టపడను” అని ప్రియవ్రతుడు నిశ్చయించుకున్నాడు. శ్రీహరి దయవల్ల అబ్బిన ఆత్మవిద్యను అందుకున్నాడు. తనవెంట వచ్చిన కుమారులందరికీ వారి వారి రాజ్యాలను స్థిరపరిచి, భార్యలను పరిత్యజించి, ధనాన్ని వదలుకొని, చిత్తంలో శ్రీహరిని నిలుపుకొని గొప్పదైన నారదుని స్థాయికి చేరాడు.

5.1-22-వ.

ఇట్లు దన రథమార్గంబులు సప్త ద్వీపసాగరంబులుగాఁ జేసి సూర్యునకుఁ బ్రతిసూర్యుండై సరిద్గిరివనాదులచే భూత నిర్వృత్తికొఱకుఁ బ్రతి ద్వీపంబునకు నవధులు గల్పించి ద్వీపవర్ష నిర్ణయంబులం బుట్టించి పాతాళ భూ స్వర్గాది సుఖంబులు నరకసమానంబులుగాఁ దలంచి విరక్తింబొంది నిరంతర భగవద్ధ్యాన విమలీకృతాశయుం డగుచు హరిభక్తి ప్రియుండయిన

ప్రియవ్రతుని చరిత్రంబు లీశ్వరునకుఁ దక్క నన్యుల కెఱుంగఁ దరంబుగా; దతని మహిమంబులు నేడుఁనుం గొనియాడుదు"రని శుకుండు మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన = తన యొక్క; రథ = రథమువెళ్ళెడి; మార్గంబులున్ = దారులు; సప్త = ఏడు (7); దీప్త = దీప్తములు (సప్తదీప్తములు - 1జంబూ(జంబూదీప్తము) 2ప్లక్ష(ప్లక్షదీప్తము) 3శాల్మలీదీప్త(శాల్మలీదీప్తము) 4కుశ(కుశదీప్తము) 5క్రౌంచ(క్రౌంచదీప్తము) 6శాక(శాకదీప్తము) 7పుష్కరములు(పుష్కరదీప్తములు)); సాగరంబులు = సముద్రములు (సప్తసముద్రములు - 1క్షార(కారపు సముద్రము) 2ఇక్షురస(చెరకురసముసముద్రము) 3సుర(సురాసముద్రము) 4ఆజ్య(నెయ్యిసముద్రము) 5క్షీర(పాలసముద్రము) 6దధి(పెరుగుసముద్రము) 7ఉదకంబులు(నీటిసముద్రము)); కాన్ = అగునట్లు; సూర్యున్ = సూర్యుని; కున్ = కు; ప్రతి = రెండవ; సూర్యుండు = సూర్యుడు; ఐ = అయ్యి; సరిత్ = నదులు; గిరి = పర్వతములు; వన = అడవులు; ఆదులు = మొదలగువాని; చేన్ = చేత; భూత = జీవుల; నిర్వృత్తి = తృప్తి; కొఱకున్ = కోసము; ప్రతి = ప్రతి యొక్క; దీప్తంబున్ = దీప్తమున; కున్ = కు; అవధులు = హద్దులు; కల్పించి = ఏర్పరచి; దీప్త = దీప్తము; వర్ష = వర్షములు అనెడి; నిర్ణయంబులన్ = నిర్ణయములను; పుట్టించి = ఏర్పరచి; పాతాళ = పాతాళపు; భూ = భూలోకపు; స్వర్గ = స్వర్గలోకపు; ఆది = మొదలగు; సుఖంబులున్ = సుఖములను; నరక = నరకలోకపు బాధలతో; సమానంబులు = సమానమైనవి; కాన్ = అగునట్లు; తలంచి = భావించి; విరక్తిన్ = వైరాగ్యమును; పొంది = పొంది; నిరంతర = ఎడతెగని; భగవత్ = భగవంతుని; ధ్యాన = ధ్యానమువలని; విమలీకృత = స్వచ్ఛము చేయబడిన; ఆశయుండు = భావములు గలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; హరి = నారాయణుని ఎడల; భక్తి = భక్తి యందు; ప్రియుండు = ఇష్టము గలవాడు; అయిన = ఐనట్టి; ప్రియవ్రతునిన్ = ప్రియవ్రతుని యొక్క; చరిత్రంబున్ = చరితములు; ఈశ్వరున్ = ఈశ్వరుని; కున్ = కి; తక్క = తప్పించి; అన్యుల్ = ఇతరుల; కిన్ = కి; ఎఱుంగన్ = తెలిసికొన; తరంబు = సాధ్యము; కాదు = కాదు; అతని = అతని; మహిమంబులున్ = గొప్పదనములను; నేడునున్ = ఇప్పటికిని; కొనియాడుదురు = కీర్తించెదరు; అని = అని; శుకుండు = శుకుడు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా ప్రియవ్రతుడు తన రథమార్గాలతో ఏడు ద్వీపాలను, ఏడు సముద్రాలను ఏర్పరచి; సూర్యునికి ప్రతిసూర్యుడుగా ప్రకాశించి; జీవరాసులకు తృప్తిని కలిగించడానికి నదులను, కొండలను, వనాలను సరిహద్దులుగా నిర్ణయించి; ద్వీపాలలో దేశవిభాగాలు కల్పించాడు. భూలోక, స్వర్గలోక, నాగలోక సుఖాలను నరకప్రాయంగా భావించి, విరక్తి పొందాడు. నిరంతరం భగవంతుని ధ్యానించడంతో నిర్మలమైన ఆశయాలు కలవాడై, హరిభక్తి పరాయణుడైన ప్రియవ్రతుని పవిత్ర చరిత్రను తెలుసుకోవడం ఈశ్వరునికి తప్ప మరెవ్వరికీ శక్యం కాదు. అతని మహిమలను జనులు నేటికీ కొనియాడుతున్నారు" అని చెప్పి శుక మహర్షి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

5.1-23-క.

"హరిసేవనా ప్రియవ్రతుః

తరయఃగః కైవల్యపదవి నందుట యరుదే?

ధరః చండాలుం డైనను

హరి నామస్మరణః జెందు నవ్యయపదమున్."

టీకా:

హరి = నారాయణుని; సేవనా = సేవించుట యందు; ప్రియవ్రతుడు = ప్రీతినిష్ఠ కలవాడు; అరయన్ = తరచి చూసిన; కైవల్య = ముక్తి; పదవిన్ = స్థానమును; అందుట = అందుకొనుట; అరుదే = అపూర్వమా ఏమి; ధరన్ = భూమిపైన; చండాలుండు = నీచ జన్మ గలవాడు; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; హరి = నారాయణ; నామ = నామమును; స్మరణన్ = స్మరించుటవలన; చెందున్ = పొందును; అవ్యయ = తరగని; పదమున్ = స్థితిని.

భావము:

"హరిసేవా ప్రభావం వల్ల ప్రియవ్రతుడు ముక్తిని అందుకొన్నాడంటే ఆశ్చర్యం ఏముంది? లోకంలో ఎంతటి చండాలుడైనా సరే, హరి చరణ స్మరణం వల్ల మోక్షపదవిని చేరుకోగలడు".

5.1-24-వ.

అని పలికి శుకుండు మఱియు నిట్లనియె

టీకా:

అని = అని; పలికి = చెప్పి; శుకుండు = శుకుడు; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి శుకుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : వర్షాధిపతుల జన్మంబు

5.1-25-ము.

"జనకుం డిట్లు విరక్తుడైనను దదాజ్ఞం జేసి యాగ్నిధుఁ డే
పున ధర్మప్రతిపాలనుం డగుచు జంబూద్వీపమున్నేలుచుం
దన సత్పుత్రులమాడ్కి నెల్ల ప్రజలం దాత్పర్య చిత్తంబునన్
ఘనతం బ్రోచె ననేకకాల మిలఁ బ్రఖ్యాతంబుగా భూవరా!

టీకా:

జనకుండు = తండ్రి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; విరక్తుండు = వైరాగ్యము గలవాడు; ఐననున్ = కాగా;
తత్ = అతని; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; చేసి = వలన; ఆగ్నిధుడ = ఆగ్నిధుడు; ఏపున = అతిశయముతో; ధర్మ
= ధర్మమును; ప్రతిపాలనుండు = పరిపాలించువాడు; అగుచున్ = అగుచూ; జంబూద్వీపమున్ =
జంబూద్వీపమును; ఏలుచున్ = ఏలుతూ; తన = తన యొక్క; సత్పుత్రుల = మంచి కొడుకులను;
మాడ్కిన్ = వలె; ఎల్లన్ = అఖిలమైన; ప్రజల్ = ప్రజలను; తాత్పర్య = వారి యందు లగ్నమైన;
చిత్తంబునన్ = మనసుతో; ఘనతన్ = గొప్పదనముతో; ప్రోచెన్ = కాపాడెను; ఏకకాలము = ఒక
సమయమును; ఇలన్ = నేలపైన; ప్రఖ్యాతంబుగాన్ = ప్రసిద్ధముగా; భూవరా = రాజా {భూవరుడు -
భూమికి వరుడు (భర్త), రాజు}.

భావము:

“పరీక్షిన్మహారాజా! తండ్రి అయిన ప్రియవ్రతుడు విరక్తుడు కాగా అతని ఆజ్ఞప్రకారం అతని కుమారుడు అగ్నిధ్రుడు జంబూద్వీపాన్ని ధర్మమార్గంలో పరిపాలిస్తూ ప్రజలందరినీ కన్నబిడ్డల వలె లాలిస్తూ చాలాకాలం రాజ్యం చేసి ప్రఖ్యాతి గడించాడు.

5.1-26-వ.

ఇట్లగ్నిధ్రుండు రాజ్యంబు చేయుచు నొక్కనాడు పుత్రకాముండై మందరాద్రి సమీపంబున నఖిలోపచారంబుల నేకాగ్రచిత్తుండై యర్పించినం గమలసంభవుండు సంతసిల్లి తన సమ్ముఖంబున సంగీతంబు చేయు పూర్వచిత్తి యను నప్పరోంగనం బంపుటయు నా యప్పరాంగన చనుదెంచి రమణీయ వివిధ నిబిడ విటపి విటప సమాశ్లిష్ట సమీప సువర్ణ లతీకారూఢస్థల విహంగమ మిధునోచ్ఛార్యమాణ షడ్జాది స్వరంబులచే బోధ్యమాన సలిలకుక్కుట కారండవ బక కలహంసాది విచిత్ర కూజిత సంకులంబు లయిన నిర్మలోదక కమలాకరంబులు గల తదాశ్రమోపవనంబు నందు విహరించుచు విలాస విభ్రమ గతివిశేషంబులం జలనంబు నొందు స్వర్ణ చరణాభరణస్వనం బన్నరదేవకుమారుం డాలించి యోగసమాధిం జేసి ముకుళితనేత్రుండై యుండి యల్లన కనువిచ్చి చూచి తన సమీపంబున మధుకరాంగనయుంబోలెఁ బుష్పాస్త్రాణంబు చేయుచు దేవమానవుల మనోనయనంబుల కాహ్లాదంబు బుట్టించుచున్నగతి విహార వినయావలోకన సుస్వరావయవంబుల మన్మథ శరపరంపరంల నొందించుచు ముఖకమల విగళితామృత సమానహాసభాషణామోదమదాంధంబు లయిన మధుకర మిధునంబుల వంచించి, శీఘ్ర గమనంబునం జలించు కుచ కచమేఖలలు గల దేవిం గనుంగొని చిత్తచలనంబు నొంది మన్మథపరవశుండై జడుని చందంబున నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అగ్నిధ్రుండు = అగ్నిధ్రుడు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయుచున్ = చేయుచూ; ఒక్కనాడు = ఒక దినమున; పుత్ర = పుత్ర సంతానమును; కాముండు = కోరెడివాడు; ఐ = అయ్యి; మందర = మందర యనెడి; అద్రి = పర్వతము; సమీపంబునన్ = దగ్గర; అఖిల =

సమస్తమైన; ఉపచారంబులన్ = ఉపచారములను; ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రత గల; చిత్తుండు = మనసు
 గలవాడు; ఐ = అయ్యి; అర్చించినన్ = సేవించగా; కమలసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు (కమల
 సంభవుడు - కమలమున సంభవుడు (జన్మించినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); సంతసిల్లి = సంతోషించి;
 తన = తన యొక్క; సమ్ముఖంబునన్ = ఎదుట; సంగీతంబు = సంగీతమును; చేయు = పాడెడి;
 పూర్వచిత్తి = పూర్వచిత్తి (పూర్వచిత్తి - ముందు జాగ్రత్త); అను = అనెడి; అప్పర = అప్పరసయైన;
 అంగనన్ = స్త్రీని; పంపుటయున్ = పంపగా; ఆ = ఆ; అప్పరః = అప్పరసయైన; అంగన = స్త్రీ;
 చనుదెంచి = వచ్చి; రమణీయ = మనోహరమైన; వివిధ = రకరకముల; నిబిడ = నిండి యున్న;
 విటపి = వృక్షములు (విటపి - విటపములు (కొమ్మలు) గలది, చెట్టు); విటప = చిగురించిన కొమ్మలు
 తోను; సమాక్లిష్ట = అల్లుకుపోయిన; సమీప = దగ్గరలోనున్న; సు = మంచి; వర్ణ = రంగులు గల;
 లతिका = తీగలతోను; ఆరూఢ = అల్లుకుపోయిన; స్థల = ప్రదేశమున; విహంగమ = పక్షుల యొక్క;
 మిథున = జంటల; ఉచ్ఛార్యమాణ = పలుకబడుతున్న; షడ్జాది = షడ్జమము మొదలగు సప్త
 స్వరములవలెనున్న; స్వరంబుల్ = స్వరములు; చేన్ = వలన; బోధ్యమాన = తెలియబడుతున్న;
 సలీలకుక్కుట = నీటికోళ్ళు; కారండవ = పొట్టిబాతులు; బక = కొంగలు; కలహంస = కలహంసలు;
 ఆది = మొదలగు; విచిత్ర = చిత్రమైన; కూజిత = కూతలతో; సంకులంబు = సందడిగా ఉన్నది;
 అయిన = అయినట్టి; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; ఉదక = నీరు గల; కమలాకరంబులు = సరస్సులు; కల =
 కలిగిన; తత్ = ఆ; ఆశ్రమ = ఆశ్రమముయొక్క; ఉపవనంబున్ = పెరటితోట; అందున్ = లో;
 విహరించుచున్ = విహరిస్తూ; విలాస = విలాసవంతమైన; విభ్రమ = సంభ్రమము గల; గతి =
 నడకల; విశేషంబులన్ = విశేషములతో; చలనంబున్ = కదులుతున్న; ఒండు = పొందెడి; స్వర్ణ =
 బంగారు; చరణా = పాదముల; ఆభరణ = ఆభరణముల; స్వనంబున్ = శబ్దమును; నరదేవ = రాజు
 యొక్క (నరదేవుడు - నరులకు దేవుడు, రాజు); కుమారుండు = పుత్రుడు; ఆలించి = విని;
 యోగసమాధిన్ = యోగసమాధిలో ఉండుట; చేసి = వలన; ముకుళిత = ముకుళించిన; నేత్రండు =
 కన్నులు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండి = కలిగి; అల్లన = మెల్లగా; కను = కనులను; విచ్చి =
 విప్పుకొని; చూచి = చూసి; తన = తనకు; సమీపంబునన్ = దగ్గరలోనున్న; మధుకర = తుమ్మెదలలో;
 అంగనయున్ = స్త్రీ; పోలెన్ = వలె; పుష్పా = పూలను; ఆపూణంబు = వాసనచూచుట; చేయుచున్
 = చేయుచూ; దేవ = దేవతల; మానవుల = మానవుల యొక్క; మనః = మనసు అనెడి;
 నయనంబులు = కన్నులకు; ఆహ్లాదంబున్ = సంతోషమును; పుట్టించుచున్న = కలిగిస్తున్న; గతిన్ =
 నడకలు; విహార = విహరించుటలు; వినయ = వినయముగా; అవలోకన = చూచుట; సు = మంచి;

స్వర = స్వరము; అవయవంబులన్ = అవయవములను; మన్మథ = మన్మథుని; శరః = బాణముల;
 పరంపరలన్ = వరుసలను; ఒందించుచున్ = తగిలించుతూ; ముఖ = మోము యనెడి; కమల =
 పద్మమునుండి; విగళిత = జాలువారుతున్న; అమృత = అమృతముతో; సమాన = సమానమైన;
 హాస = నవ్వుల; భాషణ = మాటలు; ఆమోద = స్వీకరించుట వలన; మద = మదించుటచే;
 అంధంబులు = కన్నుగాననివి; అయిన = అయినట్టి; మధుకర = తుమ్మెద; మిథునంబులన్ =
 జంటలను; వంచించి = మించిపోయి; శ్రీఘ్న = వేగవంతమైన; గమనంబున్ = కదలికతో; చలించు =
 చలించెడి; కుచ = స్తనముల; కచ = శిరోజములు; మేఖలలున్ = మొలనూలులు; కల = కలిగిన;
 దేవిన్ = స్త్రీని; కనుంగొని = చూసి; చిత్త = మనసు; చలనంబున్ = చలించుటను; ఒంది = పొంది;
 మన్మథ = మన్మథ ప్రభావమునకు; పరవశుండు = లొంగిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; జడుని =
 తెలివిహీనుని; చందంబునన్ = వలె; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికిను.

భావము:

ఈ విధంగా ఆగ్నిధ్రుడు రాజ్యం చేస్తూ ఒకనాడు పుత్రసంతానం కోసం మందర పర్వత సమీపానికి వెళ్ళి అక్కడ అఖిలోపచారాలతో అచంచలమైన మనస్సుతో బ్రహ్మదేవుణ్ణి ఆరాధించాడు. బ్రహ్మదేవుడు సంతోషించి సత్యలోకంలో తన సమక్షంలో సంగీతం ఆలపించే పూర్వచిత్తి అనే అప్పరసను ఆగ్నిధ్రుని దగ్గరకు పంపాడు. ఆమె ఆగ్నిధ్రుడు ఉన్న ఆశ్రమ వాటికకు వచ్చింది. అక్కడ మనోహరంగా రకరకాలుగా నిండి ఉన్న చిగురు కొమ్మలు గల వృక్షాలను రంగురంగుల తీగలు అల్లుకున్నాయి. అటువంటి ప్రదేశంలో పక్షుల జంటలు షడ్జమం మొదలైన స్వరాలతో సందడి చేస్తున్నాయి. ఆ స్వరాలతో మేలుకొన్న నీటికోళ్ళు, బాతులు, కొంగలు, కలహంసలు మొదలైనవి తమ కూతలతో చిత్తమైన ధ్వనులు చేస్తున్నాయి. అటువంటి పక్షులతోను నిర్మలమైన నీటితోను నిండిన సరస్సులు కనువిందు చేస్తున్నాయి. అటువంటి ఆశ్రమ ఉపవనంలో ఆ అప్పరస విహరించడం మొదలుపెట్టింది. వంపుసొంపులతో ఒయ్యారంగా నడిచే ఆ అప్పరస నడకలకు తగినట్టుగా కదులుతున్న ఆమె బంగారు అందియల శబ్దాన్ని ఆగ్నిధ్రుడు విన్నాడు. యోగసమాధిలో కన్నులు మోడ్చి ఉన్న అతడు మెల్లగా కన్నులు విప్పి ఆడుతుమ్మెద వలె పూల సౌరభాన్ని ఆస్వాదిస్తున్న ఆ పూర్వచిత్తిని చూశాడు. ఆమె అందచందాలు దేవతలకు, మానవులకు కనులవిందులై మనస్సులను పరవశింప చేస్తున్నాయి. ఆమె ఒయ్యారపు నడకలు, విభ్రమ విహారాలు, వాలుచూపులు, కంఠ మాధుర్యం, అంగసౌష్ఠవం మన్మథుని శరపరంపరలను

కురిపిస్తున్నాయి. ఆమె ముఖపద్మం నుండి మకరందం వంటి మందహాసం చిందుతున్నది. ఆమె పలుకుకు పరిమళాలను విరజిమ్ముతున్నాయి. ఆ సుగంధాలకు ముసురుకొని మై మరచిన తుమ్మెద జంటలను తప్పించికొని ఆ అప్పరస నడుస్తుంటే ఆ గమన వేగానికి ఆమె చనుగవ, జుట్టుముడి, మొలనూలు చలిస్తున్నాయి. అటువంటి పూర్వచిత్తిని చూచి ఆగ్నిధ్రుడు కామ పరవశుడై చలించిన చిత్తంతో మూర్ఛునిలాగా ఆమెతో ఇలా అన్నాడు.

5.1-27-క.

"సతి నీ వెవ్వతె వీ ప

ర్వతమున కేమైనఁ గోరివచ్చిన వనదే

వతవో? శారదవో? రతి

పతి పంచిన మాయవో? తపస్సారమవో?

టీకా:

సతి = స్త్రీ; నీవు = నీవు; ఎవ్వతెవు = ఎవరివి; ఈ = ఈ యొక్క; పర్వతమున్ = పర్వతమున; కున్ = కు; ఏమైన = ఎదైన; కోరి = ఆశించి; వచ్చిన = వచ్చిన; వనదేవతవో = వనదేవతవేమో; శారదవో = శారదాదేవివేమో; రతిపతి = మన్మథునిచే; పంచిన = పంపించిన; మాయవో = మాయవేమో; తపస్ = తపస్సు యొక్క; సారమవో = పరమార్థమవేమో.

భావము:

"మగువా! నీ వెవరివి? ఈ పర్వతం దగ్గరికి ఏదైనా పనిమీద వచ్చిన వనదేవతవా? సరస్వతీ దేవివా? మన్మథుడు పంపిన మాయవా? నా తపః ఫలానివా?

5.1-28-ఉ.

అంగజఁ డెక్కుడించిన శరాసనమున్ ధరియించి యంత నా

యంగజ వేట మానవమృగావళి సూటిగఁ నేచు దానవో?

రంగగు నీ నిజాకృతి తెలుగెఱుంగంగ నిజంబు పల్కుమా

యంగన నిన్ను గల్గొనిన యంత ననంగుడు సందడించెడున్.

టీకా:

అంగజుడు = మన్మథుడు; ఎక్కుడించిన = ఎక్కుపెట్టిన; శరాసనమున్ = విల్లు; ధరియించి = ధరించి;
అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; అంగజవేట = మన్మథక్రీడకై (అంగజుడు - ఇంద్రియములందు
పుట్టడివాడు, మన్మథుడు); మానవ = మానవులుయనెడి; మృగా = జంతువుల; ఆవళిన్ =
సమూహమును; సూటిగన్ = గురిచూసి; యేచు = వేటాడెడి; దానవో = ఆమెవేమో; రంగు = మేలు;
అగు = అయిన; ఈ = ఈ; నిజ = స్వంత; ఆకృతిన్ = ఆకారము; తెలింగు = విధానము; ఎఱుగంగ =
తెలియునట్లు; నిజంబున్ = నిజమును; పల్కుమా = తెలుపమా; అంగన = స్త్రీ; నిన్నున్ = నిన్ను;
కన్ఱొనిన = చూసిన; అంతన్ = అంతట; అనంగుడు = మన్మథుడు (అనంగుడు - దేహము
లేనివాడు, మన్మథుడు); సందడించెడున్ = గోలచేయుచుండెను.

భావము:

అంగనా! మన్మథుడు ఎక్కుపెట్టిన విల్లును చేత ధరించి మన్మథ వేటలో ఈ అడవిలోని మానవ
మృగాలను వేటాడుతున్నావా? నీ అసలు స్వరూపం నాకు స్పష్టంగా తెలిసే విధంగా చెప్పు. నిన్ను
చూస్తుంటే మదనుడు నాలో కోలాహలం చేస్తున్నాడు.

5.1-29-క.

పొలుపగుచున్న విలాసం

బులనంగజ బాణములను బోలెడి నీ చం

చలసత్కటాక్షవీక్షణ

ముల నెవ్వని నింతి చిత్తమునఁ గలచెదవే?

టీకా:

పొలుపు = చక్కటిది; అగుచున్న = అగుతున్న; విలాసంబులన్ = విలాసములతో; అంగజ =
మన్మథుని; బాణములను = బాణములను; బోలెడిన్ = వంటి; నీ = నీ యొక్క; చంచల = చలిస్తున్న;
సత్ = చక్కటి; కటాక్ష = కడగంటి; వీక్షణములన్ = చూపులతో; ఎవ్వనిన్ = ఎవనిని; ఇంతి = స్త్రీ;
చిత్తమునన్ = మనసులో; కలచదవే = కలవరపెట్టిదవు.

భావము:

నీ కులుకులతో, తళుకు బెళుకులతో మన్మథుని వాడి తూపులవంటి కడగంటి చూపులతో ఎవరి మనస్సును చీకాకు పరుస్తున్నావే?

5.1-30-చ.

చెదరగ వేదముల్ చదువు శిష్యులపై దగ బుష్పవృష్టి స
మృదమున నంతలో గురియు మాడ్కిని మన్మథసామగానముల్
చదివెడు శిష్యులొ యనగ షట్పదపంక్తులు చేరి మ్రోయఁగాఁ
బదపడి మీద రాలు గచభారము నందుల జాటు క్రొవ్విరుల్.

టీకా:

చెదరగ = తుళ్లిపడునట్లు; వేదముల్ = వేదములు; చదువు = చదివెడి; శిష్యుల్ = శిష్యుల; పైన్ = పైన;
తగ = అవశ్యము; పుష్ప = పూల; వృష్టి = వాన; సమృదమునన్ = సంతోషముతో; అంతన్ = అంత;
లోన్ = లోపల; కురియు = కురిసెడి; మాడ్కిన్ = విధముగా; మన్మథ = మన్మథ; సామ = వేద;
గానముల్ = గానములు; చదివెడు = చదువుతున్న; శిష్యులొ = శిష్యులేమో; అనగన్ = అన్నట్లు;
షట్పద = తుమ్మెదల {షట్పదము - ఆరుకాళ్ళు గలది, తుమ్మెద}; పంక్తులు = గుంపులు; చేరి = కూడి;
మ్రోయగాన్ = ఝంకారము చేస్తుండగా; పదపడి = పూని; మీదన్ = పైన; రాలున్ = రాలుతున్నవి;
గచ = శిరోజముల; భారము = ఒత్తు; అందులన్ = నుండి; జాటు = జారెడి; క్రొవ్విరుల్ = తాజాపూలు.

భావము:

మన్మథ సామగానాలు ఆలపించే శిష్యులేమో అన్నట్లు తుమ్మెదల గుంపులు నీకు వంత పాడుతున్నాయి. వేదాలు చదివే శిష్యులపైన పూల వాన కురిసే విధంగా ఆ తుమ్మెదల మీద నీ వాలుజడ నుండి పూలు రాలుతున్నాయి.

5.1-31-క.

అందియలు టిట్టిభంబుల

చందమునం బాదపంకజంబుల యందున్

యందంద మ్రోయుచును నా

డెందంబునఁ దగిలి సందడించెడిఁ దరుణీ!

టీకా:

అందియలు = అందెలు; టిట్టిభంబుల = లకుముకి పిట్టల; చందమునన్ = వలె; పాద = పాదములు
యనెడి; పంకజంబులన్ = పద్మముల; అందున్ = అందు; అందంద = అక్కడక్కడ; మ్రోయుచున్ =
మ్రోగుతూ; నా = నాయొక్క; డెందంబునన్ = మనసునకు; తగిలి = తగిలి; సందడించెడిన్ =
గోలచెసిడిని; తరుణీ = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసుగలమె, స్త్రీ}.

భావము:

తరుణీ! నీవు నడుస్తుంటే నీ కాలి అందెలు మ్రోగుతున్నాయి. ఆ సవ్వడులు నా మనస్సును తాకి
ప్రతిధ్వనిస్తూ సందడి చేస్తున్నాయి.

5.1-32-క.

పాయక కదంబ పుష్ప

ఛాయం గల వస్త్రకాంతి చల్లెడుఁ గంటే

యా యెడ నితంబరోచులు

గాయుచు నెడతెగక తఱిమి కప్పెడుఁ దన్వీ!

టీకా:

పాయక = విడువక; కదంబ = కడిమి; పుష్ప = పూల; ఛాయన్ = రంగు; కల = కలిగిన; వస్త్ర = బట్టల;
కాంతి = ప్రకాశము; చల్లెడున్ = ప్రసరించెడిని; గంటే = చూసితివా; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయమున;
నితంబ = పిరుదుల; రోచులున్ = వెలుగులు; గాయుచున్ = కాస్తూ; ఎడతెగక = విడువక; తఱిమిన్

= తరముతూ; కప్పెడున్ = కప్పివేయుతున్నవి; తన్వీ = స్త్రీ {తన్వీ - మంచి తనువు (దేహము) కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

తన్వీ! కడిమి పూల కాంతులను పుణికి పుచ్చుకొన్న నీ చీర నిగనిగలు ఎడతెగకుండా బయటకు ప్రసరించే నీ కటి కాంతులను కప్పివేస్తున్నవి కదా!

5.1-33-క.

నిరతము నీ తనుమధ్యముఁ

గర మరుదుగ నరసి చూడఁ గానంబడ; దీ

కరికుంభంబులఁ బోలెడి

గురు కుచముల నెట్లు నిలుపు కొంటి లతాంగి!

టీకా:

నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడు; నీ = నీ యొక్క; తనుమధ్యమున్ = నడుము; కరము = మిక్కిలి; అరుదు = అపూర్వముగా; అరసి = తరచి; చూడన్ = చూడగా; కానంబడదు = కనపడదు; ఈ = ఈ; కరి = ఏనుగు; కుంభంబులన్ = కుంభములను; పోలెడిన్ = పోలు; గురు = పెద్ద; కుచములన్ = స్తనములను; ఎట్లు = ఏవిధముగ; నిలుపుకొంటి = నిలుపుకొనగలిగితివి; లతాంగి = స్త్రీ {లతాంగి - లతలవంటి అంగములు కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

లతాంగి! నీ నడుము చూద్దామన్నా కనిపించదాయె. మరి అంత సన్నటి నడుంమీద ఏనుగు కుంభస్థలం లాంటి స్తనద్వయాన్ని ఎలా మోస్తున్నావు?

5.1-34-క.

పొంకములగు కుచములపైఁ

గుంకుమ పంకంబుఁ బూసికొని వాసనలం

గొంకక వెదచల్లెడు నీ

బింకం బగు చన్నుదోయి పెంపో! సొంపో!

టీకా:

పొంకములు = తీరైనవి; అగు = అయిన; కుచముల్ = స్తనముల; పైన్ = మీద; కుంకుమ = కుంకుమపువ్వు; పంకము = పాలు ముద్ద; పూసుకొని = అలదుకొని; వాసనలన్ = వాసనలతో; కొంకక = జంకగుండగ; వెదచల్లెడు = వెదజల్లుతున్న; నీ = నీ యొక్క; బింకంబు = పట్టుగలవి; అగు = అయిన; చన్ను = స్తనముల; దోయి = జంట; పెంపో = అతిశయమే అతిశయము; సొంపో = అందమే అందము.

భావము:

పొంకమైన నీ స్తనాలమీద కుంకుమ సుగంధం పూసుకున్నావు. పరిమళాలు వెదచల్లే బింకమైన నీ చనుదోయి పెంపును, సొంపును వర్ణించలేక పోతున్నాను.

5.1-35-శా.

ఏలోకంబున నుండి వచ్చితివి? నీ ఇచ్చోటికిన్ మున్ను నే

నేలోకంబునఁ జెప్పఁ జూప నెఱుఁగన్ నీ సుందరాకారము

నీ లాలిత్యము లీ వినోదములు నీ కిట్లాప్పునే? కామినీ!

భూలోకంబున కెట్లు వచ్చితివి నా పుణ్యం బగణ్యంబుగన్?

టీకా:

ఏ = ఏ; లోకంబున్ = లోకము; నుండి = నుండి; వచ్చితివి = వచ్చినావు; నీవున్ = నీవు; ఇచ్చోటికిన్ = ఈ స్థలమునకు; మున్ను = ఇంతకు పూర్వము; నేన్ = నేను; ఏ = ఏ; లోకంబునన్ = లోకములోను; చెప్పన్ = చెప్పగా; చూపన్ = చూపించగా; ఎఱుగన్ = తెలియను; ఈ = ఈ; సుందర = అందమైన; ఆకారమున్ = స్వరూపము; ఈ = ఈ; లాలిత్యముల్ = మనోహరత్వములు; ఈ = ఈ; వినోదముల్ = వినోదములు; నీకున్ = నీకు మాత్రమే; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఒప్పునే = కుదిరెను; కామినీ = స్త్రీ

{కామిని - కామములుగలామె, స్త్రీ}; భూలోకంబున్ = భూలోకమున; కిన్ = కి; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
వచ్చితివి = వచ్చినావు; నా = నా యొక్క; పుణ్యంబున = పుణ్యము; అగణ్యంబుగన్ = లెక్కింపరాని
దయినట్లు.

భావము:

కామినీ! నీవు ఏలోకంనుండి ఇక్కడికి వచ్చావు? నీవంటి అందగత్తెను గురించి ఎక్కడా
చెప్పుకొనడమూ వినలేదు. ఎవరూ చూచినట్లు చెప్పనూలేదు. అందమైన నీ ఆకారం, నీ లాలిత్యం,
నీ లీలావిలాసం ఎంత గొప్పగా ఉన్నాయో! నేను చేసుకున్న అంతులేని పుణ్యం ఫలించినట్లు నీవు
ఈ భూలోకానికి ఎలా దిగి వచ్చావు?

5.1-36-క.

హాసావలోకనంబుల

భాసిల్లెడు నీ ముఖంబు పలుమలు నిపుడే

యాసలు పుట్టింపగ నే

నాసగొనెద నిన్నుఁ జూచి యంబుజనేత్రా!

టీకా:

హాస = చిరునవ్వులతో కూడిన; అవలోకనంబులన్ = చూపులతో; భాసిల్లెడున్ = వెలుగుతున్నట్టి; నీ
= నీ యొక్క; ముఖంబున్ = మోము; పలుమలు = మాటిమాటికి; ఇపుడే = ఇప్పుడు; ఆసలు =
కోరికలు; పుట్టింపగన్ = కలిగించుతుండగా; నేన్ = నేను; ఆసగొనెదన్ = ఆశపడెదను; నిన్నున్ =
నిన్ను; చూచి = చూసి; అంబుజనేత్ర = స్త్రీ {అంబుజనేత్ర - అంబుజము (పద్మములవంటి) నేత్ర
(కన్నులుగలామె), స్త్రీ}.

భావము:

పద్మాక్షీ! చిరునవ్వుతో వాలూచపులతో శోభించే నీ సుందర రూపాన్ని చూస్తున్న కొద్దీ నాలో ఎన్నో
కోరికలు చిగురిస్తున్నాయి. నీకోసం ఆశ పడుతున్నాను.

5.1-37-ఆ.

కందులేని యిందుకళ మించి నెమ్మోము
కాంతి యుక్త మగుచుఁ గానుపించెఁ
గాన విష్ణుకళయుఁ గాఁబోలు నని నా మ
నంబునందుఁ దోచె నళిననేత్ర!

టీకా:

కందు = మచ్చ; లేని = లేనట్టి; ఇందు = చంద్ర; కళన్ = కళతో; మించి = అతిశయించి; నెఱ = నిండు;
మోమున్ = ముఖము; కాంతి = కాంతి; యుక్తమున్ = వంతము; అగుచున్ = అగుచూ; కానుపించె =
కనిపించె; కాన = కనుక; విష్ణు = విష్ణువు యొక్క; కళయున్ = కళ; కాబోలు = అయ్యుండవచ్చును;
అని = అనుకొని; నా = నా యొక్క; మనంబున్ = మనసు; అందున్ = లో; తోచెన్ = అనిపించెను;
నళిననేత్ర = స్త్రీ {నళిననేత్ర - నళినము (పద్మముల) వంటి నేత్రములు గలమె, స్త్రీ}.

భావము:

కమలనేత్రీ! మచ్చలేని చంద్రుని కళ కన్నా అధికంగా నీ ముద్దుమోము వెలుగులు వెదజల్లుతున్నది.
అందుకే, దానిని విష్ణుకళ అయ్యుంటుంది అని నా మనస్సులో భావిస్తున్నాను.

5.1-38-మ.

పటుతాటంక రథాంగ యుగ్మమునకుం బ్రల్మాలు భీతిల్లుచున్
నటనం బందెడు గండుమీనములతో నాసన్న నీలాలకో
త్కట భృంగావళితో ద్విజావళి లసత్కాంతిన్ విడంబించు మా
అట కాసారముఁ బోలి నెమ్మొగము దా రంజిల్లు నత్యున్నతిన్.

టీకా:

పటుతాటంక = పట్టిన దుడ్డులు యనెడి; రథాంగ = చక్రవాకముల; యుగ్మమున్ = జంటకు;
పల్మాలు = మాటిమాటికి; భీతిల్లుచున్ = భయముచెందుతూ; నటనంబున్ = నాట్యమాడుట;

అందెడున్ = పొందుతున్న; గండుమీనంబుల్ = గండుచేపల; తోన్ = తో; ఆసన్న = సమానమైన; నీల = నల్లని; అలక = ముంగురుల; ఉత్కట = ఉత్సాహముచెందిన; భృంగ = తుమ్మెదల; ఆవళిన్ = గుంపులు; తోన్ = తోటి; ద్విజావళి = పక్షుల సమూహముల, పలువరుస; లసత్ = ప్రకాశించుతున్న; కాంతిన్ = కాంతితోటి; విడంబించు = అనుకరించెడి; మాట = రెండవ; కాసారమున్ = సరోవరమును; పోలి = పోలుతూ; నెటి = నిండు; మొగమున్ = మోము; తాన్ = తను; రంజిల్లున్ = విరాజిల్లుతున్నది; అతి = మిక్కిలి; ఉన్నతిన్ = అతిశయముతో.

భావము:

నీ చెవుల దుద్దులురెంటిని, చక్రవాకాలు అనుకుని, నీ కన్నులు వాటిని చూసి భయపడుతున్న చేపలవలె కదులుతుండగా, నీ నల్లని ముంగురులు క్రమ్ముకొన్న తుమ్మెదల గుంపులా ఉండగా, ద్విజపంక్తులతో తేజరిల్లుతున్న పలువరస పక్షుల సమూహంలా ఉండగా, నీ ముద్దుల ముఖం చక్కని సరోవరం వలె విరాజిల్లుతూ ఉంది.

5.1-39-చ.

కరువలిఁ బాయు వస్త్రమును గట్ట నెఱుంగవు; చూడ్కి దిక్కులం
పఱపుచుఁ జంచరీకముల భూతిఁ జెలంగెడు కంధరంబునం
పొరలెడు ముక్తకేశభరముం దులుమంగఁ దలంప; ఇప్పు డి
ట్లరుదుగ రత్నకందుక విహారము సల్పెడు సంభ్రమంబునన్."

టీకా:

కరువలిన్ = గాలికి; పాయు = జారెడి; వస్త్రమున్ = బట్టను; కట్టన్ = కట్టుకొనుట; ఎఱుంగవు = మరచెదవు; చూడ్కిన్ = చూపులను; దిక్కులన్ = దిక్కులమ్మట; పఱపుచున్ = పరుచుచూ; చంచరీకములన్ = తుమ్మెదల; భూతిన్ = వలె; చెలంగెడు = చెలరేగెడు; కంధరంబునన్ = మెడపైన; పొరలెడు = కదలెడి; ముక్త = విరబోసుకొన్న; కేశ = శిరోజముల; భరమున్ = ఒత్తైన సమూహమును; తులుమన్ = ముడువవలెనని; తలంపవు = భావింపవు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అరుదుగా = అపూర్వముగా; రత్న = రత్నాల; కందుక = బంతితో; విహారము = క్రీడించుట; సల్పెడు = చేసెడి; సంభ్రమంబునన్ = సందడిలో.

భావము:

నవరత్నాల బంతితో ఆడుకొనే సంబరంలో నీవు కట్టుకొన్న చీర గాలికి తొలగినా నీవు పట్టించుకోవడం లేదు. దిక్కులు పరికిస్తున్నప్పుడు తుమ్మెదల వంటి శిరోజాల ముడి విడిపోయి మెడపై పడుతున్నా నీవు సవరించుకొనడం లేదు".

5.1-40-వ.

మఱియు నిట్లనుఁ "దపోధనులగు వారల తపంబులను నీ రూపంబున నపహ్నావించిన దాన; వీ చక్కదనం బేమి తపంబున సంపాదించితివి? నా తోడంగూడి తపంబు చేయుము; సంసారంబు వృద్ధిఁ బొందం జేయుము; పద్మాసనుండు నాకుం బ్రత్యక్షంబై నిన్ను నిచ్చినవాఁడు; గావున నిన్ను విడువంజాలను; నీ సఖీజనంబులు నా వాక్యంబులకు ననుకూలంతురుగాక; నీవు చనుచోటికి నన్నుం దోడ్కొని చను"మని స్త్రీలకు ననుకూలంబుగాఁ బలుకనేర్చిన యాగ్నిధ్రుండు పెక్కుభంగులం బలికిన నా పూర్వచిత్తియు నతని యనునయ వాక్యంబులకు సమ్మతించి వీరశ్రేష్ఠుండగు నా రాజవర్యుని బుద్ధి రూప శీలౌదార్య విద్యా వయశ్శీలచేఁ బరాధీనచిత్త యగుచు జంబూద్వీపాధిపతి యగు నా రాజశ్రేష్ఠుని తోడంగూడి శతసహస్ర సంవత్సరంబులు భూస్వర్గ భోగంబు లనుభవించె; నంత నాగ్నిధ్రుం డా పూర్వచిత్తివలన నాభి కింపురుష హరివర్షేలావృత రమ్యక హిరణ్మయ కురు భద్రాశ్వ కేతుమాల సంజ్ఞలు గల కుమారులఁ బ్రతిసంవత్సరంబు నొక్కొక్కనిఁగఁ దొమ్మండ్రం గాంచె; నంత నా పూర్వచిత్తి యా యర్థకుల గృహంబున విడిచి యాగ్నిధ్రుం బాసి బ్రహ్మలోకంబునకుం జనిన నా యాగ్నిధ్ర పుత్రులు మాతృసామర్థ్యంబునం జేసి స్వభావంబునన శరీరబలయుక్తు లగుచుఁ దండ్రీచేత ననుజ్ఞాతులై తమ నామంబులఁ బ్రసిద్ధంబు లయిన జంబూద్వీప వర్షంబులం బాలించుచుండి; రంత నాగ్నిధ్రుండు నా పూర్వచిత్తి వలనం గామోపభోగంబులం దృష్టిం బొందక పూర్వచిత్తిం దలంచుచు వేదోక్తంబులగు కర్మంబులంజేసి తత్సలోకంబగు బ్రహ్మ లోకంబునకుం జనియె; నిట్లు దండ్రీ పరలోకంబునకుం జనిన నాభి ప్రముఖులగు నాగ్నిధ్రకుమారులు దొమ్మండ్రును మేరుదేవియు, బ్రతిరూపయు, నుగ్రదంష్ట్రయు, లతయు, రమ్యయు, శ్యామయు, నారియు, భద్రయు, దేవవతియు నను నామంబులు గల మేరు పుత్రికలగు తొమ్మండ్రు కన్యకలను వివాహం బై; రంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = అనెను; తపః = తపస్సు అనెడి; ధనులు = సంపద గలవారు; వారల = వారి యొక్క; తపంబులన్ = తపస్సులను; ఈ = ఈ; రూపంబునన్ = రూపముతో; అపహ్నావించినదానవు = కప్పిపుచ్చెడిదానవు; ఈ = ఈ; చక్కదనంబున్ = అందమును; ఏమి = ఏ విధమైన; తపంబునన్ = తపస్సువలన; సంపాదించితివి = పొందితివి; నా = నా; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; తపంబున్ = తపస్సును; చేయుము = చేయుము; సంసారంబున్ = సంసారమును; వృద్ధిన్ = పెంపు; పొందన్ = పొందునట్లు; చేయుము = చేయుము; పద్మాసనుండు = బ్రహ్మదేవుడు (పద్మాసనుడు - పద్మము ఆసనముగా గలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); నాకున్ = నాకు; ప్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము; ఐ = అయ్యి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఇచ్చినవాడు = ఇచ్చినాడు; కావునన్ = అందుచేత; నిన్నున్ = నిన్ను; విడువంజాలను = విడువలేను; నీ = నీ యొక్క; సఖీ = సఖులైన; జనంబులు = వారు; నా = నా యొక్క; వాక్యంబుల్ = మాటల; కున్ = కు; అనుకూలంతురుగాక = అనుకూలముగా ఉండమను; నీవున్ = నీవు; చను = వెళ్ళు; చోటు = ప్రదేశముల; కిన్ = కి; నన్నున్ = నన్ను; తోడ్కొని = తీసుకొని; చనుము = వెళ్ళండి; అని = అని; స్త్రీల్ = స్త్రీలు; కున్ = కు; అనుకూలంబుగాన్ = అనుకూల మగునట్లు; పలుకన్ = మాట్లాడ; నేర్చినన్ = నేర్చుకొనగా; ఆగ్నిధుండు = ఆగ్నిధుడు; పెక్కు = అనేకమైన; భంగులన్ = విధములుగా; పలికినన్ = పలుకగా; ఆ = ఆ; పూర్వచిత్తియున్ = పూర్వచిత్తి; అతని = అతని; అనునయ = బుజ్జగింపు; వాక్యంబుల్ = మాటల; కున్ = కు; సమ్మతించి = అంగీకరించి; వీర = వీరులలో; శ్రేష్ఠుండు = గొప్పవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; రాజ = రాజులలో; వర్యుని = ఉత్తముని; బుద్ధి = మంచి బుద్ధులు; రూప = చక్కదనములు; శీల = వర్తనలు; ఔదార్య = ఔదార్యములు; విద్యా = విద్య; వయస్ = యౌవనము; శ్రీలు = సంపదలు; చేన్ = వలన; పరాధీన = లొంగిపోయిన; చిత్త = మనసు కలామె; అగుచున్ = అగుచూ; జంబూద్వీప = జంబూద్వీపమునకు; అధిపతి = ప్రభువు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; రాజ = రాజులలో; శ్రేష్ఠునిన్ = గొప్పవాని; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; శతసహస్ర = నూరువేల; సంవత్సరంబులున్ = సంవత్సరములు; భూ = భూలోకపు; స్వర్గ = స్వర్గ; భోగంబుల్ = సుఖములు; అనుభవించెన్ = అనుభవించెను; అంతన్ = అంతట; ఆగ్నిధుండు = ఆగ్నిధుడు; ఆ = ఆ; పూర్వచిత్తి = పూర్వచిత్తి; వలనన్ = వలన; నాభి = నాభి; కింపురుష = కింపురుషుడు; హరివర్ష = హరివర్షుడు; ఇలావృత = ఇలావృతుడు; రమ్యక = రమ్యకుడు; హిరణ్మయ = హిరణ్మయుడు; కురు = కురువు;

భద్రాశ్వ = భద్రాశ్వడు; కేతుమాల = కేతుమాలుడు; సంజ్ఞలు = పేర్లు; కల = కలిగిన; కుమారులన్ =
 పుత్రులను; ప్రతి = ప్రతి; సంవత్సరంబున్ = సంవత్సరమును; ఒక్కొక్కని = ఒకరుచొప్పున;
 తొమ్మండ్రన్ = తొమ్మిదిమందిని; కాంచె = పొందెను; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; పూర్వచిత్తి =
 పూర్వచిత్తి; ఆ = ఆ; అర్భకులన్ = పిల్లలను; గృహంబునన్ = ఇంటిలో; విడిచి = వదలివేసి; ఆగ్నిధ్రున్
 = ఆగ్నిధ్రుని; పాసి = విడిచిపెట్టి; బ్రహ్మలోకంబున్ = బ్రహ్మలోకము; కున్ = కు; చనిన = వెళ్ళిన; ఆ =
 ఆ; ఆగ్నిధ్ర = ఆగ్నిధ్రుని; పుత్రులు = కుమారులు; మాతృ = తల్లి యొక్క; సామర్థ్యంబునన్ = సమర్థత;
 చేసి = వలన; స్వభావంబునన్ = స్వభావములోను; శరీర = శారీరక; బల = బలము; యుక్తులు =
 కలవారు; అగుచున్ = అగుచూ; తండ్రి = తండ్రి; చేతన్ = వలన; అనుజ్ఞాతులు =
 అనుమతిపొందినవారు; ఐ = అయ్యి; తమ = తమ యొక్క; నామంబులన్ = పేర్లతో; ప్రసిద్ధంబులు =
 పేరుపొందినవి; అయిన = అయినట్టి; జంబూద్వీప = జంబూద్వీపము నందలి; వర్షంబులన్ =
 వర్షములను, భూఖండములను; పాలించుచుండిరి = పరిపాలించుచు ఉండెడివారు; అంతన్ =
 అంతట; ఆగ్నిధ్రుండున్ = ఆగ్నిధ్రుడు; ఆ = ఆ; పూర్వచిత్తి = పూర్వచిత్తి; వలనన్ = వలన; కామ =
 సంసారిక; ఉప = సంబంధించిన; భోగంబులన్ = సుఖము లందు; తృప్తిన్ = తృప్తిని; పొందక =
 తీరక; పూర్వచిత్తిన్ = పూర్వచిత్తిని; తలంచుచున్ = తలచుకొనుచు; వేద = వేదము లందు;
 ఉక్తంబులు = ఉదహరింపబడిన; అగు = అయిన; కర్మలన్ = కర్మలను; చేసి = ఆచరించి; తత్ =
 వానికి సమానమైన; లోకంబున్ = లోకము; అగు = అయిన; బ్రహ్మలోకంబున్ = బ్రహ్మలోకమున;
 కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; తండ్రి = నాన్న; పరలోకంబున్ = పైలోకమున;
 కున్ = కు; చనిన = వెళ్ళగా; నాభి = నాభి; ప్రముఖులు = మొదలగు; ఆగ్నిధ్ర = ఆగ్నిధ్రుని; కుమారులు
 = పుత్రులు; తొమ్మండ్రును = తొమ్మిదిమంది; మేరుదేవి = మేరుదేవి; ప్రతిరూపయును = ప్రతిరూప;
 ఉగ్రదంష్ట్రయున్ = ఉగ్రదంష్ట్ర; లతయున్ = లత; రమ్యయున్ = రమ్య; శ్యామయున్ = శ్యామ;
 నారియున్ = నారి; భద్రయున్ = భద్ర; దేవవతియున్ = దేవవతి; అను = అనెడి; నామంబులన్ =
 పేర్లు; కల = కలిగిన; మేరు = మేరువు యొక్క; పుత్రికలు = కుమార్తెలు; అగు = అయిన; తొమ్మండ్రున్
 = తొమ్మిదిమంది; కన్యకలను = స్త్రీలను; వివాహంబున్ = వివాహము; ఐరి = చేసుకొనిరి; అంతన్ =
 అంతట.

భావము:

ఇంకా ఇలా అన్నాడు "తపస్సు చేస్తున్న తపోధనుల తపస్సునంతా నీ అందచందాలతో కప్పిపుచ్చేస్తున్నావు. ఈ చక్కదనమంతా ఏ తపస్సు వల్ల దక్కించుకున్నావు? నాతోపాటు నీవుకూడా తపస్సు సాగించు. నా సంసారాన్ని పెంచు. బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమై నిన్ను నాకు ప్రసాదించాడు. అందుచేత నిన్ను వదలిపెట్టను. నీ చెలికత్తెలు నేను చెప్పే మాటలకు తప్పక అంగీకరిస్తారు. నీవు వెళ్ళే చోటికి నన్ను కూడా తీసికొని పో" అంటూ స్త్రీల మనస్తత్వానికి అనుగుణంగా పలుకనేర్చిన ఆగ్నీధ్రుడు పరిపరివిధాల తన భావాన్ని ప్రకటించాడు. పూర్వచిత్తి కూడా అతని అనునయ వాక్యాలకు సమ్మతించింది. వీరశ్రేష్ఠుడైన ఆ రాజేంద్రుని బుద్ధికి, రూపానికి, శీలానికి, ఔదార్యానికి, విద్యకు, వయస్సుకు, సంపదకు లొంగిపోయింది. జంబూద్వీపాధిపతి అయిన ఆ ఆగ్నీధ్రునితో కూడి నూరువేల సంవత్సరాలు భూలోకంలో స్వర్గసౌఖ్యాలను అనుభవించింది. ఆగ్నీధ్రుడు పూర్వచిత్తి వలన వరుసగా నాభి, కింపురుషుడు, హరివర్షుడు, ఇలావృతుడు, రమ్యకుడు, హిరణ్మయుడు, కురువు, భద్రాశ్వుడు, కేతుమాలుడు అనే పేర్లు గల తొమ్మిది మంది కొడుకులను కన్నాడు. ఆ తరువాత పూర్వచిత్తి పిల్లలను ఇంటిలోనే వదిలిపెట్టి ఆగ్నీధ్రుని విడిచి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళిపోయింది. ఆగ్నీధ్రుని కుమారులు తల్లి సామర్థ్యం వల్ల స్వభావసిద్ధంగానే గొప్ప బలిష్ఠులయ్యారు. తండ్రి అనుమతితో జంబూద్వీపాన్ని వర్షాలుగా విభజించుకొని పరిపాలించారు. వారు పరిపాలించిన ప్రదేశాలు వారి వారి పేర్లతో ప్రసిద్ధ మయ్యాయి. పూర్వచిత్తితో ఆగ్నీధ్రుడు ఎంతోకాలం కామ సుఖాలను అనుభవించినా అతనికి తృప్తి కలుగలేదు. ఆ తరువాత అతడు భార్యను తలచుకొంటూ వేదోక్తకర్మలను ఆచరిస్తూ చివరకు భార్య ఉన్న లోకానికి చేరుకున్నాడు. ఈ విధంగా తండ్రి పరలోక గతుడు కాగా నాభి మొదలైన ఆగ్నీధ్రుని కుమారులు మేరు కుమార్తెలైన మేరుదేవి, ప్రతిరూప, ఉగ్రదంష్ట్ర, లత, రమ్య, శ్యామ, నారి, భద్ర, దేవి అనేవాళ్ళను వరుసగా వివాహమాడారు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : ఋషభుని జన్మంఋ

నరవరేణ్యుడైన నాభి సంతానార్థ
మంగనయును దాను యజ్ఞపురుషుఁ
డయిన వాసుదేవు నతుల భక్తిశ్రద్ధ
లను జెలంగి పూజ లొనరఁ జేసి.

టీకా:

నర = నరులలో; వరేణ్యుడు = ఉత్తముడు; ఐన = అయిన; నాభి = నాభి; సంతాన = సంతానము;
అర్థమున్ = కోసము; అంగనయున్ = భార్య; తానున్ = తను; యజ్ఞ = యజ్ఞమునకు; పురుషుడు =
భర్త; అయిన = అయిన; వాసుదేవున్ = విష్ణుదేవుని; అతుల = సాటిలేని; భక్తి = భక్తితోను; శ్రద్ధలను =
శ్రద్ధలతోను; చలంగి = విజృంభించి; పూజల్ = పూజలను; ఒనరన్ = చక్కగా; చేసి = చేసి.

భావము:

రాజైన నాభి తన భార్య అయిన మేరుదేవి సమేతంగా సంతానం కోసం శ్రద్ధాభక్తులతో
యజ్ఞపురుషుడైన వాసుదేవుణ్ణి పూజించి...

5.1-42-వ.

మఱియుం బ్రవర్ణ్య సంజ్ఞికంబు లగు కర్మంబులు శ్రద్ధా విశుద్ధద్రవ్య దేశ కాల మంతర్హిగ్దక్షిణా
విధాన యోగంబులం బరమేశ్వరుని మెప్పించిన నెవ్వరికిం బ్రసన్నుండు గాని పుండరీకాక్షుండు
భక్తవత్సలుం డై సురుచిరావయవంబులతో యజనశీలం బయిన యాతని హృదయంబు నందుఁ
బాయని రూపంబు గలిగి మనోనయనానందకరావయవంబులు గల తన స్వరూపం బాతనికిఁ
జూపం దలంచి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ప్రవర్ణ్య = ప్రవర్ణ్యము యనెడి (ప్రవర్ణ్యము - యాగవిశేషము,
సోమయాగమునకు ముందు చేయబడునొక యజ్ఞ క్రతువు, గానమునకు ముందు గాత
సంకల్పమునకు సంకేతము); సంజ్ఞికంబులు = పేర్లు గలవి; అగు = అయిన; కర్మంబులున్ =

క్రతువులను; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతోను; విశుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; ద్రవ్య = పదార్థములు; దేశ = ప్రదేశములు;
 కాల = సమయములు; మంత్ర = మంత్ర; ఋత్విక్ = యజ్ఞములు చేయువారు; దక్షిణా =
 బ్రాహ్మణాదుల కిచ్చెడి ధనాదులు; విధాన = పద్ధతులు; యోగంబులన్ = యోగములచేత;
 పరమేశ్వరుని = భగవంతుని; మెప్పించినన్ = అనుగ్రహము వచ్చునట్లు చేసిన; ఎవరికిని =
 ఎవరికిని; ప్రసన్నుండు = ప్రసన్నము; కాని = కానట్టి; పుండరీకాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి
 {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకములు (పద్మముల) వంటి కన్నులు గలవాడు, విష్ణువు}; భక్త = భక్తుల
 ఎడ; వత్సలుండు = వాత్సల్యము గలవాడు; ఐ = అయ్య; సు = చక్కటి; రుచిర = కాంతివంతమైన;
 అవయవంబుల్ = అవయవముల; తోన్ = తోటి; యజన = యజ్ఞములు చేసెడి; శీలంబున్ =
 స్వభావములు కలిగినది; అయిన = అయినట్టి; ఆతని = అతని యొక్క; హృదయంబున్ =
 హృదయము; అందున్ = లోని; పాయని = విడువని; రూపంబున్ = స్వరూపము; కలిగి = కలిగిన;
 మనః = మనసునకు; నయనా = కన్నులకు; ఆనంద = సంతోషమును; కర = కలిగించెడి;
 అవయవంబుల్ = అవయవముల; కల = కలిగిన; తన = తన యొక్క; స్వరూపంబున్ =
 స్వరూపమును; ఆతని = అతని; కిన్ = కి; చూపన్ = చూపించవలెనని; తలంచి = భావించి.

భావము:

ఇంకా ప్రవర్త్య లనబడే యజ్ఞకార్యాలను శ్రద్ధతో, పరిశుద్ధ ద్రవ్యాలతో, ఉచిత ప్రదేశంలో,
 కాలానుగుణంగా, విధివిహితంగా మంత్రవేత్తలైన ఋత్విక్కులతో, భూరి దక్షిణలతో ఆచరించి
 పరమేశ్వరుని మెప్పించాడు. ఎవరికీ సులభంగా ప్రసన్నుడు కాని విష్ణువు భక్తవాత్సల్యంతో,
 ప్రకాశవంతమైన అవయవ సౌష్ఠవంతో హృదయంలో తాను సదా నెలకొని ఉన్నప్పటికీ ప్రత్యక్ష
 రూపంలో కనులకు పండువుగా, మనసుకు నిండుగా తన స్వరూపాన్ని అతనికి చూపాలనుకొని...

5.1-43-నీ.

అంత నావిష్కృత కాంత చతుర్భుజం-

ఋలును బీతాంబరంఋను వెలుంగ

శ్రీవత్సకౌస్తుభ శ్రీరమా చిహ్నంబు-

లురమందురమ్యమై యిరవు పడఁగ

శంఖ చక్ర గదాంబుజాత ఖడ్గాది ది-

వ్యాయుధంబులు చేతులందు మెరియ

నతులిత నవరత్నహాట కాంకిత నూత్న-

ఘనకిరీటద్యుతు ల్లడలుకొనఁగఁ

5.1-43.1-తే.

గర్జ కుండల కటిసూత్ర కనకరత్న

హార కేయూర వరనూపురాది భూష

ణముల భూషితుడైన శ్రీనాయకుండు

దంపతుల కప్పు డెదురఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆవిష్కృత = ప్రత్యక్షము చేయబడిన; కాంత = మనోహరమైన;
చతుర్భుజంబులునున్ = నాలుగు చేతులును; పీత = పట్టు; అంబరంబున్ = బట్టలును; వెలుంగన్
= ప్రకాశించుతుండగా; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము {శ్రీవత్సము - విష్ణుమూర్తి వక్షస్థలముపైనుండెడి
పుట్టుమచ్చ}; కౌస్తుభ = కౌస్తుభ మణి; శ్రీరమా = లక్ష్మీదేవి యనెడి; చిహ్నంబులు = గుర్తులు; ఉరము
= వక్షము; అందున్ = పైన; రమ్యము = మనోహరముగానున్నవి; ఐ = అయ్యి; ఇరవుపడగ =
నివాసము యేర్పరుచుకొనగ; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గద = గద; అంబుజాత = పద్మము;
ఖడ్గ = ఖడ్గము; ఆది = మొదలగు; దివ్య = గొప్ప; ఆయుధంబులున్ = ఆయుధములు; చేతులు =
చేతుల; అందున్ = లో; మెరియన్ = ప్రకాశించుతుండగా; అతులిత = సాటిలేని; నవరత్న =
నవరత్నములు; హాటక = బంగారమున; అంకిత = పొదిగిన; నూత్న = కొత్త; ఘన = గొప్ప; కిరీట =
కిరీటము యొక్క; ద్యుతుల్ = కాంతులు; కడలు = దిక్కులందు; కొనగన్ = వ్యాపించగా; కర్ణకుండల =
చెవులకుండలములు.

కటిసూత్ర = మొలనూలు; కనకరత్నహార = బంగారురత్నహారములు; కేయూర = భుజకీర్తులు; వర =
శ్రేష్ఠమైన; నూపుర = కాలియందియలు; ఆది = మొదలగు; భూషణములన్ = అలంకారములతో;
భూషితుడున్ = అలంకరింపబడినవాడు; ఐన = అయిన; శ్రీనాయకుండు = విష్ణుమూర్తి
{శ్రీనాయకుండు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవికి) నాయకుండు (ప్రభువు), విష్ణువు}; దంపతుల్ = భార్యాభర్తల; కిన్ =
కి; అప్పుడు = అప్పుడు; ఎదురన్ = ఎదురుగా; ప్రత్యక్షమున్ = ప్రత్యక్షము; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

అప్పుడు ప్రకాశమానాలైన చతుర్భుజాలతో; పట్టు పీతాంబరంతో రమణీయాలైన శ్రీవత్సం,
కౌస్తుభమణి, శ్రీదేవి విరాజిల్లే వక్షఃస్థలంతో; శంఖం, చక్రం, గద, పద్మం, ఖడ్గం మొదలైన
దివ్యాయుధాలతో; సాటిలేని నవరత్నాల కాంతులను వెదజల్లే బంగారు కిరీటంతో; మకర
కుండలాలు, మొలనూలు, మణులు చెక్కిన స్వర్ణహారాలు, బాహుపురులు, కాలి అందెలు
ప్రకాశిస్తుండగా లక్ష్మీపతి ఆ దంపతుల ముందు ప్రత్యక్షమైనాడు.

5.1-44-తే.

ఇట్లు ప్రత్యక్షమగు పరమేశ్వరునకు
పెన్నిధానంబు గనుగొన్న పేద మాడ్కి
హర్షమున ఋత్విగాదికు అవనతాస్య
అగుచు నభినుతి చేసి రిట్లనుచు నపుడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రత్యక్షమున్ = ప్రత్యక్షము; అగు = అయిన; పరమేశ్వరున్ = పరమేశ్వరుని; కున్
= కు; పెన్నిధానంబున్ = పెద్దనిధిని; కనుగొన్న = కనుక్కున్న; పేద = పేదవాని; మాడ్కిన్ = వలె;
హర్షమునన్ = సంతోషముతో; ఋత్విక్ = యజ్ఞము నడిపించువారు; ఆదికులు = మొదలగువారు;
అవనత = వంచిన; ఆస్యలు = మోములు గలవారు; అగుచున్ = అగుచూ; అభినుతిచేసిరి =
స్తుతించిరి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనుచున్ = అనుచూ; అపుడున్ = అప్పుడు;

భావము:

ఈ విధంగా ప్రత్యక్షమైన భగవంతుణ్ణి ఋత్విక్కులు చూసి పెన్నిధిని దర్శించిన పేదలవలె
సంతోషంతో తలలు వంచి ఇలా స్తోత్రం చేశారు.

5.1-45-క.

"పరిపూర్ణుడ వై యుండియ

మలువక మా పూజ లెల్ల మన్నింతువు; నీ

చరణార వింద సేవయు

ధరఁ బెద్దలు వినిచి నటుల దగఁ జేసెదమౌ.

టీకా:

పరిపూర్ణుడవు = పరిపూర్ణుడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉండికూడ; మలువక =
మరచిపోకుండగ; మా = మా యొక్క; పూజలు = సేవలు; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; మన్నింతువు =
మన్నించెదవు; నీ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; సేవయున్ =
సేవించుటలు; ధరన్ = భూమిపై; పెద్దలు = పెద్దలు; వినిచినటులన్ = చెప్పిన విధముగ; తగన్ =
అవశ్యము; చేసెదము = చేయుదుము; ఔ = ఔను చేసెదము.

భావము:

"నీవు పరిపూర్ణుడవై కూడా మమ్మల్ని మరచిపోకుండా మా పూజలను స్వీకరిస్తావు. పెద్దలు మాకు
చెప్పిన విధంగా నీ పాదపద్మాలను సేవిస్తాము.

5.1-46-క.

ఏ మిప్పుడు చేయు సంస్తుతి

నీ మహిమ నెఱింగి కాదు; నిరతముఁ బెద్దల్

దా మెది యుపదేశించిరొ

యా మతమునఁ బ్రస్తుతింతు మయ్య! మహాత్మా!

టీకా:

ఏము = మేము; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; చేయు = చేసెడి; సంస్తుతి = స్తోత్రము; నీ = నీ యొక్క;
మహిమన్ = మహాత్మ్యమును; ఎఱింగి = తెలిసి; కాదు = కాదు; నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడును; పెద్దల్ =

పెద్దవారు; తాము = వారు; ఎది = ఏదైతే; ఉపదేశించిరో = నేర్చుకొనునట్లు చెప్పిరో; ఆ = ఆ;
మతమునన్ = విధముగా; ప్రస్తుతింతుము = స్తుతింతుము; అయ్య = తండ్రీ; మహాత్మా = గొప్పవాడ.

భావము:

మహాత్మా! మే మిప్పుడు నీ మహిమలు తెలిసి సంస్తుతి చేయడం లేదు. పెద్దలు మాకు ఏ విధంగా ఉపదేశించారో ఆ విధంగా ప్రస్తుతి చేస్తున్నాము.

5.1-47-వ.

మఱియు నీవు సంసారాసక్తమతి గలిగిన వారికి వశ్యుండవుగావు; యీశ్వరుండవును బ్రకృతి పురుష వ్యతిరిక్తుండవును బరమ పురుషుండవును నయిన నిన్ను బొందని ప్రపంచాంతర్గతంబు లయిన నామరూపంబులు గల యస్మదాదులచేత నిరూపింప నశక్యంబగు; సర్వజీవులం జెందిన దురిత సంఘంబుల నిరసించు స్వభావంబు గల నీ యుత్తమ గుణంబులందు నేకదేశంబ గాని సర్వగుణనిరూపణంబు చేయ శక్యంబుగానేరదు; నీ భక్తులు మిక్కిలి భక్తింజేసి సంస్తుతించు గద్గదాక్షరంబులను సలీల శుద్ధ పల్లవ తులసీదళ దుర్వాంకురంబులను సంపాదించిన పూజను సంతసిల్లెడి నీకు బహువిధ ద్రవ్య సంపాదనంబు గలిగి విభవ యుక్తంబు లయిన యశ్వమేధాదులును దృష్టికరంబులు గానేరవు స్వభావంబున సర్వకాలంబులందును సాక్షాత్కరించి యతిశయంబై వర్తించుచు నశేషపురుషార్థ స్వరూపంబు బరమానంద రూపంబు నైనవాడ వగుటం జేసి యజ్ఞాదుల యందు నీకు దృష్టి లేక యున్న నస్మదాదుల కోరికల కుపచరించు కతంబున యజ్ఞాదుల నొనరింతు; మని మఱియు నిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నీవున్ = నీవు; సంసార = సంసారమునందు; ఆసక్త = ఆసక్తిగల; మతిన్ = బుద్ధి; కలిగిన = కలిగిన; వారి = వారి; కిన్ = కి; వశ్యుండవు = వశమగువాడవు; కావు = కావు;
ఈశ్వరుండవును = ప్రభువునవు; ప్రకృతిపురుషవ్యతిరిక్తుండవును = ప్రకృతి పురుషులకు అతీతమైనవాడవు; పరమపురుషుండవును = అత్యుత్తమ పురుషుడవును; అయిన = అయినట్టి;
నిన్నున్ = నిన్ను; పొందని = పొందని; ప్రపంచ = ప్రపంచము యొక్క; అంతర్గతంబులు = లోపల ఉండునవి; అయిన = అయినట్టి; నామ = పేర్లు; రూపంబులున్ = స్వరూపములు; కల = కలిగినట్టి;

అస్మదాదుల్ = నావంటివారి; చేతన్ = వలన; నిరూపింపన్ = నిరూపించుటకు; అశక్యంబు =
 అసాధ్యము; అగు = అగును; సర్వ = సకల; జీవులన్ = ప్రాణులను; చెందిన = చెందినట్టి; దురిత =
 పాపముల యొక్క; సంఘంబులన్ = సమూహములను; నిరసించు = తిరస్కరించెడి; స్వభావంబున్
 = స్వభావము; కల = కలిగిన; నీ = నీ యొక్క; ఉత్తమ = ఉత్తమమైన; గుణంబుల్ = గుణములు;
 అందున్ = లలో; ఏకదేశంబు = అనన్యముగ, ఒక భాగము లేక అంశము మాత్రమే; కాని = కాని;
 సర్వ = సకల; గుణ = గుణములను; నిరూపణంబున్ = నిరూపించుటకు; చేయన్ = చేయుటకు;
 శక్యంబున్ = సాధ్యము; కాదు = కాదు; నీ = నీ యొక్క; భక్తులు = భక్తులు; మిక్కిలి = అధికమైన;
 భక్తిన్ = భక్తి; చేసి = వలన; సంస్తుతించు = స్తుతించెడి; గద్గద = బొంగురుపోతున్న గొంతుతో
 పలికెడి; అక్షరంబులను = పలుకులను; సలిల = నీరు; శుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; పల్లవ = చిగుర్లు;
 తులసీదళ = తులసీ దళములు; దూర్వాంకురంబులును = గరిక మొలకలు; సంపాదించిన =
 సమీకరించికొని చెసిన; పూజనున్ = పూజలతో; సంతసెల్లెడి = సంతోషించెడి; నీకున్ = నీకు; బహు
 = అనేక; విధ = రకముల; ద్రవ్య = పదార్థములను; సంపాదనంబున్ = సమీకరించుకొనుట; కలిగి =
 కలిగి; విభవ = వైభవముతో; యుక్తంబులు = కూడుకొన్నవి; అయిన = అయినట్టి; అశ్వమేధ =
 అశ్వమేధము; ఆదులన్ = మొదలగువానిచే; తృప్తి = తృప్తిని; కరంబులునున్ = కలిగించునవి;
 కానేరవు = కాలేవు; స్వభావమునన్ = స్వభావము నందు; సర్వ = సకల; కాలంబుల్ = కాలముల;
 అందునున్ = లోను; సాక్షాత్కరించి = సాక్షాత్కరించి; అతిశయంబు = అతిశయించినది; ఐ = అయ్యి;
 వర్తించుచున్ = వర్తించెడి; అశేష = సమస్తమైన; పురుషార్థంబున్ = ధర్మార్థ కామ మోక్ష
 ప్రయోజనముల; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; పరమ = అత్యధికమైన; ఆనంద = ఆనందము
 యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపమును; ఐన = అయినట్టి; వాడవు = వాడవు; అగుటన్ = అగుట;
 చేసి = వలన; యజ్ఞ = యజ్ఞములు; ఆదులన్ = మొదలగువాని; అందున్ = అందు; నీకున్ = నీకు;
 తృప్తి = తనివినొందుట; లేక = లేకుండగ; ఉన్నన్ = ఉండికూడ; అస్మదాదులన్ = నాలాంటివారి;
 కోరికల్ = కోరికల; కున్ = కు; ఉపచరించు = సమ్మతించు, ఉపకరించు; కతంబునన్ =
 కారణముచేత; యజ్ఞ = యజ్ఞములు; ఆదులన్ = మొదలగువానిని; ఒనరింతుము = ఆచరింతుము;
 అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇంకా సంసారంలో మునిగి తేలే వారికి నీవు పట్టుబడవు. నీవు ఈశ్వరుడవు. ప్రకృతి కంటే జీవుని కంటే భిన్నమయినవాడవు. పరమ పురుషుడవు. మేము పంచభూతాల సృష్టికి లోనైన నామరూపాలను ధరించిన వాళ్ళం. అటువంటి మాకు నీ తత్వాన్ని నిరూపించడం సాధ్యం కాదు. సకల జీవరాసుల పాపసమూహాలను తొలగించడం నీ స్వభావం. అటువంటి నీ ఉత్తమ గుణాలలో ఏదో ఒక అంశమే కాని సమస్త గుణాలను నిరూపించడం ఎవరికీ ఏమాత్రం సాధ్యం కాదు. నీ భక్తులు భక్తితో గద్గద స్వరంతో సంస్తుతిస్తూ, నీ కర్పించే నిర్మల జలం, చిగురుటాకులు, తులసీదళాలు, దూర్వాంకురాలు మొదలైన వాటితో నీవు సంతృప్తి పడతావు. అంతేకాని నానావిధ ద్రవ్యాలు సంతరించికొని మహా వైభవంతో చేసే అశ్వమేధాది యాగాలు కూడా నీకు సంతృప్తిని కలిగించవు. స్వాభావికంగానే నీవు సర్వకాలాలలోను సాక్షాత్కరిస్తావు. నీవు సర్వాతిశాయివి. సమస్త పురుషార్థాలు నీవే. పరమానంద స్వరూపుడవైన నీకు యజ్ఞయాగాదుల వల్ల తృప్తి లేకున్నా మా కోరికలను తీర్చుకోవడానికి మేము యజ్ఞాలను చేస్తున్నాము" అని ఇంకా ఇలా అన్నారు.

5.1-48-క.

"బాలిశుల మగుచు మిక్కిలి

మేలెఱుగని మమ్ము నీదు మించిన దయచేఁ

బాలింతు విత్తు వెప్పుడుఁ

జాలఁగ నిహపరములందు సకల సుఖములున్.

టీకా:

బాలిశులము = మూర్ఖులము; అగుచున్ = అగుచూ; మిక్కిలి = అధికమైన; మేలు = మంచి;

ఎఱుగని = తెలియని; మమ్మున్ = మమ్ములను; నీదు = నీ యొక్క; మించిన = అతిశయించిన; దయ

= కృప; చేన్ = తోటి; పాలింతువు = పరిపాలించెదవు; ఇత్తువు = ఇచ్చెదవు; ఎప్పుడున్ =

ఎల్లప్పుడును; చాలగన్ = అధికముగా; ఇహ = ఇహలోకము; పరములు = పరలోకమున; అందున్

= లోను; = సకల = సమస్తమైన; సుఖములన్ = సౌఖ్యములను.

భావము:

మూర్ఖులమైన మాకు ఏది మంచిదో ఏది కాదో మాకే తెలియదు. అయినా ఎంతో దయతో మమ్మల్ని కాపాడి ఇహపరాలకు తగిన సకల సుఖాలను నీవు మాకు ప్రసాదిస్తున్నావు.

5.1-49-ఆ.

ఇప్పుడు మేము నీకు నిష్ఠంబు లగు పూజ

లాచరింపకున్న నైన నధిక

మయిన నీ కృపాకటాక్ష వీక్షణములఁ

జక్కఁ జూచి తగఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు.

టీకా:

ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; మేమున్ = మేము; నీకున్ = నీకు; నిష్ఠంబులు = ప్రీతికరములు; అగు = అయిన; పూజలున్ = పూజలను; ఆచరింపకున్నన్ = ఆచరింపకపోయి; ఐననున్ = అయినను; అధికమయిన = మిక్కిలి; = నీ = నీ యొక్క; కృపా = దయతోకూడిన; కటాక్ష = కడగంటి; వీక్షణములన్ = చూపులతో; చక్కన్ = చక్కగా; చూచి = చూసి; తగన్ = అవశ్యము; ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నమైనవాడు; అగుచున్ = అగుచూ.

భావము:

ఇప్పుడు మేము నీకు సంతృప్తి కలిగేటట్లు ఇష్టమైన పూజలు చేయక పోయినా మా మీద కరుణాకటాక్ష వీక్షణాలను ప్రసరింప జేసి ప్రసన్నుడవైనావు.

5.1-50-క.

వరమీయఁ దలఁచి మమ్ముం

రరుణించితి గాక; నిన్నుఁ రనుగొనుటకునై

యరసి నుతింపఁగ మాకుం

దరమగునే? వరద! నీరద్రశ్యామాంగా!

టీకా:

వరమున్ = వరములను; ఈయన్ = ఇవ్వవలెనని; తలచి = భావించి; మమ్మున్ = మమ్ములను;
కరుణించితి = దయచూపితివి; కాక = అంతేకాని; నిన్నున్ = నిన్ను; కనుగొనుట = తెలిసికొనుట; కున్
= కోసము; ఐ = అయ్యి; అరసి = తరచిచూసుకొని; నుతింపగన్ = స్తుతించుటకు; మాకున్ = మాకు;
తరమున్ = సాధ్యము; అగునే = అగునా ఏమి; వరద = నారాయణ (వరద - వరములను ద
(ఇచ్చువాడు), విష్ణువు); నీరదశ్యామాంగా = నారాయణ (నీరద శ్యామాంగ - నీరదము (మేఘము)
వంటి శ్యామాంగ (నల్లని దేహము గలవాడు), విష్ణువు).

భావము:

కోరిన కోరికలను అనుగ్రహించేవాడా! నీలమేఘం వంటి శరీరచ్ఛాయ కలవాడా! వరమివ్వడానికి
నీవు మా ముందు సాక్షాత్కరించావు. నిన్ను సందర్శించడానికి కాని సంస్తుతించడానికి కాని
మాకు సాధ్యమౌతుందా?

5.1-51-వ.

మఱియు, నిస్సంగులై నిశితజ్ఞానంబునంజేసి దోషరహితులై భగవత్స్వభావులు నాత్మారాములు
నగు మునులకు స్తుతియింపఁ దగిన గుణంబులు గలవాడ వగుచుండియుఁ బ్రసన్నుడవు;
స్థలన క్షుత పతన జృంభణాది దురవస్థ లందును జరామరణాది దుర్దశలందును వివశుల మగు
మాకుఁ గల్మష నాశకరంబులయిన భవద్ధివ్యనామంబులు మా వచనగోచరంబులగుం గాక;
మఱియు నీ రాజర్షి పుత్రకామండై నీ తోడ సమానుండయిన కుమారునిం గోరి కామంబుల
స్వర్గాపవర్గంబుల నీనోపిన నినుం బూజించి ధనకాముం డైనవాఁడు ధనవంతునిం జేరి
తుషమాత్రం బడిగిన చందంబున మోక్షనాథుండ వైన నీవలన సంతానంబు గోరుచున్నవాఁడు;
జయింపరాని నీ మాయ చేత నెవ్వండు మోహంబు నొంది విషయాసక్తుండు గాక యుండు?
నర్థకాములము మదాంధులము నగు మేము నిన్ను నాహ్వానంబు చేసిన యపరాధంబు
సర్వాత్మకుండ వగుటం జేసి సామ్యంబుచే మన్నింప దగుదువు; మమ్ము దయఁ జూడు" మని
ప్రణమిల్లిన సర్వేశ్వరుండు వర్షాధిపతి యగు నాభిచేతను, ఋత్విక్కులచేతను, వంద్యమానుండై
దయాకలితుం డగుచు యిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నిస్సంగులు = విరాగులు {నిస్సంగులు - సాంగత్యమును అన్నింటిని
విసర్జించినవారు, విరాగులు}; నిశిత = వాడియైన; జ్ఞానంబునన్ = జ్ఞానము; చేసి = వలన; దోష =
పాపములు; రహితులు = లేనివారు; ఐ = అయ్యి; భగవత్ = భగవంతుని వంటి; స్వభావులు =
స్వభావములు గలవారు; ఆత్మారాములు = ఆనందము ఆత్మగా కలవారు; అగు = అయిన;
మునులు = మునుల; కున్ = కు; స్తుతియింపన్ = స్తుతించుటకు; తగిన = తగినట్టి; గుణంబులున్ =
సుగుణములు; కలవాడవు = కలిగినవాడవు; అగుచుండియు = అయినప్పటికిని; ప్రసన్నుడవు =
ప్రసన్నమైనవాడవు; స్థలన = జారుట; క్షుత = తుమ్ముట; పతన = పడుట; జృంభణ = ఆవులింతలు;
ఆది = మొదలగు; దురవస్థలు = చెడుస్థితుల; అందునున్ = లోను; జర = ముసలితనము; మరణ =
మరణము; ఆది = మొదలగు; దుర్దశల్ = చెడు సమయములు; అందున్ = లోను; వివశులము =
స్వాధీనము తప్పెడి వారము; అగు = అయిన; మాకున్ = మాకు; కల్మష = పాపములను; నాశ =
నాశనము; కరంబులు = చేసిడివి; అయిన = అయినట్టి; భవత్ = నీ యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన;
నామంబులు = నామములు; మా = మా యొక్క; వచన = మాటలకు; గోచరంబులున్ = అందునవి;
అగుగాక = అగుగాక; మఱియున్ = ఇంకను; ఈ = ఈ; రాజర్షి = రాజులలో ఋషివంటివాడు; పుత్ర =
కొడుకులను; కాముండు = కోరెడివాడు; ఐ = అయ్యి; నీ = నీ; తోడన్ = తోటి; సమానుండు =
సమానమైనవాడు; అయిన = అయినట్టి; కుమారునిన్ = పుత్రుని; కోరి = కోరుతూ; కామంబులన్ =
కోరికలను; స్వర్గ = స్వర్గము; అపవర్గంబుల్ = ముక్తులను; ఈన్ = ఇచ్చుటకు; ఓపిన = సమర్థత
కలిగిన; నినున్ = నిన్ను; పూజించి = సేవించి; ధన = సంపదలను; కాముండు = కోరెడివాడు; ఐన =
అయిన; వాడు = వాడు; ధనవంతునిన్ = భాగ్యశాలిని; చేరి = సమీపించి; తుష = వట్టి ఊకను;
మాత్రంబున్ = మాత్రమే; అడిగిన = కోరిన; చందంబునన్ = వలె; మోక్ష = ముక్తికి; నాథుండవు =
ప్రభువు; ఐన = అయిన; నీ = నీ; వలనన్ = వలన; సంతానంబున్ = సంతానమును;
కోరుచున్నవాడు = కోరెడివాడు; జయింపరాని = జయించుటకు సాధ్యముగాని; నీ = నీ యొక్క;
మాయన్ = మాయ; చేతన్ = వలన; ఎవ్వండున్ = ఎవడైతే; మోహంబున్ = మోహమును; ఒంది =
పొంది; విషయ = విషయములు యందు; ఆసక్తుండు = ఆసక్తిగలవాడు; కాక = కాకుండగా; ఉండు
= ఉండెడి; అర్థ = సంపదలను; కాములము = కోరెడివారము; మద = గర్వముతో; అంధులము =
గుడ్డివారము; అగు = అయిన; మేమున్ = మేము; నిన్నున్ = నిన్ను; ఆహ్వానంబు = ఆహ్వానించుట;

చేసిన = చేసినట్టి; అపరాధంబున్ = తప్పులను; సర్వ = నిఖిలమైన జీవుల; ఆత్మకుండు = ఆత్మలయందు ఉండెడివాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; సామ్యంబున్ = సమదృష్టి; చేన్ = తోటి; మన్నింపన్ = మన్నించుటకు; తగుదువు = తగినవాడవు; మమ్మున్ = మమ్ములను; దయన్ = కృపతో; చూడుము = చూడుము; అని = అని; ప్రణమిల్లిన = నమస్కరించిన; సర్వేశ్వరుండు = నారాయణుడు {సర్వేశ్వరుడు - అఖిలమైనవారికిని ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; వర్ష = వర్షములకు; అధిపతి = అధికారి; అగు = అయిన; నాభి = నాభి; చేతను = చేతను; ఋత్విక్కుల్ = యజ్ఞము నడపెడివారి; చేతను = చేతను; వంద్యమానుండు = వందనముచేయబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; దయా = కృప; కలితుండు = కలిగినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా మునులు కోరికలు లేనివారు. సునిశ్చితమైన జ్ఞానం కలవారు. దోషాలు లేనివారు. భగవంతుని ప్రతిరూపాలు. ఆత్మారాములు. అలాంటి మునులకు స్తోత్రార్థుడ వైనప్పటికీ అందరిపట్ల అనుగ్రహం చూపుతున్నావు. కాలు జారినప్పుడు, క్రింద పడ్డప్పుడు, తుమ్మినప్పుడు, ఆవులించినప్పుడు, జ్వరంతో పీడింపబడుతున్నప్పుడు, చావుకు చేరువ అయినప్పుడు, మా మీద మాకే అధికారం తప్పినప్పుడు మా పాపాలను పోగొట్టే నీ దివ్యనామాలు మా నోటివెంట వెడలే విధంగా అనుగ్రహించు. ఈ రాజర్షి అయిన నాభి నీకు సమానమైన సంతానం కావాలని నిన్ను పూజించాడు. కోరిన కోరికలను, స్వర్గాన్ని, మోక్షాన్ని సైతం ఇవ్వగల నిన్ను ఇలా అడగడం ధనం కోసం ధనవంతుని దగ్గరకు వెళ్ళి ఊక అడిగినట్టుంది. మోక్ష ప్రదాతవైన నిన్ను సంతానం కోసం ప్రార్థిస్తున్నాడు. మీ మాయ దాటరానిది. అలాంటి మాయకు లోబడి ఇంద్రియ కాంక్షలకు లోనుకాని వా డెవడు? ప్రతి పనిని ప్రయోజనం దృష్టిలో పెట్టుకొని చేసేవాళ్ళం మేము. గర్వాంధులము. అయినా నిన్ను ఆహ్వానించిన మా అపరాధాన్ని మన్నించు. మమ్ము అనుగ్రహించు" అని నమస్కరించారు. అప్పుడు సర్వేశ్వరుడు జంబూద్వీపంలోని ఒక వర్షానికి అధిపతి అయిన నాభి ఋత్విక్కులతో కలిసి చేసిన వందనాలు అందుకొంటూ దయతో ఇలా అన్నాడు.

"మునులార! వేదవాక్యము

లను బ్రస్తుతి చేసి సర్వలక్షణముల నా

కెనయగు పుత్రుని నిమ్మని

వినఁ బలికితి రిప్పుడు మిగుల వేడుకతోడన్

టీకా:

మునులార = ఓ మునులు; వేద = వేదము లందలి; వాక్యములను = పలుకులతో; ప్రస్తుతి = స్తోత్రము; చేసి = చేసి; సర్వ = సకలమైన; లక్షణములన్ = లక్షణములలోను; నా = నా; కున్ = కు; ఎనయు = సాటి; అగు = అయిన; పుత్రునిన్ = కుమారుని; ఇమ్ము = ఇవ్వవలసినది; అని = అని; వినబలికితిరి = అడిగితిరి; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; మిగులన్ = మిక్కిలి; వేడుక = సంతోషము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

"మునులారా! నన్ను వేదమంత్రాలతో ప్రస్తుతి చేసి సకల లక్షణాలలో నాకు సాటి అయిన కొడుకును నాభికి ప్రసాదించవలసిందిగా ఎంతో కుతూహలంతో నన్ను కోరారు.

5.1-53-క.

నాకాది లోకములలో

నాకున్ సరివచ్చు నట్టి నందను నెటు నా

లోకింప లేరు; గావున

నాకున్ సరి నేన కా మనమున నెఱుఁగుఁడీ.

టీకా:

నాక = స్వర్గము; ఆది = మొదలగు; లోకములలోన్ = లోకము లయందు; నాకున్ = నాకు; సరివచ్చునట్టి = సాటి ఐనట్టి; నందనున్ = పుత్రుని; ఎటున్ = ఏ విధముగను; ఆలోకింపలేరు =

చూడలేరు; కావునన్ = కనుక; = నాకున్ = నాకు; సరి = సాటి; నేన = నేను మాత్రమే; కాన్ = అయినట్లు; మనమునన్ = మనసులలో; ఎటుగుడీ = తెలిసికొనండి.

భావము:

స్వర్గాది లోకాలలో నాకు సాటి రాదగ్గ కుమారుడు ఎక్కడా కనిపించడు. నాకు సాటి నేనే అని మీరు తెలుసుకొనండి.

5.1-54-వ.

అదియునుం గాక భూసురోత్తములు నా ముఖంబగుటం జేసి విప్రవాక్యంబు దప్పింపరాదు; మీరు నా యీడు కుమారు నడిగితిరి గావున నాభిపత్ని యగు మేరుదేవి యందు నేన పుత్రుండనై జనియించెద"నని పలికి పరమేశ్వరుం డాగ్నిధీయపత్ని యగు మేరుదేవి చూచుచుండ నా యజ్ఞంబున నంతర్ధానంబు నొంది యా నాభిమీది దయం జేసి దిగంబరులును దపస్వులును జ్ఞానులును సూర్యరేతస్కులును నగునైష్ఠికులకు యోగధర్మంబుల నెఱింగింపం దలంచి పుండరీకాక్షుండు నాభిపత్నియగు మేరుదేవి గర్భాగారంబునం బ్రవేశించె; నంత.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; భూసుర = బ్రాహ్మణులలో భూసురులు - భూమిపైన సురులు (దేవతలు), బ్రాహ్మణులు; ఉత్తములు = ఉత్తములు; నా = నా యొక్క; ముఖంబున్ = ముఖము; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; వాక్యంబున్ = వాక్కు; తప్పింపన్ = తప్పించుటకు; రాదు = వీలుకాదు; మీరు = మీరు; నా = నా యొక్క; ఈడు = సాటి అగు; కుమారున్ = పుత్రుని; అడిగితిరి = అడిగినారు; కావునన్ = కనుక; నాభి = నాభి యొక్క; పత్ని = భార్య; అగు = అయిన; మేరుదేవి = మేరుదేవి; అందున్ = అందు; నేన = నేనే; పుత్రుడను = కుమారుడను; ఐ = అయ్యి; జనియించెదన్ = పుట్టెదను; అని = అని; పలికి = పలికి; పరమేశ్వరుండు = నారాయణుడు {పరమేశ్వరుడు - పరమమైనట్టి ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; ఆగ్నిధీయ = ఆగ్నిధుని పుత్రుని; పత్ని = భార్య; అగు = అయిన; మేరుదేవి = మేరుదేవి; చూచుచుండన్ = చూస్తుండగా; ఆ = ఆ; యజ్ఞంబునన్ = యజ్ఞము నందు; అంతర్ధానంబున్ = మాయ మగుటను; ఒంది = పొంది; ఆ = ఆ; నాభి = నాభి; మీది = పైనన్న; దయన్ = దయ; చేసి = వలన; దిగంబరులునున్ = అవధూతలు {దిగంబరులు -

దిక్కులే అంబరము (బట్టలు)గా గలవారు, బట్టలుకట్టనివారు, అవధూతలు; తపస్సులును = మునులు; జ్ఞానులును = మిక్కిలి జ్ఞానముగలవారు; ఊర్ధ్వరేతస్సులును = బ్రహ్మచారులు {ఊర్ధ్వరేతస్సులు - పైకి మరలించబడిన ఇంద్రియములు కలవారు, బ్రహ్మచారులు}; అగు = అయిన; నైష్ఠికుల్ = నిష్ఠ గలవారల; కున్ = కు; యోగ = యోగము యొక్క; ధర్మంబులన్ = లక్షణములను; ఎటిగింపన్ = తెలుప; తలంచి = భావించి; పుండరీకాక్షుండు = హరి; నాభి = నాభి యొక్క; పత్ని = భార్య; అగు = అయిన; మేరుదేవి = మేరుదేవి; గర్భాగారంబునన్ = గర్భాశయములో; ప్రవేశించెన్ = ప్రవేశించెను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంతేకాక బ్రాహ్మణులు నాకు ముఖం వంటివారు కనుక వారి మాట దాటడానికి వీలుకానిది. మీరు నాకు సమానుడైన కుమారుణ్ణి కోరారు. అందుచేత ఈ నాభి మహారాజు భార్య అయిన మేరుదేవికి నేనే కొడుకునై జన్మిస్తాను" అని నాభి, మేరుదేవి చూస్తుండగా యజ్ఞంలో అంతర్ధాన మయ్యాడు. ఆ తర్వాత దిగంబరులు, తాపసులు, జ్ఞానులు, ఊర్ధ్వరేతస్సులు అయిన నైష్ఠికులకు యోగధర్మాలు బోధించడానికి నాభి మీద దయతో విష్ణువు మేరుదేవి గర్భంలో ప్రవేశించాడు. అప్పుడు...

5.1-55-ఆ.

మేరుదేవియందు మేరుధీరుం డగు

హరి సమస్త లక్షణాన్వితుండు

శమదమాదిగుణ విశారదుం డుదయించె

సకలజనుల కప్పుడు సంతసముగ.

టీకా:

మేరుదేవి = మేరుదేవి; అందున్ = అందు; మేరు = మేరునగము అంతటి; ధీరుండు = ధీరత్వము గలవాడు; అగు = అయిన; హరి = విష్ణువు; సమస్త = సమస్తమైన; లక్షణ = లక్షణములను; ఆన్వితుండు = కూడినవాడు; శమదమాది = శమదమాది; గుణ = సుగుణములతో; విశారదుండు =

నేర్పరి ఐనవాడు; ఉదయించెన్ = పుట్టెను; సకల = అఖిలమైన; జనులు = వారల; కిన్ = కి;
అప్పుడున్ = అప్పుడు; సంతసముగ = సంతోషము కలుగ.

భావము:

సమస్త శుభలక్షణాలు కలవాడు, శమదమాది గుణ సంపన్నుడు, మేరుధీరుడు అయిన శ్రీహరి
మేరుదేవికి కుమారుడుగా అవతరించాడు. సమస్త జనులు సంతోషించారు.

5.1-56-ఆ.

ధవళ కాంతియుక్తిఁ దనరు దేహంబును

మహిత బలపరాక్రమంబు వీర్య

మును దలంచి చూచి జనకుండు పేరిడె

సుతుని ఋషభుఁ డనుచు సొంపుతోడ.

టీకా:

ధవళ = తెల్లని; కాంతి = ప్రకాశముతో; యుక్తిన్ = కూడి; తనరు = అతిశయించెడి; దేహంబునున్ =
శరీరము; మహిత = గొప్ప; బల = శక్తి; పరాక్రమంబున్ = పరాక్రమములు; వీర్యమున్ = శౌర్యములు;
తలంచి = ఆలోచించి; చూచి = చూసి; జనకుండు = తండ్రి; పేరు = పేరు; ఇడెన్ = పెట్టెను; సుతుని =
పుత్రుని; ఋషభుడు = ఋషభుడు; అనుచున్ = అని; సొంపు = చక్కదనము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

పుట్టిన శిశువు వెలుగులు వెదజల్లుతూ ఉండడం గమనించి, అతడు బలవంతుడని,
పరాక్రమవంతుడని, శౌర్య కలవాడని అర్థం చేసికొని నాభి తన కుమారునికి "ఋషభుడు" అని
పేరు పెట్టాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : ఋషభుని రాజ్యాభిషేకము

5.1-57-క.

ధరణీసురులును మంత్రులు

బరివారము హితులుఁ బ్రజలు బాంధవులును సు

స్థిరమతి నా బాలకునిం

రర మనురాగమున రాజరాజు జూచి రిలన్.

టీకా:

ధరణీసురులును = బ్రాహ్మణులు; మంత్రులున్ = మంత్రులు; పరివారమున్ = సేవకులు; హితులున్ = స్నేహితులు; ప్రజలున్ = ప్రజలు; బాంధవులునున్ = బంధువులు; సుస్థిరమతిన్ = నిశ్చలమైన మనసుతో; ఆ = ఆ; బాలకునిన్ = పిల్లవానిని; కరము = మిక్కిలి; అనురాగమునన్ = ప్రీతితో; రాజగా = రాజు అగునట్లు; చూచిరి = చూసిరి; ఇలన్ = నేలపైన.

భావము:

బ్రాహ్మణులు, మంత్రులు, పరివారం, హితులు, ప్రజలు, బంధువులు అనురాగాతిశయంతో చిన్నపిల్లవాడు అయిన ఆ ఋషభుని తమ రాజు గానే భావించారు.

5.1-58-క.

పురుహూతుఁ డతని మహిమలు

సరగున విని చిత్తమునకు సహ్యము గామిం

బరికించి ఋషభఁ డేలెడి

ధరణి ననావృష్టి మిగుల ధట్టము చేసెన్.

టీకా:

పురుహూతుడు = ఇంద్రుడు; అతని = అతని యొక్క; మహిమలున్ = గొప్పదనము; సరగునన్ = శ్రీఘ్రముగా; విని = విని; చిత్తమున్ = మనసున; కున్ = కు; సహ్యము = సహింప గలది; కామిన్ = కాకపోవుట; పరికించి = గమనించుకొని; ఋషభుడు = ఋషభుడు; ఏలెడి = పరిపాలించెడి;

ధరణిన్ = భూమిపైన; అనావృష్టిన్ = వానలు లేకపోవుటను; మిగులన్ = మిక్కిలి; దట్టముగా = గట్టిగా; చేసెన్ = చేసెను.

భావము:

ఇంద్రుడు ఋషభుని మహిమలు విని సహింపలేక అతడు పరిపాలించే రాజ్యంలో వానలు పడకుండా చేసాడు.

5.1-59-ఆ.

అది యెఱింగి ఋషభుఁ డంతట యోగ మా

యా బలంబు కతన నఖిల రాజ్య

మందుఁ గురియఁ జేసె నత్యంత సంపూర్ణ

వృష్టి దినదినంబు వృద్ధిఁ బొంద.

టీకా:

అది = దానిని; ఎఱింగి = తెలిసి; ఋషభుడు = ఋషభుడు; అంతటన్ = అంతట; యోగమాయా = యోగమాయ యొక్క; బలంబున్ = బలము; కతన = వలన; అఖిల = సమస్తమైన; రాజ్యము = రాజ్యము; అందున్ = అంతటను; కురియన్ = కురియునట్లు; చేసెను = చేసెను; అత్యంత = అత్యధికమైన; సంపూర్ణ = నిండు; వృష్టిన్ = వర్షమును; దినదినంబున్ = ప్రతిదినము; వృద్ధి = అధికము; పొందన్ = అగునట్లు.

భావము:

ఇంద్రుని ఆ దౌష్ట్యాన్ని ఋషభుడు గుర్తించి తన యోగమాయతో దినదినాభివృద్ధిగా సర్వ సమృద్ధిగా రాజ్యమంతట వర్షం కురిపించాడు.

5.1-60-వ.

ఇట్లు ఋషభుండు పురందరుండు చేయు దౌష్ట్యంబునకు నవ్వి యజనాభం బను తన మండలంబు సుభిక్షంబుగాఁ జేసె; నాభియుం దన కోరిన చందంబునం బుత్తుండు జనియించి

వర్ధిల్లుటకు సంతసిల్లి తనచేత నంగీకరింపబడు నరలోక ధర్మంబు గల పుండరీకాక్షుని మాయా విలసితంబునం జేసి "బాలకా! నా తండ్రి!" యని మోహంబున నుపలాలించుచు
 బ్రజానురాగంబున సర్వసమ్మతుం డయిన పుత్రుని సమయసేతు రక్షణంబునకుఁ బూజ్యంబయిన రాజ్యంబునం దభిషిక్తుం జేసి భూసురులకుఁ బ్రధానవర్గంబునకు నప్పగించి మేరుదేవిం గూడి నరనారాయణ స్థానం బయిన బదరికాశ్రమంబునకుం జని యచ్చట మహాయోగసమాధిచే నరనారాయణాఖ్యుండుఁ బురుషోత్తముండు నగు వాసుదేవు నారాధించి క్షీణదేహుండై యా నాభి హరి తాదాత్మ్యంబు నొందె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఋషభుడు = ఋషభుడు; పురంధరుడు = ఇంద్రుడు; చేయు = చేసిడి;
 దౌష్ట్యంబున్ = దుష్టత్వమున; కున్ = కు; నవ్వి = హేళనగా నవ్వి; అజనాభంబున్ = అజనాభము
 {అజనాభము - ఒక రాష్ట్రము పేరు, అజము (మేషము) నాభము (ప్రముఖమైనవి), రాశిచక్రము};
 అను = అనెడి; తన = తన యొక్క; మండలము = దేశము; సుభిక్షంబు = సుసంపన్నము {సుభిక్షము
 - సు (చక్కటి) భిక్షము దొరకునది, సుసంపన్నము}; కాన్ = అగునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; నాభియున్ =
 నాభి కూడ; తన = తను; కోరిన = కోరిన; చందంబునన్ = విధముగా; పుత్రుండు = కుమారుడు;
 జనియించి = పుట్టి; వర్ధిల్లుట = పెరుగుట; కున్ = కు; సంతసిల్లి = సంతోషించి; తన = తన; చేతన్ =
 చేత; అంగీకరింపబడు = సమ్మతింపబడెడి; నరలోక = భూలోకపు; ధర్మంబున్ = ధర్మములు; కల =
 కలిగిన; పుండరీకాక్షుని = నారాయణుని; మాయా = మాయ యొక్క; విలసితంబునన్ = విలాసము;
 చేసి = వలన; బాలకా = పిల్లవాడా; నాతండ్రి = నాయనా; అని = అని; మోహంబునన్ =
 మోహములోపడి; ఉపలాలించుచున్ = బుజ్జగించుచు; ప్రజా = సంతానము ఎడ; అనురాగంబునన్
 = అనురాగముతో; సర్వ = అందరకును; సమ్మతుండు = అంగీకారమైనవాడు; అయిన = అయిన;
 పుత్రుని = కుమారుని; సమయ = ఆచారముల; సేతు = కట్టుబాట్లకు; రక్షణంబున్ = కాపాడుటకు;
 పూజ్యంబున్ = ఉత్తమమైనది; అయిన = అయినట్టి; రాజ్యంబున్ = రాజ్యము; అందున్ = అందు;
 అభిషిక్తుంజేసి = పట్టముగట్టి; భూసురుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; ప్రధాన = మంత్రి; వర్గంబున్ =
 సమూహమున; కున్ = కు; అప్పగించి = అప్పజెప్పి; మేరుదేవిన్ = మేరుదేవితో; కూడి = కలిసి;
 నరనారాయణ = నరనారాయణుని; స్థానంబున్ = స్థలము; అయిన = అయిన; బదరికా = బదరిక
 అనెడి; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; అచ్చటన్ = అచ్చట; మహా = గొప్ప;

నరనారాయణ = నరనారాయణుడు యనెడి; ఆఖ్యుండ = పేరు గలవాడు; పురుషోత్తముండు = విష్ణువు; అగు = అయిన; వాసుదేవునిన్ = విష్ణుమూర్తిని; ఆరాధించి = సేవించి; క్షీణ = చిక్కిపోయిన; దేహుండు = శరీరము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; నాభి = నాభి; హరి = విష్ణుని; తాదాత్మ్యంబున్ = యందు కలసిపోవుటను; ఒందెన్ = పొందెను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఈవిధంగా దేవేంద్రుని దుర్బుద్ధికి ఋషభుడు నవ్వుకొని అజనాభం అనే పేరుతో వ్యవహరింపబడే తన భూమండలాన్ని సుభిక్షం చేసాడు. నాభి తాను కోరుకొనినట్లు కొడుకు పుట్టడం, పెరగడం చూచి చాల సంబరపడ్డాడు. విష్ణువు మాయ కారణంగాను, భూలోక ధర్మాల కనుగుణంగాను నాభి తన కుమారుణ్ణి "నా తండ్రి!" అంటూ వ్యామోహంతో ముద్దాడాడు. ప్రజల అభిమానం చూరగొన్నవాడు, అన్ని వర్గాల వారికి ఆమోదయోగ్యుడు అయిన తన కుమారుడు రాజ్యపాలనకు తగినవాడని భావించి పట్టం కట్టాడు. బ్రాహ్మణులకు, మంత్రి వర్గానికి అతణ్ణి అప్పగించి భార్య మేరుదేవితోకూడి నరనారాయణులకు నిలయమైన బదరికాశ్రమం చేరుకున్నాడు. అక్కడ నరనారాయణ స్వరూపుడు, పురుషోత్తముడు అయిన వాసుదేవుని తదేక ధ్యానంతో ఆరాధించాడు. క్రమంగా శరీరం పట్టుతప్పగా చివరకు సతీసమేతుడైన నాభి శ్రీహరితో తాదాత్మ్యం పొందాడు.

5.1-61-చ.

సరసత నే నృపాలకుని జన్మమునందును భూసురోత్తముల్
సరసిజనాభునిం దగఁ బ్రసన్నతఁ బెట్టిన నంత మెచ్చి యీ
శ్వరుండు దనంత గర్భమున వచ్చి తనూభవుఁడై జనించె, నా
నరపతి నాభికిన్ సరి యనందగునే నరనాథ! యన్యులన్.

టీకా:

సరసతన్ = చక్కగా; ఏ = ఏ; నృపాలకుని = రాజ యొక్క (నృపాలకుడు - నృ (నరులను) పాలకుడు (పరిపాలించేడివాడు), రాజ); జన్మము = యజ్ఞము; అందును = సమయములో; భూసురుల్ = బ్రాహ్మణులలో; ఉత్తముల్ = ఉత్తములు; సరసిజనాభునిన్ = విష్ణుని (సరసిజనాభుడు -

సరసిజము (పద్మము) నాభుడు (నాభిన గలవాడు), విష్ణువు; తగన్ = అవశ్యము; ప్రసన్నతన్ = అనుగ్రహమున; పెట్టిన = కలిగించిన; అంతన్ = అంతట; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; ఈశ్వరుడున్ = విష్ణువు; తనంత = తనంతతనే; గర్భమునన్ = గర్భములో; వచ్చి = చేరి; తనూభవుడు = పుత్రుడు {తనూభవుడు - శరీరమున పుట్టినవాడు, పుత్రుడు}; ఐ = అయ్యి; జనించెన్ = పుట్టెను; ఆ = ఆ; నరపతి = రాజు {నరపతి - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; నాభి = నాభి; కిన్ = కి; సరి = సాటి; అనన్ = అనుటకు; తగునే = తగునా ఏమి; నరనాథ = రాజు {నరనాథుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; అన్యులన్ = ఇతరులను.

భావము:

ఏ రాజు యజ్ఞంలో బ్రాహ్మణోత్తములైన ఋత్విక్కులు విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించి ప్రసన్నం చేసుకున్నారో, ఏ రాజు భార్య గర్భంలో నుంచి ఈశ్వరుడు తనంత తానుగా కొడుకుగా పుట్టాడో అటువంటి మహారాజు నాభికి సాటి కాగల రాజు లేవరూ భూమండలంలో లేరు.

5.1-62-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : భరతుని జన్మంబు

5.1-63-⁶సీ.

భూవరుఁ డగు ఋషభుఁడు దన రాజ్యంబుఁ-

గర్మభూమిఁగ నాత్మఁ గాంచి జనుల

కందఱకును బ్రయం బగునట్లు కర్మ తం-

త్రంబెల్లఁ దెలుపంగఁ దలఁచి కర్మ

ములు చేయుటకు గురువులయొద్ద వేదంబు-

చదివి వారల యనుజ్ఞను వహించి

శతమన్యుఁ డిచ్చిన సతి జయంతీ కన్యఁ-

బరిణయంబై యట్టి పడఁతి వలన

5.1-63.1-తే.

భరతుఁ డాదిగ సుతుల నూర్వురను గాంచె

నట్టి భరతుని పేరను నవనితలము

పురవరాశ్రమ గిరితరువూర్ణ మగుచు

నమరి భారత వర్ష నామమున మించె.

టీకా:

భూవరుడు = రాజు {భూవరుడు - భూమికి వరుడు (భర్త), రాజు}; అగు = అయిన; ఋషభుడు = ఋషభుడు; తన = తన యొక్క; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; కర్మభూమిగన్ = కర్మభూమిగా; ఆత్మన్ = మనసున; కాంచి = చూసి; జనుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; అందఱకున్ = అందరికిని; ప్రియంబున్ = ఇష్టము; అగునట్లు = అగునట్లు; కర్మ = వేదకర్మల; తంత్రంబున్ = విధానమును; తెలుపన్ = తెలుసుకొన; తలంచి = భావించి; కర్మములున్ = వేదకర్మలను; చేయుట = చేయుట; కున్ = కు; గురువుల = గురువుల; యొద్దన్ = వద్ద; వేదంబున్ = వేదములను; చదివి = చదువుకొని; వారల = వారి యొక్క; అనుజ్ఞనున్ = అనుమతిని; వహించి = స్వీకరించి; శతమన్యుడు = శతమన్యుడు; ఇచ్చిన = ఇచ్చినట్టి; సతిన్ = స్త్రీని; జయంతీ = జయంతి యనెడి; కన్యన్ = కన్యను; పరిణయంబున్ = వివాహము; ఐ = అయ్యి; అట్టి = ఆ యొక్క; పడతి = స్త్రీ; వలన = వలన.

భరతుడు = భరతుడు; ఆదిగ = మొదలైన; సుతులన్ = పుత్రులను; నూర్వురన్ = నూరుమందిని;

గాంచెన్ = పుట్టించెను; అట్టి = అటువంటి; భరతుని = భరతుని; పేరను = పేరుతో; అవనితలమున్ =

భూమండలము; పురవర = ఉత్తమమైన పురములు; ఆశ్రమ = ఆశ్రమములు; గిరి = పర్వతములు;
 తరు = వృక్షములతో; పూర్ణము = నిండినది; అగుచున్ = అగుచూ; అమరి = చక్కగానుండెడి;
 భారతవర్ష = భారతవర్షముయనెడి; నామమునన్ = పేరుతో; మించెన్ = అతిశయించెను.

భావము:

ఋషభ మహారాజు తన రాజ్యాన్ని కర్మభూమిగా భావించి, కర్మతంత్రాన్ని జనులందరికీ ఇష్టమయ్యే విధంగా తెలియజేయాలనుకున్నాడు. అందుచేత కర్మలు ఆచరించడానికి తానే స్వయంగా గురువుల వద్దకు చేరాడు. వారి ఆజ్ఞను శిరసావహించి దేవేంద్రుడు ఇచ్చిన జయంతి అనే కన్యను వివాహం చేసుకున్నాడు. ఆ జయంతి వల్ల భరతుడు మొదలైన వందమంది కొడుకులను కన్నాడు. పట్టణాలతో, ఆశ్రమాలతో, కొండలతో, చెట్టు చేమలతో నిండిన భూమండలం భరతుని పేరు మీదుగా భరతవర్షం అనే ప్రశస్తిని పొందింది.

5.1-64-వ.

ఆ మహాభారతవర్షంబునందుఁ దమతమ పేరంబరఁగు భూములకుఁ గుశావర్తేలావర్త బ్రహ్మవర్తార్యావర్త మలయకేతు భద్రసేనేంద్రస్సృగ్వి దర్భ కీకటులను తొమ్మిండు కుమారులను దక్కుంగల తొమ్మిండు పుత్రులకుఁ బ్రధానులం జేసి; నంతం గవి హర్యంతరిక్ష ప్రబుద్ధ పిప్పలాయ నావిర్హోత్ర ద్రమీధ చమస కరభాజను లనువారు తొమ్మిండును భాగవత ధర్మప్రకాశకు లైరి; భగవన్మహి మోపబృంహితంబు లగు వారల చరిత్రంబులు ముంద రెఱింగించెదఁ; దక్కిన యెనుబదియొక్క కుమారులు పిత్రాదేశకరులు నతి వినీతులు మహాశ్రోత్రియులు యజ్ఞశీలురుఁ గర్మనిష్ఠులు నయిన బ్రాహ్మణోత్తము లైరి; ఋషభుండు స్వతంత్రుండై సంసారధర్మంబులం బొరయక కేవలానందానుభవుం డయిన యీశ్వరుండై యుండియు బ్రాకృతుండునుం బోలెఁ గాలానుగతంబు లగు ధర్మంబుల నాచరించుచు ధర్మప్రవర్తకులకు సముండును నుపశాంతుండును మైత్రుండును గారుణికుండును నై ధర్మార్థ యశః ప్రజానందామృతావరోధంబుచే గృహస్థాశ్రమంబులం బ్రజల నియమించుచుఁ గొంత కాలంబు నీతిమార్గంబు దప్పక ప్రజాపాలనంబు చేయుచు వేదరహస్యంబు లగు సకల ధర్మంబులును స్వవిదితంబు లయినను బ్రాహ్మణోపదేశ పూర్వకంబుగా ద్రవ్య దేశ కాల వయశ్యధర్మిగ్వి ధోద్దేశోపచితంబులుగ నొక్కక్క క్రతువును శతవారంబు యథావిధిగఁ జేసి సుఖం బుండె; నంత.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; భారతవర్షంబున్ = భారతవర్షము; అందున్ = అందు; తమతమ = వారివారి;
పేరన్ = పేర్లతో; భూముల్ = దేశముల; కున్ = కు; కుశావర్త = కుశావర్తుడు {కుశావర్తము -
నేర్పరులు కల దేశము}; ఇలావర్త = ఇలావర్తుడు {ఇలావర్తము - గో భూమి}; బ్రహ్మవర్త =
బ్రహ్మవర్తుడు {బ్రహ్మవర్తము - బ్రహ్మ జ్ఞానులు తిరిగెడి నేల}; ఆర్యావర్త = ఆర్యావర్తుడు
{ఆర్యావర్తము - ఆర్యులు తిరిగెడి నేల}; మలయకేతు = మలయకేతుడు {మలయకేతు - మలయు
(తపసు చేయుటకు) కేతు (గుర్తు కలది), తపో భూమి}; భద్రసేన = భద్రసేనుడు {భద్రసేన - శుభము
అధికముగ కల ప్రదేశము}; ఇంద్రస్సృక్ = ఇంద్రస్సృశుడు {ఇంద్రస్సృక్ - ఇంద్రుడు స్ఫురించెడ
ప్రదేశము}; విదర్భ = విదర్భుడు {విదర్భ - శ్రేష్ఠమైన దర్భలు గల దేశము}; కీకటుల్ = కీకటుడు
{కీకట - గ్రామ ప్రదేశము}; అను = అనెడి; తొమ్మండ్రన్ = తొమ్మిదిమంది; కుమారులన్ = పుత్రులను;
తక్కుంగల = మిగిలినవారైన; తొమ్మండ్రన్ = తొమ్మిదిమంది; పుత్రుల = కుమారుల; కున్ = కు;
ప్రధానులన్ = ప్రధానులుగ; చేసెన్ = చేసెను; అంతన్ = అంతట; కవి = కవి; హరి = హరి; అంతరిక్ష =
అంతరిక్షుడు; ప్రబుద్ధ = ప్రబుద్ధుడు; పిప్పలాయన = పిప్పలాయనుడు; అవిర్హోత్ర = అవిర్హోత్రుడు;
ధ్రుమీధ = ధ్రుమీధుడు; చమస = చమసుడు; కరభాజనులు = కరభాజనుడు; అను = అనెడి; వారు =
వారు; తొమ్మండ్రనున్ = తొమ్మిదిమంది; భాగవత = భాగవత; ధర్మ = ధర్మమును; ప్రకాశకులు =
విస్తరించువారు; ఐరి = అయిరి; భగవత్ = భగవంతుని; మహిమ = గొప్పదనమును;
ఉపబృంహితంబులు = వ్యాప్తిచేయునవి; అగు = అయిన; వారల = వారి యొక్క; చరిత్రంబులున్ =
వర్తనలు; ముందఱన్ = ముందు; ఎఱింగించెదన్ = తెల్పెదను; తక్కిన = మిగిలిన; ఎనుబదియొక్క =
ఎనభైఓక్క (81); కుమారులున్ = పుత్రులు; పితృ = తండ్రి; ఆదేశ = ఆజ్ఞలను; కరులున్ =
పాలించువారు; అతి = మిక్కిలి; వినీతులున్ = నీతిమంతులు; మహా = గొప్ప; శ్రోత్రియులున్ =
వేదమార్గ నిష్ఠ గలవారు; యజ్ఞ = యజ్ఞములను; శీలురు = స్వభావము గలవారు; కర్మ =
వేదకర్మాచరణలో; నిష్ఠులున్ = నిష్ఠ గలవారు; అయిన = అయిన; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులలో;
ఉత్తములు = ఉత్తములు; ఐరి = అయిరి; ఋషభుండు = ఋషభుడు; స్వతంత్రుండు = స్వతంత్రుడు;
ఐ = అయి; సంసార = గృహస్థు; ధర్మములన్ = ధర్మములను; పౌరయక = చెందక; కేవల =
కేవలము; ఆనంద = ఆనందమును; అనుభవుండు = అనుభవించు చుండెడివాడు; అయిన =
అయినట్టి; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; ఐ = అయి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; ప్రాకృతుండునున్

= పామరుని; పోలెన్ = వలె; కాల = కాలమునకు; అనుగతంబులు = అనుసరించునవి; అగు = అయిన; ధర్మంబులన్ = ధర్మములను; ఆచరించుచున్ = ఆచరించుతూ; ధర్మ = ధర్మమును; ప్రవర్తకుల్ = నడిపించెడివారి; కున్ = కి; సముండునున్ = తగినవాడును; ఉపశాంతుండునున్ = ఉపశమనము కూర్చెడివాడు; మైత్రుండునున్ = మిత్రుడును; కారుణికుండును = ప్రయోజనములను కలిగించెడివాడు; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = సంపదలు; యశః = కీర్తి; ప్రజా = సంతానము; ఆనంద = ఆనందములు; అమృత = అమృతముల; అవరోధంబున్ = ఊడలుదిగట; చేన్ = వలన; గృహస్థ = గార్హస్థ; ఆశ్రమంబులన్ = ఆశ్రమములో; ప్రజలన్ = లోకులను; నియమించుచున్ = నియమిస్తూ; కొంత = కొంత; కాలంబున్ = సమయము; నీతి = నీతి; మార్గంబున్ = దారి; తప్పక = తప్పిపోకుండగ; ప్రజా = ప్రజలను; పాలనంబున్ = పరిపాలించుట; చేయుచున్ = చేయుచూ; వేద = వేదము లందలి; రహస్యంబులు = రహస్యములు; అగు = అయిన; సకల = సర్వ; ధర్మంబులునున్ = ధర్మములు; స్వ = తనకు; విదితంబులు = తెలిసినవే; అయినను = అయినప్పటికి; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులచే; ఉపదేశ = ఉపదేశింపబడుట; పూర్వకంబుగాన్ = కూడినదిగాను; ద్రవ్య = పదార్థములు; దేశ = ప్రదేశముల; కాల = సమయముల; వయస్ = వయస్సులు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; ఋత్విక్ = యజ్ఞనిర్వహకులు; విధ = విధానములు; ఉద్దేశ = ఉద్దేశ్యములు; ఉపచితంబులుగన్ = సరి అగునవి సంపాదించి; ఒక్కొక్క = ప్రతి ఒక్క; క్రతువును = యజ్ఞమును; శత = నూరు (100); వారంబున్ = మారులు, పర్యాయములు; యథావిధిగన్ = పద్ధతి ప్రకారముగ; చేసి = చేసి; సుఖంబున్ = సుఖముగా; ఉండెన్ = ఉండెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఆ భరతవర్షంలోని ఆయా భాగాలకు భరతుడు తన తొంబది తొమ్మిది మంది సోదరులలో కుశావర్తుడు, ఇలావర్తుడు, బ్రహ్మవర్తుడు, ఆర్యావర్తుడు, మలయకేతువు, భద్రసేనుడు, ఇంద్రస్పృశుడు, విదర్భుడు, కీకటుడు అనే తొమ్మిది మందిని ప్రధానులుగా నియమించాడు. వారి కప్పగించిన భూభాగాలు వారి వారి పేర్లతో ప్రసిద్ధి పొందాయి. కవి, హరి, అంతరిక్షుడు, ప్రబుద్ధుడు, పిప్పలాయనుడు, అవిర్హోత్రుడు, ద్రుమీధుడు, చమనుడు, కరభాజనుడు అనే తొమ్మిది మంది భాగవత ధర్మాన్ని ప్రకాశింపజేశారు. దేవుని మహిమలను వ్యాప్తి చేసే వారి చరిత్రలను నీకు తరువాత చెప్తున్నాను. తక్కిన ఎనభైయొక్క మంది కుమారులు తమ తండ్రి ఋషభుని మాటను జవదాటనివాళ్ళు. వారంతా మహావినయ సంపన్నులు. వేదధర్మాలను అనుష్ఠించేవాళ్ళు.

యాగాలన్నా కర్మలన్నా శ్రద్ధ కలవాళ్ళు. అందుచేత వాళ్ళు బ్రాహ్మణోత్తములుగా పేరు గడించారు. ఋషభుడు సాంసారిక బంధాలలో చిక్కుకొనలేదు. స్వతంత్రుడై మెలిగాడు. తాను ఆనందానుభూతి కలిగిన ఈశ్వరుడైనా సామాన్యుడిగా ప్రవర్తించాడు. ఆయా కాలాలలో చేయదగిన ధర్మాలను ఆచరించేవాడు. ధర్మ ప్రవర్తకుల పట్ల సమబుద్ధి కలిగి ఉండేవాడు. శాంతస్వభావంతో జీవుల పట్ల దయ కలిగి మైత్రీభావంతో ఉండేవాడు. ధర్మం, అర్థం, కీర్తి, సంతతి, ఆనందం. అమృతత్వం చక్కగా సాగడం కోసం గృహస్థాశ్రమాన్ని పాటించవలసిందిగా ప్రజలను అనుశాసించేవాడు. ఈ విధంగా ఋషభుడు నీతిమార్గం తప్పకుండా ప్రజాపాలనం చేసాడు. వేదాలలోని ధర్మరహస్యాలను తనకు అవగతమైనా బ్రాహ్మణులు బోధించినట్లు, ఋత్విక్కులు ఉపదేశించినట్లు వస్తు సంభారాలతో దేశకాలానుగుణంగా శ్రద్ధాపూర్వకంగా తన వయస్సుకు తగినట్లు ఒక్కొక్క యాగాన్ని వంద పర్యాయాలు యథావిధిగా చేసి సుఖజీవనం గడిపాడు. అప్పుడు...

5.1-65-క.

జనవర ఋషభుని రాజ్యం

ఋషభుని నైహిక ఫలముఁ గోరు పురుషుని నొకనిం

కనుగొన నెఱుంగ మెన్నడు

నితేజం దతనిమహిమ లేమని చెప్పన్.

టీకా:

జనవర = రాజు; ఋషభుని = ఋషభుని; రాజ్యంబునన్ = రాజ్యములో; ఐహిక = ఇహలోకపు;
ఫలమున్ = ఫలితములను; కోరు = కోరెడి; పురుషునిన్ = మానవుని; ఒకనిన్ = ఒక్కనినైన;
కనుగొన = చూడగలుగుట; ఎఱుంగము = తెలియము; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; ఇన = సూర్యునితో
సమానమైన; తేజండు = తేజస్సు గలవాడు; అతని = అతని యొక్క; మహిమల్ = గొప్పదనములు;
ఏమని = ఏమని; చెప్పన్ = చెప్పను.

భావము:

రాజా! ఆ ఋషభుని రాజ్యంలో పారలౌకిక ఫలమే తప్ప ఇహలోకఫలం కోరేవాడు ఒక్కడు కూడా కనిపించడు. అతడు సూర్యుని వంటి తేజస్సు కలవాడు. అతని మహిమలను ఏమని వర్ణించాలి?

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : ఋషభుని తపంబు

5.1-66-నీ.

ఆ ఋషభుండు రాజ్యంబు చేయుచు నుండి-

అంతట నొక్కనాఁ డాత్మయందుఁ

దలపోసి భూలోక ఫల మపేక్షింపక-

మోహంబు దిగనాడి పుత్రులకును

దనరాజ్య మెల్ల నప్పన చేసి వెనువెంటఁ-

గొడుకులు మంత్రులుఁ గొలిచిరాఁగ

నల్లన యరిగి బ్రహ్మవర్త దేశంబు-

నందుల నపుడు మహాత్ములయిన

5.1-66.1-తే.

యట్టి మునిజన సమ్ముఖంబుండుఁ జేరి

తనదు పుత్రుల నందఱ డాయఁ బిలిచి

పరమ పుణ్యండు ఋషభుండు ప్రణయ మొప్ప

హర్ష మందుచు నప్పు డిట్లనుచుఁ బలికె.

టీకా:

ఆ = ఆ; ఋషభుండు = ఋషభుడు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయుచునుండి = చేయుచూ;

అంతటన్ = అంతట; ఆత్మ = మనసు; అందున్ = లో; తలపోసి = భావించి; భూలోక =

భూలోకమునకు సంబంధించిన; ఫలమున్ = ఫలితములను; అపేక్షింపక = ఆశించకుండగ;

మోహంబున్ = మోహమును; దిగనాడి = వదలివేసి; పుత్రులు = కుమారుల; కునున్ = కు; తన =

తనయొక్క; రాజ్యము = రాజ్యము; ఎల్లన్ = అంతటిని; అప్పనజేసి = అప్పజెప్పి; వెనువెంటన్ =

కూడా; కొడుకులున్ = కుమారులు; మంత్రులున్ = మంత్రులు; కొలిచి = సేవించుతూ; రాగ =

వస్తుండగా; అల్లన = మెల్లగా; అరిగి = వెళ్ళి; బ్రహ్మవర్త = బ్రహ్మవర్తము యనెడి; దేశంబున్ =

దేశముల; అందులన్ = లో; అప్పుడున్ = అప్పుడు; మహాత్ములు = గొప్పవారు; అయిన = అయిన.
 అట్టి = అటువంటి; ముని = మునులైన; జన = వారి; సమ్ముఖంబున్ = ఎదుటి; అందున్ = అందు;
 చేరి = చేరి; తనదు = తన యొక్క; పుత్రులన్ = కుమారులను; అందఱన్ = అందరిని; డాయన్ =
 దగ్గరకు; పిలిచి = పిలిచి; పరమ = అత్యుత్తమ; పుణ్యండు = పుణ్యముగలవాడు; ఋషభుండు =
 ఋషభుడు; ప్రణయమొప్పు = ప్రేమయుప్పొంగగా; హర్షమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ =
 పొందుతూ; అప్పుడున్ = అప్పుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనుచున్ = అంటూ; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

ఆ ఋషభుడు రాజ్యపాలన చేస్తూ ఒకనాడు ఇహలోక ఫలాన్ని అపేక్షించక, మోహాన్ని వదలిపెట్టి,
 కొడుకులకు రాజ్యమంతా అప్పగించాడు. తరువాత కొడుకులు, మంత్రులు తనను అనుసరించగా
 బ్రహ్మవర్త దేశానికి బయలుదేరాడు. అక్కడ మహాత్ములైన మునిజనుల సమక్షంలో కుమారుల
 నందరినీ దగ్గరకు పిలిచి మహాపుణ్యాత్ముడైన ఋషభుడు సంతోషంతో ఇలా అన్నాడు.

5.1-67-ఆ.

"తనయులారా! వినుఁడు ధరలోనఁ బుట్టిన

పురుషులకును శునకములకు లేని

కష్టములను దెచ్చుఁ గానఁ గామంబుల

వలన బుద్ధి చేయవలదు మీరు

టీకా:

తనయులారా = కుమారులారా; వినుడు = వినండి; ధర = భూమి; లోనన్ = అందు; పుట్టిన =
 పుట్టిన; పురుషుల్ = పురుషుల; కునున్ = కు; శునకముల్ = కుక్కల; కున్ = కైనను; లేని = లేనట్టి;
 కష్టములన్ = కష్టములను; తెచ్చున్ = తీసుకువచ్చును; కాన = కనుక; కామంబులన్ = కోరికల;
 వలనన్ = వలన; బుద్ధి = మనసు; చేయవలదు = పడవద్దు; మీరు = మీరు.

భావము:

“కుమారులారా! ఈ భూమిమీద పుట్టిన మనుష్యులు కామానికి లొంగిపోతే కుక్కలకు కూడా రాని కష్టాలు వారికి ఎదురవుతాయి. అందువల్ల కోరికలకు మీరు దూరంగా ఉండాలి.

5.1-68-చ.

నరులకు నే తపంబు నననంత సుఖంబులు గల్గుచుండు, శ్రీ
కరమతి నా తపంబు దగఁ గైకొని చేసిన బ్రహ్మసౌఖ్యముం
దిరముగఁ గల్గు; వృద్ధులను దీనులఁ బ్రోవుడు; దుష్ట వర్తనన్
జరుగుచునుండు కాముకుల సంగతిఁ బోకుడు; మీద మేలగున్.

టీకా:

నరుల్ = మానవుల; కున్ = కు; ఏ = ఏ విధమైన; తపంబునన్ = తపస్సుతో; అనంత = అనంతమైన, అత్యధికమైన; సుఖంబులున్ = సుఖములు; కల్గుచుండున్ = కలుగుతూ యుండును; శ్రీ = శుభ; కర = కరమైన; మతిన్ = మనసున; ఆ = ఆ; తపంబున్ = తపస్సును; తగన్ = అవశ్యము; కైకొని = చేపట్టి; చేసిన = చేసినట్టి; బ్రహ్మసౌఖ్యమున్ = బ్రహ్మానందము (ముక్తి); తిరముగన్ = స్థిరముగ; కల్గు = కలిగించెడి; వృద్ధులనున్ = ముసలివారిని; దీనులన్ = దీనులను; ప్రోవుడు = కాపాడండి; దుష్ట = చెడ్డ; వర్తనన్ = ప్రవర్తనతో; జరుగుచునుండు = నడచెడి; కాముకులన్ = కాముకుల; సంగతిన్ = సాంగత్యమునకు; పోకుడు = పోకండి; మీదన్ = రాబోవు కాలములో; మేలున్ = మంచి; అగున్ = అగును.

భావము:

ఏ తపస్సు వల్ల మానవులకు తరగని సుఖం లభిస్తుందో అలాంటి తపస్సును అవలంబిస్తే బ్రహ్మానందం తప్పక సిద్ధిస్తుంది. వృద్ధులను, దీనులను దయతో కాపాడండి. చెడు మార్గాలలో నడిచే కాముకుల సహవాసాన్ని పూర్తిగా వదిలిపెట్టండి. మీకు శుభం కలుగుతుంది.

5.1-69-వ.

మఱియు నంగనాసక్తులగు కాముకుల సంగంబు నిరయరూపం బయిన సంసారంబగు;
 మహత్సంగంబు మోక్షద్వారం బగు; నట్టి మహాత్ము లెవ్వ రనిన శత్రు మిత్ర వివేకంబు లేక
 సమచిత్తులును శాంతులును గ్రోధరహితులును సకలభూత దయాపరులును సాధువులును
 నగువారలు మహాత్ము లనందగుదు; రట్టి మహాత్ములు నా యందలి స్నేహంబె ప్రయోజనంబుగాఁ
 గలిగి యుండుటం జేసి విషయ వార్తాప్రవృత్తు లగు కుజనులందుఁ దమ దేహ గృహ మిత్ర
 దారాత్మజాదులందుఁ బ్రీతిలేక యుండుదురు; విషయాసక్తుఁ డయినవాఁడు వ్యర్థకర్మంబులం
 జేయు నట్టి దుష్కృత కర్మంబులం జేయువాఁ డెప్పుడును బాపకర్ముం డగుచుం గ్లేశదంబగు
 దేహంబు నొందుచుండుఁ; గావునఁ బాపమూలంబు లయిన కామంబులు గోరకుఁ; డీ జ్ఞానం
 బెంత కాలంబుఁ లేకయుండు నంతకాలంబు నాత్మతత్త్వం బెఱుంగంబడ; దా తత్త్వం
 బెఱుంగకుండుటజేసి దేహికి దుఃఖం బధికంబై యుండు; లింగదేహం బెంత దడ వుండు నంత
 దడవును మనంబు కర్మవశంబై జ్ఞానవంతంబుగాక యవిద్యం బాయకుండు; శరీరంబు
 గర్మమూలం బగుట వలనఁ గర్మంబులు చేయఁజనదు; వాసుదేవుం డగు నా యందుఁ బ్రీతి
 యెంత తడవు లేక యుండు నంతదడవును దేహధర్మంబులు బాధించు; విద్వాంసు డైనను
 దేహేంద్రియాదుల యందుఁ బ్రీతిచేసిన మిథునీభావ సుఖప్రధానం బగు గృహస్థాశ్రమంబు
 నంగీకరించి స్వరూప స్మృతి శూన్యండై మూఢుం డగుచు, నందు సంసారతాపంబులఁ బొందుఁ;
 బురుషుండు స్త్రీతోడం గూడి యేకీభావంబు నొందుట దనకు హృదయ గ్రంథియై యుండు; నందు
 జనునకు గృహక్షేత్ర సుతాప్త విత్తంబులందు "నేను నాయది" యనియెడి మోహంబు గలుగు; నట్టి
 స్త్రీపురుష మిథునీ భావంబుచే సంతానంబు గలుగు; నా సంతాన కారణంబున గృహక్షేత్ర
 విత్తాదులు సంపాదించంబడు; నందు మోహం బధికం బగుటంజేసి మోక్షమార్గంబు దవ్వగు;
 నిట్లు సంసారంబునం దుండియు మనంబున నెపుడు ముక్తిచింతం జేయు నప్పుడు
 సంసారంబును బాయు; మోక్షోపాయంబులు పరమగురుండనైన నా యందుల భక్తి చేయుటయు,
 విగతతృష్ణయు, ద్వంద్వ తితిక్షయు, సర్వలోకంబు లందుల జంతు వ్యసనావగతియు, నీశ్వరవిషయక
 జ్ఞానాపేక్షయు, దపంబును, విగతేచ్ఛయు, మత్స్యతకర్మంబులు మత్స్యధలు వినుటయు, నన్నె
 దైవంబు గా నెఱుంగుటయు, నస్మద్గుణ కీర్తనంబులును, నిర్వైరత్వసామ్యోపశ మంబులును,
 దేహగేహంబులందు నాత్మబుద్ధి జిహాసయు, నధ్యాత్మ యోగంబును, నేకాంతసేవయు,
 బ్రాణేంద్రియాత్మలఁ గెలుచుటయు, గర్తవ్యాపరిత్యాగంబును, సచ్చద్ధయు, బ్రహ్మచర్యంబును,
 గర్తవ్యకృత్యంబు లందుల నప్రమత్తుండగుటయు, వాఙ్మయమనంబును, సర్వంబు నన్నకా

దలంచుటయు, జ్ఞానంబును, విజ్ఞాన విజృంభితంబైన యోగంబును, ధృత్యుద్యమంబును, సాత్త్వికంబును నాదిగాఁ గల తెఱంగుల చేత లింగదేహంబు జయించి దేహి కుశలుం డగుచు నుండవలయు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అంగనా = స్త్రీల ఎడ; ఆసక్తులు = లాలస గలవారు; అగున్ = అయిన; కాముకులన్ = కాముకుల తోడి; సంగంబున్ = సాంగత్యము; నిరయ = నరక; రూపంబు = రూపమన ఉన్నది; అయిన = అయిన; సంసారంబు = సంసారము; అగున్ = అగును; మహాత్ = గొప్పవారి తోడి; సంగంబున్ = సాంగత్యము; మోక్ష = ముక్తికి; ద్వారంబున్ = దారితీయించెడిది; అగున్ = అగును; అట్టి = అటువంటి; మహాత్ములు = గొప్పవారు; ఎవ్వరు = ఎవరు; అనినన్ = అన్నచో; శత్రు = శత్రువులు; మిత్ర = మిత్రులు; వివేకంబు = అనెడి ఆలోచన; లేక = లేకుండగ; సమ = సమత్వము గల; చిత్తులును = మనసు గలవారు; శాంతులును = శాంతస్వభావులు; క్రోధ = కోపము; రహితులును = లేనివారు; సకల = సర్వ; భూత = జీవుల ఎడ; దయాపరులును = దయ గలవారును; సాధువులును = సాధుస్వభావులును; అగు = అయిన; వారలు = వారు; మహాత్ములు = గొప్పవారు; అనన్ = అనుటకు; తగుదురు = తగినవారు; అట్టి = అటువంటి; మహాత్ములు = గొప్పవారు; నా = నా; అందలి = ఎడ; స్నేహంబె = ప్రీతి మాత్రమే; ప్రయోజనంబుగా = లాభముగా; కలిగి = కలిగి; ఉండుటన్ = ఉండుట; చేసి = వలన; విషయ = ఇంద్రియార్థముల యందు; వార్తా = వర్తించుట; ప్రవృత్తులు = ప్రవర్తనగా కలవారు; అగు = అయిన; కు = చెడ్డ; జనులు = వారు; అందున్ = ఎడల; తమ = తమ; దేహ = శరీరము; గృహ = ఇల్లు; మిత్ర = హితులు; దార = భార్య; ఆత్మజ = సంతానము; ఆదులు = మొదలగువారి; అందున్ = ఎడల; ప్రీతి = మిక్కిలి ఆసక్తి; లేక = లేకుండగ; ఉండుదురు = ఉంటారు; విషయ = ఇంద్రియార్థము లందు; ఆసక్తుడు = తగులుకొన్నవాడు; అయిన = అయినట్టి; వాడు = వాడు; వ్యర్థ = అనవసర; కర్మంబులన్ = కర్మములను; చేయున్ = చేయును; అట్టి = అటువంటి; దుష్కృత = చెడ్డపనులైన; కర్మంబులన్ = కర్మములను; చేయువాడు = చేసెడివాడు; ఎప్పుడునున్ = ఎప్పుడును; పాపకర్మండు = పాపము చేసినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; క్లేశదంబున్ = చిక్కులను కలిగించెడివి; అగు = అయిన; దేహంబున్ = జన్మములను; ఒందుచుండు = పొందుచుండును; కావునన్ = అందుచేత; పాప = పాపమును; మూలంబులు = కలిగించునవి; అయిన = అయిన; కామంబులన్ = కామములను; కోరకుడు = కోరుకొనకండి; ఈ =

ఈ విధమైన; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానము; ఎంతకాలంబున్ = ఎంతకాలమైతే; లేక = లేకుండగా;
 ఉండున్ = ఉండునో; అంతకాలము = అంతవరకు; ఆత్మతత్త్వంబున్ = ఆత్మతత్త్వము; ఎఱుంగబడదు
 = తెలియదు; ఆ = ఆ; తత్త్వంబున్ = తత్త్వము; ఎఱుంగకుండుట = తెలియకపోవుట; చేసి = వలన;
 దేహి = జీవుని {దేహి - దేహము ధరించినవాడు, జీవుడు}; కిన్ = కి; దుఃఖంబు = దుఃఖము;
 అధికంబున్ = ఎక్కువగా; ఐ = కలిగి; ఉండు = ఉండును; లింగదేహంబు = లింగదేహము
 {లింగదేహము - పూర్వసంస్కార రూపమైన దేహము}; ఎంతతడవున్ = ఎంత వరకు; ఉండున్ =
 ఉండునో; అంతతడవునున్ = అంత వరకు; మనంబున్ = మనసు; కర్మ = కర్మములకు; వశంబున్ =
 లొంగినది; ఐ = అయ్యి; జ్ఞానవంతంబున్ = జ్ఞానము గలిగినది; కాక = కాకుండగా; అవిద్యన్ =
 మాయను {అవిద్య - ఆత్మతత్త్వ విద్యకు అన్యమైనది, మాయ}; పాయక = విడువడక; ఉండున్ =
 ఉండును; శరీరంబు = జన్మములు; కర్మ = కర్మములు; మూలంబులు = ఆధారభూతముగా కలవి;
 అగుటన్ = అగుట; వలనన్ = వలన; కర్మంబులున్ = కర్మములను; చేయన్ = చేయుట; చనదు =
 తగదు; వాసుదేవుండు = నారాయణుడు {వాసుదేవుడు - (సర్వభూతము లందు) వసించెడి
 దేవుడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; నా = నా; అందున్ = ఎడల; ప్రీతిన్ = భక్తిని; ఎంతతడవున్ =
 ఎంతవరకు; లేక = లేకుండగ; ఉండున్ = ఉండునో; అంతతడవునున్ = అంత వరకు; దేహ =
 శారీరక; ధర్మంబులు = ధర్మములు; బాధించున్ = బాధించును; విద్వాంసుడు = జ్ఞాని; ఐననున్ =
 అయినప్పటికని; దేహ = దేహము నందు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియార్థముల; అందున్ = ఎడల; ప్రీతిన్ =
 మిక్కిలి ఆసక్తి; చేసిన = కలిగిన; మిథునీ = దాంపత్య; భావ = భావము నందలి; సుఖ = సుఖములు;
 ప్రధానంబు = ముఖ్య మగునవి; అగు = అయిన; గృహస్థాశ్రమంబున్ = గృహస్థు జీవితమును;
 అంగీకరించి = స్వీకరించి; స్వరూప = తన తత్త్వము యొక్క; స్మృతి = జ్ఞానము, తలపు; శూన్యండు =
 లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; మూఢుండున్ = తెలివి లేనివాడు; అగుచున్ = అగుచూ; అందున్ =
 దానిలో; సంసార = సాంసారిక; తాపంబులన్ = బాధలను; పొందున్ = పొందెడి; పురుషుండు =
 పురుషుడు; స్త్రీ = స్త్రీ; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; ఏకీభావంబున్ = కలియుట; ఒందుట =
 పొందుట; తన = తన; కున్ = కు; హృదయగ్రంథి = హృదయ మనెడి బంధనము; ఐ = అయ్యి;
 ఉండున్ = ఉండును; అందున్ = దానిలో; జనున్ = మానవుని; కున్ = కి; గృహ = ఇల్లు; క్షేత్ర =
 భూములు; సుత = పుత్రులు; ఆప్త = బంధువులు; విత్తంబున్ = సంపదలు; అందున్ = ఎడల; నేను =
 నేను, అహంకారము; నాయది = నాది, మమకారము; అనియెడి = అనెడి; మోహంబున్ =
 మోహములు; కలుగును = ఏర్పడును; అట్టి = అటువంటి; స్త్రీపురుష = స్త్రీపురుషుల; మిథునీ =

దాంపత్య; భావంబు = భావము; చేన్ = వలన; సంతానంబున్ = పిల్లలు; కలుగున్ = కలుగును; ఆ =
 ఆ; సంతాన = సంతానము; కారణంబునన్ = వలన; గృహ = ఇళ్ళు; క్షేత్ర = భూములు; విత్త =
 సంపదలు; ఆదులు = మొదలగునవి; సంపాదింపంబడు = సంపాదింపబడును; అందున్ = వాని
 ఎడ; మోహంబున్ = మోహము; అధికంబున్ = ఎక్కువ; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; మోక్ష =
 ముక్తికి చేరెడి; మార్గంబున్ = దారి; దవ్వగు = దూరము అగును; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 సంసారంబున్ = సంసారము; అందున్ = లో; ఉండియున్ = ఉండి కూడ; మనంబునన్ =
 మనసులో; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; ముక్తి = మోక్షమును గూర్చిన; చింతన్ = చింతనను; చేయున్ =
 చేయునో; అప్పుడున్ = అప్పుడు; సంసారంబునున్ = సంసారమును; పాయును = దూరము
 అగును; మోక్ష = ముక్తిని పొందెడి; ఉపాయంబులున్ = ఉపాయములు; పరమ = అత్యుత్తమ;
 గురుండను = గురువును; ఐన = అయిన; నా = నా; అందులన్ = ఎడల; భక్తి = భక్తిని; చేయుటయు
 = కలిగి ఉండుట; విగత = వదలివేసిన; తృప్తయున్ = వాంఛలు; ద్వంద్వ = శీతోష్ణాది
 ద్వంద్వములను; తితిక్షయున్ = ఓర్పుకొనుట; సర్వ = అన్ని; లోకంబులన్ = లోకముల; అందులన్ =
 లోని; జంతు = జంతువుల; వ్యసన = బాధలను; అవగతియున్ = అర్థము చేసికొనుట; ఈశ్వర =
 భగవంతునికి; విషయక = చెందిన విషయముల యొక్క; జ్ఞాన = విజ్ఞానము నందు; ఆపేక్షయున్ =
 ఆసక్తి; తపంబునున్ = తపస్సు; విగత = విడిచిపెట్టిన; ఇచ్ఛయున్ = కోరికలు; మత్ = నా చేత; కృత
 = చేయబడెడి; కర్మంబులున్ = పనులు; మత్ = నా యొక్క; కథలు = కథలు; వినుటయున్ = వినుట;
 నన్నె = నన్ను మాత్రమే; దైవంబు = భగవంతుని; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱుంగుటయున్ = తెలియుట;
 అస్మత్ = నా యొక్క; గుణ = సుగుణముల; కీర్తనంబులున్ = స్తుతించుటలు; నిర్వైరత్వ =
 వైరభావము లేకపోవుట; సామ్య = సమత్వభావము; ఉపశమంబులున్ = శాంతములు; దేహ =
 శరీరము; గేహంబులున్ = ఇళ్ళు; అందున్ = ఎడల; ఆత్మ = నాది, మమకారము; బుద్ధి = బుద్ధిని;
 జిహాసయున్ = విడుచుట; అధ్యాత్మ = ఆధ్యాత్మిక; యోగంబునున్ = యోగము; ఏకాంతసేవయున్
 = అనన్య సేవయు; ప్రాణ = ప్రాణములు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; ఆత్మలన్ = ఆత్మలను;
 గెలుచుటయున్ = గెలుచుట; కర్తవ్య = చేయవలసిన పనులను; అపరిత్యాగంబును =
 విడువకుండుట; సత్ = మంచి యందు; శ్రద్ధయున్ = శ్రద్ధ; బ్రహ్మచర్యంబును = బ్రహ్మచర్యము; కర్తవ్య
 = చేయవలసిన; కృత్యంబులు = పనులు; అందులన్ = లలో; అప్రమత్తుండు = ఏమరుపాటు
 లేకుండువాడు; అగుటయున్ = అగుట; వాక్ = మాటలను వాడుట యందు; నియమనంబును =
 సంయమనము; సర్వంబున్ = సమస్తమును; నన్నె = నన్ను మాత్రమే; కాన్ = అగునట్లు;

తలంచుటయున్ = భావించుట; జ్ఞానంబునున్ = జ్ఞానము; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమువలన;
 విజృంభితంబు = అతిశయించినది; ఐన = అయిన; యోగంబునున్ = యోగము; ధృతి = ధైర్యము;
 ఉద్యమంబునున్ = వహించి యుండుట; సాత్త్వికంబున్ = సత్త్వగుణము కలిగి ఉండుట; ఆది =
 మొదలగునవి; కాగల = ఐయున్న; తెఱంగులన్ = విదానముల; చేతన్ = వలన; లింగదేహంబున్ =
 లింగదేహమును; జయించి = గెలిచి; దేహి = జీవుడు; కుశలుండు = క్షేమము గలవాడు;
 అగుచునుండవలయున్ = అగుచూ ఉండవలెను.

భావము:

ఇంకా స్త్రీ వ్యామోహంలో ఉండే కాముకులతో సంబంధం వల్ల సంసారం నరకమే అవుతుంది. మహాత్ముల సహవాసం మోక్షానికి దారి తీస్తుంది. అటువంటి మహాత్ములు ఎవరని అంటారా? శత్రు మిత్ర భేదభావం లేకుండా అందరిపై సమదృష్టి కలవారు, శాంతస్వభావులు, కోపం లేనివారు, సమస్త జీవుల పట్ల దయాస్వభావం కలవారు, సాధు స్వభావులు మహాత్ములని పిలువబడతారు. అలాంటి మహానుభావులకు నాయందే పరిపూర్ణ భక్తి ఉండడం వల్ల విషయ లంపటలైన దుర్మార్గుల పట్ల ప్రీతి, తమ దేహమన్నా, ఇల్లన్నా, మిత్రులన్నా, భార్యాపుత్రులన్నా వ్యామోహం ఏమాత్రం ఉండదు. ఇంద్రియ సుఖాలకు లోనైనవాడు పనికిరాని పనులు చేస్తూ ఉంటాడు. చెడ్డపనులు చేసేవాడు పాపం కొనితెచ్చుకుంటాడు. దుఃఖకారణమైన దేహాన్ని మోస్తూ ఉంటాడు. అందువల్ల మీరు పాపాలకు మూలాలైన కోరికలను కోరకండి. యథార్థ జ్ఞానం ప్రాప్తించినంత వరకు మీకు ఆత్మతత్త్వం బోధపడదు. ఆ తత్త్వం తెలియని కారణాన దేహికి దుఃఖం ఎక్కువవుతుంది. లింగదేహ మెంతకాలం ఉంటుందో అంతకాలం మనస్సు కర్మవశమై ఉంటుంది. జ్ఞానం లభించదు. అవిద్య వదలదు. శరీరం కర్మమూలం. అందుచేత కర్మలు చేయడం తగదు. వాసుదేవుడినైన నామీద ఆసక్తి కుదరనంత వరకు మిమ్మల్ని దేహధర్మాలు బాధిస్తాయి. ఎంత చదువుకున్న వాడైనా దేహేంద్రియ సుఖాలపట్ల ఆసక్తుడై సంభోగ సుఖ ప్రధానమైన గృహస్థాశ్రమాన్ని స్వీకరిస్తాడు. మూఢుడై సంసార క్లేశాలకు లోనౌతాడు. సంసారికి ఇల్లన్నా, పొలాలన్నా, కొడుకులన్నా, ఆప్తులన్నా, ధనమన్నా నేను నాది అనే వ్యామోహం పెరుగుతుంది. స్త్రీ పురుషుల కలయిక వల్ల సంతానం కలుగుతుంది. ఆ సంతానం కోసం ఇల్లు కట్టడమో, పొలాలు కొనడమో, ధనం సంపాదించడమో జరుగుతుంది. వాటిపట్ల మోహం పెంచుకొనడంతో వానికి మోక్షమార్గం దూరమౌతుంది. సంసారంలో మునిగి ఉన్నవానికి ఎప్పుడయితే మోక్షాసక్తి

కలుగుతుందో అప్పుడే అతడు సంసారాన్ని వదలి పెడతాడు. మోక్షోపాయం చెప్తాను. పరమేశ్వరుడనైన నా మీద భక్తి ఉండడం, కోరికలు లేకపోవడం, సుఖ దుఃఖాలలో సహనం, సమస్త జీవుల కష్టాలపట్ల సానుభూతి కలిగి ఉండడం, భగవద్విషయమైన జ్ఞానంపట్ల ఆసక్తి, తపస్సు, నా కథలను, లీలలను ఆలకించడం, నన్నే దైవంగా భావించడం, నా గుణాలను కీర్తించడం, ఎవరితోను విరోధభావం లేకుండడం, సర్వత్ర సమబుద్ధి కలిగి ఉండడం, శాంతితో జీవించడం, 'నా గేహం, నా దేహం' అనే బుద్ధిని వదలిపట్టడం, ఆధ్యాత్మయోగం అవలంబించడం, ఏకాంత భక్తిభావం, ఇంద్రియాలను జయించడం, కర్తవ్య పరాయణత్వం, సత్కార్యాలందు శ్రద్ధ, బ్రహ్మచర్యం, జాగరూకత, వాక్కులను సంయమనంతో వాడడం, అన్నిటిలో నన్నే చూడడం... ఇవి ముక్తి మార్గాలు. జ్ఞానంతో విజ్ఞాన విజృంభితమైన యోగంతో, గుండె దిటవుతో, సాత్త్వికమైన ప్రవృత్తితో లింగదేహాన్ని జయించి మానవుడు క్షేమాన్ని పొందాలి.

5.1-70-ఆ.

అరయఁ గర్మరూప మగు నవిద్యాజన్మ

మైన హృదయబంధనాది లతల

నప్రమత్తయోగ మను మహాఛురికచేఁ

త్రైపవలయు నంతఁ దెంపుతోడ.

టీకా:

అరయన్ = తరచి చూడగా; కర్మ = కర్మముల యొక్క; రూపము = స్వరూపము; అగు = అయిన;
 అవిద్యన్ = అవిద్యనుండి; జన్మము = పుట్టినది; ఐన = అయిన; హృదయ = హృదయ మనెడి;
 బంధన = గ్రంథి; ఆది = మొదలగు; లతలన్ = అల్లుకొనెడి తీగలను; అప్రమత్త = ఏమరుపాటు
 లేకుండెడి; యోగము = యోగము; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప; ఛురిక = చురకత్తి; చేన్ = తోటి;
 త్రైపవలయున్ = కత్తిరించవలెను; అంతన్ = అంతట; తెంపు = తెగింపు; తోడన్ = తోటి; =

భావము:

అజ్ఞానం నుండి పుట్టిన హృదయ బంధనమనే తీగను యోగం అనే చురకత్తితో ధైర్యంగా తెంపివేయాలి.

5.1-71-ఆ.

ఒనర నిట్లు యోగయుక్తుండు గురుఁ డైన
భూపుఁ డైన శిష్యపుత్ర వరుల
యోగయుతులఁ జేయ నొప్పు గావలయును
గర్మపరులఁ జేయఁ గాదుకాదు.

టీకా:

ఒనరన్ = తగినట్లు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; యోగ = యోగము తోటి; యుక్తుండు = కలిసి ఉన్నవాడు;
గురుడున్ = గురువును; ఐన = అయిన; భూపుడు = రాజు; ఐన = అయిన; శిష్య = శిష్యులలో; పుత్ర =
పుత్రులలో; వరులన్ = ఉత్తములను; యోగ = యోగముతోటి; యుతులన్ = కలిగినవారిగా; చేయన్
= చేయుట; ఒప్పు = చక్కగా; కావలయును = కావలెను కాని; కర్మ = కర్మలందు; పరులన్ =
లగ్నమైనవారినిగా; చేయన్ = చేయుట; కాదుకాదు = సరికానేకాదు; =

భావము:

ఇటువంటి యోగాన్ని అనుష్ఠించే వ్యక్తి గురువైతే శిష్యులను, తండ్రి అయితే బిడ్డలను, రాజు అయితే
ప్రజలను తాను నేర్చిన యోగమార్గంలో పెట్టాలి కాని కర్మఫలాలపై ఆసక్తులను చేయకూడదు.

5.1-72-సీ.

జనులెల్ల నర్థ వాంఛలఁ జేసి యత్యంత;
మూఢులై యైహికంబులు మనంబు
లందును గోరుదు; రల్ప సౌఖ్యములకు-
నన్యోన్యవైరంబు లంది దుఃఖ
ములఁ బొందుదురు; గాన మునుకొని గురుఁ డైన-
వాఁడు మాయామోహవశుఁడు నెంత
జడుఁడు నైనట్టి యా జంతువునందును-
దయ గల్గి మిక్కిలి ధర్మబుద్ధిఁ

గన్నులున్నవాడు గానని వానికి

దెరువుఁ జూపి నట్లు దెలియఁ బలికి

యతుల మగుచు దివ్యమైన యా మోక్ష మా

ర్థంబుఁ జూప వలయు రమణతోడ.

టీకా:

జనులు = ప్రజలు; ఎల్లన్ = అందరు; అర్థ = ప్రయోజనములందలి; వాంఛలన్ = కోరికల; చేసి = వలన; అత్యంత = మిక్కిలి; మూఢులు = మూర్ఖులు; ఐ = అయ్యి; ఐహికంబులు = ఇహలోకపు ప్రయోజనములు; మనంబునన్ = మనసులు; అందునున్ = లలో; కోరుదురు = ఆశించెదరు; అల్ప = నీచమైన; సౌఖ్యముల్ = సుఖకరముల; కున్ = కొరకు; అన్యోన్య = వారిలోవారికి; వైరంబున్ = శత్రుత్వమును; అంది = చెంది; దుఃఖములన్ = దుఃఖములను; పొందుదురు = పొందుతారు; కాన = కావున; మునుకొని = పూనుకొని; గురుడున్ = గురువు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; మాయా = మాయవలన; మోహ = మోహమునకు; వశుడున్ = లొంగిపోయినవాడూ; జడుడున్ = తెలివితక్కువవాడూ; ఐనట్టి = అయినటువంటి; ఆ = ఆ; జంతువున్ = పశుప్రాయుని; అందునున్ = ఎడల; దయ = కృప; కల్గి = కలిగి; మిక్కిలి = అధికమైన; ధర్మబుద్ధిన్ = ధర్మబుద్ధితో; కన్నులు = కళ్ళు; ఉన్నవాడు = కలవాడు; కాననివాని = అంధుని; కిన్ = కి; తెరువున్ = దారి; చూపినట్లు = చూపెడి విధముగా; తెలియన్ = తెలిసేటట్లు; పలికి = చెప్పి.
= = అతులము = సాటిలేనిది; అగుచున్ = అగుచూ; దివ్యము = దివ్యము; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; మోక్ష = ముక్తిని చెందించు; మార్గంబున్ = దారిని; చూపవలయున్ = చూపించవలెను; రమణ = ప్రీతి; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ప్రజలంతా ఏవో ప్రయోజనాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని మూర్ఖులై ఎల్లప్పుడూ మనసులో ఐహిక ఫలాలను కోరుతూ ఉంటారు. అల్పసుఖం కోసం ఒకరిపై మరొకకు వైరం పెంచుకుంటారు. అంతులేని దుఃఖంలో మునిగిపోతారు. అందుచేత గురువయినవాడు తానే ముందు నడిచి

మాయా మోహాలకు లోబడిన మూర్ఖులైన జీవుల పట్ల సానుభూతి చూపాలి. కళ్ళున్నవాడు గ్రుడ్డివానికి దారి చూపిన విధంగా అజ్ఞానులకు బోధించి సహాయపడాలి. సాటి లేనిది, దివ్యమైనది అయిన మోక్షానికి మార్గం చూపాలి.

5.1-73-వ.

మఱియుఁ బితృ గురు జననీ బంధు పతి దైవతంబులలో నెవ్వరైనను సంసార రూప మృత్యు రహితం బైన మోక్షమార్గంబుం జూపకుండిరేని వారెవ్వరును హితులు గా నేరరు; నాదు శరీరంబు దుర్విభావ్యంబు; నాదు మనంబు సత్త్వయుక్తంబును, ధర్మసమేతంబును, బాపరహితంబు నగుటంజేసి పెద్దలు నన్ను ఋషభు డండ్రు; గావున శుద్ధ సత్త్వమయం బైన శరీరంబునం బుట్టిన కుమారులైన మీర లందఱును సోదరుండును మహాత్ముండును నగ్రజుండును నైన భరతు నన్నెకాఁ జూచి యక్లిష్టబుద్ధిచే భజింపుం; డదియ నాకు శుశ్రూషణంబు; ప్రజాపాలనంబు చేయుట మీకును బరమధర్మం" బని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; పితృ = తండ్రి; గురు = గురువు; జననీ = తల్లి; బంధు = బంధువు; పతి = భర్త; దైవతంబుల్ = దైవత్వము గలవారల; లోన్ = అందు; ఎవ్వరైనను = ఎవరైన సరే; సంసార = సంసార యొక్క; రూప = రూపములో ఉన్న; మృత్యు = మృత్యువు; రహితంబు = లేనిది; ఐన = అయిన; మోక్ష = ముక్తిని చెందించు; మార్గంబున్ = దారిని; చూపకుండిరేని = చూపనిచో; వారు = వారు; ఎవ్వరును = ఎవరూ కూడ; హితులు = మంచి కోరువారు; కానేరరు = కాలేరు; నాదు = నా యొక్క; శరీరంబున్ = దేహము; దుర్విభావ్యంబున్ = భావింపలేనిది; నాదు = నా యొక్క; మనంబున్ = మనసు; సత్త్వ = సత్త్వగుణముతో; యుక్తంబునున్ = కూడినది; ధర్మ = ధర్మముతో; సమేతంబునున్ = కూడినది; పాప = పాపములు; రహితంబున్ = లేనిది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; పెద్దలు = పెద్దవారు; నన్నున్ = నన్ను; ఋషభుడు = ఋషభుడు; అండ్రు = అనెదరు; కావునన్ = అందుచేత; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; సత్త్వ = సత్త్వగుణముతో; మయంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; శరీరంబునన్ = దేహము నందు; పుట్టిన = జన్మించిన; కుమారులు = పుత్రులు; ఐన = అయిన; మీరలు = మీరు; అందఱును = అందరూ; సోదరుండును = సహోదరుడు; మహాత్ముండునున్ = గొప్పవాడు; అగ్రజుండునున్ = అన్నగారు {అగ్రజుడు - ముందు పుట్టినవాడు,

అన్న; ఐన = అయిన; భరతున్ = భరతుడిని; నన్నె = నేను; కాన్ = అగునట్లు; చూచి = చూసి; అక్లిష్ట = శిథిలము గాని; బుద్ధి = బుద్ధి; చేన్ = తోటి; భజింపుండు = సేవించండి; అదియ = అదే; నాకున్ = నాకు; శుశ్రూషణంబు = సేవించుట; ప్రజా = ప్రజలను; పాలనంబున్ = పరిపాలించుట; చేయుట = చేయుట; మీకునున్ = మీకు కూడ; పరమ = అతి ముఖ్యమైన; ధర్మంబున్ = ధర్మము; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా తండ్రి, గురువు, తల్లి, బంధువు ఎవరైనా సరే అక్షయమైన మోక్షమార్గం చూపలేక పోతే వారెవరూ హితులు కారు. నా శరీరం ఎలా ఏర్పడించో మీరు ఏమాత్రం ఊహించలేరు. నా మనస్సు సత్త్వగుణంతోను, ధర్మంతోను కూడి పాపరహితమైనట్టిది. అందువల్లనే ఆర్యులు నన్ను ఋషభుడు అన్నారు. శుద్ధ సాత్త్వికమైన నా శరీరంనుండి కుమారులై పుట్టిన మీరందరూ తోడబుట్టినవాడు, మీకు పెద్దవాడు, మహాత్ముడు అయిన భరతుణ్ణి నాలాగే భావించి సద్బుద్ధితో సేవించండి. అదే మీరు నాకు చేసే శుశ్రూష. ప్రజలను పరిపాలించడమే మీకు పరమధర్మం" అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

5.1-74-సీ.

భూతజాలములందు భూజముల్ వర్యముల్-

భూరుహముల కంటె భోగి కులము

భోగి సంతతి కన్న భోధనిష్ఠులు బోధ-

మాన్యుల కన్నను మనుజవరులు

వీరికన్నను సిద్ధ విబుధ గంధర్వులు-

వారి కన్నను సురల్ వారి కన్న

నింద్రాది దేవత లిందతి కన్నను-

దక్షాది సన్మును ల్లలఁచ నెక్కు

5.1-74.1-తే.

డంతకన్నను భర్గు డా యభవు కన్న
గమలభవు డెక్కు; డాతని కంటి విష్ణు
డధికు; డాతడు విప్రుల నాదరించు
గాన విప్రుండు దైవంబు మానవులకు.

టీకా:

భూత = ప్రాణి; జాలము = కోట్ల; అందున్ = లో; భూజముల్ = చెట్లు {భూజము - భూమి యందు
జము (పుట్టినది), చెట్లు}; వర్యముల్ = ఉత్తమములు; భూరుహముల్ = చెట్ల {భూరుహము - భూమి
యందు పుట్టినది, చెట్లు}; కంటిన్ = కంటి; భోగి = సర్పము, సుఖదుఃఖములు అనుభవించెడి
జీవుల; కులము = సమూహములు; భోగి = భోగుల; సంతతి = కులము; కన్నన్ = కంటి; బోధనిష్ఠులు
= తెలివిగలవారు; బోధమాన్యులు = తెలివిగలవారు; కన్నను = కంటి; మనుజవరులు = రాజులు; వీరి
= వీరి; కన్నను = కంటి; సిద్ధ = సిద్ధులు; విబుధ = జ్ఞానులు; గంధర్వులు = గంధర్వులు; వారి = వాళ్ళ;
కన్నను = కంటిను; సురల్ = వేల్పులు {సురలు - కొల్చువారి కోరికలు మెండుగా ఒసగు వారు,
వేల్పులు}; వారి = వారి; కన్నన్ = కంటి; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు {ఇంద్రుడు - ఇంద్రియములకు అధిపతి,
దేవేంద్రుడు}; ఆది = మొదలగు; దేవతలున్ = ఇంద్రియాధిదేవతలు; ఇందటి = వీరందరి; కన్నను =
కంటిను; దక్ష = దక్షుడు; ఆది = మొదలగు; సత్ = సత్వమైన; మునుల్ = మునులు; తలపన్ =
ఆలోచించిచూసిన; ఎక్కుడు = ఎక్కువ; అంతకన్నను = అంతకంటి.
భర్గుడు = శివుడు {భర్గుడు - భరించువాడు, శివుడు}; ఆ = ఆ; అభవున్ = శివుని {అభవుడు -
భవము (పుట్టుక) లేనివాడు, శివుడు}; కన్నన్ = కంటి; కమలభవుడున్ = బ్రహ్మదేవుడు
{కమలసంభవుడు - కమలమున సంభవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మ}; ఎక్కుడు = ఎక్కువ; ఆతని =
అతని; కంటిన్ = కంటి; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; అధికుడు = గొప్పవాడు; ఆతడు = అతడు; విప్రులన్ =
బ్రాహ్మణులను; ఆదరించున్ = గౌరవించును; కానన్ = కావున; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; దైవంబున్
= దైవము; మానవుల = మనుష్యుల {మానవులు - మనువు నుండి పుట్టినవారు, మనుష్యులు};
కును = కు.

భావము:

సమస్త జీవరాసులలో వృక్షాలు శ్రేష్ఠమైనవి. వృక్షాలకంటే సర్పాలు శ్రేష్ఠాలు. సర్పాలకంటే మేధావులు ఉత్తములు. వారికంటే రాజులు గొప్పవారు. రాజులకంటే సిద్ధులు, కింపురుషులు, గంధర్వులు శ్రేష్ఠులు. కొల్చు వారి కోరికలు మెండుగా తీర్చు వారైన సురలను వేల్పులు గొప్పవారు. వారికంటేను ఇంద్రుడు మున్నగు ఇంద్రియాది అధిదేవతలు గొప్పవారు. వారికంటే దక్షుడు మొదలైన మునులు గొప్పవారు. వారికంటే రుద్రుడు, రుద్రునికంటే బ్రహ్మ, బ్రహ్మకంటే విష్ణువు అధికులు. విష్ణువు బ్రాహ్మణులను ఆదరిస్తాడు. అందుచేత మానవులకు బ్రాహ్మణుడే దైవం.

5.1-75-క.

భూసురులకు సరి దైవం

బ్రీసచరాచరమునందు నెఱుగను; నాకున్

భూసురులు గుడుచు నప్పటి

యాసంతోషంబు దోచ దగ్గులయందున్.

టీకా:

భూసురుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; సరి = సాటి; దైవంబున్ = దైవమును; ఈ = ఈ;
సచరాచరమున్ = ప్రపంచము {సచరాచరము - స (కలిసి యున్న) చర (కదలికగలవి) అచర (కదలికలేనివి) కలది, ప్రపంచ మంతయు}; అందున్ = లోను; ఎఱుగను = తెలియదు; నా = నా; కున్ = కు; భూసురుల్ = బ్రాహ్మణులు; కుడుచున్ = భుంజించెడి; అప్పటి = ఆ సమయము నందలి; ఆ = ఆ; సంతోషంబున్ = సంతోషము; తోచదున్ = తోచదు; అగ్గులన్ = అగ్నిహోత్రమున సమర్పించుట; అందున్ = అందు.

భావము:

ఈ చరాచర ప్రపంచంలో బ్రాహ్మణులకు సాటి అయిన దైవాన్ని నేనెరుగను. బ్రాహ్మణులు భోజనం చేస్తుంటే నాకు కలిగే సంతోషం విధి విహితంగా అగ్నులలో వేల్చే హవిస్సు వల్ల కలుగదు.

5.1-76-నీ.

మంగళం బైన బ్రహ్మస్వరూపంబును-

వేదరూపంబు ననాది రూప

మగుచున్న నాదు దేహము బ్రాహ్మణోత్తముల్-

ధరియింతు రెప్పుడుఁ దత్త్వబుద్ధి

శమదమానుగ్రహ సత్యతపస్తితి-

క్షలు గల్గు విప్రుండు సద్గురుండు;

గాన మిక్కిలి భక్తిగల్గి యకించను-

లైన భూసురుల దేహముల వలన

5.1-76.1-తే.

అందుచుండును నాదు దేహంబు గాఁగ

నెఱిగి వరులగు విప్రుల నెల్ల భక్తిఁ

బ్రాజ చేయుటయే నన్నుఁ బ్రాజ చేయు

టనుచు వినిపించి మఱియు నిట్లనుచుఁ బలికె.

టీకా:

మంగళంబున్ = శుభకరమైనది; ఐన = అయిన; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; స్వరూపంబును = స్వరూపము;
వేద = వేదముల; రూపంబున్ = స్వరూపము; అనాది = మొదలులోనిది; రూపమున్ =
స్వరూపమును; అగుచున్ = అగుచున్న; నాదు = నా యొక్క; దేహమున్ = శరీరము; బ్రాహ్మణ =
బ్రాహ్మణులైన; ఉత్తముల్ = ఉత్తములు; ధరియింతురు = ధరించెదరు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడును;
తత్త్వబుద్ధిన్ = తత్త్వస్వరూపమును తెలియు బుద్ధితో; శమ = శాంతి; దమ = నిగ్రహము; అనుగ్రహ =
దయచూపుట; సత్య = సత్యము; తపస్ = తపస్సు; తితిక్ష = ఓర్పు; కల్గు = కలిగిన; విప్రుండు =
బ్రాహ్మణుడు; సత్ = సత్యమైన; గురుండు = గురువు; కానన్ = కావున; మిక్కిలి = అదికమైన; భక్తి =
భక్తి; కల్గి = కలిగి; అకించనులు = దరిద్రుడు; ఐనన్ = అయినను; భూసురుల = బ్రాహ్మణుల;
దేహమున్ = శరీరము; వలన = వలన; అందుచుండును = అందుతూనుండును.

నాదు = నా యొక్క; దేహంబున్ = శరీరము; కాగ = అగునట్లు; ఎఱిగి = తెలిసి; వరులు = శ్రేష్ఠులు;
అగు = అయిన; విప్రులన్ = బ్రాహ్మణులను; ఎల్లన్ = అందరను; భక్తిన్ = భక్తితో; పూజచేయుటయే =

పూజించుటే; నన్నున్ = నన్ను; పూజచేయుట = పూజించుట; అనుచున్ = అనుచూ; వినిపించి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనుచున్ = అనుచూ; పలికె = పలికెను.

భావము:

నా దేహం శుభప్రదమైన పరబ్రహ్మ స్వరూపం, వేదమయం. దీనికి ఆది లేదు. అలాంటి వేదమయమైన నా దేహాన్ని బ్రాహ్మణోత్తములు ధరిస్తారు. సత్త్వగుణం కలిగినవాడు, జితేంద్రియుడు, దయాళువు, సత్యసంధుడు, తపస్వి, సహనశీలి అయిన బ్రాహ్మణుడే మంచి గురువు. అందుచేత నేను పరమభక్తులు, మహానుభావులు అయిన బ్రాహ్మణుల దేహంతో కనిపిస్తూ ఉంటాను. పైన చెప్పిన గుణాలు కలిగిన బ్రాహ్మణులను నా రూపంగా భావించుకొని పూజ చేయడం నన్ను పూజ చేయడమే అవుతుంది" అని మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

5.1-77-క.

ఈ తెఱగుఁ దెలిసి భూసుర

జాతిం బూజించునట్టి జనుఁడును మాయా

తీతుండై నిక్కంబుగ

భూతలమున మోక్షమార్గమును బొడగాంచున్.

టీకా:

ఈ = ఆ; తెఱగున్ = విధమును; తెలిసి = తెలిసికొని; భూసురజాతిన్ = బ్రాహ్మణజాతిని; పూజించు = పూజించెడి; అట్టి = అటువంటి; జనుడును = మానవుడు; మాయా = మాయ యొక్క ప్రభావమునకు; అతీతుండు = అతీతమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; నిక్కంబుగన్ = నిజముగ; భూతలమునన్ = భూమండలముపైన; మోక్ష = ముక్తి; మార్గమును = దారిని; బొడగాంచున్ = దర్శించగలుగును.

భావము:

ఈ రహస్యం తెలుసుకొని బ్రహ్మవేత్తలైన బ్రాహ్మణులను పూజించే మానవుడు మాయాతీతుడై భూలోకంలోనే మోక్షానికి మార్గాన్ని తెలుసుకుంటాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : భరతుని పట్టాభిషేకంబు

5.1-78-వ.

ఇట్లు సదాచారు లగు కుమారులకు లోకానుశాసనార్థం బాచారంబు లుపదేశించి మహాత్ముండును బరమసుహృత్తును నగు భగవంతుండు ఋషభాపదేశంబునం గర్మత్యాగంబు చేసి యుపశమశీలురగు మునులకు భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్య లక్షణంబులు గల పారమహంస్య ధర్మం బుపదేశింపఁ గలవా డగుచుఁ బుత్రశతంబునం దగ్రజుండును బరమభాగవతుండును భగవజ్జన పరాయణుండును నగు భరతుని ధరణీపాలనంబునకుఁ బట్టంబు గట్టి తాను గృహమందె దేహమాత్రావలనంబు చేసి దిగంబరుండై యున్మత్తాకారుం డగుచు బ్రక్రీర్ణ కేశుండై యగ్నుల నాత్మారోపణంబు చేసి బ్రహ్మవర్తదేశంబును బాసి జడాంధ బధిర మూక పిశాచోన్మాదులుం బోలె నవధూత వేషంబునొంది జనులకు మాటు పలుకక మౌన వ్రతంబునం బుర గ్రామాకర జనప దారామ శిబిర వ్రజ ఘోష సార్థ గిరి వనాశ్రమాదుల యందు వెంటఁ జనుదెంచు దుర్జన తర్జన తాడనావమాన మేహన నిష్ఠీవన పాషాణ శక్పద్రజః ప్రక్షేపణపూతి వాత దురుక్తులం బరిభూతుం డయ్యును గణనం బెట్టక వన మదేభంబు మక్షికాదికృతోపద్రవంబునుంబోలెఁ గైకొనక దేహాభిమానంబునం జిత్తచలనంబు నొందక యేకాకియై చరియించు చుండ నతి సుకుమారంబులగు కరచరణోరస్థులంబులు విపులంబులగు బాహ్వంస కంఠ వదనాద్యవయవ విన్యాసంబులుం గలిగి ప్రకృతి సుందరం బగుచు స్వతస్సిద్ధదరహాసరుచిర ముఖారవిందంబై నవ నళిన దళంబులం బోలి శిశిర కనీనికలం జెలువొంది, యరుణాయతంబు లగు నయనంబులచే నొప్పి యన్యూనాధికంబులగు కపొల కర్ణ కంఠ నాసాదండంబులచేఁ దేజరిల్లుచు నిగూఢస్మితవదన విభ్రమంబులం బ్రకాశించు తన దివ్యమంగళ విగ్రహంబుచేఁ బురసుందరుల మనంబుల కత్యంత మోహంబు గలుగఁ జేయుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సత్ = మంచి; ఆచారులు = ఆచరణలుగలవారు; అగు = అయిన; కుమారుల్ = పుత్రుల; కున్ = కు; లోక = లోకులను; అనుశాసన = పరిపాలించెడి; అర్థంబున్ = కోసమైన; ఆచారంబున్ = విధానములను; ఉపదేశించి = తెలియజెప్పి; మహాత్ముండునున్ = గొప్పవాడు; పరమ = అత్యుత్తమ; సుహృత్తు = స్నేహితుడు; అగు = అయిన; భగవంతుండు = భగవంతుడు; ఋషభ = ఋషభుని; అపదేశంబు = నెపమున; కర్మత్యాగంబున్ = కర్మములను విడిచుట; చేసి = వలన; ఉపశమశీలురు = శాంతించిన స్వభావము గలవారు; అగు = అయిన; మునుల్ = మునుల; కున్ = కు; భక్తి = భక్తి; జ్ఞాన = జ్ఞానము; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; లక్షణంబులు = లక్షణములుగా; కల = కలిగిన; పారమహంస్య = పరమహంసలకు చెందిన; ధర్మంబున్ = ధర్మములను; ఉపదేశింపన్ = ఉపదేశించుటకు; కలవాడు = సమర్థుండు; అగుచున్ = అగుచున్న; పుత్ర = కుమారులు; శతంబున్ = నూరుగురి; అందున్ = లోను; అగ్రజండునున్ = పెద్దవాడును; పరమ = అత్యధికమైన; భాగవంతుండును = భాగవతజనుడును; భగవజ్ఞున = భాగవతజనుల యెడ; పరాయణుండును = ఆసక్తి గలవాడు; అగు = అయిన; భరతునిన్ = భరతుడిని; ధరణీ = భూమిని; పాలనంబున్ = పరిపాలనమున; కున్ = కు; పట్టంబుగట్టి = పట్టాభిషేకము చేసి; తాను = తాను; గృహము = ఇంటి; అందె = అందే; దేహ = శరీరపోషణకు; మాత్ర = మాత్రమే; అవలనంబు = నిలుపుకొనుటను; చేసి = చేసి; దిగంబరుండు = నగ్నముగ ఉండువాడు (దిగంబరుడు - దిక్కులే అంబరము (బట్టగా) కలవాడు, నగ్నడు); ఐ = అయ్యి; ఉన్మత్త = పిచ్చివాని; ఆకారుండు = ఆకారము గలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ప్రకీర్ణ = చెదరిన; కేశుండు = శిరోజములు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; అగ్నులన్ = యోగాగ్నులను; ఆత్మన్ = తన యందు; ఆరోపణంబున్ = ఆరోపించుకొనుట; చేసి = చేసికొని; బ్రహ్మవర్త = బ్రహ్మవర్తము యనెడి; దేశంబునున్ = దేశమును; పాసి = విడిచిపెట్టి; జడ = తెలివిహీనుని; అంధ = గుడ్డివాని; బధిర = చెవిటివాని; మూక = మూగవాని; పిశాచ = పిశాచమును; ఉన్మాదులున్ = పిచ్చివాని; పోలెన్ = వలె; అవధూత = అవధూత (అవధూత - దిగంబర సన్యాసి, భగవంతుని తన అవధానమున నిలుపుకొన్నవాడు, విడువబడిన ఇహలోకార్థములు గలవాడు); వేషంబున్ = వేషమును; ఒంది = పొంది; జనుల్ = లోకుల; కున్ = కు; మాటుపలుకక = మారు మాట్లాడకుండగ; మౌన = మౌనమునందు; వ్రతంబునన్ = వ్రతదీక్ష చేపట్టి; పుర = పట్టణములు; గ్రామ = పల్లెలు; ఆకర = ఇండ్లు; జనపద = జానపదములు; ఆరామ =

విశ్రాంతి గృహములు; శిబిర = శిబిరములు; వ్రజ = గొల్లపల్లెలు; ఘోష = గొడ్డపాకలు; సార్థ =
 ప్రయాణీకులు విడది గృహములు; గిరి = కొండలు; వన = అడవులు, తోటలు; ఆశ్రమ =
 ఆశ్రమములు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందు = అందు; వెంటన్ = వెనుక; చనుదెంచు = వచ్చెడి;
 దుర్జన = చెడ్డవారి; తర్జన = అదలింపులు; తాడన = కొట్టుటలు; అవమాన = అవమానము
 చేయుటలు; మేహన = మూత్రము పోయుటలు; నిష్ఠీవన = ఉమ్మి వేయుటలు; పాపాణ = రాళ్ళు;
 శక్యత్ = మలములు; రజః = దుమ్ము; ప్రక్షేపణ = విసరుట; పూతివాత = కుళ్ళినవానిని విసరుట;
 దురుక్తులన్ = తిట్లతోటి; పరిభూతుండున్ = అవమానింపబడినవాడు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికిని; గణనంబెట్టక = లెక్కపెట్టకుండ; వన = అడవి; మధేభంబున్ = ఏనుగు; మక్షిక =
 ఈగలు; ఆది = మొదలైనవానిచే; కృత = చేయబడిన; ఉపద్రవంబునున్ = కీడులను; పోలెన్ = వలె;
 కైకొనక = లెక్కపెట్టకుండ; దేహ = శరీరము నందు; అభిమానంబునన్ = అభిమానము వలన; చిత్త
 = మానసిక; చలనంబున్ = చలించుట; ఒందక = పొందకుండ; ఏకాకి = ఒంటరి; ఐ = అయ్యి;
 చరియించుచుండన్ = వర్తించుచుండగా; అతి = మిక్కిలి; సుకుమారంబులు = సుకుమారమైనవి;
 అగు = అయిన; కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఉరస్థలంబులు = వక్షస్థలములు; విపులంబులు =
 విస్తారమైనవి; అగు = అయిన; బాహు = భుజములు; అంస = గూడలు; కంఠ = మెడ; వదన =
 మోము; ఆది = మొదలగు; అవయవ = అవయవముల; విన్యాసంబులున్ = రచనలు; కలిగి =
 ఉన్నట్టి; ప్రకృతి = వైయక్తిక; సుందరంబున్ = అందము; అగుచున్ = కలిగి; స్వతస్సిద్ధ =
 సహజసిద్ధమగు; దరహాస = చిరునవ్వుతో; రుచిర = వెలుగుతున్న; ముఖ = మోము యనెడి;
 అరవిందంబు = పద్మము; ఐ = కలిగి; నవ = నవనవలాడెడి; నళిన = పద్మము యొక్క; దళంబులన్
 = రేఖలను; పోలి = పోలెడి; శిశిర = చల్లని; కనీనికలన్ = కనుపాపలతో; చెలువొంది = చక్కనైన;
 అరుణ = ఎఱ్ఱని; ఆయతంబులు = విశాలమైనవి; అగు = అయిన; నయనంబుల్ = కన్నుల; చేన్ =
 తోటి; ఒప్పి = ఒప్పి ఉండి; అన్యనాధికంబులు = తక్కువ ఎక్కువలు లేనివి; అగు = అయిన; కపోల
 = ముంగురులు; కర్ణ = చెవులు; కంఠ = మెడ; నాసాదండము = ముక్కుదూలముల; చేన్ = తోటి;
 తేజరిల్లుచున్ = ప్రకాశించుతూ; నిగూఢ = దాగిన; స్మిత = చిరునవ్వులు కలిగిన; వదన = ముఖము
 యొక్క; విభ్రమంబులన్ = శోభలతో; ప్రకాశించు = ప్రకాశించెడి; తన = తన యొక్క; దివ్య =
 దివ్యమైన; మంగళ = శుభకరమైన; విగ్రహంబున్ = రూపము; చేన్ = వలన; పుర = పురము
 నందలి; సుందరుల = సుందరీజనముల; మనంబుల్ = మనసుల; కున్ = కు; అత్యంత =
 అత్యధికమైన; మోహంబున్ = మోహమును; కలుగ = కలుగునట్లు; చేయుచున్ = చేయుచూ.

భావము:

ఈ విధంగా సదాచార సంపన్నులైన కుమారులకు లోకాన్ని పాలించడానికి అవసరమైన ఆచారాలను ఋషభుడు ఉపదేశించాడు. మహానుభావుడు, లోకబాంధవుడు అయిన భగవంతుడు ఋషభుని రూపంలో కర్మపరిత్యాగం చేసి శాంత స్వభావులైన మునులకు భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్య లక్షణాలతో పరమహంస ధర్మాలను ఉపదేశించాలని ఉద్దేశించాడు. ఆయన తన నూరుమంది కొడుకులలో పెద్దవాడు, పరమ భాగవతుడు, భాగవతుల పట్ల ఆసక్తి కలవాడు అయిన భరతునికి పట్టంగట్టి రాజ్యభారాన్ని అప్పగించాడు. అనంతరం శరీరమాత్ర సహాయుడై, దిగంబరుడై, చింపిరి జుట్టుతో పిచ్చివానిలాగా ప్రవర్తిస్తూ అగ్నుల్ని తనలో ఆరోపించుకొని బ్రహ్మవర్త దేశాన్ని వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. జడునిలాగా, చెవిటివానిలాగా, మూగవానిలాగా, పిశాచం ఆవహించిన పిచ్చివానిలాగా అవధూత వేషం ధరించాడు. ఎవరైనా పలకరించినా బదులు చెప్పకుండా మౌనవ్రతం చేపట్టాడు. నగరాలు, గ్రామాలు, పల్లెలు, తోటలు, శిబిరాలు, బిడారాలు, గొల్లపల్లెలు, గొడ్లపాకలు, కొండలు, తపోవనాలు, ఋష్యాశ్రమాలు దాటి పోసాగాడు. వెంటపడే దుండగులు కొడుతున్నా, తిడుతున్నా, రాళ్ళు విసురుతున్నా, దుమ్ము చల్లుతున్నా, తనపై మాత్ర విసర్జన చేసినా, ఉమ్మి వేసినా, కుళ్ళిన వస్తువులను తనపైకి విసరి వేసినా, బూతు కూతలు కూస్తున్నా ఏమాత్రం పట్టించుకోకుండా జోరీగలను లెక్కపెట్టని ఏనుగులాగా ముందుకు నడచిపోతున్నాడు. ఏమాత్రం దేహాభిమానం లేకుండా నిశ్చలమైన చిత్తంతో ఏకాకిగా సంచరిస్తున్నాడు. అతని చేతులు, కాళ్ళు, ఉరోభాగం చాలా సుకుమారంగా ఉన్నాయి. భుజాలు, కంఠసీమ, ముఖం మొదలైన అవయవాలు విశాలంగా తీర్చినట్లున్నాయి. అతని రూపం సహజ సుందరంగా ఉంది. పద్మంవంటి ముఖంలో స్వతస్సిద్ధమైన చిరునవ్వులు చిందుతున్నాయి. కొంగ్రొత్త తామ రేకులలాగా చల్లని కనుపాపలు కనిపిస్తున్నాయి. విప్పారిన కళ్ళల్లో ఎఱ్ఱదనం ప్రకాశిస్తున్నది. చెక్కిళ్ళు గాని, చెవులు గాని, మెడభాగం కాని, ముకుపుటాలు గాని ఏమాత్రం లోపం లేకుండా దిద్ది తీర్చినట్లున్నాయి. అతని పెదవుల లోపలి చిరునవ్వు ఇతరులను భ్రమింపజేసేట్లు ఉంది. అటువంటి అతని దివ్య మంగళ విగ్రహం ముద్దుగుమ్మలను మోహంలో ముంచెత్తుతున్నది.

ధూళిచేత మిగుల ధూసరితంబునై

జడలుగట్టి కడుఁ బిశంగవర్ణ

మునగు కేశపాశమును వెలిగించుచు

నితరు లెవరుఁ దన్నునెఱుగకుండ.

టీకా:

ధూళి = ధూళి; చేత = తోటి; మిగులన్ = మిక్కిలి; ధూసరితంబున్ = దుమ్ముకొట్టుకుపోయినది; ఐ = అయ్యి; జడలుగట్టి = జడలు కట్టి; కడు = మిక్కిలి; పిశంగ = నలుపు కలసిన పసుపు; వర్ణమున్ = రంగుకలది; అగు = అయిన; కేశ = వెంట్రుకల; పాశమును = సమూహములను; వెలిగించుచున్ = ప్రకాశింపజేయుచు; ఇతరులు = ఇతరులు; ఎవరున్ = ఎవ్వరు; తన్నున్ = తనను; ఎఱుగకుండ = తెలిసికొనలేకుండ; =

భావము:

ఋషభుని జట్టు దుమ్ము కొట్టుకొని ధూసరవర్ణం ధరించింది. వెంట్రుకలు జడలు కట్టి గోరోచనం రంగుతో మెరిసి పోతున్నాయి. అటువంటి వేషంలో అతడు ఎవరూ గుర్తుపట్టకుండా తిరుగుతున్నాడు.

5.1-80-క.

అవధూత వేషమున ని

ట్లవనిన్ మలినంబు లైన యవయవములతోఁ

దవిలి చరించుచు నుండును

భ్రువి భూతాక్రాంతుఁ డయిన పురుషుని మాడ్కిన్.

టీకా:

అవధూత = అవధూత యొక్క; వేషమునన్ = వేషములో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అవనిన్ = భూమిపైన; మలినంబులు = మాసిపోయినవి; ఐన = అయిన; అవయవముల = అవయవముల;

తోన్ = తోటి; తవిలి = తగుల్కొని; చరించుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండును = ఉండును; భువిన్ = నేలపైన; భూత = దయ్యము; ఆక్రాంతుడు = పట్టినవాడు; అయిన = అయిన; పురుషుని = మానవుని; మాడ్కిని = వలె.

భావము:

ఆ ఋషభుడు పిశాచాక్రాంతుడైన వానిలాగా మురికిపట్టిన అవయవాలతో అవధూత వేషంలో సంచరింప సాగాడు.

5.1-81-ఆ.

జనుల కిట్లు యోగసంచార మెల్ల వి
రుద్ధ మనుచు నాత్మ బుద్ధిఁ జూచి
యజగరంబు మాడ్కి నవనిపై నుండె బీ
భ్రత్యకర్మమునకుఁ బాలుపడుచు.

టీకా:

జనుల్ = లోకుల; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; యోగసంచారము = యోగ పూర్వక సంచారము; ఎల్లన్ = అంతయు; విరుద్ధము = వ్యతిరేకము; అనుచున్ = అనుచూ; ఆత్మ = తన యొక్క; బుద్ధిన్ = మనసులో; చూచి = చూసి; = అజగరంబున్ = కొండచిలువ; మాడ్కిన్ = వలె; అవని = భూమి; పైన్ = మీద; ఉండె = పడియుండెను; బీభ్రత్య = అసహ్యకరమైన; కర్మమున్ = కర్మమున; కున్ = కు; పాలుపడుచున్ = పూనుకొనుచు.

భావము:

తన యోగవిధానం లోకవిరుద్ధంగా ఉంటుందని ఋషభుడు గ్రహించి ఒకచోట అజగరం లాగా భూమిపై అసహ్యంగా పొరలసాగాడు.

5.1-82-వ.

ఇట్లు బీభత్సరూపంబున వసుంధరం బడియుండి యన్నంబు భుజించుచు నీరు ద్రావుచు
 మూత్రపురీషంబులు విడుచుచు నవి శరీరంబు నంటం బొరలుచుండు; మఱియుఁ దత్పురీష
 సౌగంధ్య యుక్తంబగు వాయువు దశదిశలన్ దశయోజన పర్యంతంబు పరిమళింపం
 జేయుచుండ గో మృగ కాక చర్యలం జరించుచు భగవదంశంబైన ఋషభుండు మహానందంబు
 ననుభవించుచుఁ దనయందు సర్వభూతాంతర్యామి యగు వాసుదేవునిం బ్రత్యక్షంబుగాఁ
 గనుంగొనుచు సిద్ధిం బొందిన వైహాయస మనోజవ పరకాయప్రవేశాంతర్ధాన దూరగ్రహణ
 శ్రవణాది యోగసిద్ధులు దమంత వచ్చినం గైకొనక యుండె;"నని పలికిన శుకయోగీంద్రునకుం
 బరీక్షింన్నరేంద్రు డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బీభత్స = అసహ్యకరమైన; రూపంబునన్ = రూపముతో; వసుంధరన్ =
 భూమిపై; పడియుండి = పడియుండి; అన్నంబున్ = అన్నమును; భుజించుచున్ = తినుచూ; నీరు =
 నీరు; త్రావుచు = తాగుతూ; మూత్ర = మూత్రము; పురీషంబులున్ = మలములు; విడుచుచున్ =
 వదలుతూ; అవి = వానిని; శరీరంబునన్ = దేహమున; అంటన్ = అంటుకొనుచుండ;
 పొరలుచుండు = దొర్లుతుండును; మఱియున్ = ఇంకను; తత్ = ఆ; పురీష = మలము యొక్క;
 సౌగంధ్య = సుగంధముతో; యుక్తంబు = కూడినది; అగు = అయిన; వాయువు = గాలి; దశ = పది
 {దశదిశలు - 1తూర్పు 2ఆగ్నేయము 3దక్షిణము 4నైరృతి 5పశ్చిమము 6వాయవ్యము 7ఉత్తరము
 8ఈశాన్యము 9 క్రింద 10 పైన}; దిశలన్ = దిక్కులలోను; దశ = పది; యోజన = యోజనముల;
 పర్యంతంబు = వరకు; పరిమళింపన్ = పరిమళించునట్లు; చేయుచుండన్ = చేయుచుండగా; గో =
 పశువుల; మృగ = జంతువుల; కాక = కాకుల వంటి; చర్యలన్ = చర్యలను; చరించుచున్ =
 వర్తించుచు; భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; అంశంబు = అంశ; ఐన = అయిన; ఋషభుండు =
 ఋషభుడు; మహానందంబున్ = మహానందమును; అనుభవించున్ = అనుభవించుతూ; తన =
 తన; అందున్ = అందు; సర్వ = సకల; భూత = జీవుల; అంతర్యామి = లోన ఉండువాడు; అగు =
 అయిన; వాసుదేవుని = నారాయణుని; ప్రత్యక్షంబునన్ = ప్రత్యక్షముగా; కనుగొనుచున్ =
 చూచుచూ; సిద్ధిన్ = సిద్ధి; పొందిన = పొందినట్టి; వైహాయస = ఆకాశమున తిరుగుట; మనోజవ =
 మనసుతో సమానమైన వేగమున తిరుగుట; పరకాయప్రవేశ = ఇతర దేహములలో ప్రవేశించుట;
 అంతర్ధాన = అదృశ్యమగుట; దూరగ్రహణ = దూరముగా ఉన్నవానిని గ్రహించుట; శ్రవణ = వినుట;

ఆది = మొదలగు; యోగసిద్ధులు = ఐశ్వర్యములు; తమంత = తమంత తామె; వచ్చినన్ = వచ్చినప్పటికిని; కైకొనక = చేపట్టక; ఉండెన్ = ఉండెను; అని = అని; పలికిన = పలికినట్టి; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని వంటివాని; కున్ = కి; పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అనెడి; నరేంద్రుడున్ = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా జగుప్ప కలిగించే తీరున నేలమీద పడి ఉండి, అన్నం తింటూ, నీళ్ళూ త్రాగుతూ, మల మూత్రాలలో పొరలుతుండేవాడు. అతని మల సుగంధంతో కూడిన వాయువు పది దిక్కులలోను పది ఆమడల దూరం పరిమళిస్తుండేది. భగవదంశ సంభూతుడైన ఋషభుడు వృషభం వలె, మృగం వలె, వాయసం వలె ప్రవర్తిస్తూ మహదానందాన్ని పొందేవాడు. సర్వాంతర్యామి అయిన వాసుదేవుణ్ణి తనలో ప్రత్యక్షంగా దర్శించుకుంటూ యోగసిద్ధుడైనాడు. అప్పుడు ఆకాశగమనం, మనోవేగం, పరకాయ ప్రవేశం, అంతర్ధానం, దూర దర్శనం, దూర శ్రవణం మొదలైన సిద్ధులు తమంత తాముగా ఋషణుణ్ణి ఆశ్రయించాయి. అయినా ఋషభుడు ఆ సిద్ధులను స్వీకరించలేదు" అని శుకమహర్షి చెప్పగా పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

5.1-83-క.

"మునివర! యోగజ్ఞానం

ఋనః జెఱుపంబడ్డ కర్మములు గల పెద్దల్

కని యుండెడి యైశ్వర్యం

ఋను ఋషభుం డెఱిఁగి యేల పొందక యుండెన్?"

టీకా:

ముని = మునులలో; వర = శ్రేష్ఠుడు; యోగ = యోగము యొక్క; జ్ఞానంబునన్ = విజ్ఞానమువలన; జెఱుపంబడ్డ = పోగొట్టబడిన; కర్మములు = కర్మములు; కల = కలిగిన; పెద్దల్ = గొప్పవారు; కనియుండెడి = చూడగలిగెడి; ఐశ్వర్యంబునన్ = ఐశ్వర్యములు; ఋషభుండు = ఋషభుడు; ఎఱిగి = తెలిసి తెలిసి; ఏల = ఎందులకు; పొందక = చేపట్టక; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:

"మునివర్యా! యోగాభ్యాసం వల్ల జ్ఞానం కలుగుతుంది. కర్మలు నశిస్తాయి. అలాంటి మహనీయులకు మహాసిద్ధులు ప్రాప్తిస్తాయి. అయినా తమంత తాము వచ్చిన ఐశ్వర్యాలను ఋషభుడు ఎందుకు స్వీకరించలేదు?"

5.1-84-వ.

అనిన శుకుం డిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; శుకుండున్ = శుకుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని (పరీక్షిత్తు) ప్రశ్నించగా శుకుడు ఇలా అన్నాడు.

5.1-85-మ.

"ధరణీవల్లభ! నీదు వాక్యములు తథ్యం; బింతయుం దప్ప; దె
ట్లరయన్ వన్యవృగంబు పట్టుబడి తా నావేళ నా లుబ్ధకున్
ధర వంచించిన మాడ్కి నింద్రియములన్ దండించి చిత్తంబు ని
ర్భర కామాదుల కాస యిచ్చుఁ గడు సంరంభంబుతో గ్రమ్మెన్.

టీకా:

ధరణీవల్లభ = రాజా {ధరణీ వల్లభుడు - ధరణి (భూమికి) వల్లభుడు (భర్త), రాజు}; నీదు = నీ యొక్క;
వాక్యములున్ = మాటలు; తథ్యంబున్ = నిజమే; ఇంతయున్ = ఇదంతా; తప్పదు = తప్పనిది; ఎట్లు
= ఏవిధముగ; అరయన్ = చూసిన; వన్యవృగంబున్ = అడవిజంతువు; పట్టుబడి = దొరికిపోయి;
తాన్ = తను; ఆవేళ = ఆసమయమునకు; ఆ = ఆ; లుబ్ధకున్ = వేటగానిని, బోయను; ధరన్
= లోకంలో; వంచించిన = మోసగించెడి; మాడ్కిన్ = విధముగా; ఇంద్రియములన్ =

ఇంద్రియములను; దండించి = నియమించుకొని; చిత్తంబు = మనసు; నిర్భర = భరింపలేని; కామ = కోరికలు; ఆదులన్ = మొదలగువానికి; ఆస = అవకాశము; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; కడు = మిక్కిలి; సంరంభంబుతో = వేడుకతో; క్రమ్మఱన్ = మఱల.

భావము:

“రాజా! నీ వన్నది నిజమే. అడవిలోని మృగాలు వేటగానికి పట్టుబడతాయి. అయినా ఏదో విధంగా వాణ్ణి వంచించి తప్పించికొని బయటపడతాయి. ఇది లోక సహజం. అలాగే ఇంద్రియాలను లొంగదీసుకున్నా మనస్సు మళ్ళీ ఏదో విధంగా విజృంభించి కోరికలకు అవకాశ మిస్తుంది.

5.1-86-క.

చిరకాల తపము నైనను

హరియింపఁగ నోపుఁ జిత్త ముని పెద్దలు న

మృదు జారులకున్ జారిణి

కరణిని నడరించు మనసు కామాదులకున్.

టీకా:

చిర = ఎక్కువ; కాల = కాలము చేయబడిన; తపమున్ = తపస్సును; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; హరియింపన్ = నాశనము చేయుటకు; ఓపున్ = సమర్థత గలది; చిత్తము = మనసు; అని = అని; పెద్దలు = గొప్పవారు; నమ్మరు = విశ్వసింపరు; జారుల్ = వ్యభిచారుల; కున్ = కి; జారిణి = వ్యభిచారి; కరణిన్ = వలె; అడరించు = ఉద్రేకింప జేయును; మనసు = మనసు; కామ = కోరికలు; ఆదులన్ = మొదలగువాని; కున్ = కి.

భావము:

చాలాకాలం శ్రమపడి సాధించుకున్న తపస్సునైనా మనస్సు హరిస్తుంది. అందుచేత పెద్దలు మనస్సును నమ్మరు. విటులను ఆకర్షించే జారిణిలాగా మనస్సు నిలకడ కోల్పోయి కామక్రోధాదులను ఆహ్వానిస్తుంది.

5.1-87-క.

కామక్రోధాదికముల్

భూమీశ్వర! కర్మబంధములు మఱియును జే

తో మూలము లగుటను దా

రీమహిలో మనసు నమ్మ రెప్పుడుఁ బెద్దల్.

టీకా:

కామక్రోధాదికముల్ = కామక్రోధాదులు {కామ క్రోధాదులు - 1కామ 2క్రోధ 3మోహ 4లోభ 5మద 6మాత్సర్యములను అరిషడ్వర్గములు}; భూమీశ్వర = రాజా {భూమీశ్వరుడు - భూమికి ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), రాజు}; కర్మ = కర్మముల; బంధములు = బంధనములు; మఱియునున్ = మిక్కిలిగా; చిత్ = మనసును; మూలములు = కారణముగా కలవి; అగుటన్ = అగుటచే; తారు = వారు; ఈ = ఈ; = మహి = భూమి; లోన్ = పైన; మనసున్ = మనసుని; నమ్మరు = విశ్వసింపరు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పటికిన్; పెద్దల్ = గొప్పవారు.

భావము:

రాజా! కామక్రోధాది అరిషడ్వర్గాలకు, కర్మబంధాలకు మనస్సే కారణం. అందుచేత ఆర్ములు మనస్సును ఎప్పుడూ విశ్వసించరు.

5.1-88-నీ.

అదిగాన యెన్నఁడు నైశ్వర్యములను జే-

పట్టఁ జూడఁడు; లోకభ్రష్ట లైన

వారలచే నభివృందనంబులు వొంది-

వైలయంగ నవధూత వేష భాష

ఐంబుల నెఱిగికొవఁగరాని భగవత్స్వ-

రూపంబు గలిగి యా రూపమందుఁ

బరమ యోగధ్యాన ప్రరులకు నెల్ల దే-

హత్యాగ సమయంబు నంతలోనఁ

5.1-88.1-తే.

జాపు చుండియు దేహంబుఁ బాప నిచ్చ

గించె; నచ్చట దివ్యయోగీంద్రుఁ డాద్యుఁ

డతుల దివ్య ప్రకాశకుఁ డమరగురుడు

పరమపురుషుండు ఋషభుండు పార్థివేంద్ర!

టీకా:

అదిగాన = అందుచేత; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును; ఐశ్వర్యములను = ఐశ్వర్యములను; చేపట్టజూడడు = స్వీకరింపదలచడు; లోక = లోకమున; భవ్యులు = యోగులు; ఐన = అయిన; వారల = వారి; చేతన్ = చేత; అభివందనంబుల = స్తుతించుటలు; ఒంది = పొంది; వెలయంగ = ప్రసిద్ధముగా; అవధూత = అవధూత; వేష = వేషము; భాషణంబులన్ = వాక్కులతో; ఎఱిగికొనగరాని = తెలియలేని; భగవత్ = భగవంతుని; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; కలిగి = కలిగుండి; ఆ = ఆ; రూపమున్ = రూపము; అందున్ = అందు; పరమ = అత్యుత్కృష్టమైన; యోగధ్యాన = యోగధ్యానమునందు; పరులు = నిష్ఠ కలవారి; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; దేహత్యాగ = శరీరమును త్యజించెడి; సమయంబున్ = కాలమును; అంతలోన్ = అంతలోనే; చూపుచుండియున్ = చూపెడుతూ.

దేహంబున్ = శరీరమును; పాపన్ = విడువవలెనని; ఇచ్చగించెన్ = భావించెను; అచ్చటన్ = అక్కడ; దివ్య = గొప్ప; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండున్ = ఇంద్రునివంటివాడు; ఆద్యుడున్ = మొదటివాడు; అతుల = సాటిలేని; దివ్య = దివ్యమైన; ప్రకాశకుడు = ప్రకాశముగలవాడు; అమర = దేవతలలో; గురుడు = శ్రేష్ఠుడు; పరమ = అత్యుత్తమమైన; పురుషుండు = పురుషుడు; ఋషభుండు = ఋషభుడు; పార్థివేంద్ర = రాజు.

భావము:

రాజా! మనస్సు గతులు తెలిసినవాడు కావడం వల్లనే తమంత తాముగా వచ్చినా సిద్ధులను ఋషభుడు చేపట్టలేదు. లోకాలకు శుభం కోరే వారి అభివందనాలను ఆ మహాత్ముడు

అందుకున్నాడు. వేషంలో గాని, మాటల్లో గాని ఋషభుడని గుర్తు పట్టడానికి వీలులేనట్టుగా భగవత్స్వరూపంతో ఋషభుడు వెలిగి పోతున్నాడు. పరమయోగాన్ని ధ్యానించేవారి కందరికీ దేహత్యాగం చేయదగ్గ సమయాన్ని ఋషభుడు సూచిస్తున్నాడు. మహాయోగులలో శ్రేష్ఠుడైనవాడు, మహాత్ములలో అగ్రేసరుడు, సాటిలేని దివ్య తేజస్సుతో ప్రకాశించేవాడు, దేవతలకు గురువైనవాడు, పరమ పురుషుడు అయిన ఋషభుడు శరీరం విడవడానికి నిశ్చయించాడు.

5.1-89-వ.

అంత విముక్త లింగుండు భగవంతుండునగు ఋషభుండు మనంబున దేహాభిమానంబు విసర్జించి కులాల చక్రంబు కులాలుని చేత భ్రమియింపంబడి విస్మష్టంబయ్యు భ్రమించు గతిం బ్రాచీన సంస్కార విశేషం బగు నభిమానాభాసంబున దేహచలనాదికంబుల నొప్పి యుండియు యోగమాయా వాసనచే యుక్తుండయ్యె; మఱియు నా ఋషభుం డొక్క దినంబునం గోంకణ వంక పట కుటకంబులను దక్షిణ కర్ణాట దేశంబులకు యదృచ్ఛంజని కుటకాచ లోపవనంబున నిజాస్యకృత శిలాకబళుం డగుచు నున్మత్తుని చందంబున వికీర్ణ కేశుండు, దిగంబరుండునై సంచరింప వాయువేగ విధూత వేణుసంఘర్షణ సంజాతం బగు నుగ్రదావానలంబు తద్వనంబు దహింప నందు దగ్ధుండయ్యె; నంత నతని కృత్యంబులు తద్దేశవాసులగు జనంబులు చెప్ప నర్హులమకుండగు దద్రాష్ట్రాధిపతి విని, నిజధర్మంబులం బరిత్యజించి స్వదేశస్థుల తోడంగూడి, దానా యాచారంబుల నంగీకరించి యధర్మబహుళం బగు కలియుగంబున భవిష్యత్తచే విమోహితుండై మనుజుల నసమంజసం బగు పాపండు మతాభినివేశులం జేసె; మఱియును గలియుగంబు నందు మనుజాధములు దేవమాయా మోహితులై శాస్త్రోక్త శౌచాచారంబులు విడిచి నిజేచ్ఛం జేసి దేవతాహేళనంబులు చేయుచు నస్నానానాచమనాశౌచ కేశోల్లంఛనాది కాపవిత్ర వ్రతంబులం జేయుచు నధర్మ బహుళం బగు కలియుగంబునం జెలుపంబడ్డ బుద్ధి ధర్మంబులం గలిగి వేద బ్రాహ్మణ యజ్ఞపురుషుల దూషించుచు లోకంబులం దమతమ మతంబులకుం దామే సంతసిల్లుచు నవేదమూలం బగు స్వేచ్ఛం జేసి ప్రవర్తించి యంధపరంపరచే విశ్వాసంబు చేసి తమంతన యంధతమసంబునం బడుచు నుండుదు; రీ ఋషభుని యవతారంబు రజోవ్యాప్తులగు పురుషులకు మోక్షమార్గంబు నుపదేశించుటకు నయ్యె; నదియునుంగాక సప్త సముద్ర పరివృతంబు లగు నీ భూద్వీప వర్షంబులందలి జనంబులు దివ్యావతార ప్రతిపాదకంబు లతిశుద్ధంబులునగు నెవ్వని కృత్యంబులు గీర్తింతురు, మఱియు

నెవ్వని యశంబున నతికీర్తిమంతుండగు ప్రియవ్రతుండు గలిగె, నెందు జగదాద్యుండగు
పురాణపురుషుం డవతారంబు నొంది కర్మహేతుకంబులు గాని మోక్ష ధర్మంబులం దెలిపె,
వెండియు నెవ్వండు యోగమాయా సిద్ధుల నసదృశతంబు లగుటంజేసి నిరసించె నట్టి
ఋషభునితోడఁ దత్సిద్ధికృత ప్రయత్నులగు నితరయోగీశ్వరులు మనోరథంబుననైన నెట్లు సరి
యగుదు? రిట్లు సకలవేదలోక దేవ బ్రాహ్మణులకు గోవులకుం బరమగురుండు భగవంతుండు
నగు ఋషభుని చరిత్రంబు వినినవారలకు దుశ్చరితంబులు దొలంగు మంగళంబులు సిద్ధించు
మిక్కిలి శ్రద్ధతోడ నెవ్వండు విను వినిపించు వానికి హరిభక్తి దృఢంబగు, నట్టి హరి
భక్తితాత్పర్యంబునం బెద్దలు భాగవతులగుటంజేసి సంప్రాప్త సర్వపురుషార్థులగుచు వివిధ వృజిన
హేతుకంబగు సంసారతాపంబును బాసి యవిరతంబుఁ దద్భక్తియోగామృతస్నానంబు చేసి
పరమపురుషార్థం బయిన మోక్షంబును జెందుదు; రని సప్తద్వీపవాసులవారు నేఁడునుం
గొనియాడుచుండుదురు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; విముక్తలింగుడు = పరమహంస {విముక్త లింగుడు - లింగదేహము (తనను
గుర్తించెడి చిహ్నములు) నుండి విడువబడినవాడు, పరమహంస}; భగవంతుండు = భగవంతుడు;
అగు = అయిన; ఋషభుండు = ఋషభుడు; మనంబునన్ = మనసులో; దేహ = శరీరముపైన;
అభిమానంబున్ = ఆసక్తిని; విసర్జించి = విడిచిపెట్టి; కులాల = కుమ్మరి; చక్రంబున్ = చక్రము;
కులాలుని = కుమ్మరివాని; చేతన్ = చేత; భ్రమియింపంబడి = తిప్పబడి; విస్మయంబున్ =
విడువబడినది; ఆయున్ = అయనప్పటికిని; భ్రమించు = తిరిగెడు; గతిన్ = విధముగా; ప్రాచీన =
పూర్వకర్మము యొక్క; సంస్కార = సంస్కారములు; విశేషంబున్ = విశేషమైనవి; అగు = అయిన;
అభిమాన = అభిమానము యొక్క; అభాసంబునన్ = లేకపోవుటచే; దేహ = దేహము; చలన =
కదులుట; ఆదికంబులన్ = మొదలగువానితో; ఒప్పి = చక్కగా; ఉండియున్ = ఉండినప్పటికిని;
యోగమాయా = యోగమాయ; వాసన = అగరుల; చేన్ = తోటి; యుక్తుండు = కూడి ఉన్నవాడు;
అయ్యెన్ = అయ్యెను; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; ఋషభుండు = ఋషభుడు; ఒక్క = ఒక;
దినంబునన్ = దినమున; కొంకణ = కొంకణి; వంక = వంగ; పట = పటము; కుటకంబులు =
కుటకములు; అను = యనెడి; దక్షిణ = దక్షిణ; కర్ణాట = కర్నాటకము; దేశంబుల్ = దేశముల; కున్ =
కి; అదృచ్ఛన్ = ప్రచ్ఛన్నముగా; చని = వెళ్ళి; కుటక = కుటకముయనెడి; అచల = పర్వతముయొక్క;

ఉపవనంబునన్ = ఉపవనము నందు; నిజ = తన; అస్య = నోటితో; కృత = చేసిన; శిలా = రాళ్ళ;
 కబళుండు = భుజించువాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఉన్నత్తుని = పిచ్చివాని; చందంబునన్ = వలె;
 వికీర్ణ = చెదరిన; కేశుండు = వెంట్రుకలు గలవాడు; దిగంబరుండున్ = నగ్నముగా ఉన్నవాడు; ఐ =
 అయ్య; సంచరింపన్ = తిరుగుతుండగ; వాయు = వాయువుల; వేగ = వేగమువలన; విధాత =
 ఊపబడిన; వేణు = వెదురుకట్టల; సంఘర్షణ = రాపిడి వలన; సంజాతంబు = పుట్టినది; అగు =
 అయిన; ఉగ్ర = భయంకరమైన; దావానలంబున్ = కారుచిచ్చు; తత్ = ఆ; వనంబున్ = అడవిని;
 దహింపన్ = కాల్చివేయగా; అందున్ = దానిలో; దగ్ధండున్ = కాలిపోయినవాడు; అయ్యెన్ =
 అయ్యెను; అంతన్ = అంతట; అతని = అతని; కృత్యంబులున్ = పనులు; తత్ = ఐ; దేశ = దేశ
 మందు; వాసులు = నివాసము ఉండెడివారు; అగు = అయిన; జనంబులున్ = జనులు; చెప్పన్ =
 చెప్పగా; అర్హన్ = అర్హుడు యనెడి; నామకుండు = పేరు గలవాడు; అగు = అయిన; తత్ = ఆ;
 రాష్ట్రా = దేశమునకు; అధిపతి = రాజు; విని = విని; నిజ = తన; ధర్మంబులన్ = మతములను;
 పరిత్యజించి = విడిచి; స్వ = స్వంత; దేశస్థులన్ = దేశవాసుల; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; తాన్ =
 అతను; ఆ = ఆ; ఆచారంబులన్ = ఆచారములను; అంగీకరించి = స్వీకరించి; అధర్మ = అధర్మము;
 బహుళంబున్ = పెచ్చుపెరిగినది; అగు = అయిన; కలియుగంబునన్ = కలియుగములో; భవితవ్యత
 = జరుగవలసినదాని; చేన్ = గురించి; విమోహితుండు = మిక్కిలి మోహమున పడినవాడు; ఐ =
 అయ్య; మనుజులన్ = మానవులలో; అసమంజసంబున్ = అవలంబింప తగనిది; అగు = అయిన;
 పాషండ = పాషండ, వేదమార్గవ్యతికర; మతా = మతములందు; అభినివేశులన్ = శ్రద్ధ గలవారిగా;
 చేసెన్ = చేసెను; మఱియున్ = ఇంకను; కలియుగంబున్ = కలియుగము; అందున్ = లో; మనుజు =
 మానవులైన; అధములు = నీచులు; దేవ = దేవుని యొక్క; మాయా = మాయచే; మోహితులు =
 మోహమున పడినవారు; ఐ = అయ్య; శాస్త్ర = వేదశాస్త్రములలో; ఉక్త = చెప్పబడిన; శౌచ =
 శుచియైన; ఆచారంబులన్ = ఆచారములను; విడిచి = విడిచిపెట్టి; నిజ = తమ; ఇచ్ఛంజేసి =
 ఇష్టానుసారము; దేవతా = దేవతలను; హేళనంబున్ = అపహాస్యము; చేయుచున్ = చేయుచూ;
 అస్నాన = స్నానము చేయకపోవుట; అనాచమన = అచమనము చేయకపోవుట; అశౌచ = శుద్ధి
 చేసుకొనని; కేశ = శిరోజములను; ఉల్లుంఛన = కత్తిరించుట, క్షౌరము; ఆదిక = మొదలగు; అపవిత్ర =
 పవిత్రముకాని; వ్రతంబులన్ = పనులను; చేయుచున్ = చేయుచూ; అధర్మ = అధర్మముల;
 బహుళంబున్ = అధికము; అగు = అయిన; కలియుగంబునన్ = కలియుగములో; చెఱుపంబడ్డ =
 పొగొట్టబడిన; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; ధర్మంబులన్ = ధర్మములును; కలిగి = కలిగి; వేద = వేదములను;

బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులను; యజ్ఞపురుషులన్ = యజ్ఞపురుషులను; దూషించుచున్ =
 దూషించుతూ; లోకంబుల్ = లోకముల; అంద = లో; తమతమ = వారివారి; మతంబుల్ =
 మతముల; కున్ = కు; తామే = వారే; సంతసిల్లుచున్ = సంతృప్తిపడిపోతూ; అవేద = వేదములుకాని;
 మూలంబు = ప్రమాణములు గలవి; అగు = అయిన; స్వేచ్ఛంజేసి = ఇష్టానుసారము; ప్రవర్తించి =
 తిరుగుతూ; అంధ = గుడ్డి; పరంపర = ఆచారపు సమూహముల; చేన్ = అందు; విశ్వాసంబున్ =
 నమ్ముట; చేసి = చేసిన; తమంతన = వారంతట వారే; అంధతమసంబునన్ = గుడ్డిచీకటిలో;
 పడుచునుండుదురు = పడుతుందురు; ఈ = ఈ; ఋషభుని = ఋషభుని; అవతారంబున్ =
 అవతారము; రజః = రజోగుణములు; వ్యాప్తులు = అతిశయించినవారు; అగు = అయిన; పురుషుల్
 = వ్యక్తుల; కున్ = కు; మోక్ష = ముక్తికి; మార్గంబున్ = దారిని; ఉపదేశించుట = తెలియజెప్పుట; కున్ =
 కు; అయ్యెన్ = అయినది; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; సప్తసముద్ర =
 సప్తసముద్రములచే; పరివృతంబులు = చుట్టబడినవి; అగు = అయిన; ఈ = ఈ; భూ =
 భూమండలపు; ద్వీప = ద్వీపములు; వర్షంబులున్ = వర్షములు; అందలి = వానిలోని; జనంబులున్
 = జనులు; దివ్య = దేవుని యొక్క; అవతార = అవతారములను; ప్రతిపాదికంబులున్ =
 స్థాపించునవి; అతి = మిక్కిలి; శుద్ధంబులున్ = పరిశుద్ధమైనవి; అగు = అయిన; ఎవ్వని = ఎవని;
 కృత్యంబులున్ = పనులను; కీర్తింతురు = స్తుతించురో; మఱియున్ = ఇంకను; ఎవ్వని = ఎవని
 యొక్క; అంశంబునన్ = అంశతోటి; అతి = మిక్కిలి; కీర్తిమంతుడు = కీర్తి గలవాడు; అగు = అయిన;
 ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు; కలిగెన్ = జన్మించెనో; ఎందున్ = ఎక్కడైతే; జగత్ =
 విశ్వమునకు; ఆద్యుండు = కారణభూతుడు; అగు = అయిన; పురాణపురుషుండు = విష్ణువు;
 అవతారంబున్ = అవతారమును; ఒంది = పొంది; కర్మ = కర్మములకు; హేతుకంబులు =
 కారణములు; కాని = కాని; మోక్ష = ముక్తి యొక్క; ధర్మంబులన్ = లక్షణములను; తెలిపెను =
 తెలిపెను; వెండియున్ = మరల; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; యోగమాయాసిద్ధులను = ఐశ్వర్యములను;
 అసద్భూతంబులు = సత్యదూర మైనట్టివి; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; నిరసించెన్ =
 తిరస్కరించెను; అట్టి = అటువంటి; ఋషభుని = ఋషభుని; తోడన్ = తోటి; తత్ = ఆ యొక్క; సిద్ధిన్
 = సిద్ధులకై; కృత = చేసిన; ప్రయత్నాలు = ప్రయత్నములు గలవారు; అగు = అయిన; యోగి =
 యోగులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; మనోరథంబునన్ = కోరికలలోన; ఐనన్ = అయినప్పటికి; ఎట్లు =
 ఏ విధముగ; సరి = సాటి; అగుదురు = అయ్యెదరు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సకల = అఖిల; వేద =
 వేదములకు; లోక = లోకములకు; దేవ = దేవతలకు; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కు; గోవుల్ =

ఆవుల; కున్ = కు; పరమ = అత్యున్నతమైన; గురుండు = గురువు; భగవంతుండున్ = భగవంతుడు;
 అగు = అయిన; ఋషభుని = ఋషభుని; చరిత్రంబున్ = చరిత్ర; వినిన = విన్న; వారల్ = వారి; కున్
 = కి; దుశ్చరితంబులు = పాపపు వర్తనములు; తొలంగు = తొలగిపోవును; మంగళంబులున్ =
 శుభకరములు; సిద్ధించున్ = కలుగును; మిక్కిలి = అధికమైన; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; తోడన్ = తోటి; ఎవ్వండున్
 = ఎవరైతే; వినున్ = వినునో; వినిపించున్ = వినిపించునో; వాడు = వాడు; కిన్ = కి; హరి = విష్ణువు
 పైన; భక్తి = భక్తి; దృఢంబున్ = గట్టిపడుట; అగున్ = జరుగును; అట్టి = అటివంటి; హరి = విష్ణువు
 పైన; భక్తి = భక్తి యందు; తాత్పర్యంబునన్ = నిష్ఠ వలన; పెద్దలు = గొప్పవారు; భాగవతులు =
 భాగవతానుయాయులు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; సంప్రాప్త = లభించిన; సర్వ =
 సమస్తమైన; పురుషార్థులు = పురుషార్థములు గలవారు {పురుషార్థంబులు -
 ధర్మార్థకామమోక్షములు, పురుషులు అర్థించదగినవి (కోరదగినవి)}; అగుచున్ = అగుచూ; వివిధ =
 అనేకమైన; వృజిన = పాపములకు; హేతుకంబు = కారణభూతములు; అగు = అయిన; సంసార =
 సాంసారిక; తాపంబులన్ = బాధలనుండి; పాసి = విడువడి; అవితరంబున్ = ఎడతెగని; తత్ =
 అతని యొక్క; భక్తియోగ = భక్తియోగము యనెడి; అమృత = అమృతము నందు; స్నానంబున్ =
 స్నానములు; చేసి = చేసిన; పరమ = అత్యున్నతమైన; పురుషార్థంబున్ = పురుషార్థము; అయిన =
 ఐనట్టి; మోక్షంబునున్ = మోక్షమును; చెందుదురు = చెందుదురు; అని = అని; సప్తద్వీప =
 సప్తద్వీపములందు {సప్తద్వీపములు - 1జంబూ(జంబూద్వీపము) 2ప్లక్ష(ప్లక్షద్వీపము)
 3శాల్యలీద్వీప(శాల్యలీద్వీపము) 4కుశ(కుశద్వీపము) 5క్రౌంచ(క్రౌంచద్వీపము) 6శాక(శాకద్వీపము)
 7పుష్కరములు(పుష్కరద్వీపములు)}; వాసులవారు = నివసించువారు; నేడునున్ = ఈనాటికిని;
 కొనియాడుచుందురు = కీర్తించుతుందురు.

భావము:

ఆ తరువాత పరమహంస, భగవంతుడు అయిన ఋషభుడు మనసులో దేహాభిమానాన్ని
 వదలుకొని, కుమ్మరిసారె కుమ్మరివానిచే త్రిప్పబడి విడువబడ్డ తర్వాత కూడా అది కొంతసేపు
 తిరుగుతున్నట్లే పూర్వ సంస్కార విశేషం వల్ల ఆయన దేహ సంచలనం పూర్తిగా ఆగిపోదు.
 ఋషభుడు లింగ శరీరాన్ని వదలిపెట్టినా యోగమాయా వాసనల కారణంగా లౌకికంగా
 దేహధారిగా చరించాడు. అతడు ఒకరోజు కోంకణ, వంగ, పట, కుటకాలు అనే దక్షిణ కర్ణాట
 దేశానికి ప్రచ్ఛన్నముగా వెళ్ళి, కుటక పర్వత సమీపంలోని ఉపవనం చేరుకున్నాడు. అక్కడ

శిలాఖండాలను నోటిలో పెట్టుకొంటూ పిచ్చివానిలాగా చెదరిన జట్టుతో దిగంబరుడై
 సంచరించాడు. అప్పుడు వీచిన సుడిగాలి విసురుకు వెదురుకట్టలు రాపిడి చెంది భయంకరమైన
 కార్చిచ్చు రేగింది. ఆ మంటలలో ఋషభుడు కాలిపోయాడు. ఋషభుని చేతలను ఆ
 ప్రాంతంవారు చెప్పుకోగా అర్జునుడు అనే పేరుగల ఆ రాష్ట్రాధికారి విని, స్వధర్మం వదలిపెట్టి
 స్వదేశస్థులతో ఆ ఆచారానికి ఆమోదం తెలిపాడు. అధర్మ బహుళమైన కలియుగంలో భవిష్యత్తుకు
 లోబడిపోయి తన రాష్ట్రంలోని మానవులను అయోగ్యమైన వేద బాహ్యమతం పట్ల మొగ్గేటట్లు
 చేసాడు. కలియుగంలో అధములైన మానవులు దేవమాయవల్ల మోహితులై శాస్త్రాలలో చెప్పబడ్డ
 శౌచాలను, ఆచారాలను వదలిపెట్టి తమకు ఇష్టం వచ్చినట్లు దేవతలను పరిహసిస్తారు. స్నానం,
 ఆచమనం చేయకపోవడం, జట్టు కొరిగించుకొంటారు. అపవిత్ర వ్రతాలను చేస్తారు. అధర్మాలు
 పెచ్చు పెరిగిన కలియుగంలో బుద్ధి, ధర్మం చెడిపోగా వేదాలను, బ్రహ్మణులను, యజ్ఞపురుషులను
 నిందిస్తూ, తమతమ మతాలకు తామే సంతోషిస్తూ, వేదవిరుద్ధంగా ఇష్టానుసారం ప్రవర్తిస్తూ, అంద
 విశ్వాసాలకు లొంగి తమంత తామే గుడ్డి చీకటిలో పడుతూ ఉంటారు. రజోగుణంతో నిండిన
 మానవులకు మోక్షమార్గాన్ని ఉపదేశించడం కోసమే ఋషభుని అవతారం. సప్త సముద్రాలచేత
 చుట్టుముట్టబడిన ద్వీపాలలోని, వర్షాలలోని జనులు ఎవని దివ్యమైన అవతార లీలలను కీర్తిస్తారో,
 ఎవడు ఎంతో కీర్తి గడించిన ప్రియవృత్తుని వంశంలో జన్మించాడో, ఎవడు లోకాలకు ఆది అయిన
 పురాణపురుషుడో అటువంటి ఋషభ దేవుడు భూలోకంలో అవతరించి కర్మ సంబంధం లేని
 మోక్ష ధర్మాన్ని ప్రబోధించాడు. యోగమాయవల్ల తమకు తామే లభించిన అసత్యాలైన సిద్ధులను
 తిరస్కరించాడు. అటువంటి ఋషభునికి సిద్ధులకోసం ప్రయత్నించే యోగీశ్వరులు ఏ విధంగా
 సాటి అవుతారు? అన్ని వేదాలకు, అన్ని లోకాలకు, సమస్త దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకు, గోవులకు
 పరమ గురువు, భగవంతుడు అయినవాడు ఋషభుడు. ఆయన చరిత్రం వింటే దుశ్చరిత్రుల
 పాపం తొలగిపోతుంది. శుభాలు చేకూరుతాయి. ఎవరయితే ఋషభుని చరిత్రను మిక్కిలి శ్రద్ధతో
 వింటారో, ఎవరు ఇతరులకు వినిపిస్తారో వారికి సుదృఢమైన భక్తి లభిస్తుంది. అటువంటి హరిభక్తి
 పట్ల తత్పరత కలిగిన పెద్దలైన భాగవతులు హరి కృపవల్ల ధర్మార్థకామమోక్షాలనే పురుషార్థాలను
 సాధించుకుంటారు. నానావిధ పాపకారణమైన సంసార తాపాన్ని పోగొట్టుకుంటారు. హరిభక్తి
 యోగమనే అమృతస్నానం చేసి పునీతులౌతారు. పరమ పురుషార్థమైన మోక్షాన్ని
 సిద్ధింపజేసుకుంటారు. ఈ విధంగా సప్తద్వీపాలలోని జనులు నేడుకూడా ఋషభుని మహిమను
 పొగడుతుంటారు.

5.1-90-ఆ.

యాదవులకు మీకు నత్యంత కులగురు

వైన కృష్ణుఁ డెచట నైనఁ గలఁడు;

కొలుచువారి కెల్ల సులభుఁడై మోక్షంబు

నిచ్చుఁ; జింత చేయ నేల నీకు?

టీకా:

యాదవుల్ = యాదవుల; కున్ = కు; మీరు = మీరు; కున్ = కును; అత్యంత = అత్యున్నతమైన;
కులగురువు = కులగురువు; ఐనన్ = అయినట్టి; కృష్ణుడు = కృష్ణుడు; ఎచటన్ = ఎక్కడను; ఐనన్ =
అయినను; కలడు = ఉన్నాడు; కొలుచు = సేవించెడి; వారు = వారి; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు;
సులభుడు = సుళువుగా లభించువాడు; ఐ = అయ్యి; మోక్షంబున్ = ముక్తిని; ఇచ్చున్ = ఇచ్చును;
చింతచేయన్ = వగచుట; ఏల = ఎందులకు; నీకున్ = నీకు.

భావము:

యాదవులకు, మీకు కులగురువైన శ్రీకృష్ణుడు అన్నిచోట్ల ఉన్నాడు. కొలిచేవారికి అతడు సులభుడై
తప్పక మోక్షం ప్రసాదిస్తాడు. నీకెందుకు చింత?

5.1-91-సీ.

నిత్యానుభూతమౌ నిజరూపలాభ ని-

వృత్తమై తగు మహాత్మ్య గలిగి

యతులిత విపుల మా యారచితం బైన-

లాభంబునకుఁ దగులంబు లేని

మతి గల్గి లోకుల నతి వేడ్క గరుణించి-

యభయదానం బిచ్చి యందఱ కిల

నవ్యయంబై దివ్యమై మహానందమై-

యత్యంత సేవ్యమై యతుల మైన

5.1-91.1-తే.

తనదు లోకంబు చూపంగఁ దగిన యట్టి

మోక్షమార్గంబు నెఱిగించి ముక్తదేహుఁ

డగుచుఁ దాదాత్మ్య మొందెఁ బ్రత్యక్ష విష్ణు

వైన ఋషభుండు జనులకు నద్భుతముగ.

టీకా:

నిత్య = శాశ్వతమైన; అనుభూతము = అనుభవింపబడుతున్నది; ఔ = అయిన; నిజరూప =

స్వస్వరూపము; లాభ = జ్ఞానమువలన; నివృత్తమై = తొలగింపబడినదై; తగు = తగిన; మహాత్మ్య =

తరుగనికోరికలు; కలిగి = పొంది; అతులిత = సాటిలేని; విపుల = విస్తారమైన; మాయా =

మాయచేత; రచితంబున్ = ఏర్పరుపబడినది; ఐనన్ = అయినట్టి; లాభంబున్ = ప్రయోజనమున;

కున్ = కు; తగులంబు = లాలస; లేని = లేనట్టి; మతిన్ = బుద్ధి; కల్గి = ఉండి; లోకులన్ = ప్రజలను;

అతి = మిక్కిలి; వేద్యన్ = సంతోషముతో; కరుణించి = దయచూపి; అభయ = అభయ, రక్షణ;

దానంబున్ = ప్రదానము; ఇచ్చి = ఇచ్చి; అందఱ = అందరి; కిన్ = కి; ఇలన్ = భూమిపైన;

అవ్యయంబు = తరుగనిది; ఐ = అయ్యి; దివ్యము = దివ్యమైనది; ఐ = అయ్యి; మహానందము = గొప్ప

ఆనందము; ఐ = కలిగి; అత్యంత = అత్యున్నతమైన; సేవ్యము = సేవింపదగినది; ఐ = అయ్యి;

అతులమున్ = సాటిలేనిది; ఐనన్ = అయినట్టి.

తనదు = తనయొక్క; లోకంబున్ = లోకమును; చూపంగన్ = చూపుటకు; తగిన = తగినది; అట్టి =

అటువంటి; మోక్ష = ముక్తిని చేరెడి; మార్గంబున్ = దారిని; ఎఱిగించి = తెలిపి; ముక్తదేహుడు =

మరణించినవాడు {ముక్తదేహుడు - విడిచిన దేహముగలవాడు, మరణించినవాడు}; అగుచున్ =

అగుచూ; తాదాత్మ్యంబున్ = తాదాత్మ్యమును; ఒందెన్ = పొందెను; ప్రత్యక్ష = సాక్షాత్; విష్ణువు =

విష్ణుమూర్తి; ఐనన్ = అయినట్టి; = ఋషభుండు = ఋషభుడు; జనులు = ప్రజల; కున్ = కి;

అద్భుతముగ = ఆశ్చర్యకరమగునట్లు.

భావము:

ఋషభుడు నిత్యానుభూత అయిన స్వస్వరూప లాభంవల్ల తృప్తిని నివారింపజేశాడు. యోగమాయా ప్రాప్తాలైన మహాసిద్ధుల చేత ఆయన బుద్ధి ఆకర్షింపబడలేదు. ఆ మహానుభావుడు లోకులందరినీ కనికరించి అభయ మిచ్చాడు. నిత్యమైనది, దివ్యమైనది, ఆనంద ప్రదమైనది, సేవింప దగినది, సాటిలేనిది అయిన వైకుంఠ లోకాన్ని అందింపగల మోక్షమార్గాన్ని అందరికీ ఉపదేశించాడు. ఆ తరువాత దేహాన్ని వదిలి జనులంతా ఆశ్చర్యపడేటట్లు విష్ణువులో తాదాత్మ్యం పొందాడు. ఋషభుడు సామాన్యుడు కాదు. ఆయన సాక్షాత్తుగా విష్ణువు.

5.1-92-మ.

భరతుం డంత ధరాతలంబుఁ గడకం బాలించుచున్ ధారుణీ

శ్వరచంద్రుండగు విశ్వరూపునకు మున్ సంజాతయై యుండి ని

ర్భరకాంతిన్ విలసిల్లు పంచజని పేరంగల్లు కాంతామణిం

గ్రమర్థిన్ ధరఁ బెండ్లియాడె శుభలగ్నంబందు భూవల్లభా!

టీకా:

భరతుండు = భరతుడు; అంతన్ = అంతట; ధరాతలంబున్ = భూమండలమును; కడకన్ = పూని; పాలించుచున్ = పరిపాలించుచూ; ధారుణీశ్వర = రాజులలో {ధారుణీశ్వరుడు - ధరణికి ఈశ్వరుడు, రాజు}; చంద్రుండు = చంద్రునివంటివాడు; అగు = అయిన; విశ్వరూపున్ = విశ్వరూపుని; కున్ = కి; మున్ = ఇంతకుముందు; సంజాత = జన్మించినది; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి; నిర్భర = నిర్భరమైన; కాంతిన్ = ప్రకాశముతో; విలసిల్లు = విరాజిల్లెడి; పంచజని = పంచజని; పేరన్ = పేరు; కల్లు = ఉన్నట్టి; కాంతా = స్త్రీలలో {కాంత - మనోహరమైన ఆమె, స్త్రీ}; మణిన్ = మణివంటి ఆమెను; కరము = మిక్కిలిగ; అర్థిన్ = కోరినవాడై; ధరన్ = మనస్ఫూర్తిగా; పెండ్లియాడెన్ = పెండ్లాడెను; శుభ = శుభకరమైన; లగ్నంబున్ = ముహూర్తము; అందున్ = అందు; భూవల్లభా = రాజా {భూవల్లభుడు - భూమికి వల్లభుడు (పతి), రాజు}.

భావము:

రాజా! భరతుడు భూమండలాన్ని దీక్షతో పరిపాలించసాగాడు. రాజులలో చంద్రుని వంటివాడైన విశ్వరూపుడనే రాజుకు పంచజని అనే కుమార్తె ఉంది. గొప్పకాంతితో విలసిల్లే ఆ పంచజనిని భరతుడు కోరి శుభలగ్నంలో పెళ్ళి చేసుకున్నాడు.

5.1-93-వ.

ఇట్లు వివాహితుండై యా పంచజని వలన నహంకారంబునం బంచతన్మాత్రలు జనించిన తెఱంగున సుమతి రాష్ట్రభృక్కుదర్శనాచరణ ధూమ్రకేతువు లను నేవురు పుత్రులం బుట్టించె; నటమున్న యజనాభం బను పేరం బరగు వర్షంబు భరతుండు పాలించు కతంబున భారతవర్షంబు నాఁ బరగె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వివాహితుండు = వివాహము చేసుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; పంచజని = పంచజని; వలనన్ = వలన; అహంకారంబునన్ = అహంకారము వలన; పంచతన్మాత్రలు = పంచతన్మాత్రలు (పంచతన్మాత్రలు - 1 శబ్దము 2 స్పర్శము 3 రూపము 4 రుచి 5 వాసన); జనించిన = పుట్టిడి; తెఱంగునన్ = విధముగ; సుమతి = సుమతి; రాష్ట్రభృక్ = రాష్ట్రభృక్కు; సుదర్శన = సుదర్శనుడు; ఆచరణ = ఆచరణుడు; ధూమ్రకేతువు = ధూమ్రకేతువు; అను = అనెడి; ఏవురన్ = ఐదుగురిని; పుత్రులన్ = కుమారులను; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; అటమున్ను = అంతకు పూర్వము; అజనాభంబు = అజనాభము (అజనాభము - అజ (మేషము) రాశి నాభము (ముఖ్యముగాగలది), రాశిచక్రము); అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; పరగు = ప్రసిద్ధమైన; వర్షంబున్ = వర్షము, భూఖండము; భరతుండు = భరతుడు; పాలించు = పాలించిన; కతంబునన్ = కారణముచేత; భారతవర్షంబున్ = భారతవర్షము; నా = అని; పరగెన్ = ప్రసిద్ధమైనది; అంతన్ = అంతట; =

భావము:

అహంకారానికి శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలు అనబడే పంచతన్మాత్రలు పుట్టినట్లు భరతునికి పంచజని వలన సుమతి, రాష్ట్రభృక్కు, సుదర్శనుడు, ఆచరణుడు, ధూమ్రకేతువు అనే అయిదుగురు

కొడుకులు పుట్టారు. అంతకుముందు అజనాభం అనే పేరుతో పిలువబడిన భూభాగం భరతుడు పాలించడం వల్ల భరతవర్షం అనే పేరును పొందింది.

5.1-94-క.

భరతుడు నిజపిత లేలిన

కరణిని గర్మముల నెల్లఁ గైకొని ప్రజలన్

హరికృప నొందుచు నేలెను

ధరణీసురవరులు పొగడ ధరణీనాథా!

టీకా:

భరతుడు = భరతుడు; నిజ = తన; పితలు = తండ్రులు, పూర్వులు; ఏలిన = పాలించిన; కరణిన్ = విధముగ; కర్మములన్ = సత్కర్మలను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; కైకొని = స్వీకరించి; ప్రజలన్ = ప్రజలను; హరి = విష్ణుమూర్తి; కృపన్ = కరుణను; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఏలెన్ = పరిపాలించెను; ధరణీసుర = బ్రాహ్మణులలో; వరులు = ఉత్తములు; పొగడన్ = కీర్తించగా; ధరణీనాథా = రాజా {ధరణీనాథ - ధరణి (భూమికి) నాథుడు, రాజు}.

భావము:

రాజా! భరతుడు తన పూర్వులు పాలించిన విధంగానే శ్రీహరి అనుగ్రహంతో బ్రాహ్మణోత్తములు పొగిడే విధంగా సత్కర్మలు ఆచరిస్తూ ప్రజలను పరిపాలించాడు.

5.1-95-నీ.

భగవంతుడగు జగద్భరితు నల్పంబులు-

నధికంబు లైన పె కృధ్వరముల

దర్శపూర్ణిమలచేఁ దగను జాతుర్మాస్య-

ముల నగ్నిహోత్రమువలనఁ గడఁకఁ

బశుసోమములచేతఁ బలుమాఱుఁ బూజించి-

వేదోక్తమైన యా విమలకర్మ

ములఁ గల్గు ధర్మంబుఁ బురుషోత్త మార్పణం-

బుగఁ జేయుచును మఖంబులను మంత్ర

5.1-95.1-తే.

ములను బలికెడు నా దైవములను శ్రీశు

నవయవంబులు గాఁగ భూధవుఁడు ప్రేమ

ననుదినంబును బాయక మనతఁ దలఁచి

యఖిల రాజ్యానుసంధానుఁ డగుచు నుండె.

టీకా:

భగవంతుడు = హరి; అగు = అయిన; జగద్భరితున్ = నారాయణుని {జగత్భరితుడు - జగత్తును
భరించెడివాడు, విష్ణువు}; అల్పంబులున్ = చిన్నవి; అధికంబులున్ = పెద్దవి; ఐన = అయినట్టి; పెక్కు
= అనేకమైన; అధ్వరములన్ = యజ్ఞములచే; దర్శ = అమావాస్యనాటి యాగములు; పూర్ణిమ =
పున్నమినాటి యాగములు; చేన్ = వలన; చాతుర్మాస్యములన్ = త్రికాలములందు
{చాతుర్మాసములు - నాలుగు నెలలచొప్పున యుండెడి త్రికాలములు (ఎండాకాలము,
వర్షాకాలము, చలికాలము)); అగ్నిహోత్రము = హోమము; వలనన్ = తోటి; కడకన్ = పూని;
పశుసోమముల్ = పశుయాగముల {పశుసోమములు - పశువులను బలిచ్చెడి సోమములు
(యజ్ఞములు)); చేతన్ = చేత; పలుమఱు = మాటిమాటికిని; పూజించి = పూజించి; = = వేద =
వేదములందు; ఉక్తము = ఉదహరింపబడినవి; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; విమల = స్వచ్ఛమైన;
కర్మములన్ = కర్మలలో; కల్గు = ఉండెడి; ధర్మంబున్ = ధర్మములను; పురుషోత్తమ = నారాయణునికి
{పురుషోత్తముడు - పురుషులలో ఉత్తముడు, విష్ణువు}; అర్పణంబుగన్ = అర్పించెడిది యగునట్లు;
చేయుచున్ = చేయుచూ; మఖంబులనున్ = యాగములయందు; మంత్రములను = మంత్రములను;
పలికెడు = ఉచ్చరించెడి; ఆ = ఆ.

దైవములను = బ్రాహ్మణులను; శ్రీశు = విష్ణుని {శ్రీశః- లక్ష్మీదేవికి నాథుడు, విష్ణుసహస్రనామాలలో
606వ నామం}; అవయవంబులున్ = అవయవములు; కాగన్ = అన్నట్లు; భూధవుడు = రాజు
{భూధవుడు - భూమికి భర్త, రాజు}; ప్రేమన్ = ప్రీతిపూర్వకముగ; అనుదినంబును = ప్రతిదినమును;

పాయక = విడువక; ఘనతన్ = గొప్పగా; తలచి = భావించుతూ; అఖిల = సమస్తమైన; రాజ్య = రాజ్యమును; అనుసంధానుడు = కూర్చోడివాడు; అగుచునుండె = అగుతుండె.

భావము:

భరతుడు లోకాలను భరించే భగవంతుణ్ణి చిన్నవి, పెద్దవి అయిన యజ్ఞాలతో ఆరాధించాడు. అమావాస్య పూర్ణిమలలో చేసే సత్కర్మలను, చాతుర్మాస్యల కాలంలో చేసే అగ్నిహోత్రాదులను ఆచరించాడు. ఇంకా పశుయాగాలను, సోమయాగాలను నిర్వర్తించాడు. వేదోక్తంగా నిర్వహించిన ఆ సత్కర్మల ఫలాన్ని పరమేశ్వరార్పణం చేసాడు. యాగాలలోను, మంత్రాలలోను పలికే దేవతలను వాసుదేవుని అవయవాలుగా భావించాడు. ఆ మహారాజు భగవంతుని గొప్పతనాన్ని తలచుకుంటూ భక్తిమయమైన హృదయంతో శ్రద్ధతో సమస్త రాజ్యాన్ని పరిపాలించాడు.

5.1-96-క.

ఈ రీతిఁ గర్మసిద్ధుల

నారయ నత్యంత శుద్ధ మగు చిత్తముతో

నా రాచపట్టి భరతుఁడు

ధారుణిఁ బాలించె నధిక ధర్మాన్వితుడై.

టీకా:

ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; కర్మ = వేదకర్మములు; సిద్ధులన్ = సిద్ధించుటలను; ఆరయన్ = తరచిచూసిన; అత్యంత = మిక్కిలి; శుద్ధము = స్వచ్ఛమైనది; అగు = అయిన; చిత్తము = మనసు; తోన్ = తోటి; ఆ = ఆ; రాచపట్టి = రాకుమారుడు; భరతుడు = భరతుడు; ధారుణిన్ = భూమండలమును; పాలించెన్ = పరిపాలించెను; అధిక = మిక్కిలి; ధర్మ = ధర్మములతో; ఆన్వితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈ విధంగా పరిశుద్ధమైన చిత్తంతో, ధర్మదీక్షతో, తాను చేస్తున్న కర్మలు ఫలించే విధంగా రాకుమారుడైన భరతుడు భూమిని పాలించాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : భరతుండు వనంబుఁ జనుట

5.1-97-వ.

మఱియు నా భరతుండు శ్రీవత్స కౌస్తుభ వనమాలాలంకృతుండును,
సుదర్శనాద్యాయుధోపలక్ష్మితుండును, నిజభక్తజనహృదయారవింద నివాసుండును,
పరమపురుషుండును నైన వాసుదేవుని యందు నధికభక్తి ననుదినంబును జేయుచుఁ
నేఁబదిలక్షలవేలేండ్లు రాజ్యంబు చేసి పితృ పితామహాద్యాయాతంబగు నా ధనంబును
యథార్హంబుగఁ బుత్రులకుఁ బంచియిచ్చి బహువిధ సంపదలుగల గృహంబును బాసి
పులహాశ్రమంబున కరిగె; నంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; భరతుండు = భరతుడు; శ్రీవత్స = శ్రీవత్స మనెడు పుట్టుమచ్చ;
కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి; వనమాల = వనమాలలచే; అలంకృతుండును = అలంకరింపబడినవాడు;
సుదర్శన = సుదర్శన చక్రము; ఆది = మొదలగు; ఆయుధ = ఆయుధములతో; ఉపలక్ష్మితుండును =
దర్శింపబడువాడు; నిజ = తన; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి; హృదయ = హృదయము లనెడి;
అరవింద = పద్మములందు; నివాసుండును = నివసించెడివాడు; పరమపురుషుడు =
పరమపురుషుడు; ఐన = అయినట్టి; వాసుదేవుని = నారాయణుని {వాసుదేవుడు - వసించెడి
(స్థితికి) దేవుడు, విష్ణువు}; అందున్ = ఎడల; అధిక = అధికమైన; భక్తిన్ = సేవించుటను;
అనుదినంబున్ = ప్రతిదినమును; చేయుచున్ = ఆచరించుతూ; ఏబదిలక్షల = ఏబైలక్షల (50, 00,
000); వేలేండ్లు = దివ్యసంవత్సరములు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేసి = పాలించి;
పితృపితామహాది = వంశపారంపర్యముగా {పితృపితామహాది - తండ్రి తాత మొదలగు వారినుండి
వచ్చెడివి, వంశపారంపర్యము}; ఆయతంబున్ = వచ్చినది; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; ధనంబునున్

= సంపదలను; యథా = తగిన; అర్హంబుగన్ = అర్హతల ప్రకారముగ; పుత్రుల్ = కుమారుల; కున్ = కి;
పంచియిచ్చి = పంచేసి; బహు = అనేక; విధ = విధములైన; సంపదలు = సంపదలు; కల = ఉన్నట్టి;
గృహంబునున్ = ఇంటిని; పాసి = విడిచి; పులహ = పులహుని; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమున; కున్ =
కు; అరిగెన్ = వెళ్లెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకా శ్రీవత్సం, కౌస్తుభం, వనమాలల చేత అలంకరింపబడిన వాడు; సుదర్శనం మొదలైన
ఆయుధాలను ధరించేవాడు, తన భక్తుల హృదయ పద్మాలలో నివసించేవాడు, పరమ పురుషుడు
అయిన వాసుదేవుని పట్ల ఆ భరతుడు ఎల్లప్పుడు భక్తి ప్రపత్తులు కలిగి యాభై లక్షల వేల
సంవత్సరాలు రాజ్యపరిపాలన సాగించాడు. తాత తండ్రుల కాలంనుండి తరతరాలుగా
సంక్రమించిన ధనరాశిని తగినట్లు తన కుమారులకు పంచి ఇచ్చి అపార సంపదలు గల
రాజసౌధాన్ని వదలిపెట్టి పులహాశ్రమానికి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు...

5.1-98-నీ.

పయాశ్రమంబున నిందిరాధీశ్వరుఁ-

డచ్చటి వారల నాదరించి

ప్రత్యక్షమున నుండుఁ బాయక యెప్పుడు-

నట్టి రమ్యం బైన యాశ్రమమున

నిలిచి సాలగ్రామములు గల గండకీ-

నది యెందు నెంతయుఁ గదిసి యుండు

నచ్చోట నేకాకి యగుచును భరతుండు-

బహువిధ నవపుష్ప పల్లవముల

5.1-98.1-తే.

నతుల తులసీ దళంబుల నంబువులను

గందమూలాది ఫలములఁ గంజములను

ఘనత నర్పించి నిచ్చలు ద్రనివిలేక

సేవ చేయుచు నుండె నా శ్రీపు హరిని.

టీకా:

ఏ = ఏ; ఆశ్రమంబునన్ = ఆశ్రమములో; ఇందిరాధీశ్వరుడు = విష్ణుమూర్తి {ఇందిరాధీశ్వరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి)కి ఈశ్వరుడు (భర్త), విష్ణువు}; అచటి = అక్కడి; వారలన్ = జనులను; ఆదరించి = మన్నించి; ప్రత్యక్షమునన్ = ప్రత్యక్షముగ; ఉండున్ = ఉండనో; పాయక = విడువక; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; అట్టి = అటువంటి; రమ్యంబు = చక్కటిది; ఐన = అయిన; ఆశ్రమమున = ఆశ్రమమునందు; నిలిచి = ఉండి; సాలగ్రామములున్ = సాలగ్రామశిలలు {సాలగ్రామము - విష్ణుమూర్తి చిహ్నాత శిలావిశేషము}; కల = కలిగిన; గండకీ = గండకి యనెడి; నది = నది; ఎందున్ = ఎక్కడైతే; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; కదిసి = సమీపించి; ఉండున్ = ఉండనో; అచ్చోటన్ = అక్కడ; ఏకాకి = ఒంటరి; అగుచునున్ = అగుచు; భరతుండు = భరతుడు; బహు = అనేక; విధ = రకములైన; నవ = కొత్త; పుష్ప = పూలు; ఫలములన్ = పండ్లతోను; అతుల = సాటిలేని. తులసీదళంబులన్ = తులసీదళములతోను; అంబువులను = నీటితోను; కందమూల = కందదుంపలు; ఆది = మొదలగు; ఫలములన్ = పండ్లతోను; కంజములను = పద్మములతోను; ఘనతన్ = గొప్పగా; అర్పించి = పూజించి; నిచ్చలున్ = నిత్యము; తనివి = తృప్తి; లేక = తీరక; సేవచేయుచున్ = సేవించుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; శ్రీపు = నారాయణుని {శ్రీపు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవి) యొక్క పు (పురుషుడు), విష్ణువు}; హరిని = నారాయణుని.

భావము:

ఏ ఆశ్రమంలో విష్ణువు అక్కడి వాళ్ళను ఆదరిస్తూ ప్రత్యక్ష రూపంలో నిలిచి ఉంటాడో, సాలగ్రామాలకు ఆలవాలమైన గండకీనది ఏ ఆశ్రమ సమీపంలో ప్రవహిస్తూ ఉంటుందో అటువంటి ఆ రమణీయమైన పులహ ఆశ్రమంలో భరతుడు ఒంటరిగా ఉంటూ శ్రీహరిని నానావిధాలైన పువ్వులతో, చిగుళ్ళతో, తులసీదళాలతో, తీర్థజలాలతో, కందమూల ఫలాలతో, కమలాలతో నిత్యం గొప్పగా అర్చిస్తూ తనివితీరా సేవ చేస్తున్నాడు.

దానం జేసి విగత విషయాభిలాషుండై శమదమాది గుణంబులు గలిగి యథేచ్ఛంజేసి యెడతెగక
 పరమపురుషుని పరిచర్యా భక్తిభరంబున శిథిలీకృత హృదయగ్రంథిఁ గలిగి
 సంతోషాతిశయంబునం బులకితాంగుండు, నానంద బాష్పనిరుద్ధావలోక నయనుండు నగుచు
 నిజస్వామి యైన హరిచరణారవిందానుధ్యాన పరిచిత భక్తియోగంబునం బరమానంద గంభీర
 హృదయంబను నమృతప్రాదంబున నిమగ్నుఁ డగుచుఁ దానపుడు పూజించు పూజ నెఱుంగక
 యిట్లు భగవద్వ్రతంబు ధరియించి యేణాజిన వాసస్త్రీషవణ స్నానంబుల నార్ద్రకుటిల కపిశ వర్ణ
 జటాకలాపంబులు గలిగి మార్తాండాంతర్గతుం డయిన పరమేశ్వరుని హిరణ్మయ పురుషునింగాఁ
 దలంచుచు నిట్లనియె.

టీకా:

దానన్ = దాని; చేసి = వలన; విగత = నశించిన; విషయ = ఇంద్రియార్థము లందు; అభిలాషుండు =
 ఆసక్తి గలవాడు; ఐ = అయ్యి; శమ = శాంతి (శమము - కామక్రోధాది లేక ఉండుట, శాంతి); దమ =
 ఇంద్రియనిగ్రహము, ఓర్పు; ఆది = మొదలగు; గుణంబులున్ = సుగుణములు; కలిగి = కలిగి;
 యథేచ్ఛ = ఇష్టానుసారము; చేసి = వలన; ఎడతెగక = వ్యవధానము లేకుండ; పరమపురుషుని =
 నారాయణుని; పరిచర్యా = సేవించుట; భక్తిన్ = పూజించుటవలన; భరంబునన్ = భారముతో;
 శిథిలీ = విప్పివేయుట; కృత = చేయబడిన; హృదయ = హృదయ మనెడి; గ్రంథి = ముడి; కలిగి =
 కలిగి; సంతోష = సంతోషము; అతిశయంబునన్ = అధిక మగుటచేత; పులకిత = పులకరించిన;
 అంగుండున్ = దేహము గలవాడు; ఆనంద = ఆనందము యొక్క; బాష్ప = బాష్పముల వలన;
 నిరుద్ధ = అడ్డుపడుతున్న; అవలోకన = చూపు గల; నయనుండున్ = కన్నులు గలవాడు; అగుచున్
 = అగుచు; నిజ = తన యొక్క; స్వామి = ప్రభువు; ఐన = అయినట్టి; హరి = నారాయణుని; చరణ =
 పాదములు యనెడి; అరవింద = పద్మములను; అనుధ్యాన = మిక్కిలి ధ్యానించుటచే; పరిచిత =
 అలవాటైన; భక్తియోగంబునన్ = భక్తియోగమువలన; పరమానంద = పరమానందము కలిగినది;
 గంభీర = గంభీరమైనది యైన; హృదయంబు = హృదయము; అను = అనెడి; అమృత = అమృతపు;
 ప్రాదంబునన్ = సరస్సులో; నిమగ్నుండు = నిండామునిగినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; తాన్ =
 తాను; అపుడున్ = అప్పుడు; పూజించు = పూజించెడి; పూజన్ = పూజను; ఎఱుంగక = తెలియక;
 ఇట్లు = ఈ విధముగ; భగవత్ = భగవంతుని యెడ; వ్రతంబున్ = నిష్ఠను; ధరియించి = పూని; ఏణ
 = లేడి; అజిన = చర్మపు; వాసత్ = వస్త్రము; త్రిషవణస్నానంబులన్ = త్రిషవణస్నానములతో

{త్రిషవణస్నానములు - ముప్పొద్దుల చేయు స్నానములు, మూడు సవనముల ముందు చేయు స్నానములు}; ఆర్ద్ర = తడిసి; కుటీల = ఉంగరాలు తిరిగిన; కపిశ = కందు, పసుపు కలసిన యెరుపు; వర్ణ = రంగు గల; జటా = జటల; కలాపంబులున్ = చుట్టలు; కలిగి = కలిగి; మార్తాండ = సూర్యమండలము; అంతర్గతుండు = లోపల ఉన్నవాడు; అయిన = అయిన; పరమేశ్వరుని = భగవంతుని; హిరణ్ = బంగారముతో, కిరణములతో; మయ = నిండిన; పురుషునిన్ = పురుషునిగా; తలంచుచున్ = భావించుతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అటువంటి హరిసేవ వల్ల అతనికి విషయవాంఛలు నశించాయి. శమ దమాది గుణసంపద అలవడింది. పరమపురుషుణ్ణి భక్తి భావంతో ఎడతెగకుండా భజిస్తుంటే అహంకారమనే ముడి విడిపోయి ఆనందానుభూతి కలిగింది. అతని మేను పులకించింది. కన్నులలో ఆనందాశ్రువులు పొంగిపొరలాయి. ఇష్టదైవమైన శ్రీహరి పాదపద్మాలను ధ్యానించడం వల్ల ప్రాప్తమైన భక్తియోగం కారణంగా అతని హృదయం పరమానందంతో నిండింది. ఆ ఆనందానుభవం అమృత సరోవరంలో అవగాహన చేసినట్లుగా అనిపించింది. ఆ అనుభూతితో భరతునికి తాను చేస్తున్న పూజకూడా తెలియనంత తన్మయత్వం కలిగించింది. ఈ విధంగా భగవంతుని సేవావ్రతంలో మునిగిపోయిన భరతుడు జింక చర్మం ధరించాడు. మంత్ర పూర్వకంగా మూడు వేళలా స్నానం ఆచరించాడు. నిత్యం స్నానం చేయడం వల్ల తల వెంట్రుకలు తడిసి వంపులు తిరిగి జడలు కట్టి రాగి రంగుతో మెరువసాగాయి. సూర్యమండల మధ్యవర్తి అయిన పరమేశ్వరుణ్ణి హిరణ్మయ పురుషునిగా భావిస్తూ భరతుడు ఇలా అన్నాడు.

5.1-100-నీ.

కర్మఫలంబులఁ గడఁక నిచ్చుచు మనో-

వ్యాపారమున నిట్టి యఖిలలోక

ములఁ జేసి యా లోకములకు నంతర్యామి-

యగుచుఁ బ్రవేశించి యంత మీఁద

నానంద రూప మైనట్టి బ్రహ్మముఁ గోరు-

చున్న జీవునిఁ దనలోని యోగ

శక్తిచేఁ దగ ననిశంబుఁ బాలన చేయు-

చుండి యంతటను మార్తాండమధ్య

5.1-100.1-ఆ.

వర్తి యగుచు నిట్లు వఱలుచు జగముల

యందు నుండి ప్రకృతిఁ బొంద కంత

నతుల దివ్యమూర్తియైన యానంద రూ

పమును శరణ మొందె భరతవిభుఁడు.

టీకా:

కర్మ = చేసిన కర్మలకు; ఫలంబులన్ = ఫలితములను; కడకన్ = పూని; ఇచ్చుచున్ = ఇచ్చుచూ;
మనః = మనసు యొక్క; వ్యాపారమునన్ = వర్తనముతో; ఇట్టి = ఇటువంటి; అఖిల = సర్వ;
లోకములన్ = జగములను; చేసి = సృష్టించి; ఆ = ఆ; లోకముల్ = జగముల; కున్ = కు; అంతర్యామి
= లోనవ్యాపించియుండువాడు; అగుచున్ = అగుచు; ప్రవేశించి = చొచ్చి; అంతమీదన్ = ఆ
తరువాత; ఆనంద = ఆనందమే; రూపము = స్వరూపముగలిగినది; ఐనట్టి = అయినట్టి; బ్రహ్మమున్
= పరబ్రహ్మమును; కోరుచున్న = కోరుకుంటున్న; జీవునిన్ = వానిని; తన = తన; లోని = లో యున్న;
యోగశక్తి = యోగశక్తి; చేన్ = తోటి; తగన్ = అవశ్యము; అనిశంబున్ = ఎల్లప్పుడు; పాలన =
పరిపాలించుట; చేయుచుండి = చేయుచూ; అంతటను = అప్పుడు; మార్తాండ =
సూర్యమండలము; మధ్యన్ = మధ్యలో; వర్తి = వర్తించెడివాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఇట్లు = ఈ
విధముగ.

వఱలుచున్ = ప్రసిద్ధిచెందుతూ; జగములన్ = లోకముల; అందున్ = అందు; ఉండి = ఉండి;
ప్రకృతిన్ = ప్రకృతిని; పొందక = చెందకుండ; అంతన్ = అంతట; అతుల = సాటిలేని; దివ్య =
దివ్యమైన; మూర్తి = స్వరూపముగలవాడు; ఐన = అయినట్టి; ఆనంద = ఆనందమే; రూపమునున్ =
స్వరూపమైనవాని; శరణము = శరణు; ఒందెన్ = పొందెను; భరత = భరతుడు యనెడి; విభుడు =
ప్రభువు.

భావము:

“జీవులకు కర్మఫలాలను ప్రసాదించేవాడవు. కేవలం సంకల్పమాత్రాన ఈ లోకాలను సృష్టించావు. మరి నీవే ఈ లోకాలలో అంతర్యామివై ఉన్నావు. ఆనంద స్వరూపమైన బ్రహ్మాన్ని అందుకోవాలనే జీవులను నీ యందలి యోగశక్తితో ఎల్లప్పుడు కాపాడుతున్నావు. సూర్య మండలం మధ్యభాగంలో ప్రకాశిస్తూ సమస్త లోకాలలో నిండి ప్రకృతికి అతీతంగా ప్రకాశిస్తున్నావు” అంటూ ఆనందమయుడు, దివ్యమంగళ స్వరూపుడు అయిన భగవంతుని భరతుడు శరణు వేడాడు.

5.1-101-వ.

అంత నా భరతుం డొక్కనాఁ డా మహానదిం గృతాభిషేకుండయి ముహూర్తత్రయం
బంతర్జలంబులందుఁ బ్రణవోచ్ఛారణంబు చేయుచుండు సమయంబున, నిర్భరగర్భిణీయగు నొక్క
హరిణి జలార్థినియై యొంటి జలాశయ సమీపంబునకు వచ్చి, జలపానంబు చేయు నెడ నా
సమీపంబున మృగపతి గర్జించి లోకభయంకరంబుగ నాదంబు సేయ నా హరిణి స్వభావంబున
భీత యగుటం జేసి బెగ్గడిలి హరి విలోకనవ్యాకుల చిత్తయై దిగ్గన నదిరి గగనంబునకు నెగిరి;
యపగత తృష యగుచు నది నుల్లంఘించు నెడ నధిక భయంబునం జేసి యా గర్భంబు యోని
ద్వారంబున గళితంబై జలంబులం బడియె; నా హరిణి యుల్లంఘనాది భయంబునం జేసి
తత్తీరీరంబున నుండు గిరిదరిం బడి శరీరంబుఁ బాసి; నంత నా హరిణిపోతంబు జలంబులం
దేలుచున్న భరతుండు గను విచ్చి చూచి కరుణార్థ చిత్తుండై మృతజనని యగు నా
హరిణిపోతంబును దన యాశ్రమంబునకుం గొంపోయి మిక్కిలి ప్రీతిం జేసి యుపలాలనంబు
చేయుచుండఁ బోషణ పాలన ప్రీతి నలాలనాను ధ్యానంబుల భరతునకు నాత్మనియమంబు లైన
యష్టాంగయోగంబులును బరమపురుష పూజా పరిచర్యాదులు నొక్కొక్కటిగఁ గ్రమక్రమంబునం
గొన్ని దినంబులకు సమస్తంబును నుత్సన్నం బయ్యె; నంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; భరతుండు = భరతుడు; ఒక్క = ఒక; నాడు = దినమున; ఆ = ఆ; మహా =
గొప్ప; నదిన్ = నదిలో; కృత = చేసిన; అభిషేకుండు = స్నానము చేసినవాడు; అయి = అయ్యి;
ముహూర్త = ముహూర్తములు {ముహూర్తము - అల్పకాలము, అరగంట}; త్రయంబున్ = మూటి

సమయము; అంతర్ = లోపలి, లోతున్న; జలంబులన్ = నీటి; అందున్ = అందు; ప్రణవ =
 ఓంకారము; ఉచ్చారణంబున్ = ఉచ్చరించుట; చేయుచున్ = చేయుచూ; ఉండు = ఉండెడి;
 సమయంబునన్ = సమయము నందు; నిర్భర = నిండు; గర్భిణి = గర్భిణి; అగు = అయినట్టి; ఒక్క =
 ఒక; హరిణి = ఆడులేడి; జల = నీటిని; అర్థిని = కోరునది; ఐ = అయ్యి; ఒంటిన్ = ఒంటరిగా;
 జలాశయ = నీటికొలను; సమీపంబున్ = దగ్గర; కున్ = కు; వచ్చి = వచ్చి; జల = నీటిని;
 పానంబుచేయు = తాగెడి; ఎడన్ = సమయములో; ఆ = ఆ; సమీపంబునన్ = దగ్గరలోని; మృగపతి
 = సింహము; గర్జించి = గర్జించి; లోక = మిక్కిలి; భయంకరంబుగన్ = భయంకరముగ; నాదంబున్ =
 శబ్దము; చేయన్ = చేయగా; ఆ = ఆ; హరిణి = లేడి; స్వభావంబునన్ = స్వభావము రీత్యా; భీత =
 భయపడునది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; బెగ్గడిల్లి = భయపడి; హరి = సింహమును;
 విలోకన = చూసిన; వ్యాకుల్ = వికలమైన, చీకాకు చెందిన; చిత్త = మనసు గలది; ఐ = అయ్యి; దిగ్గన
 = తటాలున; అదిరి = ఉలికిపడి; గగనంబున్ = ఆకాశమున; కున్ = కు; ఎగిరి = గెంతి; అపగత =
 తీరని; తృష = దాహము గలది; అగుచున్ = అగుచు; నదిన్ = నదిని; ఉల్లంఘించు = దాటెడి; ఎడన్
 = సమయములో; అధిక = అధికమైన; భయంబునన్ = భయము; చేసి = వలన; ఆ = ఆ; గర్భంబున్
 = గర్భము; యోని = యోని; ద్వారంబునన్ = ద్వారా; గళితంబు = జారినది; ఐ = అయ్యి; జలంబులన్
 = నీటిలో; పడియెన్ = పడిపోయెను; ఆ = ఆ; హరిణి = లేడి; ఉల్లంఘన = దాటుట; ఆది = మొదలైన;
 భయంబునన్ = భయముల; చేసి = వలన; తత్ = ఆ; తీరంబునన్ = ఒడ్డున; ఉండు = ఉండెడి; గిరి =
 కొండ; దరిన్ = పక్కన; పడి = పడిపోయి; శరీరంబున్ = దేహమును; పాసెన్ = విడిచెను; అంతన్ =
 అంతట; ఆ = ఆ; హరిణి = లేడి; పోతంబున్ = పిల్ల; జలంబులన్ = నీటిలో; తేలుచున్న =
 తేలుతుండగా; భరతుండు = భరతుడు; కనువిచ్చి = కళ్ళువిప్పి; చూచి = చూసి; కరుణా = దయతో;
 అర్థ = అర్థమైన; చిత్తుండు = మనసు గలవాడు; ఐ = అయ్యి; మృత = మరణించిన; జనని =
 తల్లిగలది; అగు = అయినట్టి; ఆ = ఆ; హరిణి = లేడి; పోతంబున్ = పిల్లని; తన = తన యొక్క;
 ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమున; కున్ = కు; కొంపోయి = తీసుకువెళ్లి; మిక్కిలి = అధికమైన; ప్రీతిన్ =
 ప్రేమ; చేసి = కలిగి; ఉపలాలనంబు = బుజ్జగింపు; చేయుచుండన్ = చేయుచుండగా; పోషణ =
 పోషించుట; పాలన = రక్షించుట; ప్రీణన = తృప్తిపరచుట; లాలన = లాలించుట; అనుధ్యానంబులన్
 = దానినే స్మరించుటలవలన; భరతున్ = భరతుని; కున్ = కి; ఆత్మ = స్వంతముగా ఏర్పరచుకొన్న;
 నియమంబులు = నియమములు; ఐన = అయినట్టి; అష్టాంగయోగంబులునున్ =
 అష్టాంగయోగములు {అష్టాంగ యోగములు - యోగమునకైన ఎనిమిది విధములు, 1యమము

2నియమము 3ఆసనము 4ప్రాణాయామము 5ప్రత్యాహారము 6ధారణ 7ధ్యానము 8సమాధి;
 పరమపురుష = భగవంతుని; పూజ = పూజించుట; పరిచర్య = సేవించుట; ఆదులు = మొదలైనవి;
 ఒక్కొక్కటిన్ = ఒక్కొక్కటి; క్రమక్రమంబునన్ = వరుసగా; కొన్ని = కొన్ని; = దినంబుల్ = దినముల;
 కున్ = కు; సమస్తంబునున్ = అన్నియును; ఉత్పన్నంబు = మిక్కిలి తగ్గిపోయినవి; అయ్యెన్ =
 అయినవి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అంత ఒకనాడు భరతుడు గండకీనదిలో స్నానంచేసి మూడు ముహూర్తాల కాలం నీటిలో
 నిలబడి ప్రణవం జపిస్తున్నాడు. అప్పుడు నిండు చూలాలైన లేడి ఒకటి నీరు త్రాగాలని ఒంటరిగా
 నదీ తీరానికి వచ్చింది. అది నీరు త్రాగుతుండగా ఆ నదీ సమీపంలో ఒక సింహం దిక్కులు
 పిక్కటిల్లే విధంగా భయంకరంగా గర్జించింది. పుట్టుకతోనే భయ స్వభావం గలిగిన లేడి ఆ ధ్వనిని
 విని అదిరిపడింది. ఆ ఆడజింక తత్తరపాటుతో దప్పిక తీర్చుకోకుండానే అమాంతం పైపైకిఎగిరి
 ఆవల గట్టుకు ఒక్క దూకు దూకింది. అలా అకస్మాత్తుగా కలిగిన భయంతో లంఘించడంలో దాని
 గర్భంలోని పిల్ల జారి నదీ జలాలలో పడింది. ఆందోళనగా ఒక్కసారిగా దూకటంలో తల్లి జింక ఆ
 నదీ తీరంలోని కొండరాతి మీద పడి ప్రాణాలు విడిచింది. అప్పుడు నదీ జలాలలో
 విలవిలలాడుతూ మునిగి తేలుతున్న లేడిపిల్లను చూచిన భరతుని హృదయం తల్లడిల్లింది.
 దయార్థచిత్తుడై అతడా లేడిపిల్లను తన ఆశ్రమంలోనికి తీసికొని వచ్చాడు. ఆ బాలకురంగాన్ని
 ఎంతో గారాబంగా సాకడం మొదలు పెట్టాడు. దానిని లాలించడం పాలించడంలో, దానిని
 ముద్దుగా పెంచి పెద్ద చేయడంలో ఆసక్తుడై క్రమంగా భరతుడు తన నిత్యకృత్యాలైన అష్టాంగ
 యోగాలను, భగవంతుని పూజాక్షేంకర్యాలను మరిచిపోయాడు. క్రమక్రమంగా అతని నిత్యనైమిత్తిక
 క్రియాకలాపాలు ఒక్కటొక్కటే మూలబడ్డాయి.

5.1-102-క.

ఘనతపము చలన మొందుట

యును భరతుం డెఱుఁగ కాత్యయోగంబునఁ జ

య్యనఁ బాసె హరిణపోతముఁ

దన మదిలో నిల్చి ప్రితి దప్పక పలికెన్.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; తపమున్ = తపస్సు; చలనమున్ = చెదిరి; ఒందుటయునున్ = పోవుటను;
భరతుండు = భరతుడు; ఎటుగక = తెలిసికొనక; ఆత్మ = స్వంత; యోగంబున్ = యోగాభ్యాసమును;
చయ్యన = క్రమక్రమముగా; పాసెన్ = దూరమయ్యెను; హరిణ = లేడి; పోతమున్ = పిల్లని; తన = తన
యొక్క; మది = మనసు; లోన్ = లో; నిల్పి = నిలుపుకొని; ప్రీతిన్ = ప్రేమను; తప్పక = వదలక; పలికెన్
= పలికెను.

భావము:

భరతుడు తన తపస్సు చెదరిపోవడాన్ని తెలిసికోకుండా యోగాభ్యాసానికి క్రమక్రమంగా
దూరమయ్యాడు. ఆ జింకపిల్ల మీది గారాబంతో తన మనస్సులో ఇలా అనుకున్నాడు.

5.1-103-ఉ.

అక్కట! తల్లిఁ బాసి హరిణార్భక మాప్తులు లేమిఁజేసి యే
దిక్కునులేక యున్న నిటఁ దెచ్చితి; నా యెడ నీ మృగార్భకం
బెక్కుడు ప్రేమ చేసి చరియించుచు నున్నది; నాదు సన్నిధిన్
మక్కువ చేసి దీనిఁ గడు మన్ననలం దగఁ బ్రోతు నెంతయున్.

టీకా:

అక్కట = అయ్యో; తల్లిన్ = తల్లిని; పాసి = దూరమై; హరిణ = లేడి; అర్భకమున్ = పిల్ల; ఆప్తులు =
తనవారు; లేమి = లేకపోవుట; చేసి = వలన; ఏ = ఏ; దిక్కున్ = ఆశ్రయము; లేక = లేకుండగ; ఉన్నన్
= ఉండగా; ఇటన్ = ఇక్కడికి; తెచ్చితిన్ = తీసుకొని వచ్చితిని; నా = నా; ఎడన్ = అందు; ఈ = ఈ;
మృగ = లేడి; అర్భకంబు = పిల్ల; ఎక్కుడు = మిక్కిలి; ప్రేమన్ = ప్రేమ; చేసి = కలిగి;
చరియించుచున్నది = తిరుగుతు ఉన్నది; నాదు = నా యొక్క; సన్నిధిని = దగ్గరలో; మక్కువ =
ప్రేమ; చేసి = చూపి; దీనిన్ = దీనిని; కడు = మిక్కిలి; మన్ననలన్ = ఆదరములుతో; తగన్ =
అవశ్యము; ప్రోతున్ = కాపాడెదను; ఎంతయున్ = ఎంతగానో.

భావము:

“పాపం! ఈ జింక పిల్లకు తల్లి లేదు. ఆప్తులు లేరు. దిక్కెవ్వరూ లేని కారణం వల్ల దీనిని ఇక్కడికి తీసుకొని వచ్చాను. నేనంటే ఎంతో ప్రేమతో నన్ను అంటిపెట్టుకొని తిరుగుతున్నది. అందుచేత నాచేత నయినంత వరకు దీనిని తప్పక కాపాడుతాను.

5.1-104-క.

శరణుని వచ్చిన జంతువుఁ

గరుణం గను విచ్చి చూచి కాచిన పుణ్యం

బరయఁగ నధికం బని ము

న్లర మెఱిఁగించిరి మునీంద్రుణములు ప్రేమన్.

టీకా:

శరణు = కాపాడు; అని = అని; వచ్చిన = వచ్చినట్టి; జంతువున్ = జంతువును; కరుణన్ = దయతో;
కనువిచ్చి = కళ్ళువిప్పి; చూచి = చూసి; కాపాడినన్ = కాపాడితే; పుణ్యంబు = పుణ్యము; అరయగన్
= తరచి చూసిన; అధికంబు = ఎక్కువ; అని = అని; మున్ = పూర్వము; కరమున్ = మిక్కిలిగ;
ఎఱిగించిరి = తెలిపిరి; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రుని వంటివారి; గణములున్ =
సమూహములు; ప్రేమన్ = ప్రేమతో.

భావము:

శరణు కోరి వచ్చిన ఏ జంతువునైనా కనికరంతో కన్నెత్తి చూచి కాపాడటం కంటే మహాపుణ్యం మరేదీ లేదని మునీంద్రులు చెప్పారు.”

5.1-105-వ.

అని యిట్లు హరిణపోతంబుం దన యాశ్రమంబున నత్యాసక్తిం జేసి యాసన శయనాటన స్నాన సమిత్తుశ కుసుమ ఫల ఫలాశ మూలోదకాహరణ దేవపూజాజపాదుల యెడం దన యొద్దన యునిచి కొనుచు వృక సాలావృకాది క్రూరమృగంబుల వలని భయంబున వనంబుల

వెనువెంటం దిరగుచు నధిక ప్రణయభరపరీతహృదయుం డగుచు నతి స్నేహంబునంజేసి
 కొంతసేపు స్కంధంబుల వహించుచు; మఱి కొంతతడ వురంబున నుత్సంగంబున నుంచికొని
 లాలించుచు సంతసంబు నొందు; మఱియు నా భరతుండు నిత్యనైమిత్తికాది క్రియా కలాపంబు
 నిర్వర్తించు నెడ నంతనంత లేచి హరిణకుణకంబుఁ జూచుచుఁ గించిత్స్వస్థ హృదయుండై దాని
 నాశీపరంపరల నభినందించుచుఁ జంబనాదులఁ బ్రీతిచేయుచు నతిమోహంబునం
 బెంచుచుండు నెడ.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరిణ = లేడి; పోతంబున్ = పిల్లను; తన = తన యొక్క;
 ఆశ్రమంబునన్ = ఆశ్రమములో; అతి = మిక్కిలి; ఆసక్తిన్ = లాలస; చేసి = వలన; ఆసన =
 కూర్చొనుట; శయన = పండుకొనుట; అటన = అటునిటు తిరుగుట; స్నాన = స్నానము చేయుట;
 సమిత్ = ఏరి తెచ్చెడి; కుశ = సమిధలు; కుసుమ = పూలు; ఫల = పండ్లు; ఫలాశ = పత్తి; మూల =
 దుంపలు; ఉదక = నీరు; ఆహరణన్ = తెచ్చుట; దేవ = దేముని; పూజ = పూజించుట; జప = జపము
 చేయుట; ఆదులు = మొదలగువాని; ఎడన్ = సమయములో; తన = తన; ఒడ్డనన్ = దగ్గర;
 ఉంచికొని = ఉంచుకొనుచు; వృక = తోడేలు; సాలావృక = నక్క; ఆది = మొదలగు; క్రూర =
 క్రూరమైన; మృగంబుల = జంతువుల; వలని = మూలమున; భయంబునన్ = భయముతో;
 వనంబులన్ = అడవులలో; వెనువెంటన్ = కూడా కూడా; తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ; అధిక =
 మిక్కిలి; ప్రణయ = ప్రేమ; భర = భారముతో; పరీత = నిండిన; హృదయుండు = హృదయము
 గలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; అతి = మించిన; స్నేహంబునన్ = ప్రీతి; చేసి = వలన; కొంత =
 కొంచము; సేపు = సమయము; స్కంధంబులన్ = భుజములపైన; వహించుచున్ = మోయుచు;
 మఱి కొంత = ఇంకొంచము; తడవున్ = సమయము; ఉరంబుననున్ = గుండెలపైన;
 ఉత్సంగంబుననున్ = ఒడిలోను; ఉంచికొని = ఉంచికొని; లాలించుచున్ = బుజ్జగించుచు;
 సంతసంబున్ = సంతోషమును; ఒందున్ = పొందును; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; భరతుండు
 = భరతుడు; నిత్య = ప్రతిదినము చేసెడివి; నైమిత్తిక = నియమించుకొని చేసెడివి; ఆది = మొదలగు;
 క్రియాకలాపంబున్ = కార్యక్రమములు; నిర్వర్తించున్ = ఆచరించెడి; ఎడన్ = సమయములో;
 అంతనంత = అప్పు డప్పుడు; లేచి = లేచి; హరిణ = లేడి; కుణకంబున్ = పిల్లను; చూచుచున్ =
 చూసుకుంటూ కించిత్ = కొంత; స్వస్థ = కుదుటబడిన; హృదయుండు = హృదయము గలవాడు; ఐ

= అయ్య; దానిన్ = దానిని; ఆశీన్ = ఆశీర్వాదములుతో; పరంపరలన్ = మరల మరల;
 అభినందించుచున్ = అభినందించుతూ; చుంబన = ముద్దు పెట్టుకొనుట; ఆదులన్ =
 మొదలగువానిచే; ప్రీతిన్ = ఆపేక్ష; చేయుచున్ = చూపుతూ; అతి = మిక్కిలి; మోహంబునన్ =
 మోహముతో; పెంచుచున్ = పెంచుతూ; ఉండు = ఉండెడి; ఎడన్ = సమయములో.

భావము:

అని భావించినవాడై భరతుడెంతో ఆసక్తితో, అనురాగంతో ఆ లేడిపిల్లను సాకడం మొదలు పెట్టాడు. కూర్చున్నప్పుడు, పడుకున్నప్పుడు, అటు ఇటు తిరిగినపుడు, స్నానం చేసేటప్పుడు, సమిధలను పూలను పండ్లను ఆకులను దుంపలను ఏరి తెచ్చుకొనేటప్పుడు, నీరు తెచ్చుకొనేటప్పుడు, దేవతార్చన చేసేటప్పుడు, జపం చేసేటప్పుడు అతడా బాల హరిణాన్ని తన ప్రక్కనే అట్టిపెట్టుకొనేవాడు. తోడేళ్ళు, నక్కలు మొదలైన క్రూరమృగాలు జింకపిల్లను ఏం చేస్తాయో అని దాని వెనువెంట అడవులకు వెళ్ళేవాడు. రానురాను ఆ జింకపై మమకారం ఎక్కువవుతుంటే దాన్ని భుజాలపై కెక్కించుకొనేవాడు. గుండెలపై పడుకోబెట్టుకొనేవాడు. ఒడిలో చేర్చుకుని బుజ్జగించేవాడు. నిత్య నైమిత్తిక కర్మలు ఆచరించేటప్పుడు కూడా అప్పుడప్పుడు లేచి జింకపిల్ల ఏమయిందో అని చూచేవాడు. అది కనబడగానే మనసు కుదుట పరచుకొనేవాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ లేడిపిల్లను దీవించేవాడు. నానాటికి ముద్దు మురిపాలతో పెంచుకుంటూ దానిమీద మోహం పెంచుకున్నాడు. ఆ సమయంలో...

5.1-106-చ.

గురువులు వాటి బిట్టటికి కొమ్ములఁ జిమ్ముచు నంతనంత డ
 గ్గలుచును గాలు ద్రవ్వచు నఖంబుల గీలుచు గాసి చేయుచు
 న్నొటగుచు ధారుణీశ్వరుని యూరువులన్ శయనించి యంతలో
 నటకడ మెక్కుచుం బొదిలి యాడుచు నా హరిణంబు లీలతోన్.

టీకా:

గురువులువాటి = పరుగులు పెడుతూ; బిట్టటికి = గభాలున దుముకుతూ; కొమ్ములన్ =
 కొమ్ములను; చిమ్ముచున్ = విసురుతూ; అంతనంత = అప్పుడప్పుడు; డగ్గలుచునున్ = దగ్గరకు

వచ్చుచు; కాలున్ = కాళ్ళతో; త్రవ్వచున్ = తవ్వుతూ; నఖంబులన్ = గిట్టలతో; గీలుచున్ = గోకుతూ; గాసి = చీకాకు; చేయుచున్ = చేయుచున్; ఒలుగుచున్ = కూర్చోనుచు; ధారుణీశ్వరునిన్ = రాజుని {ధారుణీశ్వరుడు - ధారుణి (భూమి)కి ఈశ్వరుడు, రాజు}; ఊరువులన్ = తొడలపై; శయనించి = పండుకొని; అంత = ఆ; లోన్ = లో; అఱకడమున్ = మూపుపైన; ఎక్కుచున్ = ఎక్కుతూ; పొదలి = బలిసి; ఆడుచున్ = ఆడుతూ; ఆ = ఆ; హరిణంబున్ = లేడి; లీలతోన్ = క్రీడచేత.

భావము:

ఆ లేడిపిల్ల పరుగులు తీస్తూ, చెంగున దుముకుతూ, కొమ్మలతో విసురుతూ, అప్పుడప్పుడు దగ్గరికి వస్తూ, కాళ్ళతో తవ్వుతూ, గిట్టలతో గీరుతూ మారాం చేసేది. ఆ భరతుని తొడలపై పడుకొంటూ, భుజాలమీద ఎక్కి ఆడుకొనేది.

5.1-107-తే.

గరిమ నీ గతి మెల్లన కెరలు పొడిచి
చెలఁగి యాడంగ భరతుండు చిత్త మందు
సంతసిల్లుచు నుండె నాశ్రమముఁ బాసి
హరిణడింభక మంతలో సురిఁగి చనిన.

టీకా:

గరిమన్ = గొప్పగా; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; మెల్లన = మెల్లగా; కెరలు పొడిచి = విజృంభించి; చెలఁగి = చెలరేగి; ఆడంగన్ = ఆడుతుండగా; భరతుండు = భరతుడు; చిత్తమున్ = మనసు; అందున్ = లో; సంతసిల్లుచున్ = సంతోషించుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆశ్రమమున్ = ఆశ్రమ స్థలమును (తన వానప్రస్థాశ్రమమును); పాసి = విడిచి; హరిణ = లేడి; డింభకమున్ = పిల్ల; అంత = ఆ; లోన్ = లోపల; సురిగి = కనిపించకుండగ; చనినన్ = పోగా.

భావము:

ఆ జింకపిల్ల ఈ విధంగా తనపై బడి ఆట లాడుతూ ఉంటే భరతుడు సంతోషించేవాడు. ఒకనాడు అది ఆశ్రమ స్థలాన్ని విడిచి కనిపించకుండా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయింది. అప్పుడు...

5.1-108-వ.

భరతుం డంతం దన్మృగశాబకంబు గానంబడమికి వ్యాకులిత చిత్తుం డగుచు నష్టధనుండునుం
బోలె నతిదీనుండై కరుణతోడం గూడి తద్విరహవిహ్వల మతియై దానిన తలంచుచు నతి
శోకంబుతో మనంబున దుఃఖించి యిట్లనియె.

టీకా:

భరతుండు = భరతుడు; అంతన్ = అంతట; తత్ = ఆ; మృగ = లేడి; శాబకంబున్ = పిల్ల;
కానంబడమికిన్ = కనబడకపోవుటకు; వ్యాకులిత = కలతబారిన; చిత్తుండు = మనసు గలవాడు;
అగుచున్ = అగుచూ; నష్ట = పోగొట్టుకొన్న; ధనుండునున్ = ధనము గలవాని; పోలెన్ = వలె; అతి
= మిక్కిలి; దీనుండు = దీనుడు; ఐ = అయ్యి; కరుణ = దయ; తోడన్ = తో; కూడి = కలిసి; తత్ = దాని;
విరహ = ఎడబాటునకు; విహ్వల = వాపోవుచున్న; మతి = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; దానినిన్
= దానినే; తలంచుచు = తలచుకొనుచూ; అతి = మిక్కిలి; శోకంబు = వగ; తోన్ = తోటి; మనంబునన్
= మనసులో; దుఃఖించి = దుఃఖించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

భరతుడు ఆ జింకపిల్ల కనిపించక పోయేసరికి మనసు చెదరిపోగా ధనం పోగొట్టు వానివలె
దిగులు పడ్డాడు. అది ఎడబాసినందుకు బెంగతో మనస్సులో మాటిమాటికి జింకను
తలచుకొంటూ దుఃఖించి ఇలా అన్నాడు.

5.1-109-తే.

"హరిణపోతంబ! నీకు వనాంతమందుఁ

గూర మృగబాధ లేకుండఁ గోరుచుండఁ

దలఁగి పోయితే" యనుచుఁ జిత్తంబునందు

రాజవృషభుండు భరతుఁ డారాట మంది.

టీకా:

హరిణ = లేడి; పోతంబు = పిల్లా; నీకున్ = నీకు; వనాంతము = అడవిమధ్య; అందున్ = లో;
క్రూరమృగ = క్రూరజంతువుల; బాధ = బాధ; లేకుండన్ = లేకపోవుటను; కోరుచుండన్ =
కోరుకుంటుండగా; తలగి = విడిచి; పోయితే = పోయితివి కదా; అనుచున్ = అనుచూ; చిత్తంబున్ =
మనసు; అందున్ = లో; రాజ = రాజులలో; వృషభుండున్ = వృషభమువంటివాడు; భరతుడు =
భరతుడు; ఆరాటమున్ = ఆరాటమును; అంది = చెంది.

భావము:

"ఓ జింకపిల్లా! నీకు అడవిలో క్రూరమృగాల బెడద లేకుండా జాగ్రత్త పడ్డాను. అయినా నన్ను విడిచి
పోయావా?" అని భరతుడు మనస్సులో ఆరాటపడి...

5.1-110-తే.

తల్లిచచ్చిన హరిణపోతంబు వచ్చి

పుణ్యహీనుండ నగు నన్నుఁ బొంది పాసె;

నేమి చేయుదు? నే నింక నెట్లు గందుఁ?

జేరి యే రీతిఁ గాంచి రక్షించుకొందు?

టీకా:

తల్లి = తల్లి; చచ్చిన = చనిపోయిన; హరిణ = లేడి; పోతంబున్ = పిల్ల; వచ్చి = తిరిగి వచ్చి;
పుణ్యహీనుండను = దౌర్భాగ్యుండను; అగు = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; పొంది = కలిసి; పాసెన్ =
దూరమయ్యెను; ఏమి = ఏమిటి; చేయుదున్ = చేయవలెను; నేనున్ = నేను; ఇంకన్ = ఇంక; ఎట్లు =
ఏ విధముగ; కందు = చూచెదను; చేరి = చేరి; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; కాంచి = కనుగొని;
రక్షించుకొందు = కాపాడుకొనగలను.

భావము:

"తల్లి చచ్చిన జింకపిల్ల దురదృష్టవంతుణ్ణైన నన్ను చేరి ఇప్పుడు విడిచిపోయింది. నేనేం చేయాలి? దానిని మళ్ళీ ఎలా చూస్తాను? చూచి ఎలా దానిని కాపాడుకొంటాను?"

5.1-111-క.

"కట్టా! యీ ఆశ్రమమునఁ

బుట్టిన తృణచయము మేసి పొదలిన హరిణం

బిట్టట్టుఁ దిరుగు చుండఁగఁ

బట్టి మృగేంద్రుండు గొట్టి బాధించెనొకో?"

టీకా:

కట్టా = అయ్యో; ఈ = ఈ; ఆశ్రమమునన్ = ఆశ్రమములో; పుట్టిన = మొలచిన; తృణ = గడ్డి; చయమున్ = పరకలను; మేసి = తిని; పొదలిన = బలిసిన; హరిణంబున్ = లేడి; ఇట్టట్టు = ఇటునటు; తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండగన్ = ఉండగా; పట్టి = పట్టుకొని; = మృగేంద్రుండు = సింహము {మృగేంద్రుడు - మృగములలో ఇంద్రునివంటిది, సింహము}; కొట్టి = కొట్టి; బాధించెనొకో = బాధించినదేమో.

భావము:

అయ్యో! ఈ ఆశ్రమంలో మొలచిన గడ్డిపరకలను తిని నవనవలాడుతూ అటూ ఇటూ తిరుగుతున్న జింకను సింహం కొట్టి బాధించిందేమో?"

5.1-112-వ.

ఇట్లు భరతుండు హరిణకుణక క్షేమంబు గోరుచు "నెప్పుడు వచ్చి నన్ను సంతోషపఱచు? నానా ప్రకారంబులైన తన గతులచేత నన్ను నెప్పు డానందంబు నొందించు? ధ్యానసమాధి నున్నప్పుడు నన్ను గొమ్మల గోకుచు నుండు; నట్టి వినోదంబు లెప్పుడు గనుఁగొందు దేవ పూజార్తవ్యంబులు ద్రొక్కి మూర్ఛినినం గోపించి చూచినం గుమారుడుంబోలె దూరంబునకుం జని నిలిచి మరల నేఁ

బిలిచిన వెనుక నిలిచి యుండు; నిట్టి మెలకువ స్వభావంబులు గలుగుట యెట్లు? లీ భూదేవి
యెంత తపంబు చేసినదియో? యా హరిణ పాదస్పర్శంబులం బవిత్రయైన భూమి
స్వర్గాపవర్గకాములైన మునులకు యజ్ఞార్థయగు నట్టి హరిణపోతంబు నెట్లు గనుగొందు?
నదియునుంగాక భగవంతుండగు చంద్రుండు మృగపతిభయంబున మృతజననియు,
స్వాశ్రమపరిభ్రష్టంబునైన మృగశాబకంబును గొనిపోయి పెంచుచున్నవాడో? మున్ను
పుత్రవియోగతాపంబునం జంద్రకిరణంబులం బాపుదు; నిప్పుడు హరిణపోతంబు దన శరీర
స్పర్శంజేసి చంద్రకిరణంబులకన్న నధికం బగుచుం బుత్ర వియోగతాపంబు నివర్తింపం జేసి"
ననుచుం బెక్కు భంగుల హరిణ నిమిత్తంబులైన మనోరథంబులచేతం బూర్వకర్మవశంబున
యోగభ్రష్టుండగు భరతుండు భగవదారాధనంబు వలన విభ్రంశితుం డగుచు నితరజాతిం బుట్టిన
హరిణపోతంబుమీఁది మోహం బగ్గలం బగుచుండ నుండె;"నని పలికి శుకయోగింద్రుండు
మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భరతుండు = భరతుడు; హరిణ = లేడి; కుణక = పిల్ల యొక్క; క్షేమంబున్ =
క్షేమమును; కోరుచున్ = కోరుతూ; ఎప్పుడు = ఎల్లప్పుడు; వచ్చి = చేరవచ్చి; నన్నున్ = నన్ను;
సంతోష = సంతోష; పఱచున్ = పెట్టును; నానా = వివిధ; ప్రకారంబులు = రకములు; ఐన =
అయిన; తన = తన యొక్క; గతుల = వర్తనల; చేతన్ = వలన; నన్నున్ = నన్ను; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు;
ఆనందంబున్ = ఆనందము; ఒందించు = కలిగించును; ధ్యాన = ధ్యానము నందలి; సమాధిన్ =
సమాధిస్థితిలో; ఉన్న = ఉండిన; అప్పుడు = సమయములో; నన్నున్ = నన్ను; కొమ్ములన్ =
కొమ్ములతో; గోకుచున్ = గీరుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అట్టి = అటువంటి; వినోదంబుల్ =
వేడుకలు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; కనుగొందున్ = చూడగలను; దేవ = భగవంతుని; పూజా =
పూజకైన; ద్రవ్యంబులున్ = పదార్థములను; త్రొక్కి = తొక్కి; మూర్ఖునినన్ = వాసనచూసినందుకు;
కోపించి = కోపముచేసి; చూచినన్ = చూసినచో; కుమారుడున్ = పిల్లవాని; పోలెన్ = వలె;
దూరంబున్ = దూరమున; కున్ = కు; చని = వెళ్ళి; నిలిచి = నిలుచుండి; మరలన్ = మరల; ఏన్ =
నేను; పిలిచినన్ = పిలిచిన; వెనుకన్ = వెనుక తట్టున; నిలిచి = నిలబడి; ఉండున్ = ఉండును; ఇట్టి
= ఇటువంటి; మెలకువ = నేర్పు గల; స్వభావంబుల్ = స్వభావములు; కలుగుట = కలుగుట;
ఎట్లులు = ఎలావీలయినది; ఈ = ఈ; భూదేవి = భూమాత; ఎంత = ఎంతటి; తపంబున్ =

తపస్సును; చేసినదియో = చేసినో; ఆ = ఆ యొక్క; హరిణ = లేడి; పాద = కాళ్ళ; స్పర్శంబులన్ =
 తగులుటవలన; పవిత్రము = పవిత్రము; ఐన = అయినట్టి; భూమి = నేల; స్వర్గ = స్వర్గమును; అపవర్గ
 = మోక్షమును; కాములు = కోరెడివారు; ఐన = అయిన; మునుల్ = మునుల; కున్ = కు; యజ్ఞ =
 యజ్ఞములు చేయుటకు; అర్హ = తగినది; అగున్ = అగునో; అట్టి = అటువంటి; హరిణ = లేడి;
 పోతంబున్ = పిల్లను; ఎట్లు = ఏ విధముగా; కనుగొందున్ = కనిపెట్టగలను; అదియునున్ = అంతే;
 కాక = కాకుండగ; భగవంతుండు = భగవంతుడు; అగు = అయిన; చంద్రుండు = చంద్రుడు;
 మృగపతి = సింహము యొక్క {మృగపతి - మృగములకు ప్రభువు, సింహము}; భయంబునన్ =
 భయముచేత; మృత = మరణించిన; జననియున్ = తల్లి గలది; స్వ = తనయొక్క; ఆశ్రమ =
 ఆశ్రమమునుండి; పరిభ్రష్టంబున్ = తప్పిపోయినది; ఐన = అయినట్టి; మృగ = లేడి; శాబకంబునున్
 = పిల్లను; కొనిపోయి = తీసుకెళ్ళి; పెంచుచున్ = పెంచుతూ; ఉన్నవాడో = ఉన్నాడేమో; మున్ను =
 ఇంతకు ముందు; పుత్ర = కుమారుల; వియోగ = ఎడబాటు యొక్క; తాపంబునన్ = బాధల; చంద్ర =
 చంద్రుని యొక్క; కిరణంబులన్ = కిరణములచేత; పాపుదున్ = పొగొట్టుకొనెదను; ఇప్పుడు =
 ఇప్పుడు; హరిణ = లేడి; పోతంబు = పిల్ల; తన = తన యొక్క; శరీర = దేహము; స్పర్శన్ = తాకుట;
 చేసి = వలన; చంద్ర = చంద్రుని యొక్క; కిరణంబుల్ = కిరణముల; కన్నన్ = కంటెను; అధికంబు =
 ఎక్కువ; అగుచున్ = అగుచూ; పుత్ర = పుత్రుల; వియోగ = ఎడబాటు యొక్క; తాపంబునన్ =
 సంతాపము; నివర్తింపన్ = తొలగించునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; అనుచున్ = అంటూ; పెక్కు =
 అనేకమైన; భంగులన్ = విధములుగ; హరిణ = లేడి; నిమిత్తంబులు = కోసము; ఐన = అయిన;
 మనోరథంబుల్ = కోరికల; చేతన్ = వలన; పూర్వ = పూర్వకాలపు లేదా జన్మజన్మల; కర్మ =
 కర్మములకు; వశంబునన్ = విధేయమగుటచే; యోగ = యోగాభ్యాసము; భ్రష్టుండు =
 జారిపోయినవాడు; అగు = అయిన; భరతుండు = భరతుడు; భగవత్ = భగవంతుని;
 ఆరాధనంబున్ = పూజ; వలన = నుండి; విభ్రంశితుండు = మిక్కిలి జారిపోయినవాడు; అగుచున్ =
 అగుచూ; ఇతర = మరియొక; జాతిన్ = జాతిలో; పుట్టిన = జనించిన; హరిణ = లేడి; పోతంబున్ =
 పిల్ల; మీది = పైని; మోహంబు = లాలస; అగ్గలంబు = పెంచుకొనుట; అగుచుండ = చేసుకొనుచు;
 ఉండెన్ = ఉండెను; అని = అని; పలికి = చెప్పి; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగులలో;
 ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా భరతుడు లేడిపిల్ల క్షేమంగా ఉండాలని కోరుకుంటూ " అది ఎప్పుడు వచ్చి నన్ను సంతోషపెడుతుందో? రకరకాలైన తన నడకలతో నన్ను ఎప్పుడు మురిపిస్తుందో? నేను ధ్యానసమాధిలో ఉండగా కొమ్ములతో గోకేది. అలాంటి వినోదాలను మళ్ళీ ఎప్పుడు చూస్తానో? దేవుని పూజకై తెచ్చిన ద్రవ్యాలను తొక్కి వాసన చూసినప్పుడు నేను కోపంగా చూస్తే చప్పున చిన్నబిడ్డలాగా దూరంగా పోయి నిలబడి, నేను పిలిచినప్పుడు వచ్చి నా వెనుక నిలబడేది. దానికి ఇంతటి తెలివి ఎలా అబ్బింది? ఈ భూదేవి ఎంత పుణ్యం చేసుకుందో? ఇటువంటి జింకపిల్ల పాదస్పర్శ వల్ల ముక్తి కాములైన మునుల యజ్ఞవాటిక కావడానికి యోగ్యత సంపాదించుకుంది. ఆ జింకపిల్లను నేనెక్కడ వెదకాలి? భగవంతుడైన చంద్రుడు సింహం బారిన పడకుండా తల్లి, ఆశ్రయం లేని ఆ జింకపిల్లను తీసికొని పోయి పెంచుకుంటున్నాడేమో? పూర్వం నేను పుత్ర వియోగ తాపాన్ని చంద్ర కిరణాలతో శాంతింప జేసుకొనేవాణ్ణి. తరువాత ఈ జింకపిల్ల చంద్రకిరణాల కంటే చల్లనైన తన శరీర స్పర్శతో ఆ సంతాపాన్ని పోగొట్టింది" అనుకుంటూ ఎన్నో విధాలుగా జింకపిల్లను గురించి భావించి బాధపడుతున్న భరతుడు యోగభ్రష్టు డయ్యాడు. భగవంతుణ్ణి ఆరాధించడం మానుకున్నాడు. మృగజాతిలో పుట్టిన జింకపిల్ల మీద మోహం పెంచుకున్నాడు" అని శుకమహర్షి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

5.1-113-సీ.

"జననాథ! మున్ను మోక్షవిరోధ మని పాయఁ-

గారాని పుత్రాదికంబు నెల్లఁ

బాసి తపస్వియై భరతుండు హరిణ శా-

బక పోషణంబునఁ బాలనమున

నతి లాలనప్రీణనానుషంగంబుల-

మూషకబిల మతిరోషమునను

సర్పంబు చొచ్చిన చందంబునను యోగ-

విఘ్నంబు మిక్కిలి విస్తరిల్లెఁ

5.1-113.1-ఆ.

గాన యెంతవానికైనను గాలంబు

గడవ రామి నట్లు గాక పోదు

పరమమునుల కైనఁ బ్రాయవు కర్మంబు

లొరులనంగ నెంత? నరవరేణ్య!

టీకా:

జననాథ = రాజా {జననాథుడు - జనులకు నాథుడు, రాజు}; మున్ను = ఇంతకు ముందు; మోక్ష = మోక్షమునకు; విరోధము = వ్యతిరేకము; అని = అని; పాయగరాని = విడువలేని; పుత్ర = కుమారులు; ఆదికంబున్ = మొదలగునవి; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; పాసి = దూరముచేసికొని; తపస్వి = తపస్సుచేయివాడు; ఐ = అయ్య; భరతుండు = భరతుడు; హరిణ = లేడి; శాబక = పిల్లను; పోషణంబునన్ = పోషించుటలోను; పాలనమునన్ = పరిపాలించుటలోను; అతి = మిక్కిలి; లాలన = బుజ్జగించుట; = ప్రీణ = ప్రీతికలిగించుట; అనుషంగంబులన్ = సహవాసములతో; మూషక = ఎలుక; బిలమున్ = కన్నమున; అతి = మిక్కిలి; రోషముననున్ = రోషముతో; సర్పంబున్ = పాము; చొచ్చిన = ప్రవేశించిన; చందమునను = విధముగ; యోగ = యోగాభ్యాసమునకు; విఘ్నంబు = అంతరాయము; మిక్కిలి = అదికముగా; విస్తరిల్లెన్ = పెరిగిపోయెను; కాన = కావున. ఎంత = ఎంతటి; వాని = జనుని; కైనను = కి అయినప్పటికి; కాలంబు = కాలము; కడవరామిన్ = దాటరానిదికనుక; అట్లు = జరగవలసిన ఆ విధముగ; కాకన్ = కాకుండగ; పోదు = పోదు; = పరమ = అత్యుత్తమ; మునుల్ = మునుల; కైనన్ = కి అయినప్పటికిని; పాయవు = విడువవు; కర్మంబుల్ = కర్మబంధనములు; ఒరులు = ఇతరులు; అనగన్ = అనగా; ఎంత = ఎంత; నరవరేణ్య = రాజా {నరవరేణ్యుడు - నరులలో వరేణ్యుడు (మన్నింపదగినవాడు), రాజు}.

భావము:

“రాజా! పూర్వం భరతుడు మోక్షమార్గానికి ఆటంకమనే భావంతో విడువరాని కొడుకులు ఇల్లు మొదలైన వన్నీ వదలిపెట్టి తపస్వి అయ్యాడు. కాని ఇంతలో జింకపిల్ల తటస్థపడగా దానిని పెంచడం, లాలించడం, దాని కోరికలు తీర్చడంలో నిమగ్నుడైపోయాడు. కోడెత్రాచు ఎలుక కన్నంలో ప్రవేశించినట్లు వారింపరాని విఘ్నం అతనిలో చోటు చేసికొని భ్రష్టుణ్ణి చేసింది. ఎటువంటి

వారికైనా విధిని దాటడం సాధ్యం కాదు. మహర్షులకైనా కర్మబంధాలను తప్పుకొనడం సాధ్యం కాదు. అటువంటప్పుడు సామాన్యుల సంగతి చెప్పేదేముంది?

5.1-114-వ.

ఇట్లు భరతుండు మృగవియోగ తాపంబు నొందుచుండు నెడ నా మృగశాబకంబు చనుదెంచిన సంతసిల్లుచుండె; నంత నొక్కనాడు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భరతుండు = భరతుడు; మృగ = లేడి; వియోగ = ఎడబాటువలన; తాపంబున్ = సంతాపమును; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఉండున్ = ఉండెడి; ఎడన్ = సమయములో; ఆ = ఆ; మృగ = లేడి; శాబకంబున్ = పిల్ల; చనుదెంచినన్ = రాగా; సంతసిల్లుచున్ = సంతోషించుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున.

భావము:

ఈ విధంగా భరతుడు జింకపిల్ల గురించి బాధపడుతున్న సమయంలో అది తిరిగి వచ్చింది. దానిని చూసి అతడెంతో సంబరపడ్డాడు. అంతలో ఒకరోజు...

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : హరిణీగర్భంబున జనించుట

5.1-115-మ.

భరతుం డల్లన యంత్యకాలము వెసం బ్రాపింపఁగా నప్పు డా

హరిణంబుం గడు భక్తిఁ బుత్రగతి నత్యాసక్తి వీక్షింప నా

హరిణంబుం దన యాత్మలో నిలిపి దేహంబంతటం బాసి తా

హరిణీగర్భమునన్ జనించి హరిణంబై యొప్పెఁ బూర్వస్మృతిన్.

టీకా:

భరతుండు = భరతుడు; అల్లన = మెల్లగా; అంత్య = మరణ; కాలము = సమయము; వెసన్ = వేగముగా; ప్రాపింపగాన్ = సంభవించగా; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; హరిణంబున్ = లేడి; కడు = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; పుత్ర = కొడుకు; గతిన్ = వలె; అతి = మిక్కిలి; ఆసక్తిన్ = ఆపేక్షగా; వీక్షింపన్ = చూచుచుండగా; ఆ = ఆ; హరిణంబున్ = లేడిని; తన = తన యొక్క; ఆత్మ = మనసు; లోన్ = అందు; నిలిపి = ధరించి; దేహంబున్ = దేహమును; అంతటన్ = అప్పుడు; పాసి = విడిచిపెట్టి; తాన్ = తాను; హరిణీ = లేడి యొక్క; గర్భమునన్ = గర్భము నందు; జనించి = పుట్టి; హరిణంబున్ = లేడి; ఐ = అయ్యి; ఒప్పెన్ = చక్కగా ఉండెను; పూర్వస్మృతిన్ = పూర్వజన్మ జ్ఞప్తితో.

భావము:

భరతునికి తన చివరిరోజులు దగ్గర పడగా కన్నకొడుకును చూస్తున్నట్లు ఆ జింకవైపే ఆసక్తితో చూస్తూ దానినే తన మనస్సులో భావించుకుంటూ ప్రాణాలు విడిచి ఒక లేడి కడుపున పుట్టాడు. అతనికి పూర్వస్మృతి పోలేదు.

5.1-116-వ.

ఇట్లు భరతుండు హరిణీగర్భంబునం బుట్టియు భగవదారాధన సామర్థ్యంబునం దన మృగజన్మ కారణంబుఁ దెలిసి కడుం దాపంబు నొందుచు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భరతుండు = భరతుడు; హరిణీ = లేడి యొక్క; గర్భంబునన్ = కడుపులో; పుట్టియున్ = పుట్టినప్పటికిని; భగవత్ = భగవంతుని; ఆరాధన = పూజించుటవలన కలిగిన; సామర్థ్యంబునన్ = శక్తి వలన; తన = తన యొక్క; మృగ = మృగముగా; జన్మ = జన్మించుటకు; కారణంబున్ = కారణమును; తెలిసి = ఎరిగి; కడున్ = మిక్కిలి; తాపంబున్ = సంతాపమును; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; =

భావము:

ఈ విధంగా భరతుడు జింక కడుపులో పుట్టి కూడా భగవంతుణ్ణి ఆరాధించిన పూర్వ పుణ్యం కారణంగా తాను జింకగా పుట్టడానికి కారణం తెలిసికొని బాధపడి ఇలా అనుకున్నాడు.

5.1-117-ఉ.

"రాజులు ప్రస్తుతింప సురరాజసమానుడనై తనూజలన్

రాజులఁ జేసి తాపసులు రాజఋషీంద్రుఁ డటంచుఁ బల్కుగాఁ

దేజము నొంది యా హరిణదేహము నందలి ప్రీతిఁ జేసి నా

యోజ చెడంగ నేఁ జెడితి యోగిజనంబులలోన బేలనై.

టీకా:

రాజులు = రాజులు; ప్రస్తుతింపన్ = స్తుతించుతుండగా; సురరాజ = ఇంద్రునికి {సురరాజు - సురలు (దేవతలు)కి రాజు, దేవేంద్రుడు}; సమానుడవున్ = సమానమైన వాడవు; ఐ = అయ్యి; తనూజలన్ = పుత్రులను; రాజులన్ = రాజులుగా; చేసి = చేసి; తాపసులున్ = తపస్సు చేసెడివారు; రాజఋషి = రాజఋషులలో; ఇంద్రుడు = ఇంద్రునివంటివాడు; అటంచన్ = అనుచూ; పల్కుగా = పలుకుతుండగా; తేజమున్ = తేజస్సును; ఒంది = పొంది; ఆ = ఆ; హరిణ = లేడి; దేహమున్ = దేహము; అందలి = ఎడ; ప్రీతిన్ = ఆపేక్ష; చేసి = వలన; నా = నా యొక్క; యోజ = విధాన మంతయు; చెడంగ = చెడిపోగా; నేన్ = నేను; చెడితి = చెడిపోతిని; యోగి = యోగులైన; జనంబుల్ = వారి; లోనన్ = లో; బేలను = మూఢుడను; ఐ = అయ్యి.

భావము:

"రాజులు పొగడుతుండగా, దేవేంద్రునితో సమానమైన వైభవాన్ని అనుభవించి, కొడుకులను రాజులుగా చేసి, మునులు నన్ను రాజుగ్ని అని గౌరవించగా తపస్వినై ఈ జింకపిల్ల మీద మోహాన్ని పెంచుకొని, విధం చెడి సాటి యోగులలో భ్రష్టుణ్ణి అయ్యాను.

5.1-118-వ.

ఇట్లు శ్రీహరి శ్రవణ మనన సంకీర్తనారాధనానుసరణాభియోగంబులం జేసి యశూన్య
సకలయామంబగు కాలంబు గల నాకు హరిణపోతస్మరణంబు కతంబున యోగవిఘ్నంబు
ప్రాప్తంబయ్యె; మోక్షదూరుండ నైతి"నని నిగూఢ నిర్వేదుం డగుచుఁ దల్లిం బాసి క్రమ్మఱ
నుపశమశీల మునిగణ సేవితంబయి భగవత్క్షేత్రంబైన సాలతరునిబిడతమ గ్రామ సమీప పులస్త్య
పులహాశ్రమంబులకుం గాలాంజన పర్వతంబు వలనఁ జనుదెంచి యందు మృగ
దేహత్యాగావసానంబు గోరుచు సంగంబు విడిచి యేకాకి యగుచు శుష్క పర్ణ తృణవీరు
దాహారుఁడై మృగత్వ నిమిత్తం బగు నా నదీతీర్థంబునందు నవసానంబు గోరుచుఁ
దత్తీర్థోదకక్లిన్నం బగుచు నుండు శరీరంబు విడిచె"నని శుకయోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు
వినిపించి మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; శ్రీహరి = నారాయణుని; శ్రవణ = కథలు వినుట; మనన = నామ జపము
చేయుట; సంకీర్తన = సామూహికముగ స్తోత్రములు చదువుట; ఆరాధన = పూజించుట; అనుసరణ
= అనుసరించుట; అభియోగ = మిక్కిలి యోగాభ్యాసము చేయుట; చేసి = వలన; అశూన్య =
వ్యర్థము కాని; సకల = సమస్త; యామంబు = పొద్దులు గలది; అగు = అయిన; కాలంబు = కాలము;
కల = కలిగిన; నాకు = నాకు; హరిణ = లేడి; పోత = పిల్లని; స్మరణంబు = స్మరించుట యనెడి;
కతంబునన్ = కారణమువలన; యోగ = యోగసాధనకు; విఘ్నంబు = అంతరాయము; ప్రాప్తంబు =
కలిగినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; మోక్ష = మోక్షమునకు; దూరుండను = దూరమైనవాడను; ఐతిన్ =
అయిపోయాను; అని = అని; నిగూఢ = లోలోపల; నిర్వేదుండు = నిస్సృహ చెందినవాడు; అగుచున్
= అగుచూ; తల్లిన్ = తల్లిని; పాసి = విడిచిపెట్టి; క్రమ్మఱన్ = మరల; ఉపశమ = శాంత; శీల =
స్వభావము కలిగిన; ముని = మునుల యొక్క; గణ = సమూహములచే; సేవితంబున్ =
సేవింపబడునది; అయి = అయ్యి; భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; క్షేత్రము = ప్రదేశము; ఐన =
అయినట్టి; సాల = మద్ది; తరు = చెట్లతో; నిబిడతమ = మిక్కిలి దట్టమైన {నిబిడము - నిబిడతరము
- నిబిడతమము}; గ్రామ = ఊరుకి, సమూహమునకు; సమీప = దగ్గరగా ఉన్న; పులస్త్య = పులస్త్యుని;
పులహ = పులహుని; ఆశ్రమంబుల్ = ఆశ్రమముల; కున్ = కు; కాలాంజన = కాలాంజనము యనెడి
{కాలాంజనము - కాలము అనెడి అంజనము (చక్కటి దృష్టికి తోడ్పడునది)}; పర్వతంబు =
పర్వతము; వలన = తిరిగి; చనుదెంచి = వచ్చి; అందున్ = వానిలో; మృగ = లేడి యొక్క; దేహ =

శరీరమును; త్యాగ = విడుచుటకు; అవసానంబున్ = మరణకాలము; కోరుచు = కోరుకొనుచు;
సంగంబున్ = సాంగత్యములను; విడిచి = విడిచిపెట్టి; ఏకాకి = ఒంటరి; అగుచున్ = అగుచూ;
శుష్కపర్ణ = ఎండుటాకులు; తృణ = గడ్డిపరకలు; విరుత్ = లతల పొదలు; ఆహారుండు =
ఆహారముగా గలవాడు; ఐ = అయ్యి; మృగత్వ = లేడిగా ఉన్న; నిమిత్తంబున్ = కొరకైనది; అగు =
అయిన; ఆ = ఆ; నదీ = నది యొక్క; తీరంబున్ = ఒడ్డు; అందున్ = అందు; అవసానంబున్ = చివరి
దినములు గడపుటను; కోరుచు = కోరుకొనుచు; తత్ = ఆ; తీర్థ = తీర్థము నందలి; ఉదక = నీటితో;
క్లిన్నంబు = తడసినది; అగుచునుండు = అగుచూ ఉండెడి; శరీరంబున్ = దేహమును; విడిచెన్ =
విడిచిపెట్టెను; అని = అని; శుక = శుకుడు అనెడు; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుడు =
ఇంద్రునివంటివాడు; పరీక్షిత = పరీక్షితు యనెడి; నరేంద్రున్ = రాజున; కున్ = కు; వినిపించి = చెప్పి;
మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా హరికథలను వినడం, హరిని తలచుకొనడం, హరిని కీర్తించడం, హరి పూజ
చేయడం, హరి భక్తులను అనుసరించడం మొదలైన సత్కర్మలలో క్షణం తీరిక లేని నాకు జింకపిల్ల
వల్ల విఘ్నం కలిగింది. మోక్షానికి దూరమయ్యాను" అని లోలోన బాధపడి, తల్లియైన జింకను
వదలి, కాలాంజన పర్వతాన్ని విడిచి దట్టమైన సాల వృక్షాలచేత నిండిన సాలగ్రామ సమీపంలో
ఉన్న పులస్త్య పులహస్తమాలకి చేరుకున్నాడు. ఆ ఆశ్రమాలలో శాంత స్వభావులైన
మునులున్నారు. అది ఒక భగవత్ క్షేత్రం. అక్కడికి వచ్చి తన హరిణ దేహాన్ని వదలిపెట్టడానికి
తగిన సమయం కోసం ఎదురు చూడసాగాడు. ఎవరితోను సంబంధం లేకుండా ఒంటరిగా
ఉంటూ ఎండిన ఆకులు, గడ్డిపరకలు, తీగదుబ్బులు తింటూ తన జింక జన్మకు కారణమైన ఆ నదీ
తీర్థంలోనే బ్రతుకు ముగించాలని కోరుతూ గడిపి చివరకు శరీరాన్ని విడిచాడు" అని శుకమహర్షి
పరీక్షితుకు చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : విప్రసుతుండై జన్మించుట

"హరిణ దేహముఁ బాసి యంత నాంగిర సాహ్వా-

యుండు శుద్ధుండు పవిత్రుండు ఘనుండు

శమదమఘనతపస్వాధ్యాయ నిరతుండు-

గుణగరిష్ఠుండు నీతికోవిదుండు

నైన బ్రాహ్మణునకు నాత్మజుండై పుట్టి-

సంగంబు వలనను జకితుఁ డగుచుఁ

గర్మ బంధంబుల ఖండింపఁజాలు నీ-

శ్వరుని నచ్యుతు నజ శ్రవణ మనన

5.1-119.1-తే.

ములను హరిచరణధ్యానములను విఘ్న

భయముననుజేసి మనమందుఁ బ్రాయశ్చ

నిలిపి సంస్తుతి చేయుచు నిలిచి యుండె

భరితయశుడైన భరతుండు పార్థివేంద్ర!

టీకా:

హరిణ = లేడి; దేహమున్ = శరీరమును; పాసి = విడిచిపెట్టి; అంతన్ = అంతట; అంగిరస = అంగిరసుడు యని; ఆహ్వాయుండు = పిలువబడువాడు; శుద్ధుండు = పరిశుద్ధమైనవాడు; పవిత్రుండు = పవిత్రమైనవాడు; ఘనుడున్ = గొప్పవాడు; శమ = ఓర్పు; దమ = ఇంద్రియనిగ్రహము; ఘన = గొప్ప; తపన్ = తపస్సు; స్వాధ్యాయ = వేదాధ్యయనమునందు; నిరతుండు = నిష్ఠగలవాడు; గుణ = సుగుణములలో; గరిష్ఠుడు = పెద్దవాడు; నీతికోవిదుండు = నీతిశాస్త్రములో పండితుడు; ఐన = అయిన; బ్రాహ్మణున్ = బ్రాహ్మణుని; కున్ = కి; ఆత్మజుండు = పుత్రుడు; ఐ = అయ్యి; పుట్టి = జన్మించి; సంగంబు = ఇతరులతో సాంగత్యము; వలననున్ = వలన; చకితుడు = భయపడినవాడు; అగుచున్ = అగుచు; కర్మ = చేసిన కర్మల; బంధంబులున్ = బంధములు; ఖండింపన్ = తెగగొట్టుటకు; చాలున్ = సమర్థతగలవి; ఈశ్వరునిన్ = నారాయణుని; అచ్యుతున్ = నారాయణుని {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; అజన్ = నారాయణుని {అజడు - పుట్టుక లేనివాడు, విష్ణువు}; శ్రవణ = వినుట; మననములను = ధ్యానించుటలు.

హరి = నారాయణును; చరణ = పాదముల యొక్క; ధ్యానములను = ధ్యానించుటలయందు; విఘ్న = అంతరాయములు కలుగునని; భయముననున్ = భయము; చేసి = వలన; మనమున్ = మనసు; అందున్ = నుండి; పాయనీక = దూరముగానీక; నిలిపి = పూనికతో; సంస్తుతిన్ = చక్కగా స్తుతించుటను; చేయుచున్ = చేయుచూ; నిలిచియుండె = నిలబడెను; భరిత = నిండైన; యశుడు = కీర్తిగలవాడు; ఐన = అయినట్టి; భరతుండు = భరతుడు; పార్థివేంద్ర = రాజా {పార్థివేంద్రుడు - పార్థవ (పుష్కరిక) ఇంద్రునివంటివాడు, రాజు}.

భావము:

మహారాజా! భరతుడు లేడి దేహాన్ని వదలిపెట్టి తరువాతి జన్మలో పరిశుద్ధుడు, మహానుభావుడు, ఓర్పు, ఇంద్రియనిగ్రహం, గొప్ప తపస్సు, వేదాధ్యయనంలో నిష్ఠ మొదలైన సద్గుణాలు కలవాడు, నీతికోవిదుడు అయిన ఆంగిరసుడు అనే బ్రాహ్మణునికి పుత్రుడై జన్మించాడు. పుట్టినది మొదలు సంసార బంధాలకు దూరంగా ఉన్నాడు. కర్మబంధాలను త్రొక్చేవాడు, సర్వేశ్వరుడు, అచ్యుతుడు, జననం లేనివాడు అయిన హరి పాదాలను నిరంతరం ధ్యానిస్తూ, ఆయన కథలను వింటూ మళ్ళీ ఎటువంటి ఆటంకం రాకుండా ఆయనను సంస్తుతిస్తూ యశోభరితుడై కాలం గడపసాగాడు.

5.1-120-వ.

ఇట్లాంగిరసుండు ప్రథమభార్య యందుఁ బుత్రనవకంబును, గనిష్ఠభార్య యందు స్త్రీపురుషుల నిద్దఱను గలుగంజేసిన నందుఁ బురుషుండు పరమ భాగవతుండును రాజర్షి ప్రవరుండును నుత్సృష్ట మృగశరీరుండునుం జరమశరీరంబునం బ్రాహ్మవిప్రశరీరుండును నగు భరతుండయ్యె; నతం డా జన్మంబున నన్యజన సంగంబు జన్మపరంపరలకుఁ గారణం బని యత్యంత భయంబు నొంది కర్మబంధ విధ్వంసన శ్రవణ స్మరణాదుల శ్రీహరి యనుగ్రహంబునం బూర్వజన్మపరంపరల సంస్మరించుచుఁ దన స్వరూపంబు నున్మత్తజడాంధబధిర రూపంబుల లోకులకుం జూపుచుండె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆంగిరసుండు = ఆంగిరసుడు; ప్రథమ = మొదటి; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; పుత్ర = కుమారులను; నవకంబున్ = తొమ్మిండుగురను (9); కనిష్ఠ = చిన్న; భార్య = భార్య;

అందున్ = అందు; స్త్రీ = కుమార్తె; పురుషులన్ = కుమారులను; ఇద్దరినున్ = ఇద్దరిని;
 కలుగజేసినన్ = పుట్టించగా; అందున్ = వారిలో; పురుషుడు = కుమారుడు; పరమ = అత్యుత్తమ;
 భాగవతుండును = భాగవతుడు; రాజర్షి = రాజముపులలో; ప్రవరుండును = శ్రేష్ఠుడు; ఉత్సృష్ట =
 విడిచిన {ఉత్సృష్టము - సృష్ట (పుట్టించుటకు) ఉత్ (వ్యతిరేకమైనది)}; మృగ = లేడి; శరీరుండును =
 జన్మము గలవాడును; చరమ = చివరి; శరీరంబునన్ = జన్మము నందు; ప్రాప్త = లభించిన; విప్ర =
 బ్రాహ్మణ; శరీరుండునున్ = జన్మము గలవాడును; అగు = అయిన; భరతుండు = భరతుడు;
 అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతండు = అతడు; ఆ = ఆ యొక్క; జన్మంబునన్ = జన్మలో; అన్యజన =
 ఇతరులతో; సంగంబున్ = సాంగత్యములను; జన్మపరంపరల్ = పునర్జన్మముల; కున్ = కు;
 కారణంబున్ = కారణభూతములు; అని = అని; అత్యంత = అత్యధికమైన; భయంబున్ =
 భయమును; ఒంది = పొంది; కర్మ = కర్మలవలన; బంధ = బంధముల; విధ్వంసన = నాశనము
 చేసెడి; శ్రవణ = వినుట; స్మరణ = ధ్యానించుట; ఆదుల = మొదలగువానివలన; శ్రీహరి =
 నారాయణుని; అనుగ్రహంబునన్ = అనుగ్రహమువలన; పూర్వ = ముందటి; జన్మ = జన్మల;
 పరంపరలన్ = వరుసలను; సంస్మరించుచున్ = జ్ఞాపకము చేసుకొనుచు; తన = తన యొక్క;
 స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; ఉన్మత్త = పిచ్చివాని; జడ = మూఢుని; అంధ = గుడ్డివాని; బధిర =
 చెవిటివాని; రూపంబులన్ = రూపములో; లోకుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; చూపుచుండె =
 చూపించుతుండెను; అంత = అంతట;

భావము:

ఆ ఆంగిరసునికి పెద్ద భార్యకు తొమ్మిది మంది కుమారులు, చిన్న భార్యకు ఒక కుమార్తె, ఒక
 కుమారుడు జన్మించారు. పరమ భాగవతుడు, గొప్ప రాజర్షి అయిన భరతుడు తన హరిణ
 శరీరాన్ని విడిచి ఈ జన్మలో ఆ బ్రాహ్మణుని చిన్న భార్య కుమారుడై జన్మించాడు. ఇతరులతో
 సాంగత్యం జన్మపరంపరలకు కారణమౌతుందని భయపడిన భరతునికి శ్రీహరి అనుగ్రహం వల్ల
 పూర్వజన్మ స్మృతి కలిగింది. అందువల్ల అతడు బంధవిముక్తి కోసం ఉన్మత్తుడుగా, జడుడుగా,
 అంధుడుగా, చెవిటివాడుగా లోకులకు కనిపిస్తూ జీవితం గడుపుతున్నాడు. అప్పుడు...

జనకుం డాంగిరసుండు నాత్మజుని వాత్సల్యంబునం బెంచుచుం

దనరం జౌలముఖార్గ్యకర్మముల చేతన్ సంస్కృతుం జేసి పా

యని మోహంబున నిచ్చలుం గడక శౌచాచారముల్ చెప్పినన్

ఘనుడా భాగవతుం డసమ్మతిని దత్తుర్మంబులం గైకొనెన్.

టీకా:

జనకుండు = తండ్రి యగు; ఆ = ఆ; అంగిరసుండు = అంగిరసుడు; ఆత్మజునిన్ = కుమారుని
{ఆత్మజుడు - ఆత్మ (తనకు) జుడు (పుట్టినవాడు), పుత్రుడు}; వాత్సల్యంబునన్ = ఆపేక్షతో; పెంచుచున్
= పెంచుతూ; తనరన్ = అతిశయించి; చౌల = కేశసంస్కారము {చౌలము - చూడాకర్మ,
ఉపనయనమునకు ముందు జరిపెడి కేశసంస్కారము}; ముఖ్య = మొదలగు; అగ్ర్య = ముఖ్యమైన;
కర్మములన్ = వేదోక్త కర్మాలు; చేతన్ = చేత; సంస్కృతున్ = సంస్కరింపబడినవానిని; చేసి = చేసి;
పాయని = వదలని; మోహంబునన్ = మోహమును; నిచ్చలున్ = నిత్యము; కడకన్ = పూని; శౌచ =
శౌచములు {శౌచాచారములు - శుచికై స్నానము నీరు పుక్కిలించుట వేదపారాయణము
దీక్షలుపట్టుట నియమములుపాటించుట అగ్నిహోత్రాదీసేవించుటలు మొదలగునవి};
ఆచారములున్ = ఆచారములను {ఆచారములు - ఆచరించవలెనని నియమింపబడిన
కర్మములు విధానములు}; చెప్పినన్ = చెప్పగా; ఘనుడున్ = గొప్పవాడు; ఆ = ఆ; భాగవతుండు =
భాగవతుడు; అసమ్మతిన్ = ఇష్టము లేకుండగనే; తత్ = ఆ; కర్మంబులన్ = కర్మలను; కైకొనెన్ =
చేపట్టెను.

భావము:

తండ్రి అయిన అంగిరసుడు తన కుమారుడు భరతుని ఎంతో గారాబంగా పెంచాడు. పుట్టు
వెంట్రుకలు తీయించడం మొదలైన సంస్కారాలు చేయించాడు. కొడుకు మీది మోహంతో నిత్యం
శౌచ సదాచారాలు నేర్పాడు. అవి తనకు ఇష్టం లేకున్నా భరతుడు విధేయతతో వాటిని
నేర్చుకున్నాడు.

5.1-122-వ.

ఇట్లు బ్రాహ్మణకుమారుండు గర్భంబుల యందు నిచ్చలేక యుండియును బిత్తునియోగ
నిర్బంధంబునం బిత్తుసన్నిధి యందు యసమీచీనంబుగా వ్యాహృతిప్రణవ శిరస్సహితం బగునట్లు
గాయత్రీమంత్రంబు జపించుచుఁ జైత్రాది చతుర్మాసంబుల సమవేతంబుగ వేదంబుల
నధ్యయనంబు చేయుచుండె; జనకుం డాత్మజుని శిష్టాచారంబుచే శిక్షింపవలయునను
లోకాచారంబు ననువర్తించి యాత్మభూతుండగు నాత్మజునందు నభినివేశిత చిత్తుండగుచు
శౌచాచమనాధ్యయన వ్రత నియమగుర్వనల శుశ్రూషణాదికంబు లనభియుక్తంబు లయినం
బుత్తునిచే నొనరింపించుచు నప్రాప్తమనోరథుం డయ్యె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుని; కుమారుండు = పుత్రుడు; కర్మముల్ = కర్మల;
అందున్ = లో; ఇచ్చ = ఇష్టము; లేక = లేకుండా; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; పితృ = తండ్రిచేత;
నియోగ = నియమించుటవలని; నిర్బంధంబునన్ = తప్పనిసరిగా; పితృ = తండ్రి; సన్నిధి =
సమీపము; అందె = అందునే; అసమీచీనంబుగా = అసత్యముగా; వ్యాహృతి = వ్యాహృతులు
{వ్యాహృతులు - 1భూః 2భువః 3సువః అనెడి మంత్రములు}; ప్రణవ = ఓంకారము యనెడి; శిరః =
శిరస్సుగా; సహితంబున్ = కలిగి ఉండునవి; అగునట్లు = అగు విధముగా; గాయత్రీమంత్రంబున్ =
గాయత్రీమంత్రమును; జపించుచున్ = జపించుతూ; చైత్ర = చైత్రమాసము; ఆది = మొదలగు;
చాతుర్మాసంబులన్ = నాలుగు నెలలను; సమవేతంబుగా = ఇతరులతో కూడి; వేదంబులన్ =
వేదములను; అధ్యయనంబున్ = అధ్యయనము; చేయుచుండెన్ = చేస్తుండెను; జనకుండు = తండ్రి;
ఆత్మజునిన్ = పుత్రుని; శిష్ట = మంచివారి యొక్క; ఆచారంబున్ = పద్ధతుల; చేన్ = చేత;
శిక్షింపవలయును = నేర్పవలెను; అను = అనెడి; లోకాచారంబున్ = సామాన్య ధర్మమును;
అనుసరించి = ప్రకారము; ఆత్మభూతుండు = తానే ఐనవాడు; అగు = అయిన; ఆత్మజున్ = పుత్రుని;
అందున్ = ఎడల; అభినివేశిత = పట్టుదల కలగిన; చిత్తుండు = మనసు గలవాడు; అగుచున్ =
అగుచూ; శౌచ = శుచికైనస్నానము; ఆచమన = ఆచమనము; అధ్యయన = వేదాధ్యయనము; వ్రత =
దీక్షలు పట్టుట; నియమ = నియమములు పాటించుట; గురు = గురువులను; అనల =
అగ్నిహోత్రము; శుశ్రూషణ = సేవించుట; ఆదికంబులు = మొదలగువానిని; అనభియుక్తంబులు =
వాదింపబడనివి; అయినన్ = అయినప్పటికిని; పుత్రుని = కుమారుని; చేన్ = చేత;

ఒనరింపించుచున్ = ఆచరింప జేయుచు; అప్రాప్త = ఫలించని; మనోరథుండు = ప్రయత్నము
గలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంత = అంతట;

భావము:

ఈ విధంగా బ్రాహ్మణ కుమారుడైన భరతునికి కర్మలంటే ఆసక్తి లేకపోయినా, బోధించేవాడు తండ్రి
కనుక వాటిని పాటించడం తప్పనిసరి అయింది. తండ్రి దగ్గర ప్రణవం, వ్యాహృతులతో కూడిన
గాయత్రి మంత్రోపదేశం పొందాడు. ప్రతి సంవత్సరం తప్పకుండా చైత్ర, వైశాఖ, జ్యేష్ఠ, ఆషాఢ
మాసాలలో ఇతరులతో కలిసి వేదాధ్యయనం చేసాడు. తండ్రి కుమారునకు శిష్టాచారం నేర్పాలనే
లోకాచారం మేరకు తన కుమారుడైన భరతునికి అతని తండ్రి శౌచవిధి, ఆచమనవిధి,
అధ్యయనవిధి, వ్రతవిధి మొదలైన నియమాలను, అగ్ని ఆరాధనం, గురు శుశ్రూష వంటి
సత్కార్యాలను నేర్పాడు. అయినా కుమారునికి వాటిపట్ల అభినివేశం లేకుండటం గుర్తించి తన
ప్రయత్నం యావత్తూ వ్యర్థమయిందని, తన కోరిక నెరవేరలేదని నిరాశ పడ్డాడు. అప్పుడు...

5.1-123-క.

ఈ రీతిని గొడుకున కా

చారంబులు గఱపి చింత సద్గ్రహమున సం

సారి యగుచుండి విప్రుడు

బోరన దేహంబుఁ బాసి పోయిన మీదన్.

టీకా:

ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగా; గొడుకున్ = కుమారుని; కున్ = కి; ఆచారంబులున్ = ఆచారములు;
గఱపి = నేర్పి; చింతన్ = వగపుతో; సత్ = మంచి; గ్రహమునన్ = ఇంటిలో; సంసారి = గృహస్థు;
అగుచుండి = అయినను; విప్రుడు = బ్రాహ్మణుడు; బోరనన్ = అకస్మాత్తుగా; దేహంబుబాసిపోయిన
= చనిపోయిన {దేహంబు బాసిపోవు - శరీరమును విడిచిపోవుట, మరణించుట}; మీదన్ =
తరువాత.

భావము:

ఈ విధంగా తన కుమారునికి సదాచారాలు నేర్పే ప్రయత్నం చేసి కొంతకాలం సంసార జీవితం సాగించి ఆ విప్రుడు అకస్మాత్తుగా పరలోకగతు డైనాడు. ఆ తరువాత...

5.1-124-ఆ.

తల్లి తండ్రితోడ దానగ్ని జొచ్చిన

నతని మహిమ లెఱుగ కంతలోన

సవతి తల్లి కొడుకు అవినీతు లగుచును

శాస్త్రవిద్య లతనిఁ జదువనీక.

టీకా:

తల్లి = తల్లి; తండ్రి = తండ్రి; తోడన్ = తోటి; అగ్నిజొచ్చిన = సహగమనము చేయగా {అగ్నిజొచ్చుట - భర్త దేహము తోపాటు అగ్నిలో ప్రవేశించుట, సహగమనము}; అతని = అతని యొక్క; మహిమలు = గొప్పదనములు; ఎఱుగక = తెలియక; అంతలోనన్ = అప్పటినుంచి; సవతితల్లి = సవతితల్లి యొక్క; కొడుకులు = పుత్రులు; అవినీతులు = నీతి లేనివారు; అగుచునున్ = అగుచూ; శాస్త్రవిద్య = శాస్త్రము మొదలగు విద్యలు; అతనిన్ = అతనిని; చదువనీక = చదువనీయకుండ.

భావము:

తల్లి తండ్రితో సహగమనం చేయగా, అవినీతిపరులైన సవతి తల్లి కొడుకులు భరతుని గొప్పతనాన్ని తెలుసుకోలేక అతనిని శాస్త్రవిద్యలను చదువనీయలేదు.

5.1-125-వ.

ఇట్లు బ్రహ్మణకుమారుని సవతి తల్లి కొడుకులు వేదవిద్య వలనం బాపి గృహకర్మంబుల నతని నియమించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుని; కుమారుని = పుత్రుని; సవతితల్లి = సవతితల్లి యొక్క;
కొడుకులు = కుమారులు; వేద = వేదము లందలి; విద్య = విజ్ఞానము; వలనన్ = నుండి; పాపి =
దూరము చేసి; గృహకర్మంబులన్ = ఇంటి పనులలో; అతనిన్ = అతనిని; నియమించినన్ = పెట్టగా.

భావము:

ఈ విధంగా బ్రాహ్మణ కుమారుడైన భరతుని సవతితల్లి కొడుకులు వేదవిద్యలు
చదువనీయకుండా ఇంటిపనులు చేయడానికి నియమించగా...

5.1-126-క.

ధరణీసురోత్తముఁడు దా
అరుదుగఁ దమవారు చెప్పినవి యెల్లను నే
మఱకందుఁ బ్రీతిచేయక
నిరతము గృహకర్మమట్లు నెఱపుచు నుండెన్.

టీకా:

ధరణీసుర = బ్రాహ్మణులలో; ఉత్తముడు = ఉత్తముడు; తాన్ = తను; అరుదుగన్ = అపూర్వముగా;
తమవారు = స్వంత మనుషులు; చెప్పినవి = చెప్పినట్టివి; ఎల్లన్ = సమస్తమును; ఏమఱకన్ =
అశ్రద్ధ లేక; అందున్ = వాని ఎడ; ప్రీతి = ఆపేక్ష; చేయక = పెట్టుకొనక; = నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడు;
గృహకర్మమున్ = ఇంటిపనిని; అట్లు = ఆ విధముగ; నెఱపుచున్ = నెరవేర్చుచు; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:

భరతుడు వారు చెప్పిన పనులన్నీ కాదనకుండా పనులలో ఏమాత్రం ఏమరుపాటు లేకుండా
చేస్తున్నాడు. కాని ఆ పనులపట్ల అతనికి ఆసక్తి మాత్రం లేకపోయింది.

5.1-127-వ.

ఇట్లు గృహకర్మప్రవర్తనం డగుచు నుండ మూఢులగు ద్విపాత్పశువులచే నున్నత జడ బధిర యని
యాహూయమానుం డగు నపుడు తదనురూపంబులగు సంభాషణంబుల నొనర్చుచు
బరేచ్ఛాయదృచ్ఛలం జేసి విష్టివేతన యాఙ్ఞాదుల వలన నియుక్తకర్మంబులం బ్రవర్తించుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గృహకర్మ = ఇంటిపనులలో; ప్రవర్తనండు = చేయుచున్నవాడు; అగుచున్ =
అగుచు; ఉండన్ = ఉండగా; మూఢులు = తెలివిలేనివారు; అగు = అయిన; ద్విపాత్పశువుల్ =
పశుప్రాయులు (ద్విపాత్పశువులు - ద్వి (రెండు) పాత్ (కాళ్ళ) పశువులు (జంతువులు),
పశుప్రాయులు); చేన్ = చేత; ఉన్నత = పిచ్చివాడు; జడ = మూఢుడు; బధిర = చెవిటివాడు; అని =
అని; ఆహూయమానుండు = పిలువబడినవాడు; అగునప్పుడు = అయినప్పుడు; తత్ = వానికి;
అనురూపంబులు = తగినవి; అగు = అయిన; సంభాషణంబులన్ = మాటలను; ఒనర్చుచున్ =
ఆడుతూ; పర = ఇతరుల; ఇచ్ఛా = కోరికల ననుసరించి; అదృచ్ఛల్ = అప్రయత్న సిద్ధముగ
చేయువాని; చేసి = వలన; విష్టి = వెట్టిపని; వేతన = కూలిపని; యాఙ్ఞ = యాచించుట; ఆదుల =
మొదలగువాని; వలనన్ = వలన; నియుక్త = నియమింపబడిన; కర్మంబులన్ = పనులలో;
ప్రవర్తించుచు = చేయుచు.

భావము:

ఈ విధంగా భరతుడు ఇంటిపనులు చేస్తూ ఉండగా మూఢులు, పశుప్రాయులు అయిన జనుల
చేత పిచ్చివాడు, మొద్దు, చెవిటివాడు అని పిలువబడుతూ, అందుకు తగినట్టుగానే వారితో
మాట్లాడుతూ వారి ఆజ్ఞల మేరకు నడుకునేవాడు. వెట్టిపని, కూలిపని, భిక్షాటన మొదలైనవి చేస్తూ
కాలం గడుపుతూ...

5.1-128-తే.

అతుల దివ్యాన్నమైన మృష్టాన్నమైన
నెద్ది వెట్టిన జిహ్వకు హితముగానె
తలచి భక్షించుగా; కొండు దలచి మిగుల
బ్రీతి చేయఁడు రుచులందుఁ బెంపుతోడ.

టీకా:

అతుల = సాటిలేని; దివ్య = దివ్యమైన; అన్నమున్ = ఆహారము; ఐనన్ = అయినను; మృష్ట =
రుచికరమైన; అన్నమున్ = ఆహారము; ఐనన్ = అయినను; ఎద్ది = ఏది; పెట్టినన్ = పెట్టినప్పటికిని;
జిహ్వా = నాలుక; కున్ = కు; హితమున్ = ఇష్టము; కానె = అగునట్లు; తలచి = భావించి; భక్షించున్ =
తినును; కాక = కాని; ఒండు = మరియొకవిధముగ; తలచి = భావించి; మిగులన్ = మిక్కిలి;
ప్రీతిచేయడు = ఇష్టపడడు; రుచులు = రుచులు; అందున్ = ఎడల; పెంపు = అతిశయము; తోడన్ =
తోటి.

భావము:

భరతుడు షడ్రసోపేతమైన మృష్టాన్నమైనా ఇష్టంగానే తినేవాడు. అంతేకాని రుచులకోసం అణ్ణులు
చాచేవాడు కాదు.

5.1-129-వ.

మఱియు నా విప్రుం డాత్మనిత్యానంద సుఖలాభంబు గలిగి ఇహ సుఖదుఃఖంబులయందు
దేహాభిమానంబు చేయక శీతోష్ణ వాతవర్షా తపంబులకు నోడి పైచీరగప్పక వృషభంబునుం బోలెఁ
బీనుండును గరినాంగుండు నగుచు స్థండిలశాయయై రజఃపటలంబునం గప్పబడిన
దివ్యమాణిక్యంబునుం బోలె ననభివ్యక్త బ్రహ్మవర్చసుం డై మలినాంబర పరీతకటితటుండు నతి
మషీలిప్తయజ్ఞోపవీతుండు నగుటం జేసి యజ్ఞ జనంబు లతండు బ్రహ్మణాభాసుండు మందుండు
నని పలుక సంచరించుచుండం గర్మమూలంబునం బరులవలన నాహారంబు గొను నపుడు
దమవారును వ్యవసాయకర్మంబునందు నియమించిన క్షేత్రవిహిత సమ విషమ న్యూనాధికంబుల
నెఱుంగక ప్రవర్తిల్లుచు నూక తవుడు తెలికపిండి పొట్టు మాఁడు ద్రబ్బెడ యాదిగాఁ గల
ద్రవ్యంబుల యందు నమృతంబు పగిది రుచిచేసి భక్షించుచుం జేని కావలి యుండు నెడ
నొక్కనాఁడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; ఆత్మన్ = ఆత్మజ్ఞానమున; నిత్య = నిత్యమైన; ఆనంద = ఆనందము; సుఖ = సుఖము; లాభంబులున్ = లాభములు; కలిగి = ఉండి; ఇహ = ప్రాపంచిక; సుఖ = సుఖము; దుఃఖంబులు = దుఃఖములు; అందున్ = ఎడల; దేహ = శరీరముమీది; అభిమానంబున్ = ఆపేక్ష; చేయక = పెట్టుకొనక; శీత = చలి; ఉష్ణ = వేడి; వాత = గాలి; వర్ష = వాన; ఆతాపంబుల్ = ఎండలకు; కున్ = కు; ఓడి = జంకి; పైన్ = శరీరముమీద; చీరన్ = బట్టను; కప్పక = కప్పుకొనక; వృషభంబునున్ = ఎద్దు; పోలెన్ = వలె; పీనుండునున్ = బలిష్ఠుడు; కఠిన = గట్టి; అంగుండు = శరీరము గలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; స్థండిల = మట్టిదిబ్బలపైన; శాయి = పండుకొనువాడు; ఐ = అయ్యి; రజఃపటలంబునన్ = దుమ్ములో; కప్పబడిన = కప్పబడినట్టి; దివ్య = గొప్ప; మాణిక్యంబునున్ = మాణిక్యము; పోలెన్ = వలె; అనభివ్యక్త = వ్యక్తము కాని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మజ్ఞానము యొక్క; వర్చసుండునున్ = ప్రకాశముగలవాడు; మలిన = మాసిపోయిన; అంబర = బట్ట; పరీత = చుట్టబెట్టబడిన; కటితటుండున్ = మొలభాగము గలవాడు; అతి = మిక్కిలి; మషీ = మసి; లిప్త = పట్టిన; యజ్ఞోపవీతుండున్ = జంధ్యము గలవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; యజ్ఞ = యజ్ఞమునకు వచ్చిన; జనంబులున్ = వారు; అతండు = అతడు; బ్రాహ్మణాభాసుండు = బ్రాహ్మణభ్రష్టుడు; మందుండు = తెలివితక్కువవాడు; అని = అని; పలుకన్ = అనుచునుండగ; సంచరించుచుండన్ = తిరుగుతుండగ; కర్మ = చేసిన పనుల; మూలంబునన్ = వలన; పరుల = ఇతరుల; వలనన్ = నుండి; ఆహారంబున్ = ఆహారము; కొనున్ = తీసుకొనెడి; అప్పుడున్ = సమయములో; తమవారును = స్వంత మనుషులు కూడ; = వ్యవసాయ = వ్యవసాయపు; కర్మంబున్ = పనుల; అందున్ = లో; నియమించినన్ = అప్పజెప్పగా; క్షేత్ర = పొలము పనులలో; విహిత = కల; సమ = సమంజమైనవి; విషమ = అసమంజసమైనవి; న్యూన = నీచమైనవి; అధికంబులన్ = గొప్పవి యనెడి బేధంబులను; ఎఱుంగక = తెలియక; ప్రవర్తిల్లుచున్ = నడచుకొనుచు; ఊక = ఊక {ఊక - ధాన్యము దంచినప్పుడు వచ్చెడి పై పొరలు}; తవుడు = తవుడు {తవుడు - ధాన్యము దంచినప్పుడు వచ్చెడి మెత్తటిపొడి}; తెలికపిండి = తెలికపిండి {తెలికపిండి - నువ్వులు మొదలగువాని నుండి నూనె తీసినప్పుడు వచ్చెడి అచ్చులు లేదా పొడి}; పొట్టు = పొట్టు {పొట్టు - గింజల యొక్క పై పొర}; మాఁడుద్రబ్బెడ = మాఁడుద్రబ్బెడ {మాఁడుద్రబ్బెడ - అన్నదులు మాడిపోయిన పెచ్చులు}; ఆదిగాగల = మొదలగు; ద్రవ్యంబులన్ = పదార్థంబులు;

అందున్ = లోకూడ; అమృతంబున్ = అమృతము; పగిదిన్ = వలె; రుచిచేసి = మంచి రుచి
గలవానిగా; భక్షించుచున్ = తినుచూ; చేనిని = పొలము; కావలి = కాపలా; ఉండు = ఉండెడి; ఎడన్
= సమయములో; ఒక్క = ఒక; నాడున్ = దినమున; =

భావము:

ఆ బ్రాహ్మణుడు నిత్యం ఆత్మానందాన్ని పొందుతూ ప్రాపంచిక సుఖ దుఃఖాలపైన, దేహం పైన శ్రద్ధ
లేకుండా ఉండేవాడు. చలి, వేడి, గాలి, వాన, ఎండలకు లొంగి శరీరం మీద బట్ట కప్పుకోకుండా,
ఆబోతు లాగా బలిసి గట్టిపడిన దేహంతో కటిక నేలపై పడుకునేవాడు. మట్టికొట్టుకున్న
మాణిక్యంలాగా ప్రకాశిస్తూ బ్రహ్మవర్చస్సుతో కనిపించేవాడు. మాసిన బట్టను నడుముకు
చుట్టుకొని, మడ్డి పట్టిన యజ్ఞోపవీతం కలిగి ఉండేవాడు. అజ్ఞానులైన జనులు అతనిని వీడు
వేషానికి మాత్రమే బ్రాహ్మణుడని, తెలివితక్కువవాడని అనుకునే విధంగా తిరిగేవాడు. ఏదయినా
పని చేసి భరతుడు ఇతరులనుండి ఆహారాదులను తీసుకొనేవాడు కాని ఉచితంగా
స్వీకరించేవాడు కాదు. అప్పుడు స్వంత మనుష్యులైన సవతితల్లి కొడుకులు భరతుణ్ణి వ్యవసాయపు
పనులలో నియమించారు. ఊక, తవుడు, తెలికపిండి, పొట్టు, మాడిపోయిన పెచ్చులు ఏది పెట్టినా
అమృతంగా భావించి తింటూ పొలానికి కాపలా కాస్తుండేవాడు. ఇలా ఉండగా ఒకరోజు...

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : విప్రుడు బ్రతికివచ్చుట

5.1-130-క.

పురిలోన వృషలపతి దా

నరుదుగ సంతాన కాముడై వేడుకతో

బురుషుడగు పశువు గాళికి

దలుముక గొనిపోవ బశువు దలగిన భృత్యుల్.

టీకా:

పురి = పురము; లోనన్ = లోని; వృషలపతి = శూద్రుల; పతి = పెద్ద; తాన్ = తను; అరుదుగన్ = అపూర్వముగా, ఎప్పుడో కాని జరుగనిది ఐన; సంతాన = సంతానమును; కాముడు = కోరెడివాడు; ఐ = అయ్యి; వేడుక = జాతర ఊరేగింపు; తోన్ = తోటి; పురుషుడు = మగమనిషి; అగు = అయిన; పశువున్ = బలిపశువును; కాళి = కాళికాంబ {కాళి - భయంకర రూపమున ఉన్న శక్తిస్వరూపిణి, కాళికాదేవి}; కున్ = కు; తఱుముకున్ = వెంటబడి; కొనిపోవ = తీసుకొనిపోతుండగా; పశువున్ = బలిపశువు; తలగిన్ = తప్పించుకొనిపోగా; భృత్యుల్ = సేవకులు.

భావము:

భరతుడు ఉంటున్న నగరానికి నాయకుడైన భిల్లరాజుకు పిల్లలు లేరు. సంతానం కోసం కాళికాదేవికి నరబలి ఇవ్వడం కోసం ఒక మనుష్యుణ్ణి వెంట బెట్టుకొని పోతుండగా ఆ బలిపశువు తప్పించుకొని పారిపోయాడు. అప్పుడు సేవకులు...

5.1-131-ఆ.

అరసి కానలేక యా రాత్రి వీరాస

నమునఁ జేని కాపు విమల బుద్ధి

నెసఁగు విప్రయోగి నొయ్యనఁ బొడగాంచి

పశువు మంచి దనుచుఁ బట్టి రతని.

టీకా:

అరసి = వెదకినను; కానలేక = కనుగొనలేక; ఆ = ఆ; రాత్రి = రాత్రి; వీరాసనమునన్ = వీరాసనము వేసికొని {వీరాసనము - యోగాసనములలో నొకటి, పాదములు రెండును రెండవ తొడపక్కకి వచ్చెడి భంగిమగల ఆసనము}; చేనిన్ = పొలమును; కాపు = కాపలా కాసెడి; విమల = నిర్మలమైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; ఎసగు = అతిశయించుతున్న; విప్ర = బ్రాహ్మణ; యోగిన్ = యోగిని; ఒయ్యనన్ = ఒప్పదముగా; పొడగాంచి = కనుగొని; పశువు = బలిపశువు; మంచిది = బాగున్నది; అనుచున్ = అనుచూ; పట్టిరి = పట్టుకొనిరి; అతనిన్ = అతనిని.

భావము:

(భటులు) ఎంత వెదకినా ఆ వ్యక్తి కనిపించలేదు. చేలో ఒకచోట వీరాసనం వేసికొని పొలానికి కావలి కాస్తున్న బ్రాహ్మణ యోగి భరతుని చూచి నరబలికి తగినవాడని భావించి పట్టుకున్నారు.

5.1-132-క.

ఆ రీతిని భూసురవరు

నారయ నా కాళికాగృహమునకు భృత్యుల్

బోరనఁ గొని చని సల్పిరి

చారుత రాభ్యంజనాది సంస్కారంబుల్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రీతిన్ = విధముగ; భూసుర = బ్రాహ్మణులలో; వరున్ = శ్రేష్ఠుని; ఆరయన్ = చూచి; ఆ = ఆ; కాళికా = కాళిక యొక్క; గృహమున్ = గుడి; కున్ = కి; భృత్యుల్ = సేవకులు; బోరనన్ = సందడిగా; కొని = తీసుకొని; చని = పోయి; సల్పిరి = చేసిరి; చారుతర = అతి మనోహరముగ (చారు - చారుతరము - చారుతమము); రాభ్యంజన = తలస్నానము; ఆది = మొదలగు; సంస్కారముల్ = సిద్ధపరచుటలు.

భావము:

ఆ విధంగా సేవకులు ఆ బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుని కాళికాలయానికి తీసికొని వెళ్ళారు. తలంటి పోయడం మొదలైన బలి సంస్కారాలు చేశారు.

5.1-133-వ.

ఇట్లభ్యంజనాది కృత్యంబులు దీర్చి నూతన వసనంబు గట్ట నిచ్చి గంధ

పుష్పాభరణాక్షతాలంకృతునిం జేసి మృష్టాన్నంబులు భుజియింపం బెట్టి ధూపదీప

మాల్యలాజకిసలయాంకుర ఫలోపహారాదులు సమర్పించి పంచమహావాద్య ఘోషంబులతోడ నా

పురుషపశువుం గాళికాదేవి సమ్ముఖంబున నాసీనుం గావించి యా వృషలపతి పురుషపశువు

రక్తంబున భద్రకాళి సంతోషపెట్టం దలంచి కాళికామంత్రాభిమంత్రితంబు నతికరాళంబు నైన ఖడ్గం బంది నిజాభీష్ట సిద్ధికి హింసింపం దలంచిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; నూతన = కొత్త; వసనంబున్ = బట్ట; కట్టన్ = కట్టుకొనుటకు; ఇచ్చి = ఇచ్చి; పుష్ప = పూల; ఆభరణ = ఆభరణములతో; అలంకృతునిన్ = అలంకరింపబడినవానిగా; చేసి = చేసి; మృష్ట = రుచికరములైన; అన్నంబులున్ = ఆహారములు; భుజియింపంబెట్టి = తినిపించి; ధూప = ధూపము; దీప = దీపము; మాల్య = మాలలు; లాజ = పేలాలు; కిసలయాంకుర = చివుళ్ళు; ఫల = పండ్లు; ఉపహార = ఫలహారములు; ఆదులున్ = మొదలగునవి; సమర్పించి = చక్కగాఇచ్చి; పంచమహావాద్య = పంచమహావాద్యముల {పంచమహావాద్యములు - 1. భేరి, 2. కాహళము, 3. పటహము, 4. శంఖము, 5. జయఘంట.}; ఘోషంబుల్ = గట్టి శబ్దముల; తోడన్ = తోటి; ఆ = ఆ; పురుష = నరుడైన; పశువున్ = బలిపశువు; కాళికాదేవి = కాళికాదేవి; సమ్మఖంబునన్ = ఎదురుగా; ఆసీనుంగావించి = కూర్చుండ బెట్టి; ఆ = ఆ; వృషల = శూద్రుల; పతి = పెద్ద; పురుష = నరుడైన; పశువు = బలిపశువు; రక్తంబునన్ = రక్తముతో; భద్రకాళిన్ = భద్రకాళిని; సంతోషపెట్టన్ = సంతోషపెట్టవలె నని; తలంచి = భావించి; కాళికామంత్ర = కాళికాదేవి యొక్క మంత్రములతో; అభిమంత్రితంబున్ = మంత్రింపబడినది; అతి = మిక్కిలి; కరాళంబున్ = భయంకరము; ఐన = అయినట్టి; ఖడ్గంబున్ = కత్తిని; అంది = అందుకొని; నిజ = తన; అభీష్ట = కోరిక; సిద్ధి = తీరుట; కిన్ = కోసము; హింసింపన్ = చంప; తలంచినన్ = అనుకొనుచుండగా.

భావము:

ఈ విధంగా భరతుణ్ణి అభ్యంజన స్నానం చేయించి కొత్త బట్టలు కట్టించి గంధం, పుష్పాలు, ఆభరణాలు, అక్షతలు మొదలైన వాటితో అలంకరించారు. మృష్టాన్నాదులు తినిపించారు. పూలదండలు, పేలాలు, చివుళ్ళు, పండ్లు మొదలైన ఉపహారాలు సమర్పించారు. 1. భేరి, 2. కాహళము, 3. పటహము, 4. శంఖము, 5. జయఘంట అనేది పంచమహావాద్యాలను మ్రోగించారు. బలిపశువును కాళికాదేవి ఎదుట కూర్చోబెట్టారు. ఆ భిల్లరాజు నరబలి ఇచ్చి ఆ రక్తంతో భద్రకాళిని సంతోష పెట్టాలని భావించి, కాళికా మంత్రంతో మంత్రితమైన భయంకరమైన ఖడ్గాన్ని ధరించి తన కోరిక తీర్చుకొనడానికి ఆ భరతుణ్ణి హింసించడానికి సిద్ధపడగా...

5.1-134-సీ.

సర్వభూతములకు సఖుఁడును బ్రహ్మభూ-

తాత్ముఁడు నిర్వైరుఁ డయిన బ్రహ్మ

సుతుని తేజం బంతఁ జూడ దుస్సహమైన-

భయమంది వడఁకుచు భద్రకాళి

క్రోధంబు ముమ్మడిగొనఁగ పాంశారంబు-

సలుపుచు నట్టహాసంబు చేసి

పాపాత్ములును దౌష్ట్యపరులును రాజస-

తామస కర్మ సంధాను లగుచు

5.1-134.1-తే.

విప్రవరు నట్లు హింసించు వృషలపతిని

భృత్యవర్గంబుఁదోఁ దలల్ వృద్ధిఁ గూల్చి

యపుడు వృషలాధిపుని శిరమంది లీలఁ

బాడి యాడుచు నందంద క్రీడ సలిపె.

టీకా:

సర్వ = అఖిలమైన; భూతముల్ = ప్రాణుల; కున్ = కు; సఖుడున్ = స్నేహితుడు; బ్రహ్మభూత = పరబ్రహ్మయైన; ఆత్ముఁడున్ = ఆత్మగలవాడు; నిర్వైరుండు = వైరము లేనివాడు; అయిన = అయిన; బ్రహ్మసుతునిన్ = బ్రాహ్మణబాలునియొక్క; తేజంబున్ = తేజస్సును; అంతన్ = అంతట; చూడన్ = చూచుటకు; దుస్సహము = సహించుటకురానిది; ఐన = అయిన; భయమున్ = భయమును; అంది = చెంది; వడకుచున్ = వణికిపోతూ; భద్రకాళి = భద్రకాళి; క్రోధంబున్ = కోపము; ముమ్మడిగొనగన్ = ఎక్కువైపోగా {ముమ్మడిగొను - మూడురెట్లుగా పెరిగిపోవు}; పాంశారంబు = పాంశారము, హహమ్మనుశబ్దము; సలుపుచున్ = చేయుచూ; అట్టహాసంబున్ = వికృతముగానవ్వుటను; చేసి = చేసి; పాపాత్ములును = పాపపు బుద్ధిగలవారు; దౌష్ట్యపరులును = దుర్మార్గముగలవారు; రాజస = రజోగుణములు; తామస = తమోగుణములుగల; కర్మ = పనులను; సంధానులు = తలపెట్టినవారు;

అగుచున్ = అగుచూ.

విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరున్ = శ్రేష్ఠుని; అట్లు = ఆ విధముగ; హింసించు = బాధించు; వృషల = శూద్రుల;
పతిని = ప్రభువును; భృత్యు = సేవకుల; వర్గంబున్ = సమూహము; తోన్ = తోపాటు; తలల్ =
శిరస్సులను; పృథ్విన్ = నేలపైన; కూల్చి = కూల్చివేసి; అప్పుడు = అప్పుడు; వృషల = శూద్రుల;
అధిపుని = పెద్ద యొక్క; శిరమున్ = తలను; అంది = అందుకొని; లీలన్ = క్రీడగా; పాడి = పాడుచు;
ఆడుచున్ = నాట్యముచేయుచూ; అందంద = అక్కడక్కడ; క్రీడన్ = ఆటలు; సలిపెన్ = ఆడెను.

భావము:

సర్వజీవరాసులకు మిత్రుడు, పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, వైరభావం లేనివాడు అయిన భరతుడి
తేజస్సును చూచి భద్రకాళి భయపడి వణికిపోతూ, భరింపరాని కోపం ముప్పిరి గొనగా
హంకారంతో అట్టహాసం చేసింది. పాపాత్ములు, దుష్టులు, రాజోగుణ తామస గుణాల ప్రేరణతో
బ్రాహ్మణుని హింసించే బోయరాజు మీద, అతని సేవకుల మీద విజృంభించింది. వారి తలలను
నేల కూల్చింది. నాయకుడైన భిల్లరాజు శిరస్సు చేత పట్టుకొని ఆడుతూ పాడుతూ ఆనంద
తాండవం చేసింది.

5.1-135-క.

ధరలోన నెవ్వరేనియు

ధరణీసురవరుల కెగ్గు ధగఁ దలచిన వా

రరయఁగఁ జెడుదురు; నిక్కము

హరి ధరణీసురవరేణ్యు లుండుటచేన్.

టీకా:

ధర = భూలోకము; లోనన్ = లోపల; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఏనియున్ = అయినాసరే; ధరణీసుర =
బ్రాహ్మణులలో; వరుల్ = శ్రేష్ఠుల; కున్ = కు; ఎగ్గు = కీడు; తగన్ = తగుల్కొని; తలచిన = భావించిన;
వారు = వారు; అరయగన్ = పరిశీలించి చూడగా; చెడుదురు = చెడిపోవుదురు; నిక్కము = ఇది
నిజము; హరి = నారాయణుడు; ధరణీసుర = బ్రాహ్మణ; వరేణ్యులు = శ్రేష్ఠుల; అందున్ = ఎడ;
ఉండుటన్ = ఉండుట; చేన్ = చేత.

భావము:

బ్రాహ్మణులలో విష్ణువు ఉంటాడు. అందువల్ల లోకంలో ఎవరైనా సరే వారికి కీడు తలపెడితే తప్పక చెడిపోతారు.

5.1-136-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

5.1-137-ఉ.

అచ్చట విప్రసూనుఁడు భయంబొకయించుకలేక చంపఁగా
వచ్చిన వారియందుఁ గరవాలమునందును గాళియందుఁ దా
నచ్చతభావ ముంచి హృదయంబునఁ బద్మదళాక్షు నెంతయున్
మచ్చితోడ నిల్పి యనుమానము నొందక యుండె నెంతయున్.

టీకా:

అచ్చటన్ = అక్కడ; విప్ర = బ్రాహ్మణ; సూనుడు = బాలుడు; భయంబున్ = భయము; ఒకయించుక = కొంచముకూడ; లేక = లేకుండగ; చంపగాన్ = చంపుటకు; వచ్చిన = వచ్చిన; వారిన్ = వారిని; అందున్ = అందు; కరవాలము = కత్తి; అందునున్ = అందు; కాళి = కాళికాదేవి; అందున్ = అందు; తాన్ = అతను; అచ్చత = విష్ణువుగా; భావమున్ = భావమున; ఉంచి = ధరించి; హృదయంబునన్ = హృదయములో; పద్మాక్షున్ = విష్ణుని; ఎంతయున్ = ఎంతో, మిక్కిలి; మచ్చిక = ఆసక్తి; తోడన్ =

తోటి; నిల్పి = నిలుపుకొని; అనుమానము = సంశయము; ఒందక = పడక; ఉండెన్ = ఉండెను;
ఎంతయున్ = ఎంతగానో.

భావము:

ఆ బ్రాహ్మణ కుమారుడైన భరతుడు ఏమాత్రం భయపడకుండా తనను చంపడానికి
వచ్చినవారిలోను, కత్తిలోను, కాళికాదేవిలోను అచ్యుత భావాన్నే ఉంచి. పద్మాక్షుడైన విష్ణువును
మనస్సులో నిల్పుకొని, ఏమాత్రం అనుమానం లేకుండా నిశ్చలంగా ఉన్నాడు.

5.1-138-వ.

మఱియు నా విప్రవరుండు చండికాగృహంబు వెలువడి క్రమ్మఱం జేని కావలి యుండు నెడ.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకా; ఆ = ఆ; విప్ర = బ్రాహ్మణ; వరుండు = ఉత్తముడు; చండికా = కాళికాదేవి;
గృహంబున్ = ఆలయము నుండి; వెలువడి = బయటకువచ్చి; క్రమ్మఱన్ = మరల; చేనిన్ =
పొలమునకు; కావలి = కాపలా; ఉండున్ = ఉండెడి; ఎడన్ = సమయములో.

భావము:

తరువాత బ్రహ్మణ శ్రేష్ఠుడైన భరతుడు కాళికాలయం నుండి బయలుదేరి మళ్ళీ పొలం దగ్గరికి
వెళ్ళి కాపలా కాస్తున్నాడు.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : సింధుపతి విప్ర సంవాదంబు

5.1-139-సీ.

అంతట గొన్ని హయనములు చన సింధు-

భూపాలనము చేయు భూవరుండు

ధీరత నిక్షుమతీతీరమున నున్న-

కపిల మహామునిఁ గాంచి తత్త్వ
విజ్ఞాన మెఱిగెడు వేద్య తోడుత శిబి-
కారోహణము చేసి యరుగుచుండ
నాలోన నాశిబికావహు లా చేనఁ-
గాపున్న విప్రునిఁ గాంచి తెచ్చి

5.1-139.1-తే.

శిబిక మోపింత మీతనిచేత ననుచుఁ
బట్టి మూపునఁ బల్లకిఁ బెట్టి మూపు
మనుచు మోపించునంత ధరామరుండు
శిబిక మూపున నిడి యందుఁ బింత లేక.

టీకా:

అంతటన్ = ఆ తరువాత; కొన్ని = కొన్ని; హాయనములున్ = సంవత్సరములు; చనన్ = గడవగా;
సింధు = సింధుదేశపు; భూపాలనము = పరిపాలన; చేయు = చేసెడి; భూవరుండు = రాజు; ధీరతన్
= బుద్ధిబలముకలిగి; ఇక్షుమతీ = ఇక్షుమతి యనెడి నది యొక్క; తీరమునన్ = ఒడ్డున; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; కపిల = కపిలుడు యనెడి; మహా = గొప్ప; మునిన్ = మునిని; కాంచి = దర్శించి; తత్త్వ =
వేదాంత; విజ్ఞానమున్ = విద్యను; ఎఱిగెడు = తెలిసికొనెడు; వేద్యన్ = కోరికతో; శిబిక = పల్లకీ {శిబిక
- మనుష్యులు మోసెడి వాహనము, పల్లకీ; ఆరోహణముచేసి = ఎక్కి; అరుగుచుండన్ =
వెళుతుండగా; ఆ = ఆ; లోనన్ = మధ్యలో; ఆ = ఆ; = శిబిక = పల్లకీ; ఆవహులు = మోయువారు; ఆ =
ఆ; చేనన్ = పొలమున; కాపు = కాపలా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; విప్రునిన్ = బ్రాహ్మణుని; కాంచి = చూసి;
తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి.
శిబికన్ = పల్లకీని; మోపింతము = మోయించెదము; ఈతని = ఇతని; చేతన్ = చేత; అనుచున్ =
అనుచూ; పట్టి = పట్టుకొని; మూపునన్ = భుజముపైన; పల్లకిన్ = పల్లకీని; పెట్టి = పెట్టి; మూపుము =
మోయుము; అనుచున్ = అనుచూ; మోపించున్ = మోయించుచున్న; అంతన్ = సమయములో;
ధరామరుండు = బ్రాహ్మణుడు; శిబికన్ = పల్లకీని; మూపునన్ = భుజముపైన; ఇడిన్ = ఉంచినా;
అందున్ = దానిలో; చింత = ఆలోచన; లేక = లేకుండగ.

భావము:

కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచాయి. సింధుదేశాన్ని పరిపాలించే రహూగణు డనే రాజుకు ఇక్షుమతి నదీ తీరంలోని కపిల మహర్షి వద్ద ఆధ్యాత్మవిద్య తెలుసుకోవాలనే కోరిక కలిగింది. పల్లకి ఎక్కి బయలుదేరాడు. పల్లకిని మోసే బోయాలు పొలానికి కావలి ఉన్న భరతుణ్ణి చూసారు. అతని చేత పల్లకిని మోయిద్దామనుకొని అతణ్ణి తీసుకొని వచ్చి ఒకవైపు పల్లకి బొంగును భుజంమీద పెట్టి మొయ్యమన్నారు. భరతుడు చీకు చింత లేకుండా మోస్తున్నాడు.

5.1-140-క.

తన మనసు కొలఁది నప్పుడు

మునుకొని యట్లప్రయత్నమున నడవఁగ నా

జనపతి నిమ్నోన్నతమై

చనుట యెఱిఁగి శిబిక మోచు జనులకు ననియెన్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; మనసుకొలది = ఇష్టము వచ్చినట్లు; అప్పుడున్ = అప్పుడు; మునుకొని = పూని; అట్ల = ఆ విధముగ; అప్రయత్నమునన్ = అప్రయత్నముగా; నడవగాన్ = నడచుచుండగా; ఆ = ఆ; జనపతి = రాజు; నిమ్నోన్నతము = ఎగుడు దిగుడు; ఐ = అయ్యి; చనుటన్ = వెళ్లుటను; ఎఱిగి = తెలిసి; శిబిక = పల్లకి; మోచు = మోసెడి; జనుల్ = వారి; కున్ = తోటి; అనియెన్ = అనెను.

భావము:

భరతుడు అలవాటు లేక మనసుకు తోచినట్లు ఎంతో ప్రయత్నంతో నడుస్తున్నాడు. పల్లకి ఎగుడు దిగుడుగా ఊగుతుంటే రాజు బోయాలను చూచి ఇలా అన్నాడు.

5.1-141-ఆ.

"మీర లిప్పు డిచటఁ జేరి మిక్కిలి ప్రయ

త్నంబుతోడఁ దగిలి నడచుచుండ

విషమ మగుచు గమనవేగంబు నను బాధఁ

బెట్టుచున్న"దనిన బెస్తలనిరి.

టీకా:

మీరలు = మీరు; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; ఇచటన్ = ఇక్కడ; చేరి = చేరి; మిక్కిలి = అధికమైన;
ప్రయత్నంబున్ = ప్రయత్నము; తోడన్ = తోటి; తగిలి = పట్టుదలగా; నడచుచున్ = నడచుచూ;
ఉండన్ = ఉండగా; విషమము = అసమము; అగుచున్ = అగుచూ; గమన = నడక; వేగంబున్ =
వేగము; ననున్ = నన్ను; బాధన్ = బాధ; పెట్టుచున్నది = పెడుతున్నది; అనినన్ = అనగా; బెస్తలు =
బోయాలు; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

"మీరు ఇప్పు డిక్కడ ఇంత శ్రమ తీసుకొని మోస్తూ నడుస్తున్నా కుదురు లేదు. మీ ఎగుడు దిగుడు
నడకవల్ల కుదుపు ఎక్కువై నాకు బాధగా ఉన్నది" అని పలికిన రాజుతో బెస్త లిలా అన్నారు.

5.1-142-వ.

"దేవా! యీ విషమగమనంబు మావలన నైనది గా; దీ తురీయవాహకుండు సుఖగమనంబుగా
నడవ నేరండు; వీనితోడ మేము నడవ నేరము" యనిన రహళాగణుం డను నా రాజు పాసిత
వృద్ధజనుం డైనను బలాత్కారంబునం బుట్టిన కోపంబునం గోపించి విమర్శ దప్పి నీటుగప్పిన
నిప్పునుం బోలె నెటుంగరాని బ్రహ్మతేజంబుగల బ్రాహ్మణునికిం గంటకంబుగా నిష్ఠుర
వాక్యంబుల నిట్లనియె.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; ఈ = ఈ; విషమ = అసమముగా; గమనంబు = నడకలు; మా = మా; వలనన్
= వలన; ఐనది = అయినది; కాదు = కాదు; ఈ = ఈ; తురీయ = నాలుగవ; వాహకుండు =
మోయువాడు; సుఖ = సుఖకరమైన; గమనంబుగా = వెళ్ళునట్లు; నడవన్ = నడచుట; నేరండు =
తెలియడు; వీని = వీడి; తోడన్ = తో; మేము = మేము; నడవనేరము = నడవలేము; అనినన్ =

అనగా; రహళాగణుండు = రహళాగణుడు యనెడి; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; ఉపాసిత = సేవించుతున్న;
 వృద్ధజనుండు = పెద్దవారు గలవాడు; ఐనను = అయినప్పటికీ; బలాత్కారంబునన్ =
 బలవంతముగా; పుట్టిన = జనించిన; కోపంబునన్ = కోపమువలన; కోపించి = కోపగించి;
 విమర్శదప్పి = వివేచన మరచి; నీలు = నివురు; కప్పిన = కప్పిన; నిప్పునున్ = నిప్పును; పొలెన్ =
 వలె; ఎటుంగరాని = తెలియ లేని; బ్రహ్మ = గొప్ప; తేజంబున్ = తేజస్సు; కల = కలిగిన;
 బ్రాహ్మణునిన్ = విప్రుని; కిన్ = కి; కంటకంబు = ముల్లు; కాన్ = లాంటి; నిష్ఠుర = కఠినమైన;
 వాక్యంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

"మహాప్రభూ! ఈ ఎగుడు దిగుడు నడక మాది కాదు. ఈ నాల్గవ బోయీ సరిగా నడవడం లేదు. వీనితో పాటు మేము సరిగా నడవలేక పోతున్నాము" అన్నారు. అందుకు రాజు పెద్దలంటే గౌరవం ఉన్నవాడైనా అకస్మాత్తుగా పుట్టిన కోపంతో మంచి చెడు లాలోచింపక నివురు గప్పిన నిప్పులా తెలియరాని బ్రహ్మ తేజస్సు కల బ్రాహ్మణుని బాధించే విధంగా నిష్ఠురవాక్యాలతో ఇలా అన్నాడు.

5.1-143-చ.

"అలసితి; వెంతయున్ ముసలి; వాకట డస్సితి; వెన్ను మిక్కిలిం
 బలుచన యున్న; దీ శిబిక భారము; దూరము మోసి; తే గతిన్
 నిలిచెద?" వంచు భూవరుండు నిష్ఠురముల్దగ బల్క నా యెడం
 బలుకక మోసి నా శిబిక బ్రాహ్మణవర్యుండు పార్థివేశ్వరా!

టీకా:

అలసితివి = అలసిపోయావు; ఎంతయున్ = ఎంతగానో; ముసలివిన్ = ముసలాడివి; ఆకటన్ =
 ఆకలితో; డస్సితి = నీరసించిపోయావు; వెన్ను = వెన్నుపూస; మిక్కిలిన్ = చాలా; పలుచన = సన్నగా;
 ఉన్నది = ఉంది; ఈ = ఈ; శిబిక = పల్లకి యొక్క; భారమున్ = బరువును; దూరము = చాలా
 దూరము; మోసితి = మోసినావు; ఏ = ఏ; గతిన్ = విధముగా; నిలిచెదవు = నిలబడగలవు; అంచున్
 = అనుచూ; భూవరుండు = రాజు; నిష్ఠురమున్ = ఎత్తిపొడుపు మాటలు; తగన్ = మిగిలి; పల్కన్ =
 పలుకగా; ఆ = ఆ; ఎడన్ = సమయములో; పలుకక = సమాధానము చెప్పకుండగా; మోసెన్ =

మోసెను; ఆ = ఆ; శిబికన్ = పల్లకిని; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులలో; వర్యుడు = వరించ దగినవాడు;
పార్థివేశ్వరా = రాజా {పార్థివేశ్వరుడు - రాజులలో ఈశ్వరుడు, రాజు}.

భావము:

“అలసిపోయావు. ఎంతో వృద్ధుడవు. ఆకలితో నీరసించి ఉన్నావు. నీ వెన్నెముక పలుచగా ఉంది.
పల్లకి బరువుగా ఉంది. ఇంతదూరం మోసి ఇంకా ఎలా నిలబడ గలుగుతున్నావో కదా!” అని
రాజు ఎత్తిపొడుపుగా మాట్లాడినా, మహారాజ! బ్రాహ్మణుడు బదులు చెప్పకుండా పల్లకిని
మోస్తూనే ఉన్నాడు.

5.1-144-వ.

అప్పు డా విప్రవరుండు దనకుం గడపటి శరీరం బయిన కళేబరంబు నందు నహంకార
మమకారంబులం బొందనీక మిథ్యాజ్ఞానరహితుండై బ్రహ్మభూతుండై మౌనవ్రతంబున నా శిబిక
మోయుచున్న విషమగమనంబుఁ జూచి యతి కుపితుం డగుచు నా భూవరుండు వెండియు
నిట్లనియె.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; విప్ర = బ్రాహ్మణులలో; వరుండు = ఉత్తముడు; తన = తన; కున్ = కు;
కడపటి = చివరి; శరీరంబున్ = దేహము; అయిన = అయినట్టి; కళేబరమున్ = భౌతికశరీరము;
అందున్ = ఎడల; అహంకార = అహంకారము; మమకారంబులన్ = మమకారములను; పొందనీక
= కలుగనీయక; మిథ్యాజ్ఞాన = అజ్ఞానము; రహితుండు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; బ్రహ్మభూతుండు =
పరబ్రహ్మ తానే ఐనవాడు; ఐ = అయ్యి; మౌనవ్రతంబున = మౌనమే వ్రతముగా గలవాడు; ఆ = ఆ;
శిబికన్ = పల్లకిని; మోయుచున్న = మోయుచున్నట్టి; విషమ = అసమ; గమనంబున్ = నడకను;
చూచి = చూసి; అతి = మిక్కిలి; కుపితుండు = కోపము చెందినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఆ = ఆ;
భూవరుండు = రాజు; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; =

భావము:

అప్పుడా బ్రాహ్మణుడు తనకు చివరిదైన ఆ జన్మలో అహంకారానికి, మమకారానికి లొంగక, జ్ఞాని కనుక పరబ్రహ్మ స్వరూపుడై మౌనంగా ఆ పల్లకిని మోస్తూనే ఉన్నాడు. అది యథాతథంగా ఎగుడు దిగుడుగా పోతూ ఉంటే రహూగణుడు మిక్కిలి కోపించి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

5.1-145-నీ.

"ఓరి! దుర్మద! విన రోరి జీవన్మత!-

నా యాజ్ఞఁ దప్పించి నడచె దీవు;

నీ వక్రమార్గంబు లిన్నియు విడిపించి-

నడపింతు నిన్ను సన్మార్గమందు"

నని రాజగర్వాంధుఁ డగుచు గుణత్రయం-

బున వృద్ధిఁ బొందిన భూవరుం డ

బద్ధప్రలాపము ల్బ్రలుగుచుండినఁ జాచి-

శమదమాదులచేఁ ప్రశస్తుఁ డగుచు

5.1-145.1-తే.

జగతి బ్రహ్మస్వరూపమై సకలభూత

ములకునత్యంతహితుఁడైన భూసురుండు

యోగివర్తన దెలియ లేకున్న రాజు

నంత వీక్షించి యల్ల నిట్లనుచుఁ బలికె.

టీకా:

ఓరి = ఓరి; దుర్మద = మిక్కిలి మదమెక్కినవాడ; వినర = విను; ఓరి = ఓరి; జీవన్మత = జీవచ్ఛవమా {జీవన్మతుడు - జీవించియున్నను మరణించినవాడు, జీవచ్ఛవము}; నా = నా యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; తప్పించి = మీరి; నడచెదవు = ప్రవర్తించుతున్నావు; ఈవు = నీవు; నీ = నీ యొక్క; వక్ర = వంకర; మార్గంబులు = దార్లు; ఇన్నియున్ = అన్నిటిని; విడిపించి = వదిలించి; నడపింతున్ =

నడపించెదను; నిన్నున్ = నిన్ను; సన్మార్గము = సరియగుదారి; అందున్ = లో; అని = అని; రాజ = రాజననెడి; గర్వ = గర్వమువలన; అంధుడున్ = గుడ్డివాడు; అగుచున్ = అగుచూ; గుణత్రయంబునన్ = త్రిగుణములతో; వృద్ధిన్ = అతిశయమును; పొందిన = పొందినట్టి; భూవరుండు = రాజు; అబద్ధ = నిబద్ధతలేని; ప్రలాపముల్ = వాగుడు; పల్కుచుండిన = పలుకుతుండగా; చూచి = చూసి; శమ = శాంతము; దమ = ఇంద్రియ నిగ్రహము; ఆదుల్ = మొదలగువాని; చేన్ = వలన; ప్రశస్తుడు = ప్రసిద్ధమైనవాడు; అగుచున్ = అగుచూ. జగతిన్ = జగత్తునందు; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; స్వరూపము = స్వరూపము; ఐ = అయ్యి; సకల = సర్వ; భూతముల్ = జీవుల; కున్ = కు; అత్యంత = అత్యధికమైన; హితుడు = ఇష్టమైనవాడు; ఐన = అయినట్టి; భూసురుండు = బ్రాహ్మణుడు; యోగి = యోగియొక్క; వర్తన = ప్రవర్తన; తెలియలేక = తెలిసికొనలేకుండగా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; రాజున్ = రాజుని; అంతన్ = అంతట; వీక్షించి = చూసి; అల్లన = మెల్లగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనుచున్ = అనుచూ; పలికె = పలికెను.

భావము:

"ఓరీ పొగరుబోతా! నడపీనుగా! నీవు నా ఆజ్ఞను మీరి నడుస్తున్నావు. నీ కుంటి నడకలను వదిలించి మంచి మార్గంలో నడిపిస్తాను" అని గర్వాంధకారంతో, తమోగుణ ప్రకోపంతో కారుకూతలు కూశాడు. అప్పుడు శమదమాది గుణ సంపన్నుడు, బ్రహ్మస్వరూపుడు, సమస్త జీవరాసుల హితం కోరేవాడు అయిన ఆ బ్రాహ్మణుడు యోగుల స్వభావం తెలియని ఆ రాజును చూచి ఇలా అన్నాడు.

5.1-146-వ.

"నరేంద్రా! నీవు చెప్పునది సత్యంబు; భారం బీ శరీరంబునకే కాని నాకుం గలుగనేర; దైనను స్థౌల్యకార్యంబులు వ్యాధులు నాధులు క్షుత్తృష్ణలు నిచ్ఛావిరోధభయంబులు జరామరణంబులు రోషనిద్రాజాగరణంబులు నహంకార మమకార మదశోషణాదులు దేహంబుతోడన జనియించుం గాని నాకుం గలుగనేరవు; జీవన్మృతుండ నేన కాదాద్యంతంబులు గలుగుటం జేసి యందఱి యందును గలిగి యుండు; స్వామిభృత్య సంబంధంబులు విధికృతంబు లగుచు వ్యవహారంబులం జేసి శరీరంబులకుం గలుగుంగాని జీవునికి లేక యుండు; నదియునుంగాక రాజాభిమానంబున నీవు నన్నాజ్ఞాపించెదవేనిం బ్రమత్తుండవైన నీకుం బూర్వస్వభావం బెట్లుండె;

నట్లుగాక యేనేమి చేయుదు? నెఱింగింపు; మున్నుత్త మూకాంధ జడులు బోలె
 సహజస్వభావంబునుం బొందిన నాయందు నీ శిక్ష యేమి లాభంబుఁ బొందింప నేర్చు.
 నదియునుం గాక స్తబ్దుండు మత్తుండు నైన నాకు నీ శిక్ష వ్యర్థంబగు"నని పలికి
 యుపశమశీలుండైన మునివరుండు పూర్వకర్మశేషంబున గల్లు భారవాహకత్వంబుం దలంగం
 ద్రోయుటకు భారంబు వహించి శిబిక మోచుచుం జనునెడ నా రాజవల్లభుండు
 దత్తజ్ఞానాపేక్షితుండై చనియెడి వాఁడగుటం దన హృదయ గ్రంథి విమోచకంబులును బహు
 యోగగ్రంథ సమ్మతంబులును నగు బ్రాహ్మణవాక్యంబులు విని యా శిబిక దిగ్గన డిగ్గనుటికి
 యావిప్రునికి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి సర్వ గర్వవర్జితుండై ముకుళిత హస్తం
 డగుచు ని ట్లనియె.

టీకా:

నరేంద్రా = రాజా; నీవున్ = నీవు; చెప్పునది = చెప్పెడిది; సత్యంబున్ = నిజమే; భారంబు = బరువు;
 ఈ = ఈ; శరీరంబునకే = దేహమునకు మాత్రమే; కాని = కాని; నా = నా; కున్ = కు; కలుగన్ =
 కలుగుటకు; నేరదు = సాధ్యము కాదు; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; స్థూల్య = బలముగా ఉండుట;
 కార్యంబులు = కృశించి ఉండుట; వ్యాధులున్ = జబ్బులు; ఆధులు = మానసిక బాధలు; క్షుతీ =
 ఆకలి; తృష్ణలున్ = దప్పులు, దాహములు; ఇచ్ఛా = ఇష్టములు; విరోధ = అయిష్టములు;
 భయంబులున్ = భయములు; జరా = ముసలితనము; మరణంబులు = చావులు; రోష =
 పొరుషము; నిద్ర = నిద్రించుట; జాగరణంబులున్ = మెలకువగా ఉండుటలు; అహంకార = నే
 ననెడి భావము; మమకార = నా దనెడి భావము; మద = మదము; శోషణ = క్షీణించుట; ఆదులు =
 మొదలగునవి; దేహంబు = శరీరము; తోడన = తోటి; జనియించున్ = పుట్టును; కాని = కాని; నా =
 నా; కున్ = కు; కలుగన్ = కలుగుటకు; నేరవు = సమర్థములు గావు; జీవన్మృతుండను =
 జీవచ్ఛవమును; నేన = నేనే; కాదు = కాదు; ఆది = పుట్టుట; అంతంబులు = గిట్టుటలు; కలుగుటన్ =
 కలుగుట; చేసి = వలన; అందఱు = అందరి; అందునున్ = ఎడలను; కలిగి = కలిగే; ఉండున్ =
 ఉండును; స్వామి = యజమాని; భృత్య = సేవక; సంబంధంబులు = సంబంధములు; విధి =
 కర్మలవలన; కృతంబులు = జరుగునవి; అగుచున్ = అగుచు; వ్యవహారంబులన్ =
 లౌకికవ్యవహారములు; చేసి = వలన; శరీరంబులకున్ = దేహముల; కున్ = కు; కలుగున్ =
 కలుగును; కాని = కాని; జీవున్ = జీవుని; కిన్ = కి; లేక = లేకుండగా; ఉండును = ఉండును;

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగా; రాజ = రాజుననే; అభిమానంబునన్ =
 అహంకారముచేత; నీవున్ = నీవు; నన్ = నన్ను; ఆజ్ఞాపించెదవు = శిక్షించెదవు; ఏనిన్ = అయినచో;
 ప్రమత్తుండవు = మిక్కిలి మద మెక్కిన వాడవు; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; పూర్వ = తొలి;
 స్వభావంబు = స్వభావము; ఎట్లు = ఏ విధముగా; ఉండెన్ = ఉందో; అట్లు = ఆ విధముగా; కాక =
 కాకుండగా; ఏను = నేను; ఏమి = ఏమి; చేయుదున్ = చేయగలను; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము;
 ఉన్నత్త = పిచ్చివారు; మూక = మూగవారు; అంధ = గుడ్డివారు; జడులు = తెలివిలేనివారు; సహజ =
 సహజమైన; స్వభావంబునున్ = స్వాభావమును; పొందినన్ = పొందినట్టి; నా = నా; అందున్ =
 అందు; నీ = నీ; శిక్ష = శిక్ష; ఏమి = ఏమి; లాభంబున్ = ప్రయోజనమును; పొందింపన్ = కలిగించ;
 నేర్పును = కలుగును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగా; స్తబ్ధుండు = స్పందనలు లేనివాడు;
 మత్తుండు = దేహముపైన నిర్లక్ష్యము గలవాడు; ఐన = అయిన; నా = నా; కున్ = కు; నీ = నీ యొక్క;
 శిక్ష = శిక్ష; వ్యర్థంబు = ప్రయోజనము లేనిది; అగున్ = అగును; అని = అని; పలికి = పలికి; ఉపశమ
 = శాంతించిన; శీలుండు = స్వభావము గలవాడు; ఐన = అయిన; ముని = మునులలో; వరుండున్ =
 శ్రేష్ఠుడు; పూర్వ = పూర్వకాలపు; కర్మ = కర్మల యొక్క; శేషంబునన్ = మిగిలినవానివలన; కల్లు =
 కలిగిన; భార = బరువును; వాహకత్వంబున్ = మోయవలసిన స్థితిని; తలగంద్రోయుటకున్ =
 తొలగించుకొనుటకు; భారంబున్ = బరువుగా; వహించి = స్వీకరించి; శిబిరన్ = పల్లకిని;
 మోచుచున్ = మోయుచూ; చను = వెళ్ళెడి; ఎడన్ = సమయములో; ఆ = ఆ; రాజ = రాజులలో;
 వల్లభుండు = శ్రేష్ఠుడు; తత్త్వజ్ఞాన = తత్త్వజ్ఞానమును; ఆపేక్షితుండు = కోరెడివాడి; ఐ = అయ్యి;
 చనియెడి = వెళ్ళెడి; వాడు = వాడు; అగుటన్ = అగుటవలన; తన = తన యొక్క; హృదయ =
 హృదయము యనెడి; గ్రంథి = ముడినుండి; విమోచకంబులును = విడిపించునవి; బహు = అనేక;
 యోగ = యోగశాస్త్రముల; గ్రంథ = గ్రంథము లందలి విషయములకు; సమ్మతంబులున్ =
 అంగీకార యోగ్యములు; అగు = అయిన; బ్రాహ్మణ = విప్రుని; వాక్యంబులు = మాటలు; విని = విని;
 ఆ = ఆ; శిబిరన్ = పల్లకిని; దిగ్గన = తటాలున; డిగ్గన్ = దిగుటకు; ఉఱికి = దుమికి; ఆ = ఆ; విప్రున్ =
 బ్రాహ్మణుని; కిన్ = కి; సాష్టాంగదండప్రణామంబులు = సాష్టాంగదండప్రణామములు (సాష్టాంగ
 దండప్రణామము - స (కూడిన) అష్ట (ఎనిమిది) శిరస్సు కన్నులు చెవులు ముక్కు గడ్డము వక్షము
 చేతులు కాళ్ళు) అంగ (అవయవము)లతో దండ (కట్టవలె పడుకొని చేసెడి) ప్రణామములు
 (నమస్కారములు)); ఆచరించి = చేసి; సర్వ = పూర్తిగా; గర్వ = గర్వములను; వర్జితుండు =

విడిచినవాడు; ఐ = అయ్యి; ముకుళిత = ముకుళించిన; హస్తండు = చేతులు గలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

"రాజా! నీవు చెప్పింది నిజం. బరువు శరీరానికే కాని నాకు కాదు. మానవుడు బలిసి పోవడం, చిక్కిపోవడం, శరీరానికి మనస్సుకు సంబంధించిన జబ్బులు, ఆకలి దప్పులు, ఇష్టపడడం, ద్వేషించడం, భయపడడం, వార్ధక్యం, మరణం, రోషం, నిద్ర, మెలకువ, అహంకార మమకారాలు, మదమాత్సర్యాలు దేహంతో పుడతాయి. కాని నాకు అవి లేవు. నేనే కాదు జనన మరణాలు కలిగి ఉన్న వారందరూ జీవన్మృతులే. యజమాని, సేవకుడు అనే సంబంధం కర్మ వల్ల కలుగుతుంది. కనుక అది శరీరానికే కాని జీవునకు సంబంధించింది కాదు. రాజు ననే అభిమానంతో నీవు నన్ను ఆజ్ఞాపించావు. అంటే నీవు మదోన్మత్తుడవై ఉన్నావన్న మాట! అది నీ వెనుకటి స్వభావం కాని మరేమీ కాదు. అందుకు నేనేం చేయగలను? చెప్పు, పిచ్చివాడు, మూగవాడు, గ్రుడ్డివాడు, తెలివి లేనివాడు ఎంతో నేనుకూడా అంతే. అందుచేత నన్ను శిక్షించడంలో నీకు కలిగే లాభం లేదు. అంతే కాకుండా జడుడను, మత్తుడను అయిన నాకు శిక్ష విధిస్తే నీ శ్రమ వ్యర్థం" అని పలికి శాంత స్వభావుడైన ఆ భరతుడు పూర్వ కర్మఫలాన్ని అనుభవించక తప్పదనే భావంతో దండె వదలిపెట్టకుండా ఎప్పటిలాగే పల్లికిని మోయసాగాడు. శాస్త్ర సమ్మతాలైన బ్రాహ్మణుని మాటలను రాజు విన్నాడు. ఆ మాటలు తత్త్వజ్ఞానాపేక్షతో పోతున్న ఆ రాజు హృదయానికి సూటిగా తగిలాయి. అతనిలోని అహంకారం తొలగింది. ఆ రాజు వెంటనే పల్లికి దిగాడు. బ్రాహ్మణునికి సాష్టాంగ దండ ప్రణామం చేసాడు. వినయ వినముడై చేతులు జోడించి ఇలా అన్నాడు.

5.1-147-సీ.

"ధరణీసురులలోనఁ దలఁచ నెవ్వఁడవు నీ-

వవధూతవేషివై యవనియందు

నేమిటికై చరియింపంగ వచ్చి? తి-

చట నొక్కఁడవు నొంటి చనుట నేఁడు

ననుఁ గృతార్థునిఁ జేయ ననుకూలుఁ డగుచున్న-

యట్టి యా కపిలమహామునీంద్రుఁ

డవో? నీ మహత్త్వంబు ద్రవిలి విచారింప-

నెఱుగక చేసితిఁ; గరుణఁ జూడు

5.1-147.1-తే.

తప్పుసైరింపు; నే యమదండమునకు

హరుని శూలంబునకును వజ్రాయుధమున

కనల చంద్రార్క ధనదశస్త్రాస్త్రములకు

వెఱవ విప్రుని కే మది వెఱచినట్లు.

టీకా:

ధరణీసురుల్ = బ్రాహ్మణుల; లోనన్ = లో; తలపన్ = తరచిచూసిన; ఎవ్వడవు = ఎవరివి; నీవున్ = నీవు; అవధూత = అవధూత; వేషివి = వేషము ధరించినవాడవు; ఐ = అయ్యి; అవనిన్ = భూమి; అందున్ = పైన; ఏమిటి = దేని; కై = కోసమై; చరియింపంగన్ = వర్తించుటకు; వచ్చితి = వచ్చినావు; ఇచటన్ = ఇక్కడ; ఒక్కడవున్ = ఒక్కడవే; ఒంటిన్ = ఒంటరిగా; చనుట = వెళ్ళుట; నేడు = ఈ దినము; ననున్ = నన్ను; కృతార్థునిన్ = ధన్యుని; చేయన్ = చేయుటకు; అనుకూలుడు = అనుగ్రహించువాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఉన్న = ఉన్న; అట్టి = అటువంటి; ఆ = ఆ; కపిల = కపిలుడు యనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = మునలలో; ఇంద్రుడవో = ఇంద్రునివంటివాడివేమో; నీ = నీ యొక్క; మహత్త్వంబున్ = గొప్పదనము; తవిలి = పూని; విచారింపన్ = వివరముగా; ఎఱుగక = తెలిసికొనలేక; చేసితిన్ = చేసినాను; కరుణన్ = దయతో; చూడు = చూడుము.

తప్పు = పొరపాటు; సైరింపుము = కాయము; నేన్ = నేను; యమదండంబున్ = యమదండమున {యమదండము - యముని ఆయుధము}; కున్ = కైనా; హరుని = శివుని; శూలంబున్ = త్రిశూలమున {త్రిశూలము - శివుని ఆయుధము}; కును = కైనా; వజ్రాయుధమున్ = వజ్రాయుధమున {వజ్రాయుధము - ఇంద్రుని ఆయుధము}; కున్ = కైనా; అనల = అగ్ని; చంద్ర = చంద్రుడు; ఆర్క = సూర్యుడు; ధనద = కుబేరుల; శస్త్ర = శస్త్రములు; అస్త్రముల్ = అస్త్రముల; కున్ = కైనా; వెఱవన్ = జంకను; విప్రుని = బ్రాహ్మణుని; కిన్ = కి; ఏన్ = నేను; మదిన్ = మనసున; వెఱచిన = భయపడిన; అట్లు = విధముగ.

భావము:

“నీవు సామాన్య బ్రాహ్మణుడవు కావు. ఎవరివి నీవు? అవధూత వేషంలో ఒంటరిగా ఎందుకు తిరుగుతున్నావు? నన్ను ధన్యుణ్ణి చేయడం కోసం దయతో వచ్చిన కపిల మహర్షివా? నీ మహిమ తెలుసుకోలేక అపచారం చేశాను. నన్ను దయతో చూడు. నా తప్పును క్షమించు. నేను బ్రహ్మణునకు భయపడినట్లు యమధర్మరాజు కాలదండానికి కాని, శివుని శూలాయుధానికి కాని, ఇంద్రుని వజ్రాయుధానికి కాని, అగ్ని చంద్ర సూర్య కుబేరుల శస్త్రాస్త్రాలకు కాని ఏమాత్రం భయపడను.

5.1-148-వ.

మఱియు నిస్సంగుండవయి జడుండునుంబోలె నిగూఢ విజ్ఞానంబు గలిగి చరియించుచు నున్నవాడవు; నీ వచనంబులు యోగశాస్త్ర సమానంబులై వాఙ్మనసంబులకు నభేద్యంబులయి యున్న; వే నవ్విష్ణుకళావతీర్ణుండు సాక్షాద్ధరియు నగు కపిలమహాముని వలన బ్రహ్మవిద్య దెలియం గోరి చనుచున్నవాడ; నీవు లోకనిరీక్షణార్థం బవ్యక్తలింగుండవై చరియించుచున్న కపిలమహామునీంద్రుండవు గాబోలుదువు; మందుండైన గృహస్థుండు యోగీశ్వర చరిత్రంబు లెట్లు లెఱుంగనేర్చు? కర్మవశంబున దృష్టంబైన భ్రాంతి వహించుచు నడచుచున్న యీ యాశ్రమంబు నాకునుం బోలె నీకు నగు నని తోచుచున్న; దది యెట్లనిన ఘటంబు లేక జలంబు దేనేరని తెఱంగున లేనిది గలుగనేరదు; గావునం బ్రమాణమూలం బయిన లోక వ్యవహారంబు సత్పథంబున సమ్మతంబై యుండుటం జేసి నీ వాడు వాక్యంబులు నాకు సమ్మతంబు గానేర" వని సింధు దేశాధీశ్వరుండు వినిపించిన నా విప్రుండు లోకవ్యవహారంబునకు నిత్యత్వం బౌపాధికం బగుంగాని నిత్యంబు గానేరదని దృష్టాంత నిదర్శనంబుగా నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నిస్సంగుండవు = సాంగత్యములను విడిచినవాడవు; అయి = అయ్యి;
జడుడునున్ = మూఢుని; పోలెన్ = వలె; నిగూఢ = రహస్య; విజ్ఞానంబున్ = విజ్ఞానమును; కలిగి = ఉండి; చరియించుచున్ = వర్తించుచున్; ఉన్నవాడవు = ఉన్నావు; నీ = నీ యొక్క; వచనంబులున్ = మాటలు; యోగశాస్త్ర = యోగశాస్త్ర ములకు; సమానంబులున్ = సమానమైనవి; ఐ = అయ్యి; వాక్ =

వాక్కునకు; మానసంబుల్ = మనసుల; కున్ = కు; అభేద్యంబులున్ = భేదములులేనివి; అయి =
 అయ్యి; ఉన్నవి = ఉన్నవి; ఏన్ = నేను; ఆ = ఆ; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; కళా = అంశతో;
 అవతీర్ణుండు = అవతరించినవాడు; సాక్షాత్ = సాక్షాత్తు, కంటి కెదురుగా ఉన్న; హరి = విష్ణుమూర్తి;
 అగు = అయిన; కపిల = కపిలుడు యనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ముని; వలన = నుండి;
 బ్రహ్మవిద్యన్ = తత్త్వజ్ఞానమును; తెలియన్ = తెలిసికొనుటను; కోరి = అపేక్షించి; చనుచున్నవాడన్ =
 వెళుతున్నవాడను; నీవున్ = నీవు; లోక = లోకమును; నిరీక్షార్థంబున్ = పరిశీలించుటకు; అవ్యక్త =
 వ్యక్తము గాని; లింగుండవు = గుర్తులు గలవాడవు; ఐ = అయ్యి; చరియించుచున్న = తిరుగుతున్న;
 కపిల = కపిలుడు యనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = మునులలో; ఇంద్రుండవు = ఇంద్రుని వంటి
 వాడవు; కాబోలుదువు = అయ్యియుండవచ్చును; మందుండను = తెలివితక్కువవాడను; ఐన =
 అయిన; గృహస్థుండు = గృహస్థుడు; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = ఈశ్వరునివంటివాని;
 చరిత్రంబుల్ = వర్తనలను; ఎట్టుల్ = ఏ విధముగా; ఎఱుంగన్ = తెలిసికొన; నేర్చున్ = కలుగును;
 కర్మ = కర్మములకు; వశంబునన్ = వశమయి; దృష్టంబున్ = కనబడునది; ఐన = అయిన; భ్రాంతిన్
 = భ్రమను; వహించుచున్ = ధరించి; నడచుచున్న = నడచెడి; ఈ = ఈ; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమము;
 నా = నా; కునున్ = కు; పోలెన్ = వలె; నీ = నీ; కునున్ = కు; అగును = కలుగును; అని = అని;
 తోచుచున్నది = అనిపించుతున్నది; అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగా; అనినన్ = అనగా;
 ఘటంబున్ = కుండ; లేక = లేకుండా; జలంబున్ = నీటిను; తేనేరని = తీసుకు రాలేని; తెఱంగునన్ =
 విధముగనే; లేనిది = లేనట్టిది; కలుగన్ = ఉండుటకు; నేరదు = సాధ్యపడదు; కావునన్ =
 అందుచేత; ప్రమాణ = ప్రమాణములపైన; మూలంబున్ = ఆధారపడినది; అయిన = అయినట్టి; లోక
 = లోకమునకు సంబంధించిన; వ్యవహారంబున్ = వ్యవహారములు; సత్పథంబుననన్ = సరియగు
 మార్గమున; సమ్మతంబున్ = అంగీకార యోగ్యములు; ఐ = అయ్యి; ఉండుటన్ = ఉండుట; చేసి =
 వలన; నీవున్ = నీవు; ఆడు = పలుకు; వాక్యంబులు = మాటలు; నా = నా; కున్ = కు; సమ్మతంబున్
 = అంగీకారము; కానేరవు = కాలేవు; అని = అని; సింధు = సింధు యనెడి; దేశ = దేశమునకు;
 అధీశ్వరుండు = ప్రభువు; వినిపించినన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు;
 లోకవ్యవహారంబున్ = లౌకికవ్యవహారముల; కున్ = కు; నిత్యత్వంబున్ = శాశ్వతత్వము;
 ఉపాధికంబున్ = ఆదారభూతము; అగున్ = అగును; కాని = కాని; నిత్యంబున్ = శాశ్వతము;
 కానేరదు = కాలేదు; అని = అని; దృష్టాంత = ఉదాహరణలతో; నిదర్శనంబు = ఋజువు; కాన్ =
 అగునట్లు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా నీవు కోరికలు లేనివాడవై పైకి జడుని వలె కనిపిస్తూ నిగూఢమైన విజ్ఞానంతో తిరుగుతున్నావు. నీ మాటలు యోగశాస్త్రాలలోని వాక్యాలకు దీటుగా ఉండి, వాక్కుకు కాని మనసుకు కాని విమర్శించడానికి వీలు లేనట్టుగా ఉన్నాయి. నేనిప్పుడు విష్ణుదేవుని అంశతో అవతరించినవాడు, సాక్షాత్ విష్ణు స్వరూపుడు అయిన కపిల మహాముని వల్ల బ్రహ్మవిద్యోపదేశం పొందాలని వెళ్తున్నాను. నీవు లోకులను పరీక్షించడం కోసం, ఇతరులు గుర్తించడానికి వీలు లేని ఆకారంలో తిరుగుతున్న సాక్షాత్ కపిల మహర్షివే అనుకుంటున్నాను. మూర్ఖుడైన నావంటి గృహస్థుడు మీవంటి యోగీశ్వరుల చరిత్రలను ఎలా తెలుసుకోగలడు? కుండ లేకపోతే నీరు తీసుకురావడం కుదరదు. అందువల్ల అసలు లేనిది అనుభవానికి రానేరాదు. ప్రమాణాలను బట్టి లోకవ్యవహారాన్ని నమ్ముతున్నాము. అందువల్ల నీ మాటలు నాకు సరిపడుటలేదని అనిపిస్తున్నది" అని సింధుదేశాధిపతి అయిన రహూగణుడు అన్నాడు. ఆ మాటలు విని బ్రహ్మణ కుమారుడైన భరతుడు "లోక వ్యవహారంలోని నిత్యత్వం ఉపాధిపై ఆధారపడి ఉంటుందే కాని అది సత్యం కానేకాదు" అని ఉదాహరణాలతో ఇలా విశదీకరించాడు.

5.1-149-సీ.

"పావక శిఖలచే భ్రాండంబు దాఁ దప్త-

మగుఁ; దప్త ఘటముచే నందు నున్న

జలము తపించు; నా జలముచేఁ దండులం-

బులు తప్త మొంది యప్పుడు విశిష్ట

మైన యన్నం బగు; నా చందమునను దా-

దేహేంద్రియంబులఁ దెలివితోడ

నాశ్రయించుక యున్న యట్టి జీవునకు దే-

హంబునఁ బ్రాణేంద్రియాదికమున

5.1-149.1-తే.

జరుగుచుండు నిట్లు సంసారఘట వృత్తి

దుండు నయిన రాజ దుష్టమైన

కర్మములకుఁ బాసి కంజాక్షపద సేవఁ

జేసెనేని భవముఁ జెందకుండు."

టీకా:

పావక = అగ్ని; శిఖల్ = శిఖల; చేన్ = చేత; భాండంబున్ = కుండ; తాన్ = తాను; తప్తము = వేడిది;
అగున్ = అగును; తప్త = వేడెక్కిన; ఘటము = కుండ; చేన్ = వలన; అందున్ = దానిలో; ఉన్న =
ఉన్నట్టి; = జలము = నీరు; తపించున్ = మరుగును; ఆ = ఆ; జలము = నీటి; చేన్ = వలన;
తండులంబులు = బియ్యము; తప్తము = వేడిని; ఒంది = పొంది; అప్పుడు = అప్పుడు; విశిష్టము =
చక్కటిది; ఐన = అయిన; అన్నంబున్ = అన్నము; అగున్ = అగును; ఆ = ఆ; చందంబుననున్ =
విధముగనే; తాన్ = తాను; దేహ = శరీరము; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను; తెలివి =
బుద్ధి; తోడన్ = తోటి; ఆశ్రయించుకన్ = ఆశ్రయించుకొని; ఉన్నయట్టి = ఉన్నట్టి; జీవున్ = జీవున;
కున్ = కు; దేహంబునన్ = శరీరమున; ప్రాణ = ప్రాణము; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; ఆదికమునన్
= మొదలగునవి; =
జరుగుచుండున్ = నడచుచుండును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సంసార = సంసారము యనెడి; ఘట =
కుండ; వృత్తిదుండున్ = వర్తించెడివాడు; అయిన = అయినట్టి; రాజు = రాజు; దుష్టము = చెడ్డవి; ఐన
= అయినట్టి; కర్మముల = కర్మలు; కున్ = కు; పాసి = దూరమై; కంజాక్ష = విష్ణుమూర్తి; పద =
పాదముల; సేవన్ = సేవించుటను; చేసెనేని = చేసినచో; భవమున్ = పునర్జన్మము, సంసారమును;
చెందకుండు = చెందకనుండును.

భావము:

"అగ్ని జ్వాలలతో కుండ కాలుతుంది. కాలిన కుండ కారణంగా అందులోని నీరు వేడెక్కుతుంది. ఆ
నీటిలో వేసిన బియ్యపు గింజలు బాగా ఉడికి పక్వమై అన్నం సిద్ధమవుతుంది. అలాగే దేహాన్నీ,
ఇంద్రియాలనూ ఆశ్రయించుకొని జీవుడున్నాడు. దేహంలోనే ప్రాణం, ఇంద్రియాలు ఉన్నాయి.
అందువల్ల దేహేంద్రియాలకు సంబంధించినవన్నీ జీవునకూ సంక్రమిస్తాయి. ప్రజల శిక్షణ, రక్షణ
కోసం రాజున్నాడు. ఆ రాజు చెడు కర్మలు వదలిపెట్టి విష్ణుపాదాలను సేవిస్తే సంసార
బంధాలనుండి విముక్తు డౌతాడు".

5.1-150-ఆ.

అనుచు ధారుణీసురాత్మజుఁ డీ రీతి
పలుకుటయును రాజు పరిణమించి
వినయవాక్యములను వినుతించి క్రమ్మఱుఁ
బుణ్యుఁ డైన సింధు భూవరుండు.

టీకా:

అనుచున్ = అనుచూ; ధారుణీసుర = బ్రాహ్మణ; ఆత్మజుడు = పుత్రుడు; ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ;
పలుకుటయును = చెప్పెను; రాజు = రాజు; పరిణమించి = సంతసించి; వినయ = వినయముగల;
వాక్యములను = మాటలతో; వినుతించి = స్తుతించి; క్రమ్మఱున్ = మరల; పుణ్యుండు = పుణ్యాత్ముడు;
ఐన = అయినట్టి; సింధు = సింధుదేశపు; భూవరుండు = రాజు.

భావము:

బ్రాహ్మణ కుమారుడైన భరతుడు ఈ విధంగా పలుకగానే రాజులో మార్పు కలిగింది. ఆ తరువాత
వినయోక్తులతో స్తుతించి భరతునితో సింధురాజు ఇలా అన్నాడు.

5.1-151-వ.

"మహాత్మా! నేను రాజు ననియెడి యభిమాన మదాంధుండనై మహాత్ములం దిరస్కరించిన నన్నుఁ
గరుణింపుము; నీ వార్తబంధుండవు; నీ కృపాదృష్టింజేసి మహాత్ముల నవమానంబు చేసిన
దురితంబువలన విముక్తుండ నయ్యెద; విశ్వసుహృత్త వైన నీకుం గోపంబు గలుగనేర;
దసమర్థులయిన మాబోఁటి వారలు మహాజనావమానంబున శీఘ్రంబె నశింతురు; గావున నీవు
దయాళుండ వయి నన్ను మన్నింపు" మనిన నా విప్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

మహాత్మా = గొప్పవాడ; నేను = నేను; రాజున్ = రాజును; అనియెడి = అనెడి; అభిమాన =
అహంకారమువలన; మద = మదముచే; అంధుండను = గుడ్డివాడిని; ఐ = అయ్యి; మహాత్ములన్ =

గొప్పవారిని; తిరస్కరించిన = అవమానించిన; నన్నున్ = నన్ను; కరుణింపుము = దయచూడుము;
 నీవున్ = నీవు; ఆర్త = ఆర్తులకు; బంధుండవు = చుట్టమవు; నీ = నీ యొక్క; కృపా = దయతో
 కూడిన; దృష్టిన్ = చూపుల; చేసి = వలన; మహాత్ములన్ = గొప్పవారిని; అవమానంబు =
 అవమానము; చేసిన = ఒనరించిన; దురితంబు = పాపము; వలనన్ = నుండి; విముక్తుండను =
 వెలువడినవాడను; అయ్యెదన్ = అయ్యెదను; విశ్వ = జగత్తునకే; సుహృత్తువు = స్నేహితుడవు; ఐన =
 అయినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; కోపంబున్ = కోపము; కలుగనేరదు = పుట్టదు; అసమర్థులు =
 చేతకానివారము; అయిన = అయినట్టి; మా = మా; పోటీ = వంటి; వారలు = వారు; మహా = గొప్ప;
 జన = వారిని; అవమానంబునన్ = అవమానించుటచే; శీఘ్రంబె = వెంటనే; నశింతురు =
 నశించెదరు; కావునన్ = అందుచేత; నీవున్ = నీవు; దయాళుండవు = కృపచేయువాడవు; అయి =
 అయ్యి; నన్నున్ = నన్ను; మన్నింపుము = క్షమింపుము; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; విప్రుండు =
 బ్రాహ్మణుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

"మహాత్మా! నేను రాజునన్న గర్వంతో గుడ్డివాణ్ణి మీవంటి మహాత్ములను తిరస్కరించిన నన్ను
 కరుణించు. నీవు దీని బంధువుడవు. నీ కృపాకటాక్షంతో మహాత్ముల నవమానించిన పాపంనుండి
 నేను విముక్తుణ్ణి అవుతాను. లోకానికి మిత్రుడవైన నీకు కోపం ఉండదు. అసమర్థులమైన
 మావంటివాళ్ళు గొప్పవారిని అవమానించి తొందరగా నాశనమౌతారు. అందువల్ల దయాదృష్టితో
 నన్ను క్షమించు" అని రాజు చెప్పగా ఆ బ్రాహ్మణుడు ఇలా అన్నాడు.

5.1-152-క.

"కడు వేడ్క నీ వవిద్వాం

సుడవై యుండియును మిగులఁ జోద్యము విద్వాం

సుడుఁ బోలెను బలికెద వి

పుడు మేలనవచ్చుఁగొంత పురుషులలోనన్

టీకా:

కడు = మిక్కిలి; వేడ్గన్ = కుతూహలముగా; నీవున్ = నీవు; అవిద్యాంసుడవు = పండితుండవు
కాకపోయి; ఐ = ఉండి; ఉండియునున్ = ఉండినను; మిగులన్ = మిక్కిలి; చోద్యమున్ = వింతగా;
విద్యాంసుడున్ = పండితుడు; పోలెనున్ = వలె; పలికెదవు = పలుకుచున్నావు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు;
= మేలు = ఉత్తముడవు; అనవచ్చున్ = అనవచ్చు; కొంతన్ = కొంతవరకు; పురుషుల్ = మానవుల;
లోనన్ = అందు.

భావము:

"నీవు విద్యాంసుడవు కాకున్నా విద్యాంసుని వలె మాట్లాడుతున్నావు. వింతగా ఉంది. అయినా
నిన్ను కొంత మెచ్చుకొనవచ్చు.

5.1-153-ఆ.

పరగఁ బెద్ద లీ ప్రపంచమంతయుఁ దధ్య
మనరు; నీవు తధ్య మనుచుఁ బలికి;
తట్లుగాన నిన్ను నధికుండ వని పల్క
రాదు నాకుఁ జాడ రాజచంద్ర!

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; పెద్దలు = పెద్దవారు; ఈ = ఈ; ప్రపంచము = జగత్తు; అంతయున్ =
అంతటిని; తధ్యము = నిజము; అనరు = అని చెప్పరు; నీవున్ = నీవు; తధ్యము = నిజము; అనుచున్
= అని; పలికితి = అంటివి; అట్లుగాన = అందుచేత; నిన్నున్ = నిన్ను; అధికుండవు = గొప్పవాడవు;
అని = అని; పల్కరాదు = చెప్పలేము; నా = నా; కున్ = కు; చూడన్ = తరచిచూసినచో; రాజ =
రాజులలో; చంద్ర = చంద్రునివంటివాడ.

భావము:

రాజా! పెద్ద లెవరూ ఈ ప్రపంచం సత్యమని చెప్పరు. కాని నీవు సత్య మంటున్నావు. అందువల్ల నీవు అధికుడవు అని చెప్పడానికి వీలులేదు.

5.1-154-సీ.

యజ్ఞాదికములందు నామ్నాయములయందుఁ-

దఱచుగాఁ దత్త్వవాదంబు లేదు

స్వప్నంబునందుల సౌఖ్యమాకారంబు-

నందుల నిత్యమై యంతలేని

యట్టి చందమున వేదాంత వాక్యంబులు-

తత్త్వంబు నెఱిగించి తలఁగుఁగాని

నిత్యంబులై యుండనేరవు; పురుషుని-

చిత్తంబు గుణములఁ జెంది యెంత

5.1-154.1-తే.

కాలముండును మఱి యంత కాలమందు

నరయ విజ్ఞాన కర్మేంద్రియములచేత

మరగి ధర్మంబులను నధర్మంబులట్లు

దగిలి పుట్టించుచుండు నత్యంత మహిమ.

టీకా:

యజ్ఞ = యజ్ఞము; ఆదికముల్ = మొదలగువాని; అందున్ = అందు; ఆమ్నాయమున్ = వేదము;
అందున్ = లోను; తఱచుగా = ఎక్కువగా; తత్త్వవాదంబు = పరబ్రహ్మముగురించినవిచారణ; లేదు =
లేదు; స్వప్నంబున్ = కల; అందులన్ = లో; సౌఖ్యము = సుఖపడుట యొక్క; ఆకారంబున్ =
ఆకారముల; అందులన్ = లో; నిత్యము = ఎల్లప్పుడు ఉండునవి; ఐ = అయ్యి; అంతన్ = అంతలోనే;
లేని = లేకపోవును; అట్టి = అటువంటి; చందమునన్ = విధముగనే; వేదాంత = వేదాంతములలోని;

వాక్యంబులు = సూక్తులు; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; ఎఱిగించి = తెలియజేసి; తలగున్ = తొలగిపోవును; కాని = అంతేకాని; నిత్యంబులు = శాశ్వతములు; ఐ = అయ్యి; ఉండనేరవు = ఉండలేవు; పురుషుని = మానవుని; చిత్తంబున్ = మనసు; గుణములన్ = త్రిగుణములకు; చెంది = చెంది; ఎంత = ఎంత.

కాలమున్ = కాలమైతే; ఉండును = ఉండునో; మఱి = మఱి; అంత = అంత; కాలమున్ = కాలము; అందున్ = వరకు; అరయన్ = తరచిచూసినచో; విజ్ఞాన = జ్ఞానేంద్రియములు; కర్మేంద్రియముల్ = కర్మేంద్రియముల; చేత = కు; మరగి = అలవాటుపడి; ధర్మంబులనున్ = ధర్మములను; అధర్మంబుల్ = అధర్మములు; అట్లున్ = అయినట్లు; తగిలి = పూని; పుట్టించుచుండు = కలిగించుతుండును; అత్యంత = అత్యధికమైన; మహిమ = మహాత్మ్యముతో.

భావము:

యజ్ఞాలలోను, వేదాలలోను స్వస్వరూప స్థాపనం లేదు. కలలో అనుభవించిన సౌఖ్యాలకు ఆకారాలు ఉన్నాయి. కలలో అవి సత్యాలే. కాని మెలకువలో అసత్యాలు. అలాగే వేదాంత వాక్యాలనేవి తత్త్వస్వరూపం అనుభవమయ్యే వరకు సత్యాలుగా భాసిస్తాయి. కాని అవి నిత్యాలు కావు. జీవుని చిత్తం ఎంతకాలం త్రిగుణాలతో కూడి ఉంటుందో అంతకాలం జ్ఞానేంద్రియాలతోను, కర్మేంద్రియాలతోను సన్నిహితత్వం కలిగి ఉంటుంది. ఈ అలవాట్లు ధర్మాలో, అధర్మాలో మనసులో పుడుతుంటాయి.

5.1-155-వ.

మఱియు ధర్మాధర్మవాసనాయుక్తంబు విషయానురక్తంబు నైన చిత్తంబు గుణ ప్రవాహంబులచేత వికారంబు నొంది దేవతిర్యక్మనుష్య రూపంబు లయిన దేహంబులం బుట్టించుచుఁ గాలప్రాప్తంబులైన సుఖదుఃఖ తదుభయ ఫలంబు లననుభవించుచు ననవరతంబు జీవునికిం బ్రత్యక్షం బగుచు స్థూల సూక్ష్మరూపంబుల నుండు; స్వాంతంబు గుణరహితంబైన ముక్తి కారణంబగు; ఘృతవర్తులుగల దీపంబు సధామ శిఖలం బుట్టించు; ఘృతవర్తులు నాశంబు నొందిన స్వరూపంబుఁ బొందు; నీ తెఱంగున మనంబు గుణకర్మానుబంధంబైన జన్మాదులం బుట్టించు; గుణకర్మంబులం బాసెనేనిం బరతత్త్వంబు నొందు; జ్ఞానేంద్రియంబు లేనును విషయంబులమీఁదఁ దోచు; బుద్ధు లేనును నభిమానంబును నను నేకాదశవృత్తులం గూడిన

మనంబు జీవునికి నసంఖ్యంబు లయిన జన్మంబుల బొందించు; మనోవృత్తుల నతిక్రమించిన జీవుండు పరంజ్యోతియైన నారాయణ స్వరూపంబుగా నెఱుంగుము; స్థావర జంగమంబు లయిన జీవులకుం బవనుండు ప్రాణంబై యున్న చందంబున నీశ్వరుండు సర్వభూతాంతర్యామి యగుచు జీవాత్మ స్వరూపంబున నుండు; జీవాత్ముండు జ్ఞానోదయంబునం జేసి మాయ నెంతకాలంబు గెలువకుండు నంతకాలంబు ముక్తసంగుండు గాఁ; డరిషడ్వర్గంబును జయించి పరతత్త్వంబు నెఱింగిన నీశ్వరుం డగు; చిత్తం బెంత కాలంబు విషయాసక్తం బగు నంతదడవు సంసారచక్రంబు నందు సంచరించుం గావున మహావీరుండైనను దనకు శత్రువైన మనంబు నప్రమత్తుండయి యుపేక్షాబుద్ధింజేసి యిచ్ఛావిహారంబున జరగనీక పరమ గురుండైన శ్రీహరిచరణోపాసనాస్త్రంబునం జిత్తంబు గెలిచినం బరతత్త్వంబు నొందు" నని విప్రుండు పలికిన నతని మహిమకు వెఱఁ గంది బ్రాహ్మణునకు నమస్కారంబుచేయుచు భూవరుం డిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ధర్మ = ధర్మముల; అధర్మ = అధర్మముల; వాసనా = సంస్కారములతో;
యుక్తంబున్ = కూడియున్నది; విషయ = ఇంద్రియార్థములందు; అనురక్తంబున్ = ఆసక్తిగలది; ఐన = అయిన; చిత్తంబున్ = మనసు; గుణములన్ = త్రిగుణముల యొక్క; ప్రవాహంబుల్ = నడకల; చేత = వలన; వికారంబున్ = మార్పులను; ఒంది = పొంది; దేవ = దేవతలు; తిర్యక్ = జంతువులు;
మనుష్య = మానవ; రూపంబుల్ = రూపములు; అయిన = అయిన; దేహంబుల = శరీరములను;
పుట్టించుచున్ = పుట్టించుతూ; కాల = కాలానుగుణముగా; ప్రాప్తంబులు = సంభవించునవి; ఐన = అయిన; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖ = దుఃఖములు; తత్ = ఆ; ఉభయ = రెండు; ఫలంబులన్ = ఫలితములను; అనుభవించుచున్ = అనుభవించుతూ; అనవరతంబున్ = ఎడతెగక; జీవుని = జీవుని; కిన్ = కి; ప్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము; అగుచున్ = అగుతూ; స్థూల = భౌతికముగ తెలియునట్టి; సూక్ష్మ = బౌతికముగా కనిపించని; స్వాంతంబు = మనసు; గుణ = త్రిగుణములు; రహితంబున్ = లేనిది; ఐన = అయినచో; ముక్తి = మోక్షమును; కారణంబున్ = కలిగించునది; అగున్ = అగును;
ఘృత = నేయి; వర్తులు = వత్తులు; కల = కలిగిన; దీపంబు = దీపము; సధామ = పొగతోకూడిన; శిఖలన్ = జ్వాలలను; పుట్టించున్ = కలుగజేయును; ఘృత = నేయి; వర్తులు = వత్తులు; నాశంబున్ = నాశనమును; ఒందిన = పొందినచో; స్వ = స్వంత; రూపంబున్ = రూపమును; పొందును = పొందును; ఈ = ఈ; తెఱంగునన్ = విధముగనే; మనంబున్ = మనసు; గుణ = గుణములతోను;

కర్మ = కర్మలతోను; అనుబంధంబులు = సంబంధములు కలవి; ఐన = అయిన; జన్మ = జన్మలు;
 ఆదులన్ = మొదలగువానిని; పుట్టించున్ = కలిగించును; గుణ = గుణములను; కర్మంబులన్ =
 కర్మములనుండి; పాసెన్ = విడివడినట్లు; ఏని = అయితే; పరతత్త్వంబున్ = పరబ్రహ్మమును;
 ఒందున్ = పొందును; జ్ఞానేంద్రియంబులు = జ్ఞానేంద్రియములు {పంచజ్ఞానేంద్రియములు - 1కన్న
 2చేవి 3ముక్కు 4నాలుక 5చర్మము}; ఏనునున్ = ఐదు (5); విషయంబుల్ = ఇంద్రియార్థముల;
 మీదన్ = పైన; తోచు = తెలిసెడి; బుద్ధులు = తత్వాత్రులు {పంచతత్వాత్రులు - 1రూపు 2ధ్వని 3వాసన
 4రుచి 5స్పర్శ}; ఏనునున్ = ఐదు (5); అభిమానంబునున్ = అహంకారము; అను = అనెడి;
 ఏకాదశవృత్తులన్ = ఏకాదశవృత్తులను {ఏకాదశవృత్తులు - పంచజ్ఞానేంద్రియములు
 పంచకర్మేంద్రియములు అహంకారము యనెడి వ్యాపారములు పదకొండు (11)}; కూడిన =
 కలిసినట్టి; మనంబున్ = మనసు; జీవుని = జీవుని; కిన్ = కి; అసంఖ్యలు = అనేకమైనవి; అయిన =
 అయినట్టి; జన్మంబులన్ = జన్మలను; పొందించున్ = కలిగించును; మనోవృత్తులన్ =
 మనోవృత్తులను {మనోవృత్తులు - మనసున కేర్పడు ఏకాదశవృత్తులు}; అతిక్రమించిన = దాటిన;
 జీవుండు = జీవుడు; పరంజ్యోతి = పరబ్రహ్మము {పరంజ్యోతి - సర్వాతీతమైన ప్రకాశము,
 పరబ్రహ్మము}; ఐన = అయినట్టి; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; స్వ = స్వంత; రూపంబున్ =
 రూపము; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱుంగుము = తెలియుము; స్థావర = కదలలేనివి; జంగంబులు =
 కదలగలవి; అయిన = అయినట్టి; జీవుల్ = ప్రాణుల; కున్ = కు; పవనుండు = వాయువు;
 ప్రాణంబున్ = ప్రాణము; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; చందంబునన్ = విధముగా; ఈశ్వరుండు =
 భగవంతుడు; సర్వ = సకలమైన; భూత = ప్రాణుల; అంతర్యామి = లోపలవ్యాపించియుండువాడు;
 అగుచున్ = అగుచూ; జీవాత్మ = జీవాత్మ {జీవాత్మ - జీవుల యొక్క ఆత్మ}; స్వరూపంబునన్ =
 స్వరూపమున; ఉండున్ = ఉండును; జీవాత్ముండు = కేవల జీవాత్మ ఐనవాడు; జ్ఞానోదయంబునన్
 = జ్ఞానోదయమున {జ్ఞానోదయము - జ్ఞానము కలిగి ఉండుట}; చేసి = వలన; మాయన్ =
 మాయను; ఎంత = ఎంత; కాలంబున్ = కాలము; గెలవకుండున్ = జయించకుండునో; అంత =
 అంత; కాలంబున్ = కాలము; ముక్తసంగుండు = ముక్తసంగుడు {ముక్తసంగుడు - ముక్త
 (విడువబడిన) సంగుడు (తగులములు కలవాడు)}; కాడు = కాలేడు; అరిషడ్వర్గంబును =
 అరిషడ్వర్గమును {అరిషడ్వర్గము - 1కామ 2క్రోధ 3మోహ 4లోభ 5మద 6మాత్సర్యంబులు యనెడి
 ఆరుగురు శత్రువులు}; జయించి = జయించి; పరతత్త్వంబున్ = పరబ్రహ్మమును; ఎఱింగినన్ =
 తెలుసుకొన్నచో; ఈశ్వరుండు = భగవంతుడు; అగున్ = అగును; చిత్తంబున్ = మనస్సు; ఎంత =

ఎంత; కాలంబున్ = కాలమైతే; విషయ = ఇంద్రియార్థము లందు; ఆసక్తంబున్ = తగులుకొన్నది;
 అగున్ = అగునో; అంత = అంత; తడవు = కాలము; సంసారచక్రంబున్ = చావు పుట్టుకలు అనేడి
 వలయము; అందున్ = లోపలనే; సంచరించున్ = తిరుగుతుండును; కావునన్ = అందుచేత; మహా
 = గొప్ప; వీరుండు = శూరుడు; ఐనను = అయినప్పటికిని; తన = తన; కున్ = కు; శత్రువు = శత్రువు;
 ఐన = అయిన; మనంబునన్ = మనసును; ప్రమత్తుండు = ఏమరుపాటు లేనివాడు; అయి = అయ్యి;
 ఉపేక్షా = నిర్లక్ష్యము గల; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; చేసి = వలన; ఇచ్చా = ఇష్టానుసారము; విహారంబునన్ =
 తిరుగుటను; జరగనీక = నడవనీయకుండా; పరమ = అత్యున్నతమైన; గురుండు = గురువు; ఐన =
 అయినట్టి; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; చరణ = పాదముల; ఉపాసనా = సేవించుట యనెడి;
 అస్త్రంబునన్ = ఆయుధముచే; చిత్తంబున్ = మనసును; గెలిచినన్ = జయించినచో; పరతత్త్వంబున్
 = పరతత్త్వమును; ఒందును = చెందును; అని = అని; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; పలికినన్ =
 పలుకగా; అతని = అతని యొక్క; మహిమ = గొప్పదనమున; కున్ = కు; వెలిగున్ = ఆశ్చర్యమును;
 అంది = పడి; బ్రాహ్మణున్ = బ్రాహ్మణున; కున్ = కు; నమస్కారంబున్ = నమస్కారములు;
 చేయుచున్ = చేయుచూ; భూవరుండు = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

మనస్సుకు ఒక సంస్కారం ఉంది. ఆ సంస్కారం ధర్మ, అధర్మాల రూపంలో ఉంటుంది. ఆ మనస్సు
 ఇంద్రియ వ్యసనాల పట్ల అనురక్తి కలిగి ఉంటుంది. సత్త్వరజస్తమోగుణాల ప్రవాహాలతో వికారం
 పొందుతుంది. ఈ సంస్కారాన్ని బట్టి జీవుడు దేవతలు, జంతువులు, మానవులు అనే రూపాలను
 ధరిస్తుంటాడు. అటువంటి దేహాలలోని మనస్సు ఆయా కాలాలలో ప్రాప్తించే సుఖ దుఃఖ
 ఫలాలను అనుభవిస్తూ జీవునికి ఎల్లప్పుడు ప్రత్యక్షమౌతూ స్థూల సూక్ష్మ రూపాలతో ఉంటుంది.
 మనస్సు గుణరహిత మైనపుడు కలిగే అనుభవమే ముక్తి. నేతిలో వత్తులు పెట్టి దీపం వెలిగిస్తే
 పొగలతో కూడిన జ్యోతి పుడుతుంది. నేయి, వత్తి లేకపోతే స్వస్వరూపాన్ని పొందుతుంది. అలాగే
 గుణకర్మాల సంబంధం కలిగిన మనస్సు ఆయా గుణాలకు, కర్మలకు తగిన జన్మలకు
 కారణమౌతుంది. గుణాలు, కర్మలు అసలు లేకపోతే మనస్సు అనేదే ఉండదు. కేవలం పరతత్త్వంగా
 మిగులుతుంది. జ్ఞానేంద్రియాలు ఐదు, ఇంద్రియార్థాల మీద పనిచేసే ప్రజ్ఞలు ఐదు, అభిమానం అనే
 పదకొండు మనస్సుకు ఏర్పడే వృత్తులు. ఈ పదకొండు వృత్తులలో కూడిన మనస్సు ఈ జీవునికి
 లెక్కలేనన్ని జన్మలను కలిగిస్తుంది. పైన చెప్పిన మనోవృత్తులను దాటిన జీవుడు పరంజ్యోతి

అయిన నారాయణ స్వరూపమే అవుతాడు. చరాలు, అచరాలు అయిన జీవులకు వాయువు ప్రాణంగా ఉన్నట్లు, ఈశ్వరుడు అన్ని ప్రాణులలోను ఉంటూ జీవాత్మ స్వరూపుడుగా గోచరిస్తాడు. మనస్సు ఎంతకాలం మాయను గెలువకుండా ఉంటుందో అంతకాలం జీవుడు ఇంద్రియ లంపటత్వంతో ఉంటాడు. కామ క్రోధాదులైన అరిషడ్వర్గాన్ని జయించి, పరబ్రహ్మను తెలుసుకుంటే భగవంతుడే అవుతాడు. మనస్సు ఎంతకాలం ఇంద్రియార్థాలలో తగులుకొని ఉంటుందో అంతకాలం జీవుడు చావు పుట్టుకల చక్రంలో తిరుగుతూ ఉంటాడు. కావున మహావీరుడైనా తనకు శత్రువైన మనోవృత్తుల పట్ల జాగరూకుడై ఉండాలి. మనస్సును తోచినట్లు తిరుగనీయరాదు. జీవుడు శ్రీహరి పాద ధ్యనమనే ఆయుధంతో మనస్సును గెలిచినట్లయితే పరతత్వాన్ని అందుకుంటాడు" అని బ్రాహ్మణుడైన భరతుడు చెప్పగా విని అతని మహిమకు ఆశ్చర్యపడి నమస్కరించి రాజైన రహూగణుడు ఇలా అన్నాడు.

5.1-156-ఉ.

"కారణ విగ్రహంబు నురుకాయము నీ యవధూతవేషమున్
భూరిధరామరత్వమును పూర్వసమాగమ మాత్మభావముం
జారువిహార మత్యతుల శాంతి గుణంబును గూఢ వర్తనం
బారయఁ గల్గు నీకు ననయంబును మ్రొక్కెదఁ బెక్కు భంగులన్.

టీకా:

కారణవిగ్రహంబునున్ = కారణజన్మ {కారణవిగ్రము - ప్రయోజనార్థమైన జన్మ}; ఉరు = పెద్ద;
కాయమున్ = శరీరము; ఈ = ఈ; అవధూత = అవధూత {అవధూత - దిగంబర సన్యాసి};
వేషమున్ = వేషము; భూరి = అతిగొప్ప; ధరామరత్వమునున్ = బ్రాహ్మణత్వము;
పూర్వసమాగమము = తొలిపరిచయము, పూర్వజన్మ సమాగతము; ఆత్మభావమున్ =
ఆత్మజ్ఞానము; చారు = మనోహరమైన; విహారమున్ = విహరించుటలు; అత్యతుల = మిక్కిలి
సాటిలేని; శాంతిగుణంబును = శాంత స్వభావము; గూఢ = నిగూఢమైన; వర్తనంబు = ప్రవర్తనలు;
ఆరయన్ = తరచిచూసినచో; కల్గు = కలిగినట్టి; నీ = నీ; కున్ = కు; అనయంబునున్ = ఎల్లప్పుడు;
మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; పెక్కు = అనేక; భంగులన్ = విధములుగా.

భావము:

"కారణ జన్మమైన ఈ నిండైన విగ్రహం, ఈ అవధూత వేషం, జన్మాంతర సమాగతమైన ఈ ఆత్మజ్ఞానం, ఈ స్వేచ్ఛా విహారం, సాటిలేని ఈ శాంతగుణం, ఈ విధమైన రహస్య ప్రవర్తనం కలిగిన నీకు సదా నమస్కరిస్తున్నాను.

5.1-157-మ.

జ్వరితార్తుం డగు రోగి కౌషధ మతీష్ఠంబైన చందంబునన్

ధరలో నాతపతప్త దేహి గడు శీతంబైన తోయంబునున్

గరిమం గోరినరీతి నెంతయు నహంకారాహి దష్టుండనై

పరగున్ నాకును నీ వచోమృతము తప్పన్ మందు వేలున్నదే?

టీకా:

జ్వరిత = జ్వరమువలన; ఆర్తుండు = బాధపడెడివాడు; అగు = అయిన; రోగి = రోగి; కిన్ = కి;
జెషధము = మందు; అతి = మిక్కిలి; ఇష్టంబు = ఇష్టము; ఐన = అగు; చందంబునన్ = విధముగ;
ధర = ప్రపంచము; లోనన్ = లో; ఆతప = ఎండకి; తప్త = కాలుతున్న; దేహి = దేహము గలవాడు;
కడు = మిక్కిలి; శీతంబున్ = చల్లటివి; ఐన = అయిన; తోయంబునున్ = నీటిని; గరిమన్ = గట్టిగా;
కోరిన = అపేక్షించెడి; రీతిన్ = విధముగనె; ఎంతయున్ = మిక్కిలి; అహంకార = అహంకారము
యనెడి; అహిన్ = పాముచేత; దష్టుండను = కాటువేయబడినవాడను; ఐ = అయ్యి; పరగున్ =
ప్రసిద్ధముగ; నా = నా; కునున్ = కు; నీవున్ = నీవు; వచన్ = పలుకులు యనెడి; అమృతమున్ =
అమృతము; తప్పన్ = తప్పించి; మందు = జెషధము; వేఱు = వేరే ఇతరమైనది; ఉన్నదే = ఉన్నదా
ఏమి, లేదు.

భావము:

జ్వరంతో బాధపడే రోగికి రుచికరమైన మందు దొరికినట్లు, ఎండలో తపించిన వానికి చల్లని నీరు సమకూరినట్లు అహంకారమనే పాముకాటుకు గురి అయిన నాకు నీ మాటలు అనే అమృతం తప్ప వేరే మందు ఉన్నదా?

5.1-158-ఆ.

విప్రవర్య! నేను వేడ్యతో నా సంశ
యంబులెల్ల నిన్ను నడిగి తెలియఁ
దలచి యున్నవాడ; దప్పక యెఱిగింపు
ముచితవృత్తిఁ దత్త్వయోగమెల్ల.

టీకా:

విప్ర = బ్రాహ్మణులలో; వర్య = ఉత్తముడా; నేను = నేను; వేడ్య = కుతూహలము; తోన్ = తో; నా = నా
యొక్క; సంశయంబులన్ = సంశయములను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని; నిన్నున్ = నిన్ను; అడిగి = అడిగి;
తెలియన్ = తెలిసికొనవలెనని; తలచి = భావించి; ఉన్నవాడన్ = ఉన్నాను; తప్పక = తప్పకుండ;
ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; ఉచిత = తగిన; వృత్తిన్ = విధానములో; తత్త్వయోగము =
తత్త్వయోగము (తత్త్వయోగము - ఆత్మతత్త్వమునకు సంబంధించిన యోగము); ఎల్ల =
సమస్తమును.

భావము:

బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుడా! నా సందేహ లన్నిటినీ నిన్ను అడిగి నివారించుకోవాలని
కుతూహలపడుతున్నాను. దయచేసి నాకు అధ్యాత్మ తత్త్వాన్ని సమగ్రంగా వివరించు".

5.1-159-వ.

అని యడిగిన యా రాజునకు విప్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; అడిగినన్ = అడుగగా; ఆ = ఆ; రాజున్ = రాజున; కున్ = కు; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ప్రశ్నించిన రాజుతో బ్రాహ్మణుడైన భరతుడు ఇలా అన్నాడు.

5.1-160-తే.

కాన వచ్చిన ఫలములు కర్మమూల

ములగుటను జేసి సంసారములను జిత్త

మెప్పుడు వర్తించుచుండఁగా నెఱుఁగ లేవు

తత్త్వయోగంబు మిగుల నిత్యంబటంచు.

టీకా:

కాన = కావున; వచ్చిన = కలిగిన; ఫలములు = ఫలితములు; కర్మ = కర్మములు; మూలములు = కారణములుగా కలవి; అగుటను = అగుట; చేసి = వలన; సంసారములనున్ = సంసారములలో; చిత్తము = మనసు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; వర్తించుచున్ = ప్రవర్తించుతూ; ఉండగాన్ = ఉండగా; ఎఱుగన్ = తెలిసికొన; లేవు = లేవు; తత్త్వయోగంబు = తత్త్వయోగము; మిగులన్ = మిక్కిలి; నిత్యంబున్ = శాశ్వతమైనది; అటన్ = అని; అంచున్ = అనుచూ.

భావము:

“పూర్వ జన్మలలో చేసిన కర్మలను బట్టి ఫలితాలు కలుగుతూ ఉంటాయి. ఆ ఫలితాలనే మానవుడు ఈ జన్మలో తన యుక్తి శక్తుల వల్ల కలిగాయని భావిస్తుంటాడు. మనస్సు సంసార బంధంలో చిక్కుకొని ఉన్నంత వరకు తత్త్వయోగం నిత్యమైనదని తెలుసుకోలేవు.

5.1-161-వ.

మఱియు నీ వసుంధర నున్న చరణంబులకు నెక్కుడు జంఘ లా మీఁద జానువు లా పొడవున నూరువు లందులకు నుపరిప్రదేశంబున మధ్యం బట మీఁద నుర మందులకు నెక్కున కంఠం బటమీఁద స్కంధం బందుల దారు వా దారువున శిబిక శిబిక యందు రాజ ననియెడి యభిమానంబుగలిగి నీవున్నవాడ విట్టి చోద్యంబయిన కష్టదశంబొందిన నీవు ప్రజాపాలనంబు

చేయుచున్నవాడ; నను గర్వంబున మా వంటి మహాత్ముల సభలలోనం బూజ్యుండవుగాక
యున్నవాడ; వీ స్థావర జంగమంబులకు నివాస స్థానంబు వసుంధర యైన చందంబున
సత్యయలచేత నెఱుంగం దగిన జగత్కారణంబైన తత్త్వంబు నెఱింగించెద; పరమాణు
సముదయం బీ ధరిత్రియైన చందంబున నవిద్యామనంబులచేతం గల్పితం బయిన కృతస్థుల
బృహదణు సదసజ్జీవాజీవ ద్రవ్య స్వభావాశయ కాల నామ బుద్ధిరూపంబైన మాయచే జగత్తు
రెండవదియై కల్పింపంబడియె; బాహ్యభ్యంతరంబులం గలిగి స్వప్రకాశంబై భగవచ్ఛబ్దవాచ్యంబును
విశుద్ధంబును బరమార్థంబును జ్ఞానరూపంబును నైన బ్రహ్మంబు బొకటియే సత్యంబు;
జగత్తసత్యం బగు"; నని పలికి మఱియును

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఈ = ఈ; వసుంధరన్ = భూమిపైన; ఉన్న = అన్నట్టి; చరణంబుల =
పాదముల; కున్ = కు; ఎక్కుడు = ఎత్తులో; జంఘలున్ = పిక్కలు; ఆ = ఆ; మీదన్ = పైన;
జానువులున్ = మోకాళ్ళు; ఆ = ఆ; పొడవునన్ = పైన; ఊరువులున్ = తొడలు; అందుల = వాని;
కునున్ = కి; పరి = పై; ప్రదేశంబునన్ = ప్రదేశము; మధ్యంబున్ = నడుము; అటన్ = దాని; మీదన్ =
పైన; ఉరమున్ = వక్షస్థలము; అందుల = దాని; కున్ = కి; ఎక్కున = పైన; కంఠంబున్ = కంఠము;
అటన్ = ఆ; మీదన్ = పైన; స్కంధంబు = మూపు; అందులన్ = అక్కడ; దారువు = కట్టి; దారువునన్
= కట్టికి; శిబిక = పల్లకి; శిబిక = పల్లకి; అందున్ = లో; రాజన్ = రాజును; అనియెడి = అనెడి;
అభిమానంబున్ = అహంకారము; కలిగి = ఉండి; నీవున్ = నీవు; ఉన్నవాడవు = ఉన్నావు; ఇట్టి =
ఇటువంటి; చోద్యంబు = ఆశ్చర్యకరము; అయిన = అయినట్టి; కష్ట = కష్టమైన; దశన్ = స్థితిని;
పొందిన = పొందినట్టి; నీవున్ = నీవు; ప్రజా = ప్రజలను; పాలనంబున్ = పరిపాలించుటను;
చేయుచున్న = చేయుచున్నట్టి; వాడను = వాడిని; అను = అనెడి; గర్వంబునన్ = గర్వముతో; మా =
మా; వంటి = వంటి; మహాత్ములన్ = గొప్పవారిని; సభల = సభల; లోన్ = లోపల; పూజ్యుండవు =
గౌరవింప దగిన వాడవు; కాక = కాకుండగ; ఉన్నవాడవు = ఉన్నావు; ఈ = ఈ; స్థావర =
కదలలేనివి; జంగముల్ = కదలగలవి; కున్ = కు; నివాస = ఉండెడి; స్థానంబున్ = స్థలము;
వసుంధరన్ = భూమి; ఐన = అయిన; చందంబునన్ = విధముగ; సత్యయల్ = మంచి పనుల;
చేతన్ = చేత; ఎఱుగన్ = తెలిసికొనుటకు; తగిన = తగినట్టి; జగత్ = లోకములకు; కారణంబు =
పుట్టుటకు కారణభూతము; ఐన = అయిన; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; ఎఱింగించెదన్ =

తెలిపెదను; పరమాణు = పరమాణువుల; సముదయంబున్ = సమూహమే; ఈ = ఈ; ధరిత్రి = భూమి; ఐన = అయిన; చందంబునన్ = విధముగా; అవిద్యా = అజ్ఞానము; మనంబున్ = మనసుల; చేతన్ = చేత; కల్పితంబున్ = సృష్టించినది; అయిన = అయినట్టి; కృశ = సన్నని; స్థూల = లావైన; బృహత్ = మిక్కిలి పెద్దది; అణు = మిక్కిలి చిన్నది; సత్ = సత్యము; అసత్ = అసత్యము; జీవ = ప్రాణులు; అజీవ = నిర్జీవ; ద్రవ్య = పదార్థముల; స్వభావ = స్వభావము; ఆశయ = భావములు; కాల = కాలము; నామ = పేర్లు; బుద్ధిన్ = అభిప్రాయము; రూపంబున్ = రూపము కలది; ఐన = అయిన; మాయ = మాయ; చేన్ = చేత; జగత్తు = విశ్వము; రెండవది = అంతర్యామి కన్నను రెండవది; ఐ = అయ్యి; కల్పింపంబడియెన్ = సృష్టింపబడినది; బాహ్య = వెలుపల; అభ్యంతరంబులన్ = లోపల యందు; కలిగి = ఉండి; స్వ = స్వయముగా; ప్రకాశంబున్ = ప్రకాశము కలది; ఐ = అయ్యి; భగవత్ = భగవంతుడు యనెడి; శబ్ద = పలుకుచేత; వాచ్యంబును = చెప్పబడునది; విశుద్ధంబును = స్వచ్ఛమైనది; పరమార్థంబున్ = అత్యున్నతమైన ప్రయోజనము; జ్ఞాన = జ్ఞానము యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపము; ఐన = అయినట్టి; బ్రహ్మంబున = పరబ్రహ్మము; ఒకటియే = ఒకటి; సత్యంబున్ = సత్యమైనది; జగత్ = ప్రపంచము; అసత్యంబున్ = అసత్యము; అగును = అగును; అని = అని; పలికి = చెప్పి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా ఈ భూమి ఆధారంగా నా పాదాలు ఉన్నాయి. పాదాలకు పైభాగంలో పిక్కలు, ఆపైన మోకాళ్ళు, ఆపైన తొడలు, ఆపైన నడుము, ఆపైన వక్షం, ఆపైన కంఠం, ఆ దాపున మూపు, ఆ మూపుపైన పల్లకి బొంగు ఉన్నది. ఆ బొంగు ఆధారంగా పల్లకి ఉంది. పల్లకిలో నీవున్నావు. నేను రాజుననే అహంకారం నీలో ఉన్నది. కష్టపడే వారిని చూచి వారిపట్ల దయ చూపడం మాని వారిని బెదిరించి, పీడించి ప్రజాపాలనం చేస్తున్నావు. "నేను పరిపాలిస్తున్నాను. ఇతరు లందరూ నాచేత పరిపాలింపబడుతున్నారు" అనే అహంకారం నీకుండడం వల్ల మావంటి వారున్న సభలలో నీకు పూజ్యత లేదు. ఈ సమస్త జీవరాసులకు భూమి నివాసస్థానం. అందువల్ల ప్రపంచ సృష్టికి కారణమైన తత్త్వం తెలియజేస్తున్నాను. ఈ భూమి పరమాణువుల సమూహంతో ఏర్పడింది. అవిద్య, మనస్సుల కలయికచేత ఈ జగత్తు పుట్టింది. ఈ అవిద్య కారణంగా జగత్తు రెండవది అయింది. ఇలా ఒకటి రెండుగా కల్పింపబడడం మాయ. ఈ కల్పన అనేక విధాలు. సన్నము, లావు, చిన్నది, పెద్దది, ఉన్నది, లేనిది. ఇలాగే జీవుడు, ద్రవ్యం, అణుభేదాలు, నామభేదాలు,

బుద్ధి భేదాలు, లోపల వెలుపల అనే భేదాలు కలిగినదీ, తనంతట తాను ప్రకాశించేదీ,
భగవంతుడనే మాటతో పిలువబడేదీ, పరిశుద్ధమైనదీ, జ్ఞానరూపమైనదీ అయిన బ్రహ్మ మొకటే
సత్యం. జగత్తు అసత్యం" అని చెప్పి మళ్ళీ (ఇలా అన్నాడు).

5.1-162-సీ.

ధరలోన బ్రహ్మాంబుఁ తపమున దానంబు-

లను గృహధర్మంబులను జలాగ్ని

సోమసూర్యులచేత శ్రుతులచే నైనను-

బరమ భాగవతుల పాదసేవఁ

పొందిన మాడ్కిని పొందంగ రాదని-

పలుకుదు రార్యులుఁ బరమమునులు

ఘనతపోబాహ్య సౌఖ్యములకు విముఖులు-

నైపుణ్యులు హరిగుణానువాద

5.1-162.1-తే.

మోదితాత్ములు నగు బుధపాదసేవ

ననుదినంబును జేసిన నంతమీద

మోక్షమార్గంబునకును బద్మాక్షునందు

బట్టుపడి యుండు నెప్పుడుఁ బరంగబుద్ధి.

టీకా:

ధర = ధరిత్రి; లోనన్ = అందు; బ్రహ్మాంబున్ = పరబ్రహ్మమును; తపమునన్ = తపస్సుచేతను;
దానంబులనున్ = దానములుచేతను; గృహ = గృహస్థ; ధర్మంబులను = ధర్మములచేతను; జల =
జలము; అగ్ని = అగ్ని; సోమ = చంద్రుడు; సూర్యుల = సూర్యులు; చేతన్ = చేత; శ్రుతుల్ = వేదముల;
చేన్ = చేత; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; పరమ = అత్యున్నతమైన; భాగవతుల = భాగవతుల
యొక్క; పాద = పాదములను; సేవన్ = సేవించుటవలన; పొందిన = పొందినట్టి; మాడ్కినిన్ =
విధమున; పొందంగరాదు = పొందలేరు; అని = అని; పలుకుదురు = చెప్పెదరు; ఆర్యులున్ =

శ్రేష్ఠులు; పరమ = అత్యుత్తమ; మునులున్ = మునులు; ఘన = గొప్ప; తపః = తపస్సుకన్న; బాహ్య = ఇతరమైన; సౌఖ్యముల్ = సుఖకరముల; కున్ = కు; విముఖులున్ = వ్యతిరిక్తులు; ఐ = అయ్యి; పుణ్యులున్ = పుణ్యులు; హరి = నారాయణుని; గుణ = గుణములను; అనువాద = కీర్తించుటలందు {అనువాద - మరలమరలపలుకుట, కీర్తించుట}.

మోదిత = సంతోషించిన; ఆత్ములున్ = మనసులుగలవారు; అగు = అయిన; బుధ = జ్ఞానుల; పాద = పాదములను; సేవన్ = సేవించుటను; అనుదినంబున్ = ప్రతిదినము; చేసి = చేసి; అంతమీద = ఆ తరువాత; = మోక్ష = మోక్షమును చెందెడి; మార్గంబున్ = మార్గమున; కునున్ = కు; పద్మాక్షున్ = విష్ణుని; అందున్ = అందు; పట్టుపడి = కట్టుబడి; ఉండున్ = ఉండును; ఎప్పుడున్ = నిరంతరము; పరగన్ = ప్రవర్తిలైడి; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; =

భావము:

పరబ్రహ్మ (జ్ఞానం) పరమ భాగవతుల పాదసేవ వల్ల లభించినంత సులభంగా తపస్సు, దానం, గృహస్థాశ్రమ ధర్మం, స్నానం, హోమాలు, సూర్య చంద్రోపాసనం, వేదాధ్యయనం మొదలైన వాటివల్ల లభించదు. భగవద్భక్తుల చరణ సేవయే పరబ్రహ్మ ప్రాప్తికి సులభమార్గం అని ఆర్యులంటారు. బాహ్య సుఖాలకు విముఖులై శ్రీమన్నారాయణుని సద్గుణ కీర్తనలో సంతోష మనుభవించే భాగవతులను అనుదినం ఆరాధిస్తే మన బుద్ధి మోక్షమార్గం వైపు పయనిస్తుంది. నారాయణుని యందు నెలకొంటుంది.

5.1-163-వ.

నరేంద్రా! యేను బూర్వంబున భరతుం డను రాజను; సర్వసంగపరిత్యాగంబు చేసి భగవదారాధనంబు చేయుచు మృగంబుతోడి స్నేహంబు కతన మృగంబునై పుట్టియు నందును హరిభక్తి దప్పకుండిన కతంబున నిప్పుడు మనుష్యుండనై మనుష్య సంసర్గంబును బాసి యేకాకి నై చరియించు చున్నవాడ; నరుండు వృద్ధసంసేవం జేసి సంసార మోహంబును బాసి హరిధ్యానకథలచే లబ్ధజ్ఞానండై పుండరీకాక్షునిం బూజించుచుం బరలోకంబునుం బొందు" నని పలికి విప్రుండు మఱియు నిట్లనియె

టీకా:

నరేంద్రా = రాజా; ఏను = నేను; పూర్వంబునన్ = పూర్వపు జన్మలో; భరతుండు = భరతుడు; అను = అనేడి; రాజను = రాజును; సర్వసంగపరిత్యాగంబున్ = సర్వసంగపరిత్యాగంబు
(సర్వసంగపరిత్యాగంబు - సర్వ (సమస్తమైన) సంగ (తగులములను) పరిత్యాగము (పూర్తిగా విడిచివేయుట)); చేసి = చేసి; భగవత్ = భగవంతుని; ఆరాధనంబు = పూజించుట; చేయుచున్ = చేయుచూ; మృగంబున్ = లేడి; తోడి = తోటి; స్నేహంబు = ప్రీతి; కతనన్ = వలన; మృగంబు = లేడిని; ఐ = అయ్యి; పుట్టియున్ = జన్మించియును; అందునున్ = దానిలో కూడ; హరి = నారాయణుని; భక్తిన్ = భక్తిని; తప్పక = విడువక; ఉండిన = ఉండినట్టి; కతంబునన్ = కారణముచే; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; మనుష్యుండను = మానవుడను; ఐ = అయ్యి; మనుష్యు = మానవులను; సంసర్గంబును = చేరుటలు; పాసి = విడిచిపెట్టి; ఏకాకిని = ఒంటరిని; ఐ = అయ్యి; చరియించుచున్ = తిరుగుతూ; ఉన్నవాడన్ = ఉన్నాను; నరుండు = మనిషి; వృద్ధ = పెద్దల; సేవన్ = సేవించుట; చేసి = వలన; సంసార = సంసార మందలి; మోహంబునున్ = తగులమును; పాసి = విడిచిపెట్టి; హరి = నారాయణుని; ధ్యాన = ధ్యానించెడి; కథల్ = కథలు; చేన్ = చేత; లబ్ధ = లభించిన; జ్ఞానండు = జ్ఞానము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పుండరీకాక్షునిన్ = నారాయణుని; పూజించుచున్ = సేవించుతూ; పరలోకంబునున్ = పరలోకమును; పొందును = పొందును; అని = అని; పలికి = పలికి; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

"రాజా! నేను పూర్వజన్మలో భరతుడనే రాజును. సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసి భగవంతుని ఆరాధిస్తూ ఒక జింకతో స్నేహం కారణంగా జింకనైపుట్టాను. ఆ జన్మలోను విష్ణుభక్తిని తప్పకుండా ఉన్నందున ఇప్పుడు మానవుడిగా జన్మించి జన సంపర్కాన్ని వదిలి హరిని ధ్యానించడం, అతని కథలను వినడం ద్వారా లభించిన జ్ఞానంతో విష్ణువును పూజిస్తూ పరమపదాన్ని పొందుతాను" అని చెప్పి ఆ బ్రాహ్మణుడైన భరతుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

"ధరణీశ! మాయచేతను దాటగరాని-

పదమునఁ బెట్టంగఁబడ్డ జీవుఁ

డెలమిమై గుణకర్మములఁ జేయుచును లాభ-

మాశించి తిరుగు బేహారి మాడ్కి

ఫల మపేక్షించుచుఁ బాయక జీవుండు-

సంసారగహన సంఘారి యగుచు

ననవరతము నుండు నామహావనమందుఁ-

గామ లోభాది తస్మరులుగూడి

5.1-164.1-తే.

ధరణి విజితేంద్రియుండు గాని నరునిబట్టి

ధర్మ మనియెడి యా మహాధనమునెల్ల

నరసి గొనిపోవుచుండుదు ర్నుదినంబుఁ

గాన సంసారమందు నాకాంక్ష వలదు.

టీకా:

ధరణీశ = రాజా; మాయ = మాయ; చేతను = వలన; దాటగరాని = దాటలేని; పదమునన్ = స్థితిలో;
పెట్టంగబడ్డ = ఉంచబడిన; జీవుండు = జీవుడు; ఎలమిమై = కుతూహలముకొలది; గుణ =
త్రిగుణాత్మకమైన; కర్మములన్ = కర్మములను; చేయుచున్ = చేయుచూ; లాభము =
ప్రయోజనమును; ఆశించి = అపేక్షించి; తిరుగు = తిరిగెడి; బేహారి = వ్యాపారి; మాడ్కిన్ = వలె;
ఫలమున్ = ప్రయోజనమును; అపేక్షించుచున్ = కోరుతూ; పాయక = విడువక; జీవుండు = జీవుడు;
సంసార = సంసారము యనెడి; గహన = అడవియందు; సంఘారి = తిరిగెడివాడు; అగుచున్ =
అగుచు; అనవరతము = ఎల్లప్పుడు; ఉండున్ = ఉండును; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప; వనము = అడవి;
అందు = అందు; కామ = కామము; లోభ = లోభము; ఆది = మొదలగు; తస్మరులన్ = దొంగలు;
కూడి = కలిసికట్టుగా.

ధరణీన్ = భూమిపైన; విజిత = జయించిన; ఇంద్రియుండు = ఇంద్రియములు కలవాడు; కాని =
కానట్టి; నరునిన్ = మానవుని; ధర్మము = ధర్మము; అనియెడి = అనెడి; ఆ = ఆ; మహా = గొప్ప;

ధనమున్ = సంపదను; ఎల్లన్ = అంతటిని; అరసి = వెదకి; కొనిపోవుచున్ = పట్టుకుపోవుచు;
ఉండుదురు = ఉంటారు; అనుదినంబున్ = ప్రతిదినము; కాన = కావున; = సంసారము =
సంసారము; అందు = ఎడల; ఆకాంక్ష = లాలస; వలదు = వద్దు.

భావము:

“రాజా! మాయ వల్ల దృఢమైన సంసార బంధాలలో బంధింపబడిన జీవుడు ప్రయోజనాన్ని
ఆశించిన వర్తకుని లాగా లాభదృష్టితో కర్మలను ఆచరిస్తూ సంచరిస్తాడు. సంసారమనే అడవిలో
కామం, లోభం మొదలైన దొంగలు తిరుగుతూ ఉంటారు. ఆ దొంగలు ఇంద్రియాలను
జయించలేని మనిషిని చుట్టుముట్టి పట్టుకొంటారు. వాడు దాచుకున్న ధర్మమనే మహాధనాన్ని
దోచుకుపోతారు. అందువల్ల సంసారం పట్ల కోరికలు పెంచుకోకూడదు.

5.1-165-క.

అరయగ సంసారాటవి

తరలక యా పుత్రమిత్ర దారాదు లనం

బరగుచు నుండెడు వృకములు

పరువడి నరబస్తములను బక్షించు వడిన్.

టీకా:

అరయగన్ = తరచిచూసిన; సంసార = సంసారము అనెడి; అటవిన్ = అడవునినుండి; తరలక =
తరలిపోక; ఆ = ఆ; పుత్ర = సంతానము; మిత్ర = స్నేహితులు; దార = భార్య; ఆదుల్ = మొదలగువారు;
అనన్ = అనగా; పరగుచున్ = ప్రసిద్ధమగుచు; ఉండెడు = ఉండెడి; వృకములున్ = తోడేళ్ళు;
పరువడిన్ = వరుసగా; నర = మానవులు అనెడి; బస్తములనున్ = మేకలను; బక్షించున్ =
తినవేయును; వడిన్ = వేగముగా.

భావము:

అడవి వంటి సంసారంలో కొడుకులు, స్నేహితులు, భార్యలు మొదలైన వారందరూ తోడేళ్ళు మేకలను భక్షించినట్లు నరునిపీక్కుతింటారు.

5.1-166-త.

మలసి సంస్కృతి ఘోరకానన **మ**ందిరంబుల నెల్లనుం

చెలగి గుల్మలతాతృణాదుల**చే**త గహ్వరమైన ని

శ్చలనికుంజములందు దుర్జన **స**ంజ్ఞలంగల మక్షికం

బుల నిరోధము దన్ను సోకినఁ **బొ**ందుచుండు విపద్ధశన్.

టీకా:

మలసి = విజృంభించి; సంస్కృతి = సంసారము అనెడి; ఘోర = భయంకరమైన; కానన = అడవి;
మందిరంబులన్ = నివాసములలో; ఎల్లనున్ = అన్నిటను; చెలగి = చెలరేగి; గుల్మ = పొదలు; లతా
= తీగలు; తృణ = గడ్డి; ఆదుల్ = మొదలగువాని; చేతన్ = చేత; గహ్వరము = గుహవంటిది; ఐన =
అయిన; నిశ్చల = కదలని; నికుంజముల్ = పొదరిండ్ల; అందున్ = లో; దుర్జన = దుర్జనులు అనెడి;
సంజ్ఞలన్ = పేర్లతో; కల = ఉండెడి; మక్షికంబుల = తేనెటీగల యొక్క; నిరోధమున్ = అడ్డగింపు;
తన్నున్ = తనను; సోకినన్ = తగిలినచో; పొందుచుండున్ = పొందుతుండును; విపత్ = ఆపదల;
దశలన్ = స్థితిని.

భావము:

సంసార మనేది భయంకరమైన అడవిలోని మందిరం వంటిది. దాని చుట్టూ తీగలు, పొదలు
దట్టంగా అల్లుకొని ఉన్నట్లు జీవి చుట్టూ ఆపద లుంటాయి. దుర్జనులనే కందిరీగలు జీవులను
బాధిస్తూ ఉంటాయి. ఆ కారణంగా జీవులు ఆపదలకు లోనవుతారు.

5.1-167-ఆ.

మఱియు నీ గృహస్థమార్గంబునం దెల్ల
విషయములను బొంది విశ్వమెల్లఁ
గడఁకతోడ నిట్లు గంధర్వలోకంబుఁ
గాఁదలంచి మిగుల మోదమందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఈ = ఈ; గృహస్థమార్గంబున్ = గృహస్థాశ్రమమున; అందున్ = లో; ఎల్లన్ =
సమస్తమైన; విషయములనున్ = ఇంద్రియార్థములను; పొంది = పొంది; విశ్వము = జగత్తు; ఎల్లన్ =
అంతా; కడక = పట్టుదల; తోడన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగా; గంధర్వ = గంధర్వ; లోకంబున్ =
లోకము; కాన్ = అయినట్లు; తలంచి = భావించి; మిగులన్ = మిక్కిలి; మోదము = సంతోషమును;
అందు = పొందును.

భావము:

ఇంకా ఈ గృహస్థాశ్రమంలో ఉన్నవాడు ఇంద్రియ సుఖాలకు అలవాటు పడతాడు. అతడు
విశ్వాన్నంతా ఒక గంధర్వ నగరంగా భావించి సంతోషపడుతూ ఉంటాడు.

5.1-168-ఆ.

మరిగి కాననమునఁ గొఱవిదయ్యముఁ గాంచి
యగ్నిగోరి వెంట నరుగుమాడ్కిఁ
గాంచనంబు గోరి కలవారియిండ్ల పం
చలను దిరుగు నరుఁడు చలనమంది.

టీకా:

మరిగి = అలవాటున; కాననమునన్ = అడవిలోన; కొఱవిదయ్యమున్ = కొఱవిదయ్యమును;
గాంచి = చూసి; అగ్నిన్ = నిప్పు; గోరి = కావలెనని; వెంటన్ = వెనుక; అరుగు = వెళ్ళుట; మాడ్కిన్ =
వలె; గాంచనంబున్ = బంగారమును; గోరి = కాంక్షించి; కలవారి = ధనవంతుల; ఇండ్ల =

నివాసముల యొక్క; పంచలను = గుమ్మముల ముందు; తిరుగు = తిరిగెడి; నరుడు = మానవుడు;
చలనమున్ = చలించుటను; అంది = పొంది.

భావము:

అడవిలో రాత్రిపూట కొరవి దయ్యాన్ని చూచి నిప్పుకోసం దాని వెంటబడి తిరిగినట్లు ధనం కోసం
భాగ్యవంతుల ఇళ్ళచుట్టూ ఊరకే రాకపోకలు చేస్తూ వ్యధలకు లోనవుతాడు.

5.1-169-ఆ.

బహుకుటుంబి యగుచు బహుధనాపేక్షచే

నెండమావులగని యేగు మృగము

కరణిఁ బ్రేమజేసి గురువులు వాఱుచు

నొక్కచోట నిలువకుండు నెప్పుడు.

టీకా:

బహు = పెద్ద; కుటుంబి = కుటుంబము కలవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; బహు = మిక్కిలి; ధన =
ధనము నందు; ఆపేక్ష = లాలస; చేన్ = చేత; ఎండమావులన్ = ఎండమావులను; కని = చూసి; ఏగు
= వెళ్ళెడి; మృగమున్ = జంతువు; కరణి = వలె; ప్రేమన్ = లాలస; చేసి = వలన; గురువులు =
పరుగులు; వాఱుచున్ = పెడుతూ; ఒక్క = ఒక; చోటన్ = స్థలములో; నిలువకుండున్ = నిలబడక
ఉండును; ఎప్పుడు = ఎప్పుడు.

భావము:

పెరుగుతున్న కుటుంబాన్ని పోషించుకొనడం కోసం ధనం సంపాదించాలనే ఆరాటంలో
ఎండమావుల వెంటబడి పరుగెత్తే మృగంలాగా మానవుడు పరుగులు పెడుతూ ఒకచోట నిలువక
తిరుగుతూ ఉంటాడు.

5.1-170-ఆ.

మఱియు నొక్కచోట మత్తుఁ డై పవన ర

జోహతాక్షుఁ డగుచుఁ జూపు దప్పి

దిక్కెఱుంగ కొండుదిశ కేగు పురుషుని

కరణిఁ దిరుగు నరుఁడు నరవరేణ్య!

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒక; చోటన్ = ప్రదేశమున; మత్తుడు = ఏమరుపాటు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పవన = గాలి; రజః = దుమ్ముచే; హత = కొట్టబడిన; అక్షుడు = కన్నులు కలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; చూపు = కంటిచూపు; తప్పి = కనబడక; = దిక్కు = దారి; ఎఱుంగక = తెలిసికొనలేక; ఒండు = వేరొక; దిశ = వైపున; కున్ = కు; ఏగు = వెళ్ళెడి; పురుషునిన్ = మానవుని; కరణిన్ = విధముగ; తిరుగు = తిరుగుచుండును; నరుడు = మానవుడు; నరవరేణ్య = రాజా.

భావము:

రాజా! అడవిలో పోతున్నవాడు ఒకచోట ఏమరుపాటు పొంది సుడిగాలి వల్ల రేగిన దుమ్ము కళ్ళనిండా పడగా చూపు తప్పిపోయి దిక్కు తెలియక మరొక దిక్కుకు పోయినట్లు మానవుడు సంసారంలో త్రోవతప్పి అక్కడక్కడే తిరుగుతూ ఉంటాడు.

5.1-171-వ.

మఱియు నొక్కచోట నులూక ఝిల్లీ స్వనంబులతోడ సమానంబు లయిన శత్రురాజి
తిరస్కారంబులకు దుఃఖపడుచు, నొక్కచోట క్షుధార్థితుండై యపుణ్య ఫలవృక్షంబుల నాశించు
మాడ్కి బాపకర్ములు ద్రవ్యహీనులు నగు వారి నాశ్రయించుచు, నొక్క యెడం బిపాసాతురుండై
జలహీనం బయిన నదికి జనిన రీతి నిహపరదూరు లైన పాషండుల సేవించుచు, మఱియు
నొక్క ప్రదేశంబునం దగ్నిచేతం దప్తుడయిన వాఁడు దావాగ్నిం జేరి వ్యధ నొందురీతి, నన్నార్థి
యగుచు దాయాదులం జేరి దుఃఖించుచు, మఱియు నొక్కచోటఁ బరబాధం జేసి మున్ను గానక
రాజ్యాభిలాషం బ్రాణసఖులైన పితృపుత్రభ్రాతృ జ్యేష్ఠుల నైనను వధియించుచు, మఱియు
శూరులచేతం గొట్టుబడి సర్వధనంబును బోనాడి చింతాపరవశుండై దుఃఖించుచు నున్నంత
గంధర్వనగరప్రాయంబైన సంసార సుఖంబు ననుభవించి మోదించుచు, మఱియు

నగారోహణంబు చేయు నరుండు గంటక పాపాణాదులవలనం బాదపీడితుం డగుచు దుఃఖించు
చందంబున గృహశ్రమోచిత మహానుష్ఠానంబునకు నుపక్రమించి వ్యసన కంటక
శర్కరాపీడితుండై దుఃఖించుచు, నొక్కచోటన్ జఠరాగ్నిపీడితుండై కుటుంబంబు మీఁద
నాగ్రహించుచు, వనంబున నజగరగళితుండై జీర్ణితుండైన చందంబున రాత్రి గృహటవి యందు
నిద్రాపరవశుండై యెటుంగక వర్తించుచు, మఱియును వనంబునఁ దృణచ్ఛన్న కూపపతితుం
డగుచు సర్పదష్టుండైన తెఱంగున సంసారి యై దుర్జనులచేత వ్యధితహృదయుం డగుచు
నంధుండై యజ్ఞానాంధ కూపంబునం బడుచు, నొక్క యెడ జంటితేనియకునై మక్షికాబాధ
నత్యంతదుఃఖితుం డయిన మాడ్కిని సంసారకాముండై పరదార ద్రవ్యా భిలాషి యగుచు
భూపాలకులచేతనైనను గృహపతిచేతనైనను దాడితుండై నరకంబునం బడుచు యౌవనంబున
సంపాదించిన ద్రవ్యంబులు పరులచేతం బోనాడిన విధంబున శీతవాతాద్యనేక ప్రయాస
లబ్ధంబైన ధనంబు వోనాడి సంసారి యతిచింతాక్రాంతుం డై యుండు; మఱియును వనంబున
లుబ్ధకులు సంస్పృష్టంబయిన యల్పామిషంబునకు నన్యోన్య వైషమ్యంబునం గలహించిన
విధంబున సంస్పృష్ట వ్యవహారియై యల్పద్రవ్యంబులకుం బోరాడుచుండు" నని భూపాలు నకు
విప్రుండు సంసారాటవి తెఱం గెఱింగించి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకా; ఒక్క = ఒక; చోటన్ = చోట; ఉలూక = గుడ్లగూబలు; ఝిల్లీ = ఈలపురుగుల;
స్వనంబుల్ = అరుపుల; తోడన్ = తో; సమానంబులు = సమానము; అయిన = అయినట్టి; శత్రు =
శత్రువులైన; రాజి = రాజుల యొక్క; తిరస్కారంబులు = అవమానముల; కున్ = కు; దుఃఖ =
దుఃఖము; పడుచున్ = పడుతూ; ఒక్క = ఒక; చోటన్ = చోట; క్షుధ = ఆకలితో; అర్థితుండు =
కోరువాడు; ఐ = అయ్యి; అపుణ్య = పాప; ఫల = ఫలముల; వృక్షంబున్ = చెట్లను; ఆశించు =
అపేక్షించు; మాడ్కిన్ = వలె; పాప = పాపపు; కర్ములనున్ = కర్మలు చేయు వారిని; ద్రవ్య =
సంపదలు; హీనులున్ = లేనివారు; అగు = అయినట్టి; వారినిన్ = వారిని; ఆశ్రయించుచున్ =
ఆశ్రయించుతూ; ఒక్క = ఒక; ఎడన్ = సమయములో; పిపాసా = దాహముచే; ఆతురుండు =
తొందరపడువాడు; ఐ = అయ్యి; జల = నీరు; హీనంబున్ = లేనట్టిది; అయిన = ఐన; నది = నది; కిన్
= కి; చనిన = వెళ్ళిన; రీతిన్ = విధముగ; ఇహ = ఈలోకమునకు; పర = పరలోకమునకు; దూరులు =
చెడిపోయినవారు; ఐన = అయినట్టి; పాషండులన్ = పాషండులను; సేవించుచున్ = సేవించుతూ;

మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒక; ప్రదేశంబునన్ = చోట; అగ్నిన్ = నిప్పు; చేతన్ = చేత; తప్పుండు =
 కాలినవాడు; అయిన = అయిన; వాడు = వాడు; దావాగ్నిన్ = కారుచిచ్చును; చేరి = చేరి; వ్యధన్ =
 బాధను; ఒండు = పొందెడి; రీతిన్ = విధముగా; అన్నార్థి = ఆన్నమును కోరువాడు; అగుచున్ =
 అగచు; దాయాదులన్ = దాయాదుల {దాయాదులు - పిత్రార్జితమును పంచుకొనెడివారు}; చేరి =
 దగ్గరకు చేరి; దుఃఖించుచు = దుఃఖించుచు; మఱియున్ = ఇంకను; ఒక్క = ఒక; చోటన్ = చోట; పర
 = శత్రువుల యొక్క; బాధన్ = బాధ; చేసి = వలన; మున్నున్ = భవిష్యత్తు; కానక = చూడలేక; రాజ్య
 = రాజ్యముపైని; అభిలాషన్ = కోరికవలన; ప్రాణసఖులు = ప్రాణస్నేహితులు; ఐనన్ = అయినను;
 పితృ = తండ్రి; పుత్ర = కొడుకు; భ్రాతృ = సోదరులు; జ్యేష్ఠులన్ = పెద్దవారిని; ఐననున్ = అయినను;
 వధియించుచున్ = సంహరించుతూ; మఱియున్ = ఇంకను; శూరుల = వీరుల; చేతన్ = చేత;
 కొట్టుబడి = కొట్టబడి; సర్వ = సమస్తమైన; ధనంబును = ధనమును; పోనాడి = పోగొట్టుకొని; చింతా
 = వ్యధలకు; పరవశుండు = లొంగిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; దుఃఖించుచున్ = దుఃఖించుచు;
 ఉన్నంతన్ = ఉండగా; గంధర్వనగర = మేఘాలలో గాలిమేడలకు; ప్రాయంబున్ = సమానమైనవి;
 ఐన = అయిన; సంసార = సంసారము నందలి; సుఖంబున్ = సుఖములను; అనుభవించి =
 అనుభవించి; మోదించుచు = సంతోషించుతూ; మఱియునున్ = ఇంకను; నగన్ = కొండను;
 ఆరోహణంబున్ = ఎక్కుట; చేయు = చేసెడి; నరుండు = మానవుడు; కంటక = ముళ్ళు; పాషాణ =
 రాళ్ళు; ఆదుల = మొదలగువాని; వలన = వలన; పాద = పాదము లందు; పీడితుండు =
 పీడింపబడువాడు; అగుచున్ = అగుచు; దుఃఖించు = దుఃఖించెడి; చందంబునన్ = విధముగ;
 గృహశ్రమ = గృహస్థాశ్రమమునకు; ఉచిత = తగిన; మహా = గొప్పగొప్ప; అనుష్ఠానంబున్ =
 ఆచారములకు; ఉపక్రమించి = పూనుకొని; వ్యసన = బాధలు అనెడి; కంటక = ముళ్ళు; శర్కరా =
 గులకరాళ్లుచేత; పీడితుండు = బాధింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; దుఃఖించుచున్ = దుఃఖించుచు;
 ఒక్క = ఒక; చోటన్ = చోట; జరరాగ్ని = ఆకలిచే; పీడితుండు = బాధింపబడువాడు; ఐ = అయ్యి;
 కుటుంబంబున్ = కుటుంబసభ్యుల; మీదన్ = పైన; ఆగ్రహించుచు = కోపించుతూ; వనంబునన్ =
 అడవిలో; అజగర = కొండచిలువచే; గళితుండు = మింగబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; జీర్ణితుండు =
 అరిగిపోయినవాడు; ఐన = అయిన; చందంబునన్ = విధముగ; రాత్రిన్ = రాత్రులలో; గృహ = ఇల్లు
 అనెడి; అటవిన్ = అడవి; అందున్ = లో; నిద్రా = నిద్రకు; పరవశుండు = లొంగినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 ఎఱుంగక = తెలియక; వర్తించుచున్ = తిరుగుతూ; మఱియునున్ = ఇంకను; వనంబునన్ =
 అడవిలో; తృణత్ = గడ్డిచే; ఛన్న = కప్పబడిన; కూప = గోతిలో; పతితుండు = పడినవాడు; అగుచున్

= అగుచు; సర్ప = పాముచే; దష్టుండున్ = కాటు వేయబడినవాడు; ఐన = అయిన; తెఱంగునన్ =
 విధమున; సంసారి = సంసారము నడపువాడు; ఐ = అయ్యి; దుర్జనుల్ = చెడ్డవారి; చేతన్ = చేత;
 వ్యధిత = బాధింపబడిన; హృదయుండు = హృదయము కలవాడు; అగుచున్ = అగుచు; అంధుండు
 = గుడ్డివాడు; ఐ = అయ్యి; అజ్ఞాన = అజ్ఞానము అనెడి; అంధ = చీకటి; కూపంబునన్ = బావిలో;
 పడుచున్ = పడుతూ; ఒక్క = ఒక; ఎడన్ = చోట; జంటితేనియ = పట్టుతేనె; కున్ = కోసము; ఐ =
 అయ్యి; మక్షికా = తేనెటీగలచే; బాధన్ = బాధతో; అత్యంత = అత్యధికమైన; దుఃఖితుండు =
 దుఃఖించువాడు; అయిన = అయిన; మాడ్కిని = వలె; సంసార = సంసారము నందు; కాముండు =
 ఆపేక్ష కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పర = ఇతరుల; దార = భార్యను; ద్రవ్య = వస్తువులు ఎడ; అభిలాషి =
 కోరువాడు; అగుచున్ = అగుచు; భూపాలకుల్ = రాజుల {భూపాలకులు - భూమి (రాష్ట్రము)ని
 పరిపాలించెడివారు, రాజులు}; చేతన్ = చేత; ఐననున్ = అయినను; గృహపతి = ఇంటి యజమాని;
 చేతన్ = చేత; ఐననున్ = అయినను; తాడితుండు = కొట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నరకంబునన్ =
 నరకములో; పడుచున్ = పడుతూ; యౌవనంబునన్ = యువకవయస్సులో; సంపాదించిన =
 సంపాదించినట్టి; ద్రవ్యంబులు = వస్తువులు; పరుల = ఇతరుల; చేతన్ = చేత; పోనాడిన =
 పోగొట్టుకొన్న; విధంబునన్ = విధముగ; శీతవాతా = చలిగాలి; ఆది = మొదలగు; అనేక =
 అనేకమైన; ప్రయాసలన్ = శ్రమలచే; లబ్ధంబున్ = లభించినది; ఐన = అయిన; ధనంబున్ =
 ధనమును; పోనాడి = పోగొట్టుకొని; సంసారి = సంసారి; అతి = మిక్కిలి; చింతా = ఆవేదనలచే;
 ఆక్రాంతుండు = ఆక్రమింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; మఱియునున్ = ఇంకను;
 వనంబునన్ = అడవిలో; లుబ్ధకులు = బోయవాండు; సంసృష్టంబు = చక్కగా చేసినది; అయిన =
 అయిన; అల్ప = కొద్ది, అల్పప్రాణుల; అమిషంబున్ = మాంసమున; కున్ = కోసము; అన్యోన్య =
 వారిలోవారే; వైషమ్యంబునన్ = విరోధములతో; కలహించిన = దెబ్బలాడుకొనిన; విధంబునన్ =
 విధముగనే; సంసృష్ట = కల్పించుకొన్నట్టి; వ్యవహారి = వివాదములు చేయువాడు; ఐ = అయ్యి; అల్ప
 = కొద్దిపాటి; ద్రవంబుల్ = ధనముల; కున్ = కు; పోరాడుచుండును = తగవులాడుతూండును; అని
 = అని; భూపాలున్ = రాజున; కున్ = కు; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; సంసార = సంసార మనెడి;
 అటవిన్ = అడవిని; తెఱంగున్ = విధమును; ఎఱింగించి = తెలియజేసి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు
 = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా ఒకచోట గుడ్లగూబల కూతలకు, కీచురాళ్ళ రొదలకు సమానమైన విరోధుల తిరస్కారాలకు దుఃఖిస్తూ ఉంటాడు. ఇంకొకచోట ఆకలితో బాధపడుతూ పిచ్చిచెట్ల పళ్ళను తినడానికి సిద్ధపడినట్లు పాపాత్ములైన దరిద్రులను ఆశ్రయిస్తూ ఉంటాడు. మరోచోట దాహంతో బాధపడుతూ వట్టిపోయిన నది దగ్గరికి పోయినట్లు ఇహపరాలకు విముఖులైన పాపండులను సేవిస్తూ ఉంటాడు. వేరొకచోట మంటలు చుట్టుకొన్నవాడు దావాగ్నిలో చిక్కుకొని బాధపడినట్లు దాయాదులను చేరి కష్టాల పాలౌతాడు. ఇంకొకసారి శత్రుబాధల వలన భవిష్యత్తును కోల్పోయి రాజ్యంమీది కోరికతో తండ్రి, కొడుకులు, సోదరులు, పెద్దవారినైనా చంపుతూ చివరకు బలవంతుల చేత దెబ్బతిని సమస్త సంపదలను పోగొట్టుకొని బాధపడతాడు. గాలిమేడలవంటి సంసార సుఖాలను అనుభవిస్తూ సంతోషంగా ఉన్నా ననుకుంటాడు. కొండ లెక్కేవాడు ముళ్ళు, రాళ్ళు గుచ్చుకొని పాదాలు బొబ్బలెక్కి బాధపడుతున్నట్లుగా గృహస్థాశ్రమంలో చేపట్టవలసిన కార్యక్రమాలలో నానావిధాలైన బాధలతో వ్యసనాలతో పీడింపబడతాడు. ఒక్కొక్కసారి ఆకలి మంటలకు తట్టుకోలేక ఇంట్లో అందరిమీద అనవసరంగా విసుగుకొని కసురుకుంటాడు. అడవిలో కొండచిలువ వాతబడి మెలికలు తిరిగి స్పృహ కోల్పోయినట్లుగా ఇల్లనే అడవిలో రాత్రివేళ నిద్రలో మైమరచి పొరలుతూ ఉంటాడు. అడవిలో గడ్డిచేత కప్పబడిన బావిలో పడిపోయి పాముకాటుకు గురి అయినట్లు సంసారంలో దుర్జనులు పెట్టే బాధలకు మనస్సు కల్లోలపడి కనులు గానక అజ్ఞానమనే చీకటిగోతిలో పడతాడు. ఒక్కొక్కసారి తేనెకోసం తేనెతెట్టెను రేపి తేనెటీగల బారిన పడినట్లు సంసార సుఖాన్ని కోరి ఇతరుల భార్యలను, వస్తువులను కోరుకొని ఇంటి యజమానులచేతనో, రాజులచేతనో దెబ్బలు తింటాడు. యౌవనంలో ఎంతో కష్టపడి సంపాదించిన ఆస్తిని ముసలితనంలో పరులపాలు చేసినట్లు సంసారి అయినవాడు చలికీ గాలికీ వానకూ ఓర్చుకొని సంపాదించిన సొమ్మును ఇతరులు హరింపగా దిగులుతో క్రుంగిపోతాడు. అంతే కాకుండా అడవిలో లభించిన అల్పజంతువుల మాంసంకోసం బోయలు కొట్లాడుకున్నట్లు సంసారంలో కుట్రలు కుతంత్రాలు పన్నుతూ కొద్దిపాటి ధనంకోసం తన్నులాడుకొంటారు" అని ఈ విధంగా భరతుడు రాజుకు సంసారం అడవి వంటిదని తెలియజేసి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

"అల్పధనుడు విశ్రమాస్థానములఁ దృష్టిఁ
బొంద కొరుల ధనముఁ బొందఁ గోరి
యరిగి వారివలన నవమానములఁ బొంది
యధికమైన దుఃఖ మనుభవించు.

టీకా:

అల్పధనుడు = బీదవాడు; విశ్రమ = విశ్రాంతి గల; ఆస్థానములన్ = చోటు లందు; తృప్తిన్ = తృప్తిని;
పొందక = పొందకుండగ; ఒరుల = ఇతరుల; ధనమున్ = ధనమును; పొందన్ = పొందవలెనని;
కోరి = కోరుచూ; అరిగి = వెళ్ళి; వారి = వారి; వలనన్ = వలన; అవమానములన్ =
అవమానములను; పొంది = పొంది; అధికమైన = ఎక్కువ; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును;
అనుభవించున్ = అనుభవించును.

భావము:

కొద్దిపాటి ధనం కలవాడు తనకున్న ఇల్లువాకిళ్ళతో తృప్తి పడక ఇతరుల ధనం కోరుకొని
అందువల్ల అవమానాలను పొంది దుఃఖపడతాడు.

5.1-173-ఆ.

అంతఁ గొందఱు నన్యోన్యవిత్తాది
వినిమయమునఁ గడుఁ బ్రవృద్ధమైన
వైరములనుబొంది పోరాట మొందుదు
రాత్మచింత లేక యనుదినంబు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; కొందఱు = కొంతమంది; అల్లన = మెల్లగా; అన్యోన్య = వారిలోవారు; విత్త =
ధనము; ఆది = మొదలగునవానిని; వినిమయమునన్ = వాడుకొనుటలలో; కడున్ = మిక్కిలి;
ప్రవృద్ధమైన = పెచ్చుపెరిగిన; వైరములను = విరోధములను; పొంది = చెంది; పోరాటమున్ =

తగవులను; ఒందుదురు = పెట్టుకొనెదరు; ఆత్మ = ఆత్మగురించిన; చింత = ఆలోచన; లేక =
లేకుండగా; అనుదినంబున్ = ప్రతిరోజు.

భావము:

ఇంకా కొందరు వస్తువులను, డబ్బును పరస్పరం మార్చుకొనడలో పెరిగిన వైరంవల్ల ఆత్మచింత
లేక అనుదినం అలమటిస్తారు.

5.1-174-⁵న్.

సంసారమార్గ సంఘా⁵రుడై యధిక ప్ర-

యాసంబునను గూర్చు వర్థములను

విహరించుచును గొంద టిహలోక ఫలములఁ-

గోరుచు మోక్షంబు గోర కంతఁ

జెడిపోవుచుందు; రెప్పుడు గాని యందుకుఁ-

గడపటి యోగంబుఁ గానలేరు;

మానవంతులు నసమానశౌర్యులు నగు-

వారు మిక్కిలియైన వైరబుద్ధి

5.1-174.1-తే.

నాహవంబున మడియుదు; రంతె కాని

మోక్షమార్గంబు గానరు మూఢవృత్తి

ననుచు సంసార గహన విహార మెల్లఁ

దెలిపి క్రమ్మఱ ననియె ధాత్రిసురుండు.

టీకా:

సంసార = సంసారపు; మార్గ = దారిలో; సంఘారుడు = తిరుగువాడు; ఐ = అయ్యి; అధిక = మిక్కిలి;
ప్రయాసంబుననున్ = శ్రమలతో; కూర్చు = సమకుర్చుకొన్న; అర్థములను = ప్రయోజనములందు; =
విహరించుచునున్ = తిరుగుతూ; కొందఱు = కొంతమంది; ఇహలోక = భూలోకపు; ఫలములన్ =

ఫలితములను; కోరుచున్ = అపేక్షించుతూ; మోక్షంబున్ = మోక్షమును; కోరక = కోరుకొనకుండగ;
 అంతన్ = చివరకు; చెడిపోవుచుందురు = చెడిపోతుంటారు; ఎప్పుడుకాని = ఎప్పుడైనాసరే;
 అందుకున్ = అందువలన; కడపటి = అవసానకాలపు; యోగంబున్ = విలీనమును, లయమును;
 కానలేరు = చూసుకోలేరు; = మానవంతులున్ = అహంకారము కలవారు; అసమాన = సాటిలేని;
 శౌర్యులు = శూరత్వము కలవారు; అగువారు = ఐనవారు; మిక్కిలి = అధికమైనది; ఐన = అయినట్టి;
 వైర = విరోధ; బుద్ధిన్ = భావముతో; ఆహవంబునన్ = యుద్ధములో.
 మడియుదురు = మరణించెదరు; అంతెకాని = అంతేకాని; మోక్ష = మోక్షమును చెందెడి; మార్గంబున్
 = దారులను; కానరు = చూడలేరు; మూఢ = తెలివితక్కువ; వృత్తిన్ = వర్తనలతో; అనుచున్ =
 అనుచూ; సంసార = సంసారము యనెడి; గహన = అడవియొక్క; విహారమున్ = వర్తనము; ఎల్లన్
 = సమస్తము; తెలిపి = తెలియజేసి; క్రమ్మఱన్ = మరల; అనియె = పలికెను; ధాత్రీసురుండు =
 విష్ణుడు {ధాత్రీసురుడు - ధాత్రీ (భూమికి) సురుడు (దేవత), బ్రాహ్మణుడు}.

భావము:

మరికొందరు సంసారంలో సంచరిస్తూ ఆ సంసార పోషణకోసం మిక్కిలి ప్రయాసపడుతూ
 అందుకుగాను సంపదలను సమకూర్చుకొంటూ ఇహలోక సుఖాలనే కోరుకుంటూ శాశ్వతమైన
 మోక్షాన్ని కోరుకోకుండా చెడిపోతూ ఉంటారు. ఎప్పుడు అవసాన కాలపు యోగాన్ని చూడలేరు.
 మానధనులు, శౌర్యవంతులు పరస్పరం వైరం పెంచికొని యుద్ధంలో ఒకరినొకరు చంపుకొంటారు.
 అంతేకాని ఆ మూఢులు మోక్షమార్గాన్ని చూడరు" అంటూ సంసారమనే అరణ్యంలో
 విహరించేవారి వృత్తాంతాన్ని తెలియజేసి భరతుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

5.1-175-వ.

"మఱియుం గాలచక్రనియంత్రుండై చక్రాయుధునిం గొల్వక కాక గృధ్ర బకసమానులైన
 పాపాండులతోడి సఖ్యంబునం జేసి వారలచేత వంచితుండై బ్రాహ్మణకులంబునంజేసి శ్రౌత
 స్మార్తకర్మానుష్ఠానపరుం డై విషయసుఖంబు లందుఁ దగులుబడి కాలంబు తుద నెఱుంగక
 వృక్షంబులుం బోలె నైహికార్థంబులయందుఁ దృష్ట గలిగి మైథున నిమిత్తంబు
 సుతదారాదులయందు స్నేహంబు చేయుచుఁ బథికుండు మాతంగంబుల యందు భయంబున
 దీర్ఘనిమ్నకూపంబునం బడిన తెఱంగున సంసారమృత్యు గజ భయంబున గిరికంఠరప్రాయం

బయిన యజ్ఞాన తమంబునం బడుం గావున మాయచేత సంసారమార్గం బైన రాజ భావంబు విడిచి సర్వభూతమైత్రి గలిగి జితేంద్రియుండవై జ్ఞానాసీచే మార్గంబు కడపల గను" మని పలికిన భూపాలుం డిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కాల = కాల మనెడి; చక్ర = వలయమున; నియంత్రితుండు = నియమింపబడెడివాడు; ఐ = అయ్యి; చక్రాయుధునిన్ = విష్ణుని {చక్రాయుధుడు - చక్రము ఆయుధముగా కలవాడు, విష్ణువు}; కొల్వక = సేవించకుండగ; కాక = కాకులు; గృధ్ర = గద్దలు; బక = కొంగలకు; సమానులు = సమానమైనవారు; ఐన = అయినట్టి; పాపాండులు = పాపాండులు {పాపాండులు - వేదోక్త ధర్మములకు దూరమైనవారు}; తోడి = తోటి; సఖ్యంబునన్ = స్నేహములు; చేసి = వలన; వారల = వారి; చేతన్ = చేత; వంచితుండు = మోసగింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; బ్రాహ్మణ = విప్రు; కులంబునన్ = కులము; చేసి = వలన; శ్రౌత = వేదము లందు విధింపబడినట్టి; స్మార్త = స్మృతు లందు విధింపబడినట్టి; కర్మ = కర్మములను; అనుష్ఠాన = ఆచరించుట యందు; పరుండు = లగ్నమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; విషయ = ఇంద్రియార్థ; సుఖంబుల్ = సుఖముల; అందున్ = లో; తగులుబడి = తగుల్కొని; కాలంబున్ = కాలము యొక్క; తుదన్ = ప్రభావమును; ఎఱుంగక = తెలియలేక; వృక్షంబులున్ = చెట్ల; పోలెన్ = వలె; ఐహిక = భౌతిక; అర్థంబులు = ప్రయోజనముల; అందున్ = లో; తృప్తి = మిక్కిలి లాలస; కలిగి = కలిగి; మైథున = ఇంద్రిసుఖముల; నిమిత్తంబున్ = కోసము; సుత = బిడ్డలు; దార = భార్య; ఆదుల = మొదలగువారి; అందున్ = ఎడల; స్నేహంబున్ = ప్రీతి; చేయుచున్ = చేయుచూ; పథికుండు = బాటసారి; మాతంగంబుల = మదపుటేనుగుల; అందున్ = ఎడలి; భయంబునన్ = భయముచేత; దీర్ఘ = పెద్దదైన; నిమ్న = లోతైన; కూపంబునన్ = బావిలో; పడిన = పడిపోయిన; తెఱంగునన్ = విధముగ; సంసార = సంసారపు; మృత్యు = మరణము యనెడి; గజ = ఏనుగు వలని; భయంబునన్ = భయముచేత; గిరి = కొండ; కంధర = గుహకు; ప్రాయంబున్ = సమానమైనది; అయిన = అయినట్టి; అజ్ఞానతమంబునన్ = అజ్ఞానము అనెడి చీకటిలో; పడున్ = పడిపోవును; కావునన్ = కనుక; మాయ = మాయ; చేతన్ = చేత; సంసార = సాంసారికపు; మార్గంబున్ = పద్ధతిలోనిది; ఐన = అగు; రాజ = రాజ యనెడి; భావంబున్ = భావమును; విడిచి = వదలివేసి; సర్వ = నిఖిలమైన; భూత = ప్రాణుల ఎడ; మైత్రి = స్నేహము; కలిగి = కలిగి; జిత = జయించిన; ఇంద్రియుండవు = ఇంద్రియములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; జ్ఞాన =

జ్ఞానము యనెడి; అసి = కత్తి; చేన్ = చేత; మార్గంబున్ = జీవితమార్గమును; కడపలన్ = దాటుటను; కనుము = చూడుము; అని = అని; పలికినన్ = పలుకగా; భూపాలుండు = రాజు {భూపాలుడు - భూమిని పాలించెడివాడు, రాజు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా కాలచక్రాన్నే నియమించిన ఆ విష్ణువును కొలువక కాకులు, గ్రద్దలు, కొంగల వంటి వారైన పాపండులతో స్నేహం పెంచుకొని వారిచేత మోసగింపబడతారు. కొందరు బ్రాహ్మణకులంలో పుట్టి శ్రౌతం, స్మార్తం మొదలైన వైదిక కర్మలను నియమ నిష్ఠలతో చేస్తున్నా విషయసుఖాలకు లోబడి కాలప్రభావాన్ని తెలుసుకొనక ఉంటారు. చెట్టులాగా ఐహిక ప్రయోజనాలపై ఆసక్తి కలిగి, ఇంద్రియ సుఖాలకోసం భార్యాపుత్రులు మొదలైన వారియందు ఇష్టాన్ని పెంచుకొంటారు. మదపు టేనుగులకు భయపడిన బాటసారి లోతైన బావిలో పడిపోయిన విధంగా సంసారి మృత్యువనే ఏనుగు భయంతో కొండగుహ వంటి అజ్ఞానమనే చీకటిలో పడతాడు. అందుచేత మాయను తొలగించుకొని, సంసార కారణమయిన నీ రాజభావాన్ని విడిచిపెట్టు. అన్ని ప్రాణుల పట్ల మైత్రి పెంచుకొని ఇంద్రియాలను జయించు. జ్ఞానమనే కత్తి చేపట్టి మార్గం చేసుకొని భయంకరమైన ఆ అడవినుండి బయటపడు" అని భరతుడు చెప్పగా రాజు ఇలా అన్నాడు.

5.1-176-క.

"అక్కట! మానుష జన్మము

పెక్కువయై యుండు నెపు డభేదమతిం బెం

పెక్కిన యోగిసమాగమ

మక్కుజముగఁ గలిగెనేని నఖిలాత్ములకున్.

టీకా:

అక్కట = అయ్యో; మానుష = మానవ; జన్మము = జన్మ; పెక్కువ = శ్రేష్ఠము; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైతే; అభేద = ద్వంద్వాతీత; మతిన్ = జ్ఞానముతో; పెంపెక్కిన = అతిశయించిన; యోగి = యోగి యొక్క; సమాగమము = సాంగత్యము; అక్కుజముగన్ =

ఆశ్చర్యకరముగ; కలిగెన్ = కలిగిన; ఏనిన్ = అప్పుడు మాత్రమే; అఖిల = సామాన్య; ఆత్మల్ = పురుషుల {ఆత్ములు - ఆత్మ కలవారు, జీవులు}; కున్ = కు; =

భావము:

"ఔరా! అన్ని జన్మలలో మానవ జన్మ శ్రేష్ఠ మంటారు. మీ వంటి సర్వసములైన యోగుల సాంగత్యం కలిగినప్పుడే కదా మానవ జన్మ శ్రేష్ఠమౌతుంది.

5.1-177-క.

ధరణీసురవర! నీ శ్రీ

చరణాంబుజ యుగళ రేణు సంస్పర్శము నా

దురితంబు లడచె; నింతట

హరిభక్తియు నంతకంత క్షధికం బయ్యెన్.

టీకా:

ధరణీసుర = విష్ణులలో; వర = ఉత్తముడా; నీ = నీ యొక్క; శ్రీ = శుభకరమైన; చరణ = పాదములు
యనెడి; అంబుజ = పద్మముల; యుగళ = జంట యొక్క; రేణు = దూళిరాణువు యొక్క;
సంస్పర్శము = చక్కగా తగులుట; నా = నా యొక్క; దురితంబులు = పాపములు; అడచెన్ =
అణచివేసెను; ఇంతట = ఇంతలో; హరి = నారాయణుని; భక్తియున్ = భక్తికూడ; అంతకంతకున్ =
అంతకంతకు; అధికంబు = ఎక్కువ; అయ్యెన్ = అయినది.

భావము:

ఓ బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠా! నీ శ్రీపాదపద్మపరాగాల సంస్పర్శనం నా పాపాల నన్నింటినీ పటాపంచలు చేసింది. అంతకంతకు నాలో హరిభక్తి అతిశయించింది.

5.1-178-వ.

మఱియు విప్రవరులయందు యోగీశ్వరు లవధూత వేషంబునం జరియించు చుందురు; గావున విప్రులు పిన్న పెద్ద లనక యందఱకు నమస్కారం" బని స్తుతయించిన నా యోగీశ్వరుండును

సింధుపతికిఁ గరుణాన్వితం డగుచుఁ దత్త్వజ్ఞానం బుపదేశించి యారాజచేత వందిత చరణుండై పూర్ణార్థవంబునుం బోలె సంపూర్ణకరుణారసపూరిత స్వాంతుండై వసుంధరం జరియించుచుండె; సింధుభూపతియును సుజన సమాగమంబున లబ్ధతత్త్వజ్ఞానుండయి దేహాత్మభ్రమం బాసె;"నని పలికిన శుకయోగీంద్రునకుం బరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; విప్ర = బ్రాహ్మణులలో; వరుల = శ్రేష్టుల; అందున్ = అందు; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వరుల్ = ఈశ్వరునివంటివారు; అవధూత = అవధూతల; వేషంబునన్ = వేషములో; చరియించుచుందురు = తిరుగుతుందురు; కావునన్ = అందుచేత; విప్రులు = బ్రాహ్మణులు; పిన్న = చిన్నవారు; పెద్దలు = పెద్దవారు; అనక = అనకుండా; అందఱ = అందరి; కున్ = కి; నమస్కారంబు = నమస్కారము; అని = అని; స్తుతియించినన్ = కీర్తించినచో; ఆ = ఆ; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వరుండును = శ్రేష్టుడును; సింధు = సింధుదేశపు; పతి = రాజున; కిన్ = కు; కరుణా = దయతో; ఆన్వితండు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అగుచు; తత్త్వజ్ఞానంబు = తత్త్వజ్ఞానమును; ఉపదేశించి = నేర్పి; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; చేతన్ = చేత; వందిత = వందనములు చేయబడిన; చరణుండు = పాదములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పూర్ణ = నిండు; ఆర్ణవంబునున్ = సముద్రమును; పోలెన్ = వలె; సంపూర్ణ = సంపూర్ణముగ; కరుణా = దయా; రస = రసముతో; పూరిత = నిండిన; స్వాంతుడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వసుంధరన్ = భూమిపైన; చరియించుచుండెన్ = తిరుగుచుండెను; సింధు = సింధుదేశపు; భూపతియునున్ = రాజుకూడ; సుజన = మంచివారిని; సమాగమంబునన్ = కలియుటవలన; లబ్ధ = లభించిన; తత్త్వజ్ఞానుండు = తత్త్వజ్ఞానము కలవాడు; అయి = అయ్యి; దేహ = శరీరమే; ఆత్మన్ = తాననెడి; భ్రమన్ = భ్రమను; పాసెన్ = విడిచిపెట్టెను; అని = అని; పలికినన్ = పలికినట్టి; శుక = శుకుడు యనెడు; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని వంటివాని; కున్ = కి; పరీక్షత్ = పరీక్షిత్తు యనెడి; నరేంద్రుడు = రాజు {నరేంద్రుడు - నరులలో ఇంద్రుని వంటివాడు, రాజు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా బ్రాహ్మణులలో యోగేశ్వరులు అవధూత వేషాలతో తిరుగుతుంటారు. కనుక చిన్న పెద్ద భేదం లేకుండా బ్రాహ్మణులందరికీ నా నమస్కారం" అని రాజు భరతుణ్ణి స్తుతించగా ఆ

యోగీశ్వరుడు సింధుపత్నియైన రహూగణునికి దయతో తత్త్వజ్ఞానాన్ని ఉపదేశించాడు. రాజు అతని పాదాలకు నమస్కరించాడు. ఆ తరువాత భరతుడు నిండు సముద్రంలాగా దయారస పరిపూర్ణమైన హృదయంతో భూమిమీద సంచరింపసాగాడు. సింధురాజు కూడా సజ్జన సాంగత్యం చేత తత్త్వజ్ఞానాన్ని పొంది దేహమే ఆత్మ అనే భ్రమను పోగొట్టుకున్నాడు" అని పలికిన శుకమహర్షితో పరీక్షిత్తు ఇలా అన్నాడు.

5.1-179-చ.

"అరయఁగ మక్షికంబు వినతాత్మజఁ గూడఁగలేని రీతి యీ
భరతుని సచ్చరిత్రములు ప్రస్తుతి చేయఁగ నీ వసుంధరన్
నరపతు లెల్ల నోపరు మనంబున నైనను నెంచ; నింక నా
భరతుని పుణ్యవర్తనముఁ బ్రస్తుతిచేయఁగ నాకు శక్యమే?

టీకా:

అరయగన్ = తరచి చూసిన; మక్షికంబు = ఈగ; వినతాత్మజన్ = గరుత్మంతుని; కూడగలేని = (ఎగురుటలో) సాటిరాలేని; రీతిన్ = విధముగ; ఈ = ఈ; భరతుని = భరతుని; సత్ = సత్యమైన; చరిత్రములున్ = వర్తనములు; ప్రస్తుతి = స్తోత్రములు; చేయగన్ = చేయుటకు; ఈ = ఈ; వసుంధరన్ = భూమిపైనగల; నరపతులు = రాజులు (నరపతి - నరులకు ప్రభు, రాజు); ఎల్లన్ = అందరును; ఓపరు = సరిపోరు; మనంబునన్ = మనసులో; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; ఎంచన్ = గణించుటకు; ఇంకన్ = ఇంక; భరతుని = భరతుని యొక్క; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; వర్తనమున్ = నడవడికలను; ప్రస్తుతి = స్తోత్రము; చేయగన్ = చేయుటకు; నా = నా; కున్ = కు; శక్యమే = సాధ్యమా ఏమి(కాదు).

భావము:

"మహానుభావ! ఈగ ఎంత ఎగిరినా గరుత్మంతునికి సాటిరాలేదు కదా. అలాగే రాజులందరూ కలసినా భరతుని సచ్చరిత్రము ప్రస్తుతించడం సాధ్యం కాదు. కనీసం మనసులో అయినా వారు ఊహించలేరు. కనుక. భరతుని పవిత్ర చరిత్రము కొనియాడుట నాకు శక్యం కానిపని"

నరేంద్రా! భరతుండు సుతదారరాజ్యాదులను బూర్వకాలంబునంద విడిచి భగవత్పరుం డగుచు
యజ్ఞరూపంబును ధర్మస్వరూపంబును సాంఖ్యయోగంబును ప్రకృతిపురుష స్వరూపంబును నైన
నారాయణునకు నమస్కారం బనుచు మృగరూపంబును బాసె; నట్టి భరతుని చరిత్రం బెవ్వరు
చెప్పిన నెవ్వరు వినిన నట్టివారలఁ బుండరీకాక్షుండు రక్షించు; నాయు రభివృద్ధి యగు; ధనధాన్య
సమృద్ధియు నగుచుండ స్వర్గోపభోగంబులం బొందుదు; రని.

టీకా:

నరేంద్రా = రాజా; భరతుండు = భరతుడు; సుత = బిడ్డలు; దార = భార్య; రాజ్య = రాజ్యము;
ఆదులనున్ = మొదలగునవానిని; పూర్వ = ఇంతకుముంద; కాలంబునన్ = కాలములోనే; విడిచి =
వదలివేసి; భగవత్ = భగవంతుని ఎడ; పరుండు = లగ్నమైనవాడు; అగుచున్ = అగుచు; యజ్ఞ =
యజ్ఞము యొక్క; రూపంబును = రూపమును; ధర్మ = ధర్మము యొక్క; రూపంబునున్ =
రూపమును; సాంఖ్యయోగంబును = సాంఖ్యయోగమును; ప్రకృతి = ప్రకృతి; పురుష = పురుషుడు;
స్వ = తన యొక్క; రూపంబున్ = రూపమే; ఐన = అయినట్టి; నారాయణున్ = నారాయణుని; కున్ =
కి; నమస్కారంబున్ = నమస్కారములు; అనుచున్ = అనుచూ; మృగ = లేడి; రూపంబున్ =
రూపమును; పాసెన్ = విడిచిపెట్టెను; అట్టి = అటువంటి; భరతుని = భరతుని యొక్క; చరిత్రంబు =
చరిత్రను; ఎవ్వరు = ఎవరు; చెప్పినన్ = చెప్పితే; ఎవ్వరు = ఎవరు; వినినన్ = వినినను; వారలన్ =
వారిని; పుండరీకాక్షుండు = విష్ణుమూర్తి (పుండరీకాక్షుండు - పుండరీకములు (పద్మములు) వంటి
అక్షుండు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు); రక్షించున్ = రక్షించును; ఆయుర్ = ఆయుర్దాయము;
అభివృద్ధి = పెరిగినది; అగున్ = అగును; ధన = ధనము; ధాన్య = సంపదలు; సమృద్ధియున్ =
మిక్కిలి వృద్ధిపొందినవి; అగుచుండన్ = అగుతుడగా; స్వర్గ = స్వర్గమునకు; ఉప = పోల్చదగిన;
భోగంబులన్ = భోగములను; పొందుదురు = పొందెదరు; అని = అని.

భావము:

"రాజా! భరతుడు భార్య, కుమారులు, రాజ్యం మొదలైనవి ముందే విడిచి, భగవంతుని పట్ల నిష్ఠ
పెంచుకొని యజ్ఞమయుడు, ధర్మస్వరూపుడు, ప్రకృతి పురుషాత్మకుడు అయిన నారాయణునికీ

నమస్కార మంటూ హరిణరూపాన్ని విడిచాడు. అటువంటి భరతుని చరిత్రను ఎవరు చెప్పినా, ఎవరు విన్నా వారిని విష్ణువు రక్షిస్తాడు. వారికి ఆయురభివృద్ధి, ధనధాన్య సమృద్ధి సిద్ధిస్తుంది. స్వర్గ సుఖాలను అనుభవిస్తారు”.

పంచమ స్కంధము - పూర్వ : పూర్ణి

5.1-181-మ.

నరదేవాసుర యక్షరాక్షస మునీంద్రస్తుత్య! దివ్యాంబరా

భరణాలంకృత! భక్తవత్సల! కృపాపారీణ! వైకుంఠ మం

దిర! బృందావనభాసురప్రియధరిత్రీనాథ! గోవింద! శ్రీ

కర! పుణ్యాకర! వాసుదేవ! త్రిజగత్కల్యాణ! గోపాలకా!

టీకా:

నరదేవాసురయక్షరాక్షసమునీంద్రస్తుత్య = శ్రీకృష్ణ {నర దేవాసుర యక్ష రాక్షస మునీంద్ర స్తుత్య -

మానవులు దేవతలు దైత్యులు యక్షులు రాక్షసులు మునులలో ఇంద్రుని వంటివారుచేత

స్తుతింపబడువాడ, శ్రీకృష్ణ}; దివ్యాంబరాభరణాలంకృత = శ్రీకృష్ణ {దివ్యాంబ రాభరణాలంకృత -

దివ్యమైన వస్త్రములు ఆభరణములచే అలంకరింపబడినవాడ, శ్రీకృష్ణ}; భక్తవత్సల = శ్రీకృష్ణ {భక్త

వత్సల - భక్తుల యెడ వాత్సల్యము కలవాడ, శ్రీకృష్ణ}; కృపాపారీణ = శ్రీకృష్ణ {కృపా పారీణ - దయ

సంపూర్ణముగా కలవాడ, శ్రీకృష్ణ}; వైకుంఠమందిర = శ్రీకృష్ణ {వైకుంఠ మందిర - వైకుంఠము

నివాసముగా కలవాడ, శ్రీకృష్ణ}; బృందావనభాసుర = శ్రీకృష్ణ {బృందావన భాసుర -

బృందావనమునందు ప్రకాశించువాడ, శ్రీకృష్ణ}; ప్రియధరిత్రీనాథ = శ్రీకృష్ణ {ప్రియధరిత్రీనాథ -

ప్రియమైన భూదేవికి భర్తా, శ్రీకృష్ణ}; గోవింద = శ్రీకృష్ణ {గోవింద - గోవులకు విందుడ, శ్రీకృష్ణ}; శ్రీకర =

శ్రీకృష్ణ {శ్రీకర - శుభములను కలిగించువాడ, శ్రీకృష్ణ}; పుణ్యాకర = శ్రీకృష్ణ {పుణ్యాకర - పుణ్యములకు

ఆకర (నివాసమైనవాడ), శ్రీకృష్ణ}; వాసుదేవ = శ్రీకృష్ణ {వాసుదేవ - వసుదేవుని పుత్రుడా, శ్రీకృష్ణ};

త్రిజగత్కల్యాణ = శ్రీకృష్ణ {త్రిజగత్కల్యాణ - త్రిజగత్ (ముల్లోకములకు) కల్యాణ (శుభము

చేకూర్చువాడ), శ్రీకృష్ణ}; గోపాలకా = శ్రీకృష్ణ {గోపాలకా - గోవులను పరిపాలించినవాడ, శ్రీకృష్ణ}.

భావము:

నరులచే దేవతలచే అసురులచే యక్షులచే రాక్షసులచే మహామునులచే స్తుతింపబడేవాడా! దివ్య
వస్త్రాలు, భూషణాలచే అలంకరింపబడినవాడా! భక్తుల పట్ల వాత్సల్యం చూపేవాడా! సంపూర్ణ
దయ కలవాడా! వైకుంఠ నివాసా! బృందావనంలో ప్రకాశించేవాడా! ప్రియమైన భూదేవికి భర్త
అయినవాడా! గోవులను సంతోషపెట్టేవాడా! సంపదలను, పుణ్యాలను ప్రసాదించేవాడా!
ముల్లోకాలకు శుభం అందించేవాడా! గోవులను పాలించినవాడా! కృష్ణా!

5.1-182-క.

పరమపదవాస! దుష్కృత

హర! కరుణాకర! మహాత్మా! హతదితిసుత! భా

సురగోపికామనోహర!

సరసిజదళనేత్ర! భక్తజననుతగాత్రా!

టీకా:

పరమపదవాస = శ్రీకృష్ణ {పరమపద వాస - పరమపదము (వైకుంఠము)న వాస (వసించెడివాడ),
శ్రీకృష్ణ}; దుష్కృతహర = శ్రీకృష్ణ {దుష్కృత హర - దుష్కృతములు (పాపములు) హరించువాడ
(పోగొట్టువాడ), శ్రీకృష్ణ}; కరుణాకర = శ్రీకృష్ణ {కరుణాకర - కరుణ (దయకు) ఆకర (స్థానము
యైనవాడ), శ్రీకృష్ణ}; మహాత్మా = శ్రీకృష్ణ {మహాత్మా - గొప్ప ఆత్మ కలవాడ , శ్రీకృష్ణ}; హతదితిసుత =
శ్రీకృష్ణ {హత దితిసుత - సంహరించిన దితిసుతులు (దైత్యులు) కలవాడ, శ్రీకృష్ణ};
భాసురగోపికామనోహర = శ్రీకృష్ణ {భాసుర గోపికా మనోహర - భాసుర (ప్రకాశవంతమైన) గోపికా
(గోపికల యొక్క) మనః (మనసులను) హర (దొంగిలించినవాడ), శ్రీకృష్ణ}; = సరసిజదళనేత్ర = శ్రీకృష్ణ
{సరసిజ దళ నేత్ర - సరసిజ (పద్మము యొక్క) దళ (రేకు)లవంటి నేత్రములు కలవాడ, శ్రీకృష్ణ};
భక్తజననుతగాత్ర = శ్రీకృష్ణ {భక్తజన నుత గాత్ర - భక్తజన (భక్తులైనవారి)చేత నుత
(స్తోత్రములు)చేయబడుతున్న గాత్ర (దేహము కలవాడ), శ్రీకృష్ణ}.

భావము:

పరమపదమైన వైకుంఠంలో నివసించేవాడా! పాపాలను హరించేవాడా! దయకు
నిలయమైనవాడా! మహానుభావా! రాక్షసులను చంపినవాడా! అందమైన గోపికల మనస్సులను
కొల్లగొట్టినవాడా! కమలదళాల వంటి కన్నులు కలవాడా! భక్తులచే స్తుతింపబడే దివ్యదేహం
కలవాడా! కృష్ణా!

5.1-183-మాలి.

సరసహృదయవాసా! చారులక్ష్మీవిలాసా!

భరితశుభచరిత్రా! భాస్కరాబ్జారినేత్రా!

నిరుపమఘనగాత్రా! నిర్మలజ్ఞానపాత్రా!

గురుతరభవదూరా! గోపికాచిత్తచోరా!

టీకా:

సరసహృదయవాసా = శ్రీకృష్ణ సరస హృదయ వాసా - సరసుల హృదయము లందు
వసించెడివాడ, శ్రీకృష్ణ; చారులక్ష్మీవిలాసా = శ్రీకృష్ణ {చారులక్ష్మీ విలాసా - చారు (అందమైన) లక్ష్మీ
(లక్ష్మీకళతో) విలాసిలైడివాడ, శ్రీకృష్ణ; భరితశుభచరిత్రా = శ్రీకృష్ణ {భరిత శుభచరిత్రా - భరిత (నిండైన)
శుభచరిత్ర కలవాడ, శ్రీకృష్ణ; భాస్కరాబ్జారినేత్రా = శ్రీకృష్ణ {భాస్కరాబ్జారి నేత్రా - భాస్కర (సూర్యుడు)
అబ్జారి (పద్మములకు శత్రువైన చంద్రుడు) వంటి నేత్రా (కన్నులు కలవాడ), శ్రీకృష్ణ;
నిరుపమఘనగాత్రా = శ్రీకృష్ణ {నిరుపమ ఘన గాత్రా - నిరుపమ (సాటిలేని) ఘన (గొప్ప, మేఘముల
వంటి) గాత్ర (శరీరము కలవాడ), శ్రీకృష్ణ; నిర్మలజ్ఞానపాత్రా = శ్రీకృష్ణ {నిర్మల జ్ఞాన పాత్రా - నిర్మల
(స్వచ్ఛమైన) జ్ఞానముచే పాత్ర (తగినవాడ), శ్రీకృష్ణ; గురుతరభవదూరా = శ్రీకృష్ణ {గురుతర
భవదూరా - గురుతర (మిక్కిలి భారమైన) భవ (సంసారబాధలను) విదూర (తొలగించువాడ),
శ్రీకృష్ణ; గోపికా చిత్తచోరా = శ్రీకృష్ణ {గోపికాచిత్తచోరా - గోపికల చిత్తములను దొంగిలించినవాడ,
శ్రీకృష్ణ; = {గురు - గురుతరము - గురుతమము}

భావము:

సరసుల హృదయాలలో నివసించేవాడా! అందమైన లక్ష్మీకళతో విలసిల్లేవాడా! గొప్ప శుభచరిత్ర కలవాడా! సూర్య చంద్రులు కన్నులుగా గలవాడా! సాటిలేని మేఘం వంటి శరీరం కలవాడా! స్వచ్ఛమైన జ్ఞానంతో ఒప్పేవాడా! గొప్ప సంసారభారాన్ని దూరం చేసేవాడా! గోపికల మనస్సులను దొంగిలించినవాడా! కృష్ణా!

5.1-184-గ.

ఇది సకల సుకవిజనానందకర బొప్పనామాత్యపుత్ర గంగనార్యప్రణీతంబైన శ్రీ మహాభాగవతపురాణమునందుఁ బ్రయత్నతుని సుజ్ఞాన దీక్షయు, బ్రహ్మదర్శనంబును, నాగ్నీధ్రాదుల జన్మంబును, నుత్తమ తామస రైవతుల జన్మంబును, బ్రయత్నతుండు వనంబునకుం జనుటయు, నాగ్నీధ్రుం డప్పరసం బరిగ్రహించుటయు, వర్షాధిపతుల జన్మంబును, నాగ్నీధ్రుండు వనంబునకుం జనుటయు, నాభి ప్రముఖుల రాజ్యంబును, నాభి యజ్ఞంబును, ఋషభుని జన్మంబును, ఋషభుని రాజ్యభిషేకంబును, భరతుని జన్మంబును, ఋషభుండు దపంబునకుఁ జనుచు సుతులకు నతుల జ్ఞానం బుపదేశించుటయు, భరతుని పట్టాభిషేకంబును, భరతుండు వనంబునకుఁ జనుటయు, భరతుండు హరిణపోతంబునందలి ప్రీతింజేసి హరిణగర్భంబున జనించుటయు, మరల విప్రసుతుండై జనియించుటయు, విప్రుండు చండికాగృహంబున బ్రదికివచ్చుటయు, సింధుపతి విప్ర సంవాదంబును నను కథలు గల పంచమ స్కంధంబు నందుఁ ప్రథమాశ్వాసము సమాప్తము.

టీకా:

ఇది = ఇది; సకల = అఖిలమైన; సు = మంచి; కవి = కవులైన; జన = వారికి; ఆనంద = ఆనందమును; కర = కలిగించెడి; బొప్పనామాత్య = బొప్పనామాత్యుని; పుత్ర = పుత్రుడు; గంగన = గంగన యనెడి; ఆర్య = ఉత్తమునిచే; ప్రణీతంబు = సంస్కరింపబడినది; ఐన = అయినట్టి; శ్రీ = శుభకరమైన; మహా = గొప్ప; భాగవత = భాగవతము అనెడి; పురాణము = పురాణము; అందున్ = లో; ప్రియవ్రతుని = ప్రియవ్రతుని యొక్క; సు = చక్కటి; జ్ఞాన = జ్ఞానము నందు; దీక్షయున్ = దీక్ష; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; దర్శనంబునున్ = దర్శనము; ఆగ్నీధ్ర = ఆగ్నీధ్రుడు; ఆదుల = మొదలగువారి;

జన్మంబునున్ = పుట్టుక; ఉత్తమ = ఉత్తముడు; తామస = తామసుడు; రైవతుల = రైవతుడుల
 యొక్క; జన్మంబునున్ = పుట్టుక; ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి;
 చనుటయున్ = వెళ్ళుట; ఆగ్నిధుండు = ఆగ్నిధుడు; అప్పరసన్ = అప్పరసను; పరిగ్రహించుటయున్
 = స్వీకరించుట; వర్ష = వర్షముల యొక్క; అధిపతుల = అధిపతుల; జన్మంబునున్ = పుట్టుక;
 ఆగ్నిధుండు = ఆగ్నిధుడు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చనుటయున్ = వెళ్ళుట; నాభి = నాభి;
 ప్రముఖుల = మొదలగువారి; రాజ్యంబునున్ = రాజ్యపాలనలు; నాభి = నాభి యొక్క; యజ్ఞంబును
 = యజ్ఞము; ఋషభుని = ఋషభుని యొక్క; జన్మంబునున్ = పుట్టుక; ఋషభుని = ఋషభుని
 యొక్క; రాజ్య = రాజ్యమునకు; అభిషేకంబునున్ = పట్టాభిషేకము; భరతుని = భరతుని యొక్క;
 జన్మంబునున్ = పుట్టుక; ఋషభుండు = ఋషభుడు; తపంబున్ = తపస్సున; కున్ = కు; చనుచున్
 = వెళ్ళుచూ; సుతుల్ = పుత్రుల; కున్ = కు; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానమును; ఉపదేశించుటయున్ =
 ఉపదేశించుట; భరతుని = భరతుని యొక్క; పట్టాభిషేకంబునున్ = పట్టాభిషేకము; భరతుండు =
 భరతుడు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చనుటయున్ = వెళ్ళుట; భరతుండు = భరతుడు; హరిణ =
 లేడి; పోతంబున్ = పిల్ల; అందలి = ఎడలి; ప్రీతిన్ = ఆపేక్ష; చేసి = వలన; హరిణ = లేడి; గర్భంబునన్
 = కడుపున; జనించుటయున్ = పుట్టుట; మరల = మరల; విప్ర = బ్రాహ్మణ; సూతుండు = పుత్రుడు;
 ఐ = అయ్య; జనించుటయున్ = పుట్టుట; విప్రుండు = బ్రాహ్మణుడు; చండికా = కాళికాదేవి;
 గృహంబునన్ = ఆలయములో; బ్రతికి = ప్రాణములతో; వచ్చుటయున్ = తిరిగివచ్చుట; సింధు =
 సింధుదేశపు; పతి = రాజు; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; సంవాదంబునున్ = సంభాషణము; అను = అనెడి;
 కథలున్ = కథలు; కల = కలిగిన; పంచమ = ఐదవ; స్కంధంబున్ = స్కంధము; అందున్ = లో;
 ప్రథమ = మొదటి; ఆశ్వాసము = భాగము; సమాప్తము = సమాప్తము.

భావము:

ఇది సకల సుకవులకు ఆనందాన్ని కలిగించేవాడు, బొప్పనామాత్యుని కుమారుడు అయిన
 గంగనార్యుని చేత రచింపబడ్డ శ్రీ మహాభాగవత పురాణంలో ప్రియవ్రతుడు పొందిన సుజ్ఞానదీక్ష,
 బ్రహ్మ సాక్షాత్కారం, ఆగ్నిధుడు మొదలైనవారి జననం, ఉత్తమ తామస రైవత మనువుల జననం,
 ప్రియవ్రతుడు వనాలకు వెళ్ళడం, ఆగ్నిధుడు అప్పరసను వివాహమాడడం, వర్షాధిపతుల జననం,
 ఆగ్నిధుడు అడవికి వెళ్ళడం, నాభి మొదలైనవారి రాజ్యపాలనం, నాభిరాజు యజ్ఞం, ఋషభుని
 జననం, ఋషభుని పట్టాభిషేకం, భరతుని జననం, ఋషభుడు తపస్సు కోసం వెళ్ళా

కుమారులకు సాటిలేని జ్ఞానాన్ని బోధించడం, భరతుని పట్టాభిషేకం, భరతుడు వనాలకు వెళ్ళడం, భరతుడు జింకపిల్లమీది ప్రేమతో జింక కడుపుట పుట్టడం, తరువాత బ్రాహ్మణునకు కుమారుడై జనించడం, బ్రాహ్మణుడు చండికాలయం నుండి బ్రతికి రావడం, సింధురాజ భరతుల సంవాదం అనే కథలు కలిగిన పంచమ స్కంధంలో ప్రథమాశ్వాసం సమాప్తం.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!